MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI No. : 510
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI No. : 24

ANONİM
TEVÂRÎH-İ ÂL-İ OSMAN

— F. GIESE neşri —

Hazırlayan
Nihat AZAMAT

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
İSTANBUL—1992

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI No. : 510
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI No. : 24

ANONİM
TEVÂRÎH-İ ÂL-İ OSMAN

—F. GIESE neşri—

Hazırlayan
Nihat AZAMAT

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
İSTANBUL—1992

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ISBN : 975-400-055-7

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ... V

KISALTMALAR ... VII

BİRİNCİ BÖLÜM (İNCELEME)

I. İLK OSMANLI TARİHLERİ VE TEVÂRÎH-İ ÂL-İ OSMAN GELENEĞİ ... XI

II. ANONİM TEVÂRÎH-İ ÂL-İ OSMAN'IN KAYNAKLARI ... XIV

a) Yahşi Fakih'in *Menâkıbnâme*'si ... XIV
b) Tarihi Takvimler ... XIV
c) Ahmedi'nin *Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman*'ı ... XVI

III. ANONİM TEVÂRÎH-İ ÂL-İ OSMAN'IN NÜSHALARI

a) Giese'nin kullandığı nüshalar ... XVIII
b) Giese'nin kullanmadığı nüshalar ... XXII
c) Giese nüshalarının gruplandırılması ... XXIV

IV. ANONİM TEVÂRÎH-İ ÂL-İ OSMAN'IN MUHTEVASI

a) Başlangıçtan İstanbul'un fethine kadar ... XXVI
b) İstanbul'un ve Ayasofya'nın efsanesi tarihi ... XXVII
c) İstanbul'un fethinden 963/1555'e kadar ... XXIX

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

V. ANONİM TEVÂRÎH-İ ÂL-İ OSMAN'IN BAZI OSMANLI TARİHLERİYLE MUKAYESESİ

a) Âşık Paşazâde Tarihi ... XXX
b) Neşrî Tarihi ... XXXII
c) Oruç Beğ Tarihi ... XXXIV
d) İbnülemin Anonimi ... XXXV
e) Kemâl Paşazâde Tarihi ... XXXVII
f) Lutfi Paşa Tarihi ... XXXIX

BİBLİYOGRAFYA ... XLI

İKİNCİ BÖLÜM (METİN)

1. Bir nice târihler olmışdur ıyân ... 3
2. Nazm-ı Âl-i Osman ... 4
3. Hâzâ sebeb-i te'lîf-i kitâb ... 7
4. Târîh-i Âl-i Osman ... 8
5. Fî beyân-ı hurûc-ı Osman Gāzî ... 9
6. [Orhan Gāzî devri] ... 15
7 [I. Murad devri] ... 21
8. [Yıldırım Bâyezîd devri] ... 30
9. [Emîr Süleyman devri] ... 51
10. [Mûsa Çelebi devri] ... 53
11. [Çelebi Mehmed devri] ... 56
12. [II. Murad devri] ... 59
13. [II. Mehmed devri] ... 77
14. Fî beyân-ı Kostantıniyye min evvelihî ve âhirihî ... 78
15. Meclis-i diger devr-i Sultan Mehmed ... 114
16. [II. Bâyezîd devri] ... 118
17. [Yavuz devri] ... 136
18. [Kānûnî devri] ... 140

İNDEKS ... 155

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ÖNSÖZ

Osmanlı tarihinin ilk devirlerine ait ana kaynaklardan biri olan Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman'lar üzerinde uzun yıllar çalışan türkolog ve tarihçi F. Giese (1870 - 1944) Avrupa kütüphanelerindeki onüç adet anonim nüshasının edisyon kritiğini yaparak 1922 yılında yayımlamıştır[1]. Giese eserin takdim yazısında asıl amacının XVI. yüzyıl müelliflerinden Muhyiddin Cemâlî'nin *Târîh-i Âl-i Osman*'ını yayımlamak olduğunu, ancak çalışmaları ilerleyip bu eserin bir anonim derlemesinden ibaret olduğu ortaya çıkınca çalışmalarını anonimler üzerinde yoğunlaştırdığını söyler. Giese, Avrupa'da Osmanlı tarihi konusunda bilinen ilk eser olan ve Johannes Leunclavius tarafından 1558 ve 1590'da Latince ve Almanca'ya tercüme edilen Muhyiddin'in metni ile birlikte diğer anonim nüshalarından da faydalanarak meydana getirdiği metni yayımlamak için I. Dünya Savaşı yıllarında uzun süre uğraşmış, nihayet güç şartlar altında litografya usûlü ile kötü bir şekilde de olsa yayımlamayı başarmıştır.

Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman metin ve nüsha farklarını ihtiva eden iki bölümden meydana gelir. Osmanlı tarihinin ilk devirleriyle ilgili araştırmalarda bugün hâlâ kaynak eser olma özelliğini devam ettiren bu neşirde kullanılan nüshaları Giese metinden ayrı olarak *Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte I (Wien 1921/22)*'de tanıtmıştır.

Çalışmamız Giese'nin neşrettiği *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman* üzerinde yaptığımız *'giriş'* mahiyetindeki inceleme bölümüyle Anonim metninden meydana gelmektedir. Birinci bölümde önce ilk Osmanlı tarihleri ile Tevârîh-i Âl-i Osman geleneği üzerinde du-

---

1 F. Giese, *Die altosmanischen anonymen Chroniken in Text und Übersetzung*. Teil I: Text und Variantenverzeichnis, Breslau 1922; Teil II (Almanca tercümesi), Leipzig 1925.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

rularak anonimlerin teşekkül ettiği devir ele alınmış ve Giese Anonimi'nin kaynakları tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra da metin tesisinde kullanılan yazmalar hakkında bilgi verilerek bu nüshaların kütüphane kataloglarındaki yerleri gösterilmiştir. Bu bölüm *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ın muhtevası konusundaki tespitlerimiz ve bazı Osmanlı tarihleri ile yaptığımız mukayeseler ile sona ermektedir.

İkinci bölümde *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman*'ın metni verilmiştir. Metin hazırlanırken Giese'nin tercih ettiği şekil ve imlâya bağlı kalınmış, nüsha farklılıkları gösterilmemiş, okunuşu zorlaştıracak transkripisyon uygulamasından kaçınılmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri (ا, و, ی) « ¯ » işaretiyle gösterilmiş, ancak Türkçe'de çok yaygın bazı kelimelerdeki - özellikle özel isimlerde - kapalı hecelerde bu kurala uyulmamıştır. Kelimelerin orta ve sonlarında bulunan « ع » « ‘ », « ء » « ’ » ile; « ع » ve « ق » harflerinden sonraki « ا » ise çizgi « - » ile gösterilmiştir. Bilinen şekillerinden farklı olarak yazılan yer ve şahıs isimleri ile birbirinden farklı olarak yazılan aynı kelimeler metindeki imlâsıyla aynen muhafaza edilmiştir. Metne serpiştirilen manzum parçaların vezni genellikle hatalıdır. Düzeltmeye çalıştığımız bu yanlışlar belirtilemeyecek kadar çok olduğundan dipnotlarla gösterilememiştir.

Çalışmalarım sırasında yakın ilgi ve desteğini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Mücteba İlgürel ile eserin yayımını sağlayan değerli hocam Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi dekanı Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız'a teşekkürlerimi arz etmeyi bir borç bilirim. Eserin dizgi-baskısını gerçekleştiren İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi personeline de ayrıca teşekkür ederim.

Nihat AZAMAT

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KISALTMALAR

Blochet	: E. Blochet, *Catalogue des manuscrits turcs-Bibliothéque Nationale*, Paris 1922-33.
BSOAS.	: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, London.
Ethé	: H. Ethé, *Catalogue of the Perisan, Turkish, Hindustâni and Pushtû Manuscrits in the Bodleian Library*, Oxford 1930.
Flügel	: G. Flügel, *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften des Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, I-III, Wien 1865-67.
İ. A.	: *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul.
Karatay	: Fehmi Ethem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1961.
Kâtip Çelebi	: Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn* (neşr. Kilisli Rifat-Şereffeddin Yaltkaya) I-II, İstanbul 1941-43.
MOG.	: *Mitteilungen zur Osmanischen Geschiste*, Vienne.
Pertsche, *Gota*	: W. Pertsche, *Die Türkischen Haydschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Gota*, Wien 1864.
Pertsche, *Berlin*	: W. Pertsche, *Die Türkische Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, Berlin 1889.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Rieu	: C. Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, London 1888.
TCYK.	: *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogu*, İstanbul 1943-51.
TD.	: *Tarih Dergisi*, İstanbul.
TED.	: *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul.
TM.	: *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul.
TOEM.	: *Târih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, İstanbul.
TTEM.	: *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, İstanbul.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BİRİNCİ BÖLÜM

(İ n c e l e m e)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

I. İLK OSMANLI TARİHLERİ VE TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN GELENEĞİ

Osmanlı tarihinin ilk iki yüzyılı üzerinde günümüze kadar gelen eserlerin mahiyeti ve neşirleri hakkında ilmi çalışmalar I. Dünya Savaşı ve sonrasında F. Giese ve P. Wittek gibi Osmanlı tarihi ile meşgul olan Avrupalı tarihçiler tarafından başlatılmıştır[1]. F. Giese'nin neşrettiği Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman bu tür çalışmalardan biri ve en önemlisidir.

Bilindiği gibi II. Murad Devri (1421-1451) umûmiyetle Osmanlı tarihçiliğinin başlangıcı olarak kabul edilir. II. Murad Devri'nden önce ve I. Murad Devri'nden itibâren Anadolu'da Arapça ve Farsça olarak yazılan eserler Anadolu'ya hâkim olan beyler adına Türkçe'ye tercüme edilmeye başlanmıştır. Bu devirde Osmanlı beyleri adına tercüme edilen eserler vasıtasıyla XV. yüzyılın ilk yarısından itibaren Osmanlı tarihçiliğinin ilk örnekleri ortaya çıkmıştır[2]. Bu tip eserlerin ilk örneğini İbn Bibî'nin *el-Evâmiru'l-Alâiyye fî umûri'l-Alâiyye* adlı Farsça eserini tercüme eden Yazıcıoğlu Ali vermiştir[3]. Ancak burada Yazıcıoğlu'ndan önce, I. Murad, I. Bâyezid, Emir Süleyman ve Çelebi Mehmed devirlerinde yaşayan ve *İskendernâme* adlı eserinin sonuna eklediği *Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman* bölümünü Emir Süleyman'a takdim eden Ahmedî'yi (öl. 1412) zikretmek lâzımdır. İlk Osmanlı tarihçilerinden biri olarak kabul edilen Ahmedî aslında tarihçi değil şairdir. Manzum olarak kaleme aldığı *Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman* kendisinden sonra gelen bütün Os-

1 Halil İnalcık, «V. L. MENAGE: Neshrî's History of the Ottomans», *Belleten* XXIX/116, (Ekim 1965) s. 667.

2 Şehabettin Tekindağ, «Osmanlı Tarih Yazıcılığı», *Belleten* XXXV/140 (Ekim 1971), s. 657 vd.

3 Nüshaları için bk. Karatay, I, nr. 615; Blochet, I, nr. 62, nr. 732; II, nr. 1185.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

manlı tarihçilerinin kaynaklarından biri olmuştur. II. Murad'ın tahta çıktığı 824/1421 tarihinden başlayarak *Tevârîh-i Âl-i Osman* adı verilen eserlerin ortaya çıktığı görülür. Bu eserlerde olayların günü gününe tarihleriyle birlikte kaydedilmiş olması göze çarpar. *Tarihî takvim*ler adıyla anılan bu eserlerin dışında, II. Murad devrinde gerçek manasıyla bir tarihçiliğin mevcut olduğu söylenemez[4]. Bununla birlikte bu devirde II. Murad adına telif ve kendisine takdim edilen eserlerin sayısının epeyce fazla olduğu dikkat çekmektedir[5]. II. Murad'a takdim edilen eserlerden Osmanlı tarihi açısından en önemlisi Kâşifî adlı bir zatın Farsça olarak yazdığı *Gazânâme-i Rûm* adlı eserdir. İ.Ü. Ktp., FY. 1388'de kayıtlı 1139 beyitten meydana gelen 43 varaklık bu eser II. Murad Devri'nin manzum bir şehnâmesi olup Fatih'in düğünü ile sona erer[6].

Fatih devrinden zamanımıza kadar üç tarih gelmiştir. Bunlardan birincisinin müellifi Şükrullah (öl. 1488, Çelebi Mehmed ve II. Murad devrini idrak etmiş, eseri *Behçetü't-tevârih*'i Farsça olarak Fatih zamanında kaleme almıştır. Onüç bölümden meydana gelen ve genel dünya tarihi mahiyetinde olan eserin sadece son bölümü Osmanlılarla ilgilidir. *Behçetü't-tevârih*'in bu son bölümünün Farsça ve Almancası Thedor Seif, Türkçesi N. Atsız tarafından neşredilmiştir[7]. Enverî'nin Türkçe ve manzum *Düstûrnâme*'si[8] (telifi 869/1464) ile vezir-i âzam Nişancı Mehmed Paşa'nın (öl. 1481) Arapça mensur *Tevârihu's-selâtini l-Osmaniyye*[9]

---

4 F. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara 1982, s. 20.

5 F. Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1981, s. 378.

6 Muhtevası için bk. Niyazi Tevfik, *XV. Asır Tarihçileri*. (Basılmamış mezuniyet tezi İstanbul 1932), İ.Ü. Ktp., T. 134, s. 10 vd.; F. Tauer, «Les manuscrits persans dans la bibliothèques de İstanbul» *Archiv Orientalni*, IV (1932) s. 94.

7 Th. Seif, «Der Abschnitt über die Osmanen in Şükrullah's persischer Universal-geschichte» *MOG*, II (1924-26), s. 63-128; N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri* I, İstanbul 1949 s. 39-70.

8 Eser Mükrimin Halil (Yınanç) tarafından neşredilmiştir: *Düsturnâme-i Enverî*, İstanbul 1928.

9 Eser ve tercümesi için bk. Mükrimin Halil (Yınanç), «Millî tarihimize dair eski bir vesika» *TOEM*, XIV (1924), s. 93; İbrahim Hakkı Konyalı, *Osmanlı Tarihleri I*, İstanbul 1949, s. 323-365.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

adlı eserlerinde Osmanlı tarihi Şükrullah'ın eserinde olduğu gibi genel dünya tarihi içinde ele alınır.

Bütünüyle Osmanlı tarihini ele alan ilk eser, Âşık Paşazâde'nin *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ıdır. İsminden de anlaşılacağı gibi şair Âşık Paşa (öl. 1330) neslinden olan müellif 1400 sıralarında doğmuş, II. Murad ve Fatih devirlerinin ilk yıllarında Rumeli'ye yapılan akınlarda orduda bulunmuş ve tarihini İstanbul'da yaşlılığında *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman* ile yakın alâkası sebebiyle Âşık Paşazâde ve eseri ileride tekrar ele alınacaktır.

Nüvesi II. Murad devrinde teşekkül edip II. Bayezid devrinde yazılmağa başlanan ve *Tevârîh-i Âl-i Osman* adını taşıyan eserler, muhteva açısından farklılıklar göstermekle birlikte esasta birbirine bağlıdır. Avrupa ve Türkiye kütüphanelerinde birçok nüshası bulunan bu eserlerin hepsi anonim bir mâhiyet taşır; yani müellifleri meçhuldür. Fuat Köprülü, bu anonimleri XVI. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan ve umumiyetle aydın tabaka için yazılan ulema tarihçiliğinin yanında, iptidailikleri hemen bütün özellikleriyle göze çarpan XV. yüzyılın avamî (popüler) tarihçiliğinin ürünleri olarak değerlendirir[10]. Bu *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman*'ların hepsi Süleyman Şah'ın Anadolu'ya gelişiyle başlar. Ancak sona erdikleri yıl ve hadiseler anlatılışı başka başkadır. İleride tekrar ele alınacağı üzere bugünkü mevcut şeklini II. Bayezid devrinde almış olduklarına dair deliller ihtiva eden bir grup yazma aşağı yukarı 900/1494 tarihine kadar gelen olayları hikâye eder. Diğer bir grup ise 957/1550'ya kadar devam eder. Anonimlerin büyük bir ekseriyeti farklı tarihlerde son bulur[11]. Ancak geleneğin XVII. yüzyılda da devam etmekte olduğu görülmektedir. Meselâ İ.Ü. Ktp., TY. 3976 da kayıtlı *Keyfiyet-i zuhûr-i Âl-i Osman* adlı anonimde şu satırlar yer almaktadır: «Köse Mihal dahi cân ü dilden müslüman olup etbâ'ıyla Osman Gāzî'ye tâbi' oldı. Osman Gāzi'nin ve Orhan'ın ülkelerinde küffâr ile cengeyleyüp kal'alar feth itmişdür. *Cihannümâ*'da olduğu üzere Kâtip Çelebi zamanında Köse Mihal evlâdı mâlikânelerinde mutasarrıf imişler (vr. 3a)».

---

10 Köprülü-zâde Mehmed Fuad, «Lütfi Paşa» *TM*, I (1926), s. 148 vd.

11 V. L. Ménage, «Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı», *TED*, IX (1978), s. 231.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

II. ANONİM TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN'IN KAYNAKLARI

a) *Yahşi Fakih'in Menâkıbnâmesi*

Birbirinden farklı, çeşitli anonim Osmanlı tarihlerine kaynak olan eserin II. Murad'ın ilk yıllarında hazırlanmış çok eski bir kronik olduğu tahmin edilmektedir. Bu kroniğin mahiyeti meçhuldur. Mahiyeti meçhul olan bu kroniğin de kaynağının Yahşi Fakih'in *Menâkıbnâmesi* olduğu öne sürülmektedir[12]. Yahşi Fakih'in hayatı hakkında tek bilgi Orhan Gazi'nin imamının oğlu olduğundan ibarettir. Âşık Paşazâde, tarihinin «ta Yıldırım Han'a gelince» ye kadar olan kısmını gençliğinde Orhan Gazi'nin imamı İshak'ın oğlu Yahşi'nin evinde hasta yatarken ondan duyduklarına ve eseri *Menâkıbnâme-i âl-i Osman*'dan okuyup öğrendiklerine dayanarak naklettiğini söyler[13]. Başlangıçtan Yıldırım Bayezid devrine kadar Âşık Paşa-zâde'ye kaynak vazifesi gören bu eserin II. Murad devrinde teşekkül eden ilk anonimlerin de kaynağı olması tabiidir. Ancak asıl faydanılan kaynağın menâkıbnâme değil, menâkıbnâme esas alınarak meydana getirilen bir kronik olacağı kuvvetle muhtemeldir.

b) *Tarihî Takvimler*

Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman'ların kaynaklarından biri olduğunu tahmin ettiğimiz tarihi takvimlerden ikisi II. Murad'a takdim edilmiştir. 848/1444 ve 840/1446 tarihli bu takvimler Hz. Adem'den itibaren peygamberlerin ve Abbasî halifelerinin kronolojik listeleri ve Selçuklu, Osmanlı ve Karaman hanedanlarının önemli hadiseleriyle başlamakta ve içinde bulunulan yıl hakkında kehânetler, rüya tabirine ait prensipler ve benzeri konular ihtiva eden astronomik ve astrolojik bölümlerle devam etmektedir. Takvim geleneğinin Selçuklular zamanında da mevcud olduğu bilinmektedir. Nitekim Osmanlıların ilk devirlerine ait bu iki kro-

12 Yahşi Fakih için bk. V. L. Ménage, «The Menaqib of Yakhshi Faqih» *BSOAS*, XXVI (1963), s. 50-54.

13 *Âşık Paşazâde*, neşr. Âli Bey İstanbul 1332, s. 84; a.e., neşr. Giese, Leipzig 1929, s. 75.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

noloji ve Selçuklu geleneğinin bir devamı olarak ortaya çıkmıştır. Bu kronolojilerden biri (A), Paris'te Bibl. National'de[14], diğeri (B), Oxford'da Bodleian Library'de[15] bulunmaktadır. Her iki nüshanın iç kapağındaki ibareler takvimin II. Murad'a takdim edildiğine göstermektedir. Bodleian nüshasının başında şu ibareler mevcuttur: «Be-resm-i mütâla'a-yi hazret-i pâdişâh-ı âlem, hüdâvend-i benî Âdem, es-Sultan İbnu's-sultan Murâd, b. Mehmed b. Bâyezid b. Murad Han b. Orhan b. Osman halledallahu saltanatehu». Osman Turan'ın yayımladığı bu iki takvimden başka[16] Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat Köşkü, nr. 309 da Fatih için fetihten bir yıl önce yazılmış 856/1452[17], Nuruosmaniye Kütüphanesi nr. 3080 de 858/1454 tarihli iki takvim daha vardır. Bunların dışında Nihal Atsız 824/1421, 835/1431 ve 843/1439 yıllarına ait üç[18], 858/1454 tarihine ait bir takvim daha yayımlamıştır[18a].

Tıpkı anonimlerde olduğu gibi, müellifleri meçhul olan takvimler de olaylar hicri tarihle değil, «gelenden berü...../olaldan berü... yıldur» şeklinde, yani içinde bulunulan yıl esas alınarak verilmiştir. Osmanlılar ile ilgili kayıtlar çok kısa olup sadece sultanların doğum ve cülusları ile, önemli fetihleri kapsamaktadır. Takvimlerin tertiplendiği yıllara ait bilgiler daha tafsilatlıdır. Bu yıllara ait maddelerde çeşitli olaylar uzunca anlatılmakta ve anonimlerle üslûp ve muhteva bakımından yer yer benzerlik ve paralellikler görülmektedir. II. Bâyezid devrinde anonimleri kaleme alan müellifler, herhalde II. Murad devrinde yazılan takvimleri görmüş ve onlarda istifade etmiş olmalıdırlar. Aşağıdaki örnek bize bu konuda bir fikir verecek mahiyettedir:

---

14 S. Blochet, I, nr. 180.

15 Ethé, II, nr. 1233.

16 *İstanbul'un Fetihden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, yay., Osman Turan, Ankara 1954.

17 Bu takvim Nihal Atsız tarafından neşredilmiştir: «Fatih Sultan Mehmed'e Sunulmuş Tarihi Bir Takvim». *İstanbul Enstitüsü Dergisi, III*, (1957), s. 17-23.

18 *Osmanlı Tarihine ait takvimler I*, neşr. Nihal Atsız, İstanbul 1961.

18a «Hicrî 858 Yılına Ait Takvim», Selçuklu Araştırmaları Dergisi, IV, (1975), s. 223-283.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Anonim (s. 66) :

«Sultan Murad... gelüp Nevaberde hisarın feth idüp ve ba'zı illerin Rûmili beğlerbegisi Şehâbeddin Paşa ve uç beği İshak Beğ ol vilâyetleri bunlar feth idelden berü hicretün 843 yılında. Gine Sultan Murad Edrene'de karar idüp Mezid Beğ'i akına göndürdi. Eflak ilinden geçüp Engürüs vilâyeti ne varup rast gelmeyüp şikest vâkı' olup müslümanlar ol vâkı'aya ugrayaldan berü 845 yılında»

Tarihi Takvimler (s. 31) :

«Ve Murad Han zamanında Novabiri hisarı ve şehri ve ba'zı yirlerin ve vilâyetlerin kâfirler elinden Rûmili beği Şehâbeddin Paşa elinde feth olaldan berü; uç ili beği İshak Beğ elinde bazı yirler feth olaldan berü dört yıldur. Ve imrohor Mezid Beg ve oğlı vâkı 'asından, kim kâfirler elinde helâk oldı dört yıldur. Ve Şehâbeddin Paşa Rûmili beglerbeğisiydi, vâkı'asından ve islâm çerisi kâfir çerisinden sınu...»

c) *Ahmedî'nin Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman'ı*

Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman'ın kaynaklarından biri de Ahmedî'nin (öl. 815/1412) *Dâsitân Tevârîh-i Mülûk Âl-i Osman* adlı manzum eseridir[19]. Ahmedî'nin *İskendernâme*'sinin sonuna eklediği bu eser Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihini anlatan ilk manzum Türkçe kronik olması dolayısıyla konumuz açısından büyük bir öneme sahiptir.

Ahmedî 792/1390 tarihinde tamamladığı 8000 beyiti aşkın *İskendernâmesi*'nin konusunu İran Edebiyatından almış Abbasiler ve İlhanlılar tarihine ait zengin mısralarla süslemiş ve en önemli husus olarak da kendi yaşadığı asrın tarihini anlatan bir bölüm ilâve etmiştir. Ancak elimizde mevcut *İskendernâme* nüshalarının hepsinde *Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman* bölümü mevcut değildir. Bunun sebebi *İskendernâme*'nin, Latifî'nin de belirttiği gibi[20] I. Murad devrinde Germiyanoğullarından Mîr Süleyman adına yazılmış olmasıdır. I. Murad, Germiyan beyinin

19 Eser ve nüshaları hakkında geniş bilgi için bk. Nihad Sami Banarlı, «Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i al-i Osman ve Cemşid ve Hurşid Mesnevisi» *TM*, VI (1939).

20 Latîfî, *Tezkiretü'ş-şuara*, İstanbul 1314, s. 82.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kızını oğlu Bayezid'e alarak bu yerlere hâkim olmuş, bunun neticesinde *İskendernâme*'nin tamamlanması gecikmiştir. Ahmedi, bu hadiseden sonra giderek kuvvetlenen Osmanlı hanedanının himâyesine girmiş, Bâyezid'in Germiyan vâliliği sırasında yarım kalan eserini onun teşvikiyle tamamlayarak kendisine sunmuştur. Timur'un Anadolu'dan çekilmesinden sonra meşru hükümdar olarak tanıdığı Emir Süleyman'ın güvenini kazanmış ve *İskendernâme*'ye *Dâsitân-ı Tevârîh-i Âl-i Osman* bölümünü ekleyerek bu defa ona takdim etmiştir.

334 beyitten meydana gelen *Dâsitân*, Ertuğrul'dan Emir Süleyman'a kadar Osmanlı tarihini anlatır ve Emir Süleyman'a medhiye ile sona erer. *İskendernâme*'nin tamamlandığı tarihten onüç yıl sonra yazılan *Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman* günümüze intikal etmiş ilk manzum Osmanlı kroniğidir. Ancak Ahmedi'nin bu eserinin de ardında onun manzum hale getirdiği ve türlü istitratlarla süslendiği sâde bir üslupla yazılmış mensur bir kroniğin mevcut olabileceği tahmin edilmektedir. F. Giese'nin neşrettiği *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman*'da yer alan manzum parçalar bazı istinsah hatalarıyla birlikte aynen *Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman*'dan iktibas edilmiştir. Emir Süleyman devrinden sonrasını anlatan bölümlerdeki manzum parçalar da *İskendernâme*'den alınmıştır. Bu husus F. Giese'nin dikkatini çekmiş[21], P. Wittek de bu mesele üzerinde durmuştur[22]. Ahmedi'nin bu eseri, yalnız anonimlerin değil, kendisinden sonra eser veren bütün tarihçilerin kaynağı olmuş, II. Murad ve Fatih devirlerinde eserlerini yazan Şükrullah *Behçetü't-tevârîh*'inde, Rûhi *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ında bu eseri kullanmışlardır[23].

---

21 F. Giese, «Einleitung zu Meiner Textausgabe der Altosmanischen anonymen Chroniken Tewārīh-i āl-i Osman», *MOG*, I (1921-22), s. 61.

22 P. Wittek, «Les Ghazis dans l'histoire Ottomane», *Byzantion*, XI, 1936, s. 303 v.d.

23 Şehabettin Tekindağ, «Osmanlı Tarih Yazıcılığı», *Belleten* (Ekim 1971) XXXV/140, s. 657.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk Âl-i Osman ilk defa Necip Asım[24], daha sonra Nihad Sami Banarlı[25] ve Nihal Atsız[26] tarafından ayrı ayrı neşredilmiştir.

III. ANONİM TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN'IN NÜSHALARI

a) *Giese'nin kullandığı nüshalar*

F. Giese, Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman'ı neşrederken Avrupa Kütüphanelerinde bulunan onüç anonimi kullanmış ve bunları şu kısaltmalarla ifâde etmiştir : W_1, K, Gi, Go, W_2, B,R,W_3, G,M_1, M_2, L,V.

1. *Tevârîh-i Âl-i Osman* (W_1)

F. Giese'nin neşrinde Viyana Kıraliyet Kütüphanesinde *Tevârîh-i Âl-i Osman* adıyla kayıtlı olan bu nüsha[27] esas alınmıştır. W_1 nüshası Gi, Go ve K nüshalarıyla ortak özelliklere sahiptir. Anonim metni baştan itibaren bu nüshalarla tesis edilmiştir. Bu nüshalar 896/1490 yılına kadar devam eder. İstinsah tarihi meçhul olan W_1 yazmasının ilk varağında «el-fakîr Mikâyil Harnovik, sene : 1555» ibaresi vardır. Metin oldukça hatalıdır. Coğrafî isimler bilhassa yanlıştır. Meselâ Hârizmşah yerine Hurremşah, Çağatay yerine Çagananay, Antaliyye yerine Antakiyye yazılmıştır. İmlâ konusunda bu gibi yanlışları asrın imlâ anlayışını gözönünde tutarak değerlendiren F. Giese metindeki orijinal imlâlar üzerinde tasarrufta bulunmamayı tercih etmiştir.

2. *Tevârîh-i Âl-i Osman* (K)

Giese metnin basımı sırasında Prof. Dr. Kahle'de bir Tevârîh-i Âl-i Osman yazması olduğunu öğrenmiş, basım sırasında bu

---

24 Necip Asım, «Osmanlı târihnüvisleri ve müverrihleri», *TOEM*, I (1910), s. 41-47.

25 Banarlı, bk. *aynı makale*.

26 *Osmanlı Tarihleri I*, neşr. Nihal Atsız, İstanbul 1949, s. 6-25.

27 G. Flügel, II, nr. 985.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

nüshayı kullanmış fakat üzerinde yeterince çalışamamıştır. Bu nüshanın da istinsah tarihi belli değildir. K nüshası W_1 ve Gi ile en mükemmel ve en eksiksiz metin olup W_1 ile baştan sona kadar aynıdır[28].

3. *Tevârih-i Âl-i Osman (Gi)*

Bu nüsha British Museum'a Gibbs'in bağışıdır (nr. 7506). Bu nedenle Rieu'nün British Museum kataloğunda yer almaz. İlk varakada daha sonra yazıldığı anlaşılan şu satırlar vardır: «Kemâl Paşazâde Tarihi. Kemâl Paşazâde tarihinde 'altıyüzdoksan senesinden, yani âfitâb-ı saltanat-ı Osmaniyye'nin tulû'undan sekizyüzdoksanbeş saferu'l-hayrı evâiline değin vukû'ât beyân olunmuşdur' diyü *Âyine-i zurefa* nâm kitapda zikrolunmuşdur. Müellif merhûm Kemâl Paşazâde Şemsüddin Ahmed b. Sultân Süleyman b. Kemâl Paşa'nın vefatı 940 senesinde vâkı' olmuşdur. «Kemâl Paşazâde ile ilgi bu satırlar Cemâleddin'in *Âyine-i Zurefa*'sından alınmıştır[29]. Gi yazması 896/1490 tarihine kadar gelir. Nüshanın sonunda müstensih adı ve istinsah tarihi mevcuttur. «Temmeti'l-kitâb bi-'avnillahi'l-meliki'l-vehhâb fi evâhiri recebü'l ferd fi vakti'z-zuhr bi-kasabati Gönen fi niyâbetihî an yedi'l-abdi'z-za'îfi'l-müznibi'l-muhtâç ilâ rahmetillâhi'l-meliki'l-mennân Ârif Mehmed b. Hasan b. Hoca Osman, gufirallâhu lehu ve li-vâlidihi ve li-cemî'il mü'minîne ve'l-mü'minât, âmin. Aleyke netevekklü ve bike nesta'în». Giese bu nüshayı Londra'da iken görmüş W_1 ve W_2 nüshalarıyla karşılaştırmıştır.

4. *Târih-i Âl-i Osman* (Go)

Gotha Kütüphanesindeki bu anonim 1055/1645 yılında yazılmış kötü bir nüshadır. Birçok değişikliği ve farklılığı ihtiva eder. Coğrafî isimler çok yanlıştır. W_1 gibi başlar ve yine W_1 gibi 896

28 Giese, *MOG*, I (1921-22), s. 52.

29 Giese, *MOG*, I (1921-22), s. 53.

30 krş. *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri (Âyine-i zurefa)*, İstanbul 1314, s. 9.

31 Pertsch *Gotha*, nr. 149.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tarihinde şu satırlarla son bulur: «Andan sonra Sultan Bâyezid Edrene'de karâr eyledi. Temmet. Târih-i Âl-i Osman bunda tamâm oldı. Temmeti't-târih, sene hams ve hamsin ve mie ve elf, şehr-i rebi'u'l-âhır, yedi'l-fair el-hac Mustafa İbn el-hac Ahmed, gufire leh».

5. *Târih-i Âl-i Osman* (W_2)

Viyana Kıraliyet Kütüphanesi'ndeki bu nüsha Giese metninde «sebeb-i te'lif-i kitâb» kısmıyla başlar ve s. 113 de «göndürdi, temmet vesselâm» sözleriyle 876/1471 tarihinde sona erer. W_1 ve Gi yazmalarındaki Ahmedi'nin *Dâsitân-ı tevârih-i mülûk-i Âl-i Osman*'ından alınan mısralar bu nüshada eksiktir. W_2 yazmasında «pes, amma, öyle olsa, ve» gibi genişletme ve açıklamalar çok fazladır. Şahıs zamirleri yerine sık sık isimler tekrarlanır.

6. *Roma nüshası* (R)

Hiçbir başlık taşımayan bu nüsha Profesör Emilia Teza'ya ait olup Bibliothek der Academia die Lincei in Rom'a bağışlanmıştır. Bu yazma üzerine Luigi Bonelli çalışılmış ve *Di una chonaca turca del 1500, Roma 1901* adıyla yayımlamıştır. R nüshasının ilk varakları eksiktir. Yazma, Giese neşrinin 4. sayfasında «kimler gelüp ceng itdiler» cümlesiyle başlar ve 904/1498 tarihinde son bulur.

7. *Tevârîh-i Âl-i Osman* (B)

Berlin Devlet Kütüphanesi bu nüsha W_2 yazması gibi Giese neşrinin 3. sayfasında «sebeb-i te'lif» kısmıyla başlar ve 956/1549 tarihinde «girüp karâr itdi. Velhamdülillâhi te'âla vahdehu ve's-salâtü alâ men lâ nebiyye ba'dehu» ifadesiyle sona erer. B nüshasının özelliği saf Türkçe kelimeler yerine edebî kelimeler kullanılmış olmasıdır.

---

32 Flügel, II, nr. 983.

33 Pertsch, *Berlin*, nr. 1000.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

8. *Kitâb-ı Tevârîh-i selâtîn-i Âl-i Osman* (W_3)

W_3 nüshası Viyana Kıraliyet Kütüphanesinde bulunmaktadır. Bu nüsha G, M_1, M_2 ve V gibi «Hikâyetde getürmişlerdür kim nesl-i âl-i Osman Gâzî b. Ertuğrul.. cümlesi ile başlar ve 956/1549'a kadar devam eder. W_3 nüshası G, M_1, M_2, V ve L nüshalarıyla ortak bir tip oluşturur. Ancak son hepsi aynı değildir. Bu nüshaların hepsinde ortak olan özellik diğer nüshalarda Ahmedî'den alınan manzum parçaların bunlarda mevcut olmayışıdır.

9. *Gotha nüshası* (G)

Gotha Kütüphanesindeki bu yazma başlıksızdır. W_3 gibi «Hikâyetde getürmişlerdür kim nesl-i âl-i Osman...» cümlesiyle başlayan G nüshası Giese'nin kullandığı yazmalar arasında en uzunu olup 963/1555-56 tarihine kadar devam eder. 29 Zilhicce 1004 (24 Ağustos 1596) tarihinde Hasan b. Abdülaziz tarafından Navarin'de istinsah edilmiştir.

10. *Kitâb-ı Tevârîh-i selâtîn-i Âl-i Osman* (M_1)

Münih Devlet Kütüphanesi'ndeki bu nüsha 36 da W_3 gibi başlar ve 956/1549 tarihinde son bulur. Metnin sonunda «Türkçe tarih sene 956 min şehr-i receb fi yevm 19» ibaresi ile «sene 1555 hıristiyan tarihi min şehri Janvier fi yevm 7» ibaresi mevcuttur. M_1 yazması W_3'ün kötü bir istinsahı olup kişisi de aynı başlığı taşımaktadır.

11. *Tevârîh-i Âl-i Osman* (M_2)

Münih Devlet Kütüphanesi bulunan 37 M_2 nüshası da M_1 gibidir. 51. sayfadan itibaren yazı değişir, 66. sayfadan sona kadar W_3 den farklılıklar gösterir ve 71. sayfada II. Murad'ın Niğbolu seferiyle sona erer.

---

34 Flügel, nr. 1000.

35 Pertsch, *Gotha* nr. 150.

36 J. Aumer, *Catalogus Codium Manuscriftorum Bibliothecae Regiae Monacensis*, München 1866, nr. 82

37 J. Aumer, aynı eser, nr. 83

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

12. *British Museum nüshası* (L)

Bu nüsha baştan ve sondan eksiktir. Giese metninin 4. sayfasında «itdükde çün kim Cengiz Han..» kelimeleriyle başlar. Baş tarafında Hemdemî'nin manzum *Selâtîn-i Âl-i Osman*'ı yer almaktadır[38].

13. *Kitâb-ı Tevârîh-i selâtîn-i Âl-i Osman* (V)

Venedik San Marco Kütüphanesi'ndeki (nr. 28) bu nüsha W_1, W_3, G, M_1 ve M_2 yazmaları gibi «hikâyetde» kelimesiyle başlar; W_3 ve M_1 gibi «Kitâb-ı tevârih-i selâtin-i Âl-i Osman» başlığını taşır. 953/1546 tarihine kadar gelen bu nüsha 1 Cemâziyelevvel 1022 (12 Temmuz 1613) de istinsah edilmiştir. Giese, Vatikan yazmasının baş ve sonunun fotoğrafını çekmiş, ancak edisyon kritik yaparken bu yazmayı kullanmamıştır[39].

b) *Giese'nin kullanmadığı diğer nüshalar*

Yukarıda tanıtılan yazmaların yanı sıra İstanbul Kütüphanelerinde birçok anonim *Tevârîh-i Âl-i Osman* nüshası bulunmaktadır. Bunlardan Giese'nin kullandığı nüshalara benzediklerini tesbit ettiğimiz yazmalar şunlardır :

1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. 3704 de kayıtlı *Tevârîh-i Âl-i Osman*, W_1 nüshası gibi «Bir nice târihler kim olmışdur iyân» mısraıyla başlamakta ve yine W_1 gibi «mübârek safer ayınun âhirinde gelüp İstanbul'da karâr itdi, hicretün 896 yılında» cümlesiyle sona ermektedir. Bu nüsha 2ª dan itibaren birkaç varak eksiktir.

2. Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Mehmed Reşat ve Tiryal Hanım bölümü nr. 700 de bulunan *Zikr-i mülûk-i Âl-i Osman ve Gazavât-ı işân* başlığını taşıyan nüsha önceki nüsha gibi başlamakta ve 895 tarihine kadar devam etmektedir.

---

38 Rieu, nr. 46.

39 Bu ve bütün nüshalar için ayrıca bk. Giese, *MOG*, I (1921-22), s. 50-60.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3. Süleymaniye Kütüphanesi, Vehbi Efendi bölümü nr. 1223 de kayıtlı *Tevârîh-i Âl-i Osman* W_1 nüshası gibi başlar, 869 tarihine kadar gelir ve 90[b] de «bunca a'âyîb ve garâyib binâ temâşa idüp» kelimesiyle cümle tamamlanmadan son bulur.

4. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. 587 deki *Tevârîh-i nesl-i âli Osman* başlıklı nüsha «Hikâyetde getürmişlerdür kim nesl-i âli Osman..» cümlesiyle başlamaktadır. Giese nüshalarından W_3 ve G'ye benzeyen bu yazma 72[a] da «Bu feth Şa'ban ayında vâkı' oldı, hicretün 859 yılında» cümlesiyle sona ermektedir.

5. Yukarıdaki yazma ile aynı başlığı taşıyan ve aynı şekilde başlayan Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, bölümü nr. 3018 deki nüsha 131[b] de «Yanko'nun avretin Firengistan'a kaçırmışlardı. Gemiyile gitmiş idi. Bir küçük oglı kalmış idi, adına Kanatur dirlerdi. Fireng-i la'în Kanatur'ı» cümlesindeki Kanatur kelimesiyle sona ermekte olup oldukça eksiktir.

Bizim tesbit ettiğimiz bu nüshalar dışında Ahmed Refik, Târih-i Osmani Encümeni Kütüphanesi'nde bulunan bir anonimde bahsetmekte ve bu nüshanın Giese'nin neşrettiğinden daha tafsilâtlı olduğunu söylemekteyse de[40] bunun bugün nerede olduğu tespit edilememiştir.

Sadettin Buluç, Paris Bibliothèque Nationale (Ancien fonds turcs 99, Supplement turc 1047)'deki iki *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman* üzerine doktora tezi hazırlamış III. Tarih Kongresi'nde bu nüshalar hakkında bir tebliğ sunmuştur.[41]. Buluç'un verdiği bilgiye göre Paris nüshaları Giese'nin neşrettiği anonimlerden W_1 nüshası ile Oruç Beğ tarihine benzemektedir.

İsmail Hikmet Ertaylan, Beşir Çelebi'ye ait olduğunu söyleyerek İzzet Koyuncğlu Kütüphanesi'ndeki bir *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ın faksimilesini bir önsöz ile birlikte neşretmiş[42] ancak daha

---

40 Ahmed Refik, «Tevârîh-i âl-i Osman», *TTEM*, 91/26 (Mart 1926).

41 Sadettin Buluç, «İki yazma Tevârîh-i âl-i Osman hakkında», *III. Tarih Kongresi, Kongre'ye sunulan tebliğler*. Ankara 1948, s. 230-243.

42 Beşir Çelebi, *Tevârîh-i âl-i Osman*, Yay. İsmail Hikmet Ertaylan, İstanbul 1946.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sonra bu yazmanın Giese anonimlerinden W_2 nin bozuk ve eksik bir nüshası olduğu tesbit edilmiştir[43].

c) *Giese nüshalarının gruplandırılması*

Giese'nin neşrettiği yazmalar başlıca iki gruba ayrılır: W_1, K, Gi, Go, R, B nüshalarından meydana gelen birinci grupta uzun manzum parçalar yer almaktadır. Bu manzum parçalar daha önce bahsettiğimiz gibi Ahmedi'nin *İskendernâme*'si ile onun bir bölümü olan *Dâsitân-ı tevârih-i mülûk-i Âl-i Osman*'dan alınmıştır. Bu şiirler Fatih devrine kadar devam eder. Daha sonraki yılları anlatan bölümlerde şiir yoktur.

W_3, G, M_1, M_2, L, V nüshalarından oluşan ikinci grup şiirsiz ve kısaltılmış bir metindir. Bu iki grup arasında yer alan W_2 nüshası daha çok birinci gruba dahildir. Ancak bu grubun ihtiva ettiği bütün nüshalar W_1 yazmasında yer almaz.

İlk grubun içinde yer alan, başlangıç ve sonları aynı olan ve 896 tarihine kadar devam eden W_1, K, Gi ve Go nüshaları ile 956 ve 904 tarihine kadar gelen B ve R nüshaları ayrı bir tip olarak ele alınıp W_2 ile birlikte mütalaa edilebilir. Bu durumda Giese'nin neşrettiği *Anonim tevârih-i Âl-i Osman* nüshaları a) *W_1, K, Gi, Go,* b) *B, R, V,* c) *W_3, G, M_1, M_2, L, V*'den oluşan üç tipten meydana gelmiş olur.

Birinci grubu oluşturan yazmaların hiçbir yerinde telif tarihine ait bilgi yoktur. Ancak metindeki bazı ip uçlarına dayanarak bu anonimlerin II. Bâyezid devrinde yazılmış olabileceğini söylemek mümkündür. Bu nüshalardan W_1 de (s. 116) Bâyezid'in tahta çıkışı hakkında «zâdallahu saltanatahu» (Allah gücünü arttırsın), ve yine W_1 ile K'da «azze nasruhu» (Allah ona yardım etsin) ifadeleri kullanılmıştır. R nüshasında ise Bâyezid kelimesinden sonra «halledallâhu mülkehü» (Allah mülkünü ebedî kılsın) dua cümlesi yer alır. Bu ifadelerden nüsha yazılırken II. Bâyezid'in hayatta olduğu anlaşılmaktadır. K yazması ise W_1 ve Go ile aynıdır. Netice olarak bu gruba teşkil eden yazmaların orijinali-

43. Adnan Erzi, «Beşir Çelebi: Tevârîh-i Âl-i Osman», *Belleten* XIII/49 (Ocak 1949), s. 181-185.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

nin II. Bâyezid devrinde ve muhtemelen 902/1496 ile 918/1512 tarihleri arasında yazılmış olabileceği ortaya çıkar. Birbirine benzeyen W_1, W_2 ve R yazmalarının kimliği bilinmeyen müellifin farklı taslakları mı yoksa ayrı kişilerin çalışmaları mı olduğu kesin olarak tespit etmek mümkün değildir. Giese bu konuda birinci ihtimale katıldığını söylemektedir[44].

İkinci grubu meydana getiren W_3, G, M_1, M_2, L, V nüshaları müşterek bir kaynağa dayanır. Bu nüshalar birinci gruptan daha sonra kaleme alınmıştır. Bu grubun nüshalarındaki ortak imlâ hataları ve atlamalar belli bir orijinale bağlılığı ifade eder. Bu grup yeni, bağımsız bir eser değil, birinci grubu meydana getiren yazmaların biraz değiştirilmiş ve XVI. yüzyılın ortalarına kadar devam ettirilmiş şeklidir. Birinci grupta olduğu gibi bu grubun da yazmalarının hiçbir yerinde müellif adı geçmez. Ancak bu grubu teşkil eden *Tevârîh-i Âl-i Osman* nüshalarının müellifinin, daha doğrusu derleyicisinin XVI. yüzyıl tarihçilerinden *Muhyiddin Cemâlî* (öl. 957/1550) olduğu bilinmektedir.

Kâtip Çelebi'nin *Târih-i Âl-i Osman* adında başlangıçtan kendi zamanına kadar Osmanlı tarihi yazdığını bildirdiği[45] Muhyiddin Cemâlî, Şeyhulislâm Zenbilli Ali Cemâlî'nin oğludur. Tarihçi, âlim ve şair olan Muhyiddin'in asıl önemi, müellifleri belli olmayan muhtelif anonim osmanlı tarihlerini *Târîh-i âli Osman* adı altında yeniden ele alıp derlemesidir[46]. Anonimlerin ikinci grubu teşkil eden bu yazmalar 956/1549 tarihine, Kanûnî Sultan Süleyman'ın İran seferinden İstanbul'a dönüşüne kadar devam eder. Sonuç olarak W_3, G, M_1 ve B nüshalarının Muhyiddin'in eseri olduğunu söyleyebiliriz. Bu nüshalardan B yazmasından istinsah edilen nüsha Millet Kütüphanesi (Ali Emiri, Tarih nr. 15)'ndedir[47].

Muhyiddin Cemâlî'nin derlediği bu anonim tarihler Avrupa'da Osmanlı Tarihi hakkında bilinen ilk eserler olup Hans Lewenklav (Johannes Leunclavius) tarafından Latince ve Almanca'ya (*Die Annales Sultanorum Othmanidorum*, Francofurdi 1558;

44 Giese, *MOG*, I (1921-22), s. 64.
45 Kâtip Çelebi, I, 284.
46 Th. Menzel (Bekir Kütükoğlu) «Muhyiddin Cemâlî», *İA*.
47 Nüshanın tavsifi için bk. *TCYK*, II, nr. 95.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Neuwe Choronica Türkischen Nation von Turcken selbs beschrieben, Frankfurt 1590) çevrilmiştir. Metnin daha tafsilatlı tercümesi ise yine Leunclavius tarafından (*Histoire Musulmanae Turkorum de monumentis ipsorum*, Francofurdi 1591) yapılmıştır. Eserin ilk Almanca tercümesi «Osmanlı kabilesine mensup beylerin kroniği. Başlangıçtan Sultan Süleyman'a kadar» başlığını taşımaktadır[48].

Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman'ın Muhyiddin'in ölüm tarihinden sonraki yıllara ait olan kısmı da yine anonim mahiyettedir.

IV. ANONİM TEVÂRÎH-İ AL-İ OSMAN'IN MUHTEVASI

a) *Başlangıcdan İstanbul'un fethine kadar*

Giese'nin neşrettiği *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman* Ahmedi'den alınan «Bir nice târihler olmışdur iyân» mısraıyla başlar. İlk elli beyit aynen Ahmedi'den iktibas edilmiştir. Aradaki tek fark, *Dâsitân*'da Farsça olan bölüm başlıklarının kaldırılmış olmasıdır. Anonimin müellifi eserinin gaye ve muhtevasını «sebeb-i te'lif-i kitâb» başlığını taşıyan kısa bir parçada belirtir. Buna göre eser iki bölümden meydana gelir :

1. «Osmanlı beğlerinün ve şehzadelerinün başlarına ne gelmişdür ve ne itmişlerdür».

2. «Ve hem Kostantıniyye'yi kimler yapmış ve kimlerden kalmışdur ve üzerine kimler gelüp ceng itmişdür ve nice gün harab olup gine ma'mûr olmışdur. Anı ma'lûm idelüm».

Birinci bölüm Osmanlıların jenelojisi ve Anadolu'ya gelişleriyle başlar ve İstanbul'un fethine (s. 1-74) kadar devam eder. 88. sayfada İstanbul'un ve Ayasofya'nın tarihini anlatmakta olan müellif birdenbire yaşadığı zamana dönerek «şimdi ol kılıc Sultan Bâyezid'in hazinesindedür ve tarihin bu kadar yılında : 891» der. Bu ifadeden anonim müellifinin eserini 891/1486 yılında yazmakta olduğunu anlaşılmaktadır. Bu sebeple ikinci bölüm olan İs-

48 Giese, *MOG*, I (1921/22), s. 67.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tanbul ve Ayasofya'nın tarihinin anlatılmasının tamamlanmasından sonrasına ait olan sayfalar üçüncü bölüm olarak «sebeb-i te'lîf» kısmına eklenmelidir. Bu üçüncü bölümde müellif kendi yaşadığı devri anlatacağı için kaynak açısından bir problemi yoktur. Fakat belirttiği iki telif sebebi için bazı kaynaklara başvurması gerekir. İlk dönemler için Ahmedî'nin eserini kaynak olarak kullandığını biliyoruz. Manzum kısımlar Ahmedî'den alan müellif kendisini bir derlemeci olarak takdim etmekte herhangi bir sakınca görmez ve şunları söyler : «Herbirini bir tarihden bulup cem' idüp bir kitab olundı kim bundan sonra sözlerüm yâdigâr ola s. 4).

b) *İstanbul ve Ayasofya'nın efsânevî tarihi*

«Fî beyân-ı târîh-i Kostantiniyye min evvelihi ilâ âhirihî» adını taşıyan ve Giese neşrinin 74-111. sayfalarında yer alan bu bölüm Osmanlı tarihinden tamamen ayrı, bağımsız, ek veya bir ara eser hüviyetindedir. Bu bölüm asıl eserle zayıf bir bağlantı içindedir. Anonimlerin yanı sıra *Künhü'l-ahbâr*[49], *Tâcü't-tevârîh*[50], *Solakzâde*[51] gibi diğer Osmanlı tarihlerinde de İstanbul'un fethini müteakip İstanbul ve Ayasofya tarihiyle ilgili bir bölüm mevcuttur. Âlî, İstanbul'un fethinden sonra Fatih'in bütün ganîmet kitapları bir araya getirttiğini, bunların içinden İstanbul'un kuruluşu ve Ayasofya'nın inşası ile ilgili olanları seçtirerek papazlara tercüme ettirdiği, kendisinin de bunları anlatacağını söyler[52]. Bu mesele *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman*'da şöyle anlatılır : «Çünki Sultan Mehmed Kostantiniyye'yi feth itdükden sonra nice acâyib binalar temâşâ idüp mütehayyir kaldı. Zira kim hiç insan işine benzemez. Hükm eyledi, Rûmdan, Firengistan'dan, ruhbanlardan ve patriklerden, tevârîh bilenlerden cem' itdürdi. Diledi kim İstanbul'un binâsını kimler itdiler, kimler gelüp gitdiler, kimler pâdişâh oldılar, hükm itdiler; anı bilmek istedi. Tevârîh bilenler(den), Rûm tâyifesinden, patriklerden ve keşişlerden ve ruhbanlardan

49 Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, İ.Ü. Ktp., TY. 5959, 72a-85a.

50 Hoca Sa'deddin, *Tâcü't-tevârîh*, İstanbul 1279 s. 439 vd.

51 Solakzâde *Târîh-i Solakzade* İstanbul 1298, s. 201 vd.

52 Âlî, aynı eser, 72a.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

cem' olup süâl itdi kim bu binâ kimlerden kaldı ve şehre kimler hükm eylediler? Anı dahi bildüklerinden ve kitaplarından Sultan Mehmed'e haber virdiler. Her tâyifeler nicesi geldilerse üstâz kavlince, râvî naklince beyân eylediler (s. 74)»

Bu bölümde İstanbul'un kuruluşu ve Ayasofya'nın inşası ve Arapların İstanbul'u kuşatmalarıyla ilgili birçok rivâyet nakledilmekle ve bu bilgilerin bazı «tevârîhden alındığı» söylenerek (s. 94) Kurtubi[53], Tirmizî, Zeynu'l Arap gibi ravilerle *Mesâbîh şerhi*[54] adlı bir eserden (s. 111) bahsedilmektedir. Bizans hükümdarlarına ait seçerenin sonunda yer alan bu isimler *Künhü'l-ahbâr*'da da aynen mevcuttur :

Anonim (s. 110) :

«...bin Buzantin bile Yanko bin Madyan bin Amlak bin Seddad b. Âd bin İrem bin Ivaz bin Sâm Nûh peygamber. Uşde bunların ecdadlarıdur kim zikrolundı, ale't-tertîb Zeynü'l-Arab ve Tirmîzî ve Kurtubî ravîler dahi bulardur kim....»

Âlî, *Künhü'l-ahbâr* (İ. Ü. Ktp., TY. 5959, 80[a]) :

«bin Buzantin bin Yanko bin Madyan bin Amlak bin İrem bin Şeddad bin Sâm bin Nûh aleyhisselâm. Müverrih Zeynü'l- Arab ve Tirmizî ve Kurtubî rivâyetlerinde bu vechile meşhurdur».

Kâtip Çelebi İstanbul'un fethinden sonra Ahmed Cîlânî adlı birinin Ayasofya hakkında bir kitabı Yunanca'dan Farsça'ya tercüme ederek Fatih'e takdim ettiğini, bu eserin daha sonra Nimetullah bir Ârif tarafından Türkçe'ye tercüme edildiğini söyler[55]. Ahmed Cîlânî'nin adı geçen eseri Süleymaniye Kütüphanesindedir (Ayasofya nr. 3025).

Bunun dışında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY. 2545/2, 88[a]-103[b]) Yusuf b. Mûsa el-Balıkesrî adlı biri tarafından

---

53 Kurtubi için bk. M. Şemseddin, *İslâm'da Tarih ve Müverrihler*, İstanbul 1339, s. 43.

54 *el-Müyesser fi şerhi Mesâbîhu's-sünne*. Şihâbüddîn Fazlullah b. Hüseyin et-Türbişti'nin (öl. 661/1260) hadisle ilgili eseri. Müellif için bk. Kâtib Çelebi II, 1638; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-ârifin* I, 821.

55 Kâtip Çelebi, I, 286.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yunanca'dan Türkçe'ye tercüme edilen bir Ayasofya tarihi daha mevcuttur. 884/1479 yılında tercüme edilen bu eseri mütercim şöyle tanıtmaktadır :

«Bu za'îf u fakîr Yûsuf b. Mûsa el-Balıkesrî eş-şehîr ibni Müneccim, günlerden bir gün Rûmîler kitâb-ı târihlerinden gördüğün Ayasofya binâsı ve harcı târihin buldum. Kangı pâdişâh yapmışdur? Gördüm ki bir garîb hikâyetdür ve acîb riyâyetdür, anı tercümle eyledüm. Mübârek Şa'ban ayında tercüme olundı. Sultan Mehmed Gâzî'nün 27'inci yılında ki Fâtih-i Kostantınıyye'dür, târih-i hicretün 884'inci yılında (88[5]).

Anonim'in Ayasofya ve İstanbul hakkında verdiği bilgiler bu tercüme ile benzerlikler göstermektedir :

Anonim (s. 76-77) :

«Çünkim Süleyman Peygamber dünyâdan nakleyledi. Kayser-i Rûm vilâyetinden bir ulu pâdişah kopdı, Yanko bin Madyan dirlerdi. Âd aslından idi. Amlak oglanlarından idi kim..»

Târih-i Ayasofya (100[4]) :

«Süleyman ol kızı helâk itdüğinden sonra dünyâdan nakleyledi. Ol diyârın bir pâdişâhı vardı. Adına Yanko bin Madyan dirlerdi. Amlak oglanlarından idi...»

Kütüphanelerimizde bulunan Ayasofya ve İstanbul tarihi ile ilgili çeşitli yazmalar bu iki tercümeden faydalanılarak çoğatılmış olmalıdır[55].

c) *İstanbul'un fethinden 963/1555'e kadar*

Bu bölüm «Sultan Mehmed kısasına gelelüm. Kostantınıyye'yi fetih'den sonra Sultan Mehmed neyledi, anı beyân idelüm (s. 111) cümlesiyle başlar. İstanbul'un fethinden sonrasını anlatan bu son kısım oldukça kısadır (s. 111-153). Olaylar kronik olarak «gine Sultan Mehmed» şeklinde verilir. Anonim müellifinin yazmayı

55 Meselâ bk. Şemseddin Karamanî, *Târih-i Binâ-yı Ayasofya*, İ.Ü. Ktp., TY. 259; *Ali el-Arabî*, *Tevârîh-i Ayasofya*, Atatürk Ktp., Muallim Cevdet, nr. 284.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bitirdiği veya Muhyiddin Cemâli'nin eser nereden itibaren ilâveler yapmaya başladığı yer kesin olarak belli değildir. Ancak bilinen bir şey varsa o da Muhyiddin'in metninin 956/1549 tarihinde sona erdiğidir (s. 151).

Sonuç olarak anonimi yazmaya başlayan ilk müellifin veya müelliflerin eserini Muhyiddin Cemâli'nin devam ettirdiğini, onun ölüm tarihinden sonrasına ait G ve V nüshalarındaki ilaveyi ise bir başka müellifin kaleme aldığını söyleyebilir.

V. ANONİM TEVÂRİH-İ ÂLİ OSMAN'IN BAZI OSMANLI TARİHLERİYLE MUKAYESESİ

a) *Âşık Paşazâde Tarihi*

Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman çağdaşı olan Âşık Paşazâde'nin Tarihi ile yakın bir ilgi bağı içindedir. Âşık Paşazâde eserini seksenaltı yaşında, 881/1476 tarihinde İstanbul'da yazmaya başlamış, daha önceki tarihlerde teşekkül eden anonimler ise müellifi meçhul kişi veya kişiler tarafından II. Bayezid devrinde kaleme alınmıştır. Âşık Paşazâde eserinin mukaddimesinde, bir mecliste Osmanlı pâdişahlarının tarihinden bahsedilirken, kendisinden bu konuda bildiklerini yazması istendiğini, o da muhtasar olarak Tevârîh-i Âl-i Osman'ı kaleme aldığını söyler. Bölüm sonları bazan çok kısa soru ve cevaplarla biten ve 899 tarihine kadar devam eder. Daha önce de belirttiğimiz gibi, eserinin Yıldırım Han'a gelinceye kadar olan kısmını Yahşi Fakih'in *Menâkıbnâmesi*'nden naklettiğini bildiren Âşık Paşazâde'nin eseri ile *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman*, tarih ve olaylar zinciri açısından benzerlikler göstermektedir. Aşağıdaki örneklerde bu durum açık olarak görülmektedir :

Anonim (s. 7) :

«Karahisar sancagı kim İnöni dirler, ol araya değin oglı Orhan'a virdi. Ve subaşılıgını Alp Gündüz'e virdi, Süleyman

Âşık Paşazâde (Âli Bey neşri, s. 20) :

«Karacahisar sancagın kim ana İnöni dirler, oglı Orhan'a virdi. Ve subaşlıgın kardaşı Gündüz'e virdi. Yarhisarı Ha-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şâh ile bile gelmişdi. Acem vilâyetinden. Ve İnegöl'i Turgut Alp'a virdi. Şimdi ol azizlerin adları anılur ol vilâyetlerde. Köyler vardur, ana Turgut ili dirler. Anların mezarı anda bellidür. Ve kayınatası Edebâli'ye Bilecük hâsılın virdi. Ve hem hâtunın Bilecük'de atasıyile kaldı. Kendi Yenişehirde karâr itdi».

Anonim (s. 46) :

«Andan sonra Timur kendü vilâyetine gitdi. Tatar leşkerin bile aldı gitdi. Kırşehiri'ni ve Sivrihisar'ını ve Beğpazarını Karaman oglına virdi. Kastamonı'yı ve Kangırı ve Kalacugı İsfendiyar'a virdi. Kendi çıkdı vilâyetine gitdi. 804 yılında vâkı' oldı».

Anonim (s. 49) :

«Sultan Mehmed işitdi kim işitdi kim Mûsa Rûmili'ne pâdişah oldı. Kendü dahi Amasıyye'den çıkdı Bursa'ya geldi. Bursa kavmi dahi istikbâl itdiler. Tahta geçüp oturdı. Anatolı cümle Emîr Süleyman hükm itdüği yirlere hükm

san Alp'a virdi. Bu dahi yarar yoldaşdı. Ve hem kendüleriyle bile gelmişdi. İnegöl'i Turgut Alp'a virdi. Şimdi dahi ol gâzînün adı an anılur. İnegöl yöresinde köyleri vardur kim ana Turgut ili dirler. Kayınatası Edebâli'ye Bilecük hâsılın tımar virdi. Ve hem hem hâtunın Bilecük'de atısıyile kodı. Kendisi Yenişehir'e vardı».

Âşık Paşazâde (Âli Bey neşri s. 80) :

«Kaçan kim Timur göçdi, kendi vilâyetine teveccüh itdi. Tatar'un cemî'isini sürdi. Kırşehiri'ni ve Sivrihisarı ve Begpazarı'nı Karaman oglına virdi. Kostamonı ve Kangırı ve Kalacugı yine İsfendiyar'a virdi. Hem Karaman vilâyetinden çıkdı gitdi. Ve bu mâceränun tarihi hicretün 804 ünde vâkı' oldı».

Âşık Paşazâde (Âli Bey neşri s. 82) :

«Sultan Mehmed işitdi kim kardaşı Emîr Süleyman Allah rahmetine varmış ve kardaşı Mûsa tahta geçmiş. Sultan Mehmed sürdi Bursa'ya geldi. Bursa kavmi istikbâl itdiler. Tahta geçti oturdı. Cemî' Emîr Süleyman hükm itdüği yire ol

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

itdi. Mûsa dahi ol hali bilüp tedbîr itdi. Kör Şahmelik'i vezîr idindi. Ve Mihal oglı Mehmed beği beğlerbeği idindi. Ve Simavna kādısı oglı Bedreddin'i kādıasker idindi».

dahi hûkm itdi. İmdi bu yana Rûmili'nde Mûsa görelüm neyler? Kör Şahmelik'i vezir idindi. Mihal oglı Mehmed beği beğlerbeği itdi. Simavna kādısı oglını kādıasker idindi».

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi aşağı yukarı birbirinin aynı olan kısımlar Anonim'in 51., Âşık Paşazâde'nin Âli Bey neşrinin 83., Giese neşrinin 74. sayfasına kadar devam eder. Başlangıçtan belirtilen sayfalara kadar olayların sırası ve tertibi tarihleriyle birlikte aynıdır. 816/1413 tarihine tekabül eden aşağıdaki satırlardan itibaren her iki eser kendi yoluna gider; olaylara artık aynı sıralama ile anlatılmaz ve tarihler birbirini tutmaz.

Anonim (s. 51) :

«Sultan Mehmed Bâyezid Paşa'ya eydür : «Rûmili'ne geçmeğe tedârik eyle» didi. Ol vakit kim Kör Şahmelik İstanbul'dan çıkdı. Sultan Mehmed'e gelmişdi. Bâyezid Paşa eydür : «Kör Şahmelik'i okıyalum gelsün, ne dirse görelüm» dedi. Kör Şahmelik'i okıdılar, geldi Eyitdiler «Rumili'ne geçmek isterüz, tedbir nedür?» didiler».

Âşık Paşazâde (s. 83) :

«Sultan Mehmed, Bâyezîd Paşa'ya eydür : «Rûmili'ne geçmeğe tedârik idün»dir. Kör Şahmelik kim Mûsa'dan kaçup İstanbul'a girdiği vaktin andan Sultan Mehmed'e geldi. Bâyezid Paşa eydür : «Sultânum Şahmelik beğ'i okıyalum, görelüm ol ne dir?» okıdılar, geldi, «Rûmili'ne geçmek isterüz, tedbir nedür», didiler».

Bu örneklerden Âşık Paşazâde ile anonim müellifinin birbirinden iktibasta bulunmayıp müşterek yazılı bir kaynaktan istifade ettikleri sonucuna ulaşabiliriz.

b) *Neşrî Tarihi*

Cihannümâ adlı tarihini Âşık Paşazâde'den bir müddet sonra II. Bâyezid'in ilk yıllarında kaleme alan Neşrî'nin[56] bu eseri Türk-

56 Halil İnalcık, *aynı makale*, s. 667.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çe olarak yazılmış ilk genel dünya tarihidir. Bugün elimizde mevcud olan asıl *Cihannümâ'nın* kısm-ı sâdis'i yani «Evlâd-ı Oğuz Han-ı Türkî ahvâlin usûliyle ve furû'ıyla beyân ider» başlıklı altıncı ve son bölümüdür. Neşrî bu son bölümü II. Bâyezid'e takdim etmiştir.

Oğuz Han'ın sonu, Selçuklular ve Osmanlılar'dan müteşekkil üç bölümden meydana gelen *Cihannümâ'nın* hiçbir yerinde yazılı bir kaynaktan bahsedilemez. Ancak bugün Neşrî'nin kaynakları tespit edilmiş durumdadır[57]. Bu kaynaklar arasında Giese'nin neşrettiği anonim grupları yoktur. Neşrî'nin birinci derecede kaynağı Âşık Paşazâde'nin tarihidir. *Cihannümâ* birçok yerde Âşık Paşa zâde'nin metniyle kelimesi kelimesine benzerlik gösterir. Âşık Paşazâde de olduğu gibi Neşrî'de de İstanbul ve Ayasofya tarihi ile ilgili bölüm yoktur. Neşrî'nin ikinci kaynağının Rûhî Çelebi'ye atfedilen Oxford, Bodleian Kütüphanesi'ndeki anonim olduğu tesbit edilmiştir. Başlıca kaynakları olan bu iki eseri telif etmeğe çalışan Neşrî'nin *Cihannüma*'sı ile Giese'nin neşrettiği anonimler arasında yine de bazı bağlantılar kurmak mümkündür. Aşağıdaki bu konuda bir fikir verecek mahiyetedir.

Anonim (s. 21) :

«Murad Gâzî lalası Şahin'e Zagra ve Filibe'ye yakın vardi. Ana göndürdi. Ol tarafı varup feth itdiler. Ve Evrenos Beg'e dahi İpsala tarafın virdi. Ve Evrenoz Beğ dahi varup İpsala'yı feth itdi. Andan bular yirlü yirinde uç beği oldılar. Birgün Kara Rüstem dirlerdi, bir dânişmend vardı, Karaman vilâyetinden gelmişdi. Ol Kara Rüstem, Cenderelü Kara Halil kim kâdıasker

Neşrî (53-54) :

Murad Gâzî lalası Şahin'e Zagra ve Filibe'ye akın virdi. Ve Evrenoz Gâzî dahi vardı İpsala'yı feth idüp bunlar yirlü yirinde uç begleri oldılar. Birgün Kara Rüstem dirlerdi, Karaman vilâyetinden bir dânişmend gelmişdi. Hayreddin Paşa ol vakit kâdıasker idi. «Bunca Sultanluk malı niçün zâyi' idersin?» Kâdıasker eyitdi :»

57 bk. V. L. Ménage, *Neshri's History of the Ottomans. The sources and development of the text*, London 1964, s. 10-14.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

idi, ana geldi eyitdi: Bunca beğlik malı niçün zâyi' idersin?» didi. Kādıasker Kara Halil eydür: »

Cihannümâ, Viyana nüshası esas alınarak Faik Reşat Unat ve Mehmet Altay Köymen tarafından neşredilmiş[58], Menzel ve Manisa nüshalarının faksimile neşri Taechner tarafından yapılmıştır[59].

c) *Oruç Beğ Tarihi*

Asıl ismi eserinin mukaddimesindeki kayda göre Oruç b. Âdil el-Kazzâz Kâtibü'l-Edrenevî olan Oruç Beğ, Âşık Paşazâde ve Neşrî gibi XV. yüzyıl tarihçilerindedir. F. Babinger 905/1499 yılında Edirne'de ikamet ettiği tesbit edilen[60] Oruç Beğ'in eserini Oxford ve Cambirdge nüshalarını neşretmiştir[61]. Oxford nüshası 872/1467 tarihine Fatih'in Karaman seferi ile son bulmaktadır. 899/1484 tarihine kadar gelen Cambirdge nüshası ise 1022/1613 tarihinde istinsah edilmiştir. Babinger'in neşrettiği Oruç tarihi ayrıca N. Atsız tarafından neşredilmiştir[62].

Oruç Beğ'in *Tevârîhi Âl-i Osman* adını verdiği fakat daha ziyade kendi adıyla anılan eseri anonim Osmanlı tarihlerine çok benzemektedir. Âşık Paşazâde ve Neşrî arasında kurulması mümkün olan ilgiyi Âşık Paşazâde, Neşrî ve Oruç Beğ arasında kurmak mümkün değildir. Âşık Paşazâde ve Neşrî'de bulunmayan İstanbul ve Ayasofya ile ilgili bölüm bazı atlamalarla birlikte Oruç Beğ'de aynen mevcuttur. Oruç Beğ'in eseri Ruhî'nin eseri ile karıştırılmışsa da gerçek olan Rûhî'nin Oruç Beğ'den faydalanmış olduğudur[63].

---

58 Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihannümâ* I, Ankara 1949; II Ankara 1957.

59 *Cihannüma, Die altosmanische Choronik des Mevlâna Mehammed Neschri* I, II, Leipzig 1951-1955.

60 Irene Beldiceanu-Steinher, «Un legs pieux du choroniqueur Uruj» *BSOAS*, XXXVIII (1970), s. 359.

61 Oruç Beğ, *Tevârîh-i âl-i Osman*, nşr. F. Babinger, Hannover 1925.

62 *Oruç Beğ Tarihi*, nşr. N. Atsız, İstanbul 1972.

63 Bu konuda ayrıca geniş bilgi için bk. V. L. Ménage, «On the recensions of Uruj's History of the Ototmans», *BSOAS*, XXX (1967), s. 314-328.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Eseri uslüp ve muhteva bakımından anonimlerin bir benzeri olan Oruç Beğ, kanaatimizce XVI. yüzyılda yaşayan Muhyiddin Cemâli gibi bir anonim derleyecisidir.

Anonim (s. 57) :

«Rûmili tamâmet Sultan Mehmed'e döndi. Pâdişâh oldı, hicretün 815 yılında. Andan sonra Sultan Mehmed etrâf-ı âleme ve dâyire beğlerine elçiler göndürdi. Birbiriyile barışdılar. Ol vakit ki Sultan Mehmed Mûsa ile Rûmili'nde kovuşurken bu tarafdan Karaman oglı yürüdi, Burûsa'ya gelmeğe kasd itdi. Sivrihisar'a geldi. Ol vakit Sivrihisar anun değüldi, geldi ki dört yanın yıka, boza. Andan Burûsa'ya geldi».

Oruç Beğ (Babinger neşr. s. 41-42) :

«Rûmili tamâmet Sultan Mehmed'e mukarrer oldı. Tahta geçüp pâdişâh oldı, hicretün 816'sında. Ve girü Sultan Mehmed her tarafa nâmeler göndürdi. Elçilediler, barışdılar. Heman Karaman oglından gelmedi. Zira ol vakit kim Sultan Mehmed Mûsa ile kovuşurken Karaman oglı hareket idüp yürüdi. Sivrihisar'a geldi Andan çıkdı yıka boza memleketleri Burûsa'ya geldi».

d) *İbnülemin Anonimi*

Giese'nin neşrettiği anonimlerin dışında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (İbnülemin, nr. 3202 de) bazı farklı rivâyetler ihtiva eden bir anonim mevcuttur. II. Bâyezid zamanında yazılan ve 908/1502-1503 tarihine kadar meydana gelen olayları nakleden bu anonim *Tevârîh-i İbtidâ-i Âl-i Osman* başlığını taşımaktadır. Bu eserde Osmanlıların başlangıcı hakkında verilen bilgiler diğer anonimlerden biraz farklıdır. Meselâ bu yazmada Ertuğrul Gazi kimliği konusundaki açıklama oldukça ilginçtir. Ertuğrul İsfahan mülhakatından olan Hâmân şehrinden Hürmüz Ebûbekir adlı bir zatın oğludur. Hürmüz, Sultan Alaaddin devrinde gaza niyeti ile Konya'ya gelip yerleşmiştir. Konya'da evlenen Ebûbekir'in bir çocuğu olmuş ve adını Ertuğrul koymuştur. Ertuğrul büyüyünce eşsiz bir yiğit olmuş, gazâ ile meşgul olarak Söğüncük denilen bir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

köyde yurt tutmuştur. Dresden Kütüphanesi'nde (Doğu yazmaları, nr. 111) bir nüshası daha olan bu anonimin[64] Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya nr. 2705, vr. 68b - 76a) 960/1553 tarihine kadar devam ettirilmiş küçük bir özeti bulunmaktadır[65].

Bu anonim bazı farklı rivâyetler (meselâ Köse Mihal'in müslüman oluşu, 6b-7a) ihtiva etmesine rağmen bir çok yerde Giese' nin neşrettiği anonimlerle birleşmektedir. Giese anonimi bu anonimin bazı yerleri atlanarak genişletilmiş bir şekli gibi görünmektedir.

Anonim (s. 5 vd.) :

«Ertugrul'un dahi üç oglı vardı. Birinün adı Savcı ve birinün adı Gündüz ve birinün adı Osman idi. Ertugrul Saruyatı'yı kim ana Savcı dirlerdi anı Sultan Alâeddîn'e göndürdi. Bir yircüğez istediler ki anda karâr ideler Sultan Alâeddin dahi kabûl itdi. Gariblerdür diyü bunları hoş gördi. Karahisar tekvurı ve Bilecük tekvurı Sultan Alâeddin'e mutî' olup harac virürlerdi. Sultan Alâeddin bu tarafları ana ısmarlardı. Ertuğrul'un oğlı Saruyatı ile Osman Engürü'ye geldiler. Anda turdılar. Rûm tarafında çok gazâlar itdiler. Âkıbet Ertugrul vefât itdi.. Çün Osman Gâzî atası yirine geçdi, kaim-makam oldı. Yigit

İbnülemin Anonimi (7a-8a) :

«Râvi-i diğer Ertugrul'un üç oglı vardı dir. Birinün adı Gündüz Alp ve birinün adı Saruyiti ve birinün adı Savcı idi. Ertuğrul'un ulu oglı Saruyiti nâm Sultan Alâeddin'e göndürdi. Sultan Alâeddin'den yer yurt istedi. Ki ol yirde karâr ideler. Sultan Alâeddin İnöni'nden aşaga Söğüt tarafından buna yurt virdi. Ol tarafun kâfirlerile gazâya meşgul oldılar. Ertugrul'a ecel yitişdi. Ol dahi Bilecüği ve Yarhisarı ve İnegöl'i feth itdi. Ve Osman Gâzî evvel cuma namâzın İnönü'nde kıldı. Tekbîr anda getürdiler. Tursun Fakıh dirlerdi, bir kişi varidi.»

64 Mükrimin Halil Yınanç, «Ertuğrul», *İA*.

65 Bu anonimin İbnülemin nüshasını görmeyen Nihal Atsız Ayasofya nüshasını tek nüsha olarak tanıtır. bk. «İstanbul Kütüphanelerinde Bazı Tanınmamış Osmanlı Tarihleri», *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, V/3 (1957), s. 54.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yeğil katına cem oldı. Çok gazâlar itdiler. Gelüp ol Bilecüği ve Köprihisar'ın ve Yarhisar'ın ve İnegöl'i feth itdi. Hicretün 687 yılında vâki' oldı. Evvel cum'a namâzın Karahisar'da ol kıldı. Gâziler tekbir anda getürdiler. Dursun Fakıh dirlerdi bir er varidi.

e) *Kemâl Paşazâde Tarihi*

Yukarıda üzerinde durulan eserler ile *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman* arasındaki münasebet, birbirlerinden faydalanmış veya birbirlerine kaynak teşkil etmiş olmalarından ziyâde, aynı kaynak veya kaynakları kullanmış olmalarından ibarettir. Ulema tarihçiliğinin ilk ürünlerinden olan İbn-i Kemal'in *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ı ise *Anonim*'i kaynak olarak kullanması dolayısıyla bu eserlerden farklı bir özelliğe sahiptir. Kemâl Paşazâde'nin *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ının I. Defteri'nin kaynaklarından birinin *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman* olduğu Şerafettin Turan tarafından tesbit edilmiştir[66]. İbn-i Kemâl veya Kemâl Paşazâde adıyla anılan Şemseddin b. Ahmed b. Süleyman'ın (1468-1534) I. Bâyezîd'in emriyle yazmış olduğu *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ının Osman Devleti'nin kuruluşu ve Osman Gâzi devri olaylarını ihtiva eden I. Defteri'nde İznik kuşatması hakkında verdiği bilgi, bazı ifade değişiklikleri ile hemen hemen aynen *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman*'daki kayıtlara benzemektedir. Aşağıdaki parçadan Âşık Paşazâde, Oruç Beğ ve Neşrî'de mevcut olmayan bu konudaki bilginin *Anonim*'den alınmış olduğu görülmektedir :

Anonim (s. 7 vd.) :

«Gelüp İznik'i hisar itdi. İznik ol zamanda gâyet sarp ve mu'teber ve galebe şehir idi. Dört

İbn-i Kemâl (s. 144 vd.) :

«Ol zamanda İznik-sânenallahu ani'z-zik-sûr-ı mahsûr içinde mahsûr hisâr-ı üstüvârdı,

66 İbn-i Kemal, *Tevârîh-i âl-i Osman, I. Defter*, haz. Şerafettin Turan, Ankara 1970, s. 22.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yanı sazlık ve bataklık idi. Şöyle kim âlem yöresine varımazdı. Hem içinde âdem galebe idi. Şöyle rivâyet iderler kim dört kapusı vardı. Her kapusından bin alaca atlu kâfir çıkardı. Girü kalan renkli atı ana göre kıyas itgil. Nice galebe şehir idi. Ol vakit kim gâziler eyü idi. Her biri bir ejdeha idi... İznik'ün dâyiresin yagma itdiler. Kâfirleri nice kez çıkdılar, ugraşdılar. Hak te'âlâ gâzilere fursat virüp kâfirleri sıyup hisara koydılar. Gördiler kim ceng ile alınmaz. Dört yanı su, hiç katına âdem varımaz. Vardılar Yenişehir'den yana olan tag dıvarında bir havâle kal'a yapdılar. Ol kal'anun içinde âdemler kodılar. Ol zamânda Taz Ali dirlerdi, bir dilâver vardı. Gâyet bahâdır, pehlüvân idi. Ana kırk kişi ol hisara koyup İznik'e havâle kodılar. Şimdiki halde hisarcuga Taz Ali Hisar'ı dirler. Ve hem üstin yanında bir yüksek kaya vardur, anun dibinde bir sovuk pınar dahi vardur, ol pınara Taz Ali Pınarı dirler».

içinde yarag u yatı, esbâb u âlâtı, sâz u selebi müretteb çok merd-i neberdi vardı. Dâyiresi sazlıklar ve bataklıklardı, geçidleri sarp, yolları yaramazdı; küffâr-ı bed-kirdâr yol virmeyicek yanına atlı değül yaya dahi varımazdı. Gâziler tâzîlerde, yâzîlerde olan kişte-i küffârı çiğnettiler, yatdılar, akd-i ikdâmı muhkem, habl-i ihtimâmı mübrem idüp, rişte-i muhâsarayı uzatdılar... Osman Han, çün ol hisar gîr ü dârla alınmaz ve dâmân-ı sûrına ceng-i ceng ile ilinmez gördi. Yenişehir'den yana olan kûhsâr dibinde bir hisara bünyâd urdı; âbâd olunca ol diyarda turdı. Yarag u yâtın, esbâb u âlâtın görüp için kırk hisar eri kodı. Taz Ali dimekle iştihâr bulmuş bir ser-efrâz vardı, savaşda yüz kişiden yüz döndürmezdi, baş açık bahadır anılur serdardı.. İznik içindeki bed-fi'âllerün üzerine havâle idüp kendi göçdi, diyârına gitdi İznik feth oldukdan sonra mezkûr kal'a yıkıldı ammâ henüz mezbûr ma'mûrede âsârı vardur, Taz Ali Hisar'ı dirler, üsti yanında kûhsârda bir yüksek kaya var, dibinden sovuk pınar çıkar, ayaga kalkar, ana Taz Ali Pınarı dirler».

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

f) *Lutfi Paşa Tarihi*

Lutfi Paşa'nın (öl 1563) *Tevârîh-i Âl-i Osman*'ının II. Bayezid devrinin sonuna kadar olan kısmı *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman*'ın iktibas ve istinsahından meydana gelmektedir. Lutfi Paşa'nın eseri ancak Yavuz ve Kanuni devirleri için önem ve değer taşımaktadır. Aşağıdaki örneklerde Lutfi Paşa'nın Anonim nüshalardan ne ölçüde istifade ettiği açık olarak müşahede edilmektedir.

Anonim (s. 73) :

«Beğler yüriyiş idelüm» didiler. Sultan Murad eyitdi: «Yüriyiş eyleyicek bir nice âdem helâk olur. Ben hod elli bunun gibi hisara bir yiğit vermezin didi. Ol kal'ayı koyup göçdi. Ol kış içinde gelüp Tulgadır oglınun kızın Sultan Mehmed'e düğün eyleyüp alıvirdiler. Edrene'de karar itdiler, hicretün 854 yılında. Andan Sultan Mehmed'e destûr virdi, Ma'nisa'ya göndürdi. Andan sonra Sultan Murad merhûm magfûr u saîd u şehid tayyeballahu serâhu ve ce'ale'l-cennete mesvâhu muharrem ayınun evvelinde çaharşenbe gün nakl eyledi. Âhiret evine vâsıl oldı. Otuz yıl beğlik eyleyüp hicretün 855 yılında vefat itdi».

Lutfi Paşa (s. 166-168) :

«Beğler Sultan Murad'a yüriyiş idelüm, kılıc ile alâlum» diyüp Sultan Murâd eyitdi: Yürişiş idecek âdem helâk olur. Ben hod bir âdemi bunun gibi kal'aya virmezin diyup hem kış yitişüp kal'ayı koyup göçdi. Andan Edrene'ye varup oglı Sultan Mehmed'e Zülkadir oglınun kızın alıvirüp âlî düğünler eyledi. Ve hem ol yıl Edrene'de karar itdi, hicretün sekizyüzelli dördünde, anda Sultan Mehmed'e destûr virüp Magnisa'ya göndürdi. Ve Sultan Murâd Edrene'de karar idüp otururken ecel çerisi hücûm idüp ecel câmın içüp muharrem ayınun evvel çaharşenbe güni nakl idüp Hak te'âlâ hazretlerinün emrine vâsıl oldı. Otuz yıl beğlik eyleyüp hicretün sekizyüzellibeşinde vefat eyledi».

---

67 Lutfi Paşa, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, neşr. Ali Bey, İstanbul 1314.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Anonim (s. 116) :

«Gine Sultan Mehmed İstanbul da karâr idüp Mesih Paşa' yı deniz yüzinden gemileri ile ve agır leşkerile azab ile ve Yeniçeriyile Rodos kal'asına göndürdi. Varup düşüp feth idemeyüp gine geldi. Hem Gedük Ahmed dahi gemilerile deniz yüzinden Fireng vilâyetinde Polya kal'asın feth idup ilin alaldan berü hicretün 855 yılında. Gine Sultan Murad Anatoli'ya geçüp rebî'ulevvel ayının üçünci güninde şenbe güninde ikindi vaktinde sâat-i merihde Gegbûze yanında Tekvur çayırında Sultan Mehmed merhûm magfûr âhirete nakl itdi. Andan yeniçeri gelüp dönüp İstanbul'ı yağma ve talan idüp Mehmed Paşa' yı katl itdiler».

Lutfi Paşa (s. 190) :

«Yine Sultan Mehmed Kostantınıyye'de karâr idüp veziri Mesih Paşa'yı deniz yüzinden agır leşker ile Rodos kal'asına göndürdi. Feth olunmayup girü döndiler. Ve bu tarafda Gedik Ahmed Paşa gemilerile deniz yüzinden Fireng vilâyetinde Polya yakasını feth itdi, hicretün sekizyüzseksenbişinde. Yine Sultan Mehmed Anatoli'ya geçüp rebî'ulevvel ayınun üçünci güni pençşenbe güninde ikindü vaktinde saat-i merihde Maldepe nâm mevzi kurbünde Tekfur çayırında âhirete intikal idüp andan yeniçeri döne gelüp şehr-i Kostantınıyye'yi yagma idüp Mehmed Paşa'yı katl itdiler».

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BİBLİYOGRAFYA

I. Yazma eserler

a) *Anonimler*

Keyfiyyet-i zuhûr-i Âl-i Osman, İ. Ü. Ktp., TY. 3976.

Tevârîh-i Âl-i Osman, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2075.

Tevârîh-i Âl-i Osman, Süleymaniye Ktp., Vehbi Efendi, nr. 1233.

Tevârîh-i Âl-i Osman, İ. Ü. Ktp., TY. 3704.

Tevârîh-i İbtidâ-i Âl-i Osman, İ. Ü. Ktp., İbnülemin, nr. 3202.

Tevârîh-i nesl-i Âl-i Osman, İ. Ü. Ktp., TY. 587.

Tevârîh-i nesl-i Âl-i Osman, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3018.

b) *Diğer yazma eserler*

Âli, Gelibolu Mustafa, *Künhü'l-ahbâr*, İ. Ü. Ktp., TY. 5959.

Kâşifî, *Gazânâme-i Rûm*, İ. Ü. Ktp., TY. 1388.

Muhyiddin Cemâlî, *Târih-i Âl-i Osman*, Millet Ktp., Ali Emiri, Tarih, nr. 15.

Şemseddin Karamânî, *Târih-i binâ-yı Ayasofya*, İ. Ü. Ktp., TY. 259.

Yûsuf b. Mûsa Balıkesrî : *Târih-i Ayasofya ve Kostantıniyye*, İ. Ü. Ktp., TY. 2542/2.

II. Kitap ve makaleler

Ahmed Refik, «*Tevârîh-i Âl-i Osman*», *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 91/26. (Mart 1926).

Âşık Paşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, neşr. Âlî Bey, İstanbul 1332.

Âşık Paşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, nşr. F. Giese, Leipzig, 1929.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Atsız, Nihal, «Fatih Sultan Mehmed'e Sunulmuş Tarihî Bir Takvim», *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, III, İstanbul 1957.

———, «İstanbul Kütüphanelerinde Bazı Tanınmamış Osmanlı Tarihleri», *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, V/3, Ankara 1957.

Babinger, F., *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara 1962.

Banarlı, Nihad Sami, «Dâsitân-ı tevârih-i mülûk-i âl-i Osman ve Cemşid ve Hurşid mesnevisi», *Türkiyat Mecmuası*, VI, İstanbul 1939.

Beldieceanu, Irène-Steinter, «Un legs pieux du choroniquer Uruj», *Bulletin of the Schcool of Oriental and African Studies*, XXXVIII, London 1976.

Beşir Çelebi, *Tevârîh-i âl-i Osman*, İsmail Hikmet Ertaylan, İstanbul 1946.

Buluç, Sâdettin, «İki Yazma Anonim Tevârîh-i âl-i Osman Hakkında», *III. Tarih Kongresi, Kongreye sunulan tebliğler*, Ankara 1948.

Cemâleddin, *Âyine-i zurefâ*, İstanbul 1314.

Enveri, *Düstûrnâme-i Enverî*, neşr. Mükrimin Halil (Yınanç), İstanbul 1928.

Erzi, Adnan Sadık, «Beşir Çelebi : Tevârîh-i âl-i Osman» *Belleten* XIII/49, (Ocak 1949).

Giese, F., Einleitung zu Meiner Textausgabe der Altosmanischen anonymen Choroniken tewarih-i al-i Osman» *Mitteilungen zur Osmanische Geschichte*, I, Wien *1921/22*.

(Günaltay), M. Şemseddin, *İslam'da Tarih ve Müverrihler*, İstanbul 1339.

İbn-i Kemâl, *Tevârih-i âl-i Osman, I. Defter*, Şerafettin Turan, Ankara 1970.

İnalcık, Halil, «V. L. Ménage : Neshrî's History of the Ottoman», *Belleten* XXIX/116. (Ekim 1965).

İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler, yay., Osman Turan, Ankara 1954.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-zünûn, I-II*, İstanbul 1943.

Köprülü Fuat, «Lutfi Paşa», *Türkiyat Mecmuası*, I, (1926).

———, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1981.

Latifi, *Tezkiretü ş-şuara*, İstanbul 1314.

Lutfi Paşa, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, neşr. Âli Bey, İstanbul 1341.

Ménage, V. L., «The Menaqıb of Yakhshi Faqıh», *Bulletin of the Schcool of Oriental and African Studies*, XXVI, London 1963.

———, *Neshri's History of the Ottomans, the sources and development of the text*, London 1964.

———, «Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı», *Tarih Enstitüsü Dergisi*, IX, (1978).

———, «On the recensions of Uruj's History of Ottomans *Bulletin of the Schcool of Oriental and African Studies*, XXX, London 1967.

———, «Sultan 2. Murad'ın Yıllıkları», *Tarih Dergisi*, 32, (1983).

Menzel, Th. -B. Kütükoğlu, «Muhyiddin Cemâlî», *İA*.

Necip Asım, «Osmanlı tarihnüvisleri ve müverrihleri», *Târih-i Osmani Encümeni Mecmuası* I, (1910).

Neşri, *Kitâb-ı Cihannümâ*, I, neşr. F. R. Unat-M. Altay Köymen, Ankara 1949.

———, *Cihannümâ*, I, *Die altosmanische Choronik des Mevlana Mehemmed Neschri's*, neşr. F. Taechner, Leipzig 1951.

Niyazi Tevfik, *XV. Asır Tarihçileri*. Basılmamış mezuniyet tezi, İ. Ü. Ktp., T. Nr. 134, İstanbul 1932.

Oruç Beğ, *Tevârîh-i âli Osman*, neşr. F. Babinger, Honnover 1925.

Oruç Beğ tarihi, neşr. N. Atsız, İstanbul 1972.

Osmanlı Tarihine ait Takvimler I, neşr. N. Atsız, İstanbul 1961.

Osmanlı Tarihleri, I, neşr. N. Atsız, İstanbul 1949.

Sâdeddin, *tâcu't-tevârîh*, İstanbul 1279.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Solakzâde, *Târih*, İstanbul 1298.

Seif Th., «Der Abschnit über die Osmanen Şükrullah's persischer Universal-geschichte», *Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte*, II, (1924-26).

Tekindağ, Şehabettin : «Osmanlı Tarih Yazıcılığı», *Belleten*, XXXV/140, (Ekim 1971).

Wittek, P., «Les Ghaziz dans l'histoire Ottoman», *Byzantion*, XI, (1936).

Yeni Tarama Sözlüğü, haz., Cem Dilçin, Ankara 1983.

Yınanç, Mükrimin Halil : «Ertuğrul», *İA*.

———, «Milli tarihimize dâir eski bir vesika», *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, XIV/93, (1924).

III. **Kataloglar**

Aumer, J., *Catalogus Codium Manuscriftum Bibliothe cae Regiae Monacensis*, München 1866.

Blochet, E., *Bibliotheque National Catalogue des Manuscrits turcs*, I, II, Paris 1932-33.

Ethé, H., *Catalogue of the persian Turkish, Hindustânî and Pushtû Manuscrits in the Bodleian Library*, II, Oxford 1930.

Flügel, G., *Die Arabischen, Persichen on Turkischen Handschriften der Kaiserlichen Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, II, Wien 1865.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Tarih ve Coğrafya Yazmaları Kataloğu, II, İstanbul 1944.

Karatay, F. Ethem, *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, I, II, İstanbul 1961.

Pertsch, W., *Die Türkschen Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Gotha*, Wien 1864.

———, *Die Türkschen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, Berlin 1889.

Rieu, C., *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, London 1888.

Tauer, F., «Les manuscrits persans historique des bibliotheques de Stanbul», *Archiv Orientalni*, IV, (1932).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İKİNCİ BÖLÜM

ANONİM
TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN

(Metin)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bir nice târihler olmışdur ıyân
Gönlüme bir nesne düşdi nâgehân

Dahı sözler vesvese ilhâmıdur
Çâresi nedür anun itmâmıdur

Ol melikler ilerü göçmişidi
Hâleti vü siyreti geçmişidi

Kimi kâfirdi kimi ehl-i sitem
Kahrıdı anlara pişe mihr-i kem

Ol Mogol sultanlarınun adlini
İşid imdi nicesidür bedlini

İtmediler anı kim Cengiz Han
Zulmeti halka iderdi ıyân

Zulm itdiler velî kânûnile
Ellerini yumadılar hûnile

Zulm kim kânûn-ı halîfe olur
Adl bigi ol halka âsân olur

Vardur ol sözlerde çok dürlü zelel
Aydelüm şimdi ki anda yok halel

Çün anıldı ol kamu ehl-i sitem
Zikre getürelüm ehl-i adli hem

Analum ol beğleri kim ser-te ser
Hem müsülmândı ol hem dâdger

Kamusınun işi kâfirle kıtâl
Geydüği vü yidüği mâlı helâl

Anlarunla idelüm sözi hitâm
Bunlarunla olalar anlar tamâm

Bir gazâvatnâme düzeyin sana
İşid illâ i'tirâz itme bana

Gâzîler sonra nişe geldi dime
Olar aşaga niçün geldi dime

Sonra gelen ön gelenden yeğ olur
Fikri olan bunı kim didim bilür

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

NAZM-I ÂL-Î OSMAN NESL BER-NESL

Virdi Hak insâna feyz itdükde cûd
Kudret ü akl ü hayâl ü hem vücûd

Akl ol üçden yiğrek idi bî-gümân
Lâ-cerem sonra oldı anlardan ıyân

Sonra geldi enbiyâdan ol resûl
Hâtem oldı kamulardan eşref ol

Dört kitabun sonı Kur'an'dur gelen
Fazl u ile oldur anlara nâsih olan

Kamûdan çün sonra geldi âdemî
Fazl ile oldı kamûnun hâtemi

Pâdişah aşağa yukaru alem
(2) Ol alemden pâdişah olur mı kem

Dürr-i meknûn bahr ka'rında olur
Her has u hâşâk yukaruya gelür

Tebbet ile Kulhuva'llahu ehad
Bu söze huccet ki yokdur ana red

Bir gün ol Sultân Alâeddin sa'îd
Sordı nolur hâl-i gâzî vü şehîd

Bildi anı kim gazâ key iş olur
Gâzi olanun işi teşvîş olur

Gâzi olan Hak dininün âleti
Lâ-cerem hoş olıserdür hâleti

Gâzi olan tanrınun ferrâşıdur
Şirk çirkinden bu yiri arıdur

Gâzi olan Hak kılıcıdur yakîn
Gâzi olur püşt ü penâh-ı ehl-i dîn

Ol kim ola tanrı yolında şehîd
Öldi sanma kim diridür ol sa'îd

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hak katında rızk içinde dürür
Ol ölmez bil zinde vü câvid olur

Pes heves itdi ki ide ol cihâd
Ola kim gâzi uralar ana ad

Leşkerüni cem' idüp girdi yola
Gündüz Alp, Ertugrul anunla bile

Dahı Gök Alp hem Oguz'dan çok kişi
Olmışidi ol yolda anun yoldaşı

Konya'dan çün geldi Sultanönü'ne
Katına geldi halâyık yükine

Beğlere i'zâz u ikrâm eyledi
Yohsula ihsân u in'âm eyledi

Dâr-ı küfre saldı oradan çeri
Ki iller urup katl ideler kâfiri

Anda Ertugrul çok itdi kârzâr
Lâcerem oldı cihânda nâmdâr

Urdı bî-had il aldı çok genc u mâl
İtdi leşker dâr-ı küfri pâyimâl

Sulh idi Tatar anunla ol zamân
İşitdi kâfire olduğın revân

Buluben fursat girü il urdular
Ahdı bozup kibr u kîne turdılar

Bu haberden irdi çok teşviş ana
Lâ-büd oldı girü dönmek iş ana

Virdi ol etrâfı Ertugrul'a Şâh
K'ide def'in ehl-i küfrün sâl u mâh

Bu kadardur feth oluben rûzî ana
Döndi gitdi giri Konya'dan yana

Uydı andan çok kişi Ertugrul'a
Olur iş kim tanışıla togrula

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ol uyanlarla gönül bergitti ol
Hak yolına cânını terk itdi ol

Yürüdi Söğüt iline geldi ol
Kılıcıyla ol arayı aldı ol

Bunun üzrine çü geçdi az zamân
Yüzüni döndürdi andan bu cihân

Gitdi Ertugrul cihândan yirine
Oglı Osman kaldı anun yirine

(3) Oldı Osman bir ulu gâzi ki ol
Nireye ki vardise o buldı yol

Nice kim döndi döniser âsumân
Âdemîler öğidür virmez amân

Bir değirmendür bu çarh-ı tîz-gerd
Kim öğütdüğün un ider tîz-gerd

Çün değildür baht u devlet pâyidâr
Anun içün nâkerün bu yirü dâr

Çün gidersin bunda kalur mâl u genc
Ne dürür pes bu kamu bîhûde renc

Çün gidersin ko bu yok a'mâlüni
Yi yidür ayruga koma dâlını

Dünyayiçün nâkerün bu hırsu az
Dünya çoğu ne ıssı ola ömri az

Çünkü yagı irdi bûm-ı dü behişt
Bâde iç kim bâdesüz olmaz behişt

Kamu olur toprak altında nihân
Görün ki ne hunhardürür bu cihân

Çâre ne çün böyle geldi rûzgâr
Kim dökilür gül kalur yirinde hâr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bundan öndin niceler söylediler
Dürlü destânlar beyân eylediler

Kıl tefahhus kamusın önden sona
Hiçbirini gör ki benzer mi buna

Buna insâf ile kılursan nazar
Göresin kim nicedür silk-i güher

Çarh hâlin evvelinden bilesin
Görmedün yiri teferrüc kılasın

Bilesin mebde' niredür bâ-me'âd
Hem nedür bu âferîşden murâd

Saltanat şuglinden kâdir olasın
Memleket fikrinde nâdir olasın

Hân-ı ma'nâ döşemişem sana ben
Uşbu ni'met içün gel şükreyle sen

Hayr içün çün ben konuklaram seni
Sen dahı hayr ile yâd eyle beni

Hayrla olasın dünye vü ukbâda şâd
Her ki ide rûzını hayr ile yâd

HÂZÂ SEBEB-İ TE'LÎF-İ KİTÂB

Evvelki târîh-i Âl-i Osman'dur ve gayri acâyib hikâyetlerdür kim ilerü zamânda vâkı' olmışdur. Herbirini bir târîhden bulup cem' idüp bir kitâb olundı kim bundan sonra sözlerüm yâdigâr ola ve her kim bu kitâba mütâla'a ide, dahı cem' ideni hayr du'â birle ana, Hak te'âlâ anun âkıbetini hayreyele inşâllahu te'âlâ. Bundan yukarısu dibâce gibidür ve bundan aşagısı nesrile âl-i Osman beğlerinün ve şehzâdelerinün başlarına ne gelmişdür ve ne itmişlerdür fi beyânin vâkı' takrîr olmışdur. Ve hem Kostantiniyye'yi kimler yapmış ve kimlerden (4) kalmışdur, üzerine kimler gelüp ceng itmişlerdür ve nice gün harâb olup gine ma'mûr olmışdur, anı ma'lûm idelüm, bilmeyenlere ma'lûm olsun, tâ kim hikmetullah neyimiş.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hikâyetde getürmişlerdür kim, nesl-i Osman Gâzî bin Ertuğrul bin Süleyman Şâh Gâzî bin Kaya Alp bin Kızıl Boga bin Bayıntur bin Aykutluk Aga bin Togan bin Kaytun Baysunkur bin Bolgay bin Soguncak Aga bin Toktimur bin Yasık bin Gök Alp bin Oguz bin Karahan bin Kutlucak Aga bin Tozak Ali. Hâzâ otuzaltı nefredür ced be-ced ibn Yâfes'e çıkınca, kim Nûh oglıdur, ol nesilden ced be-ced Acem vilâyetinde pâdişâhlar idi. Oguz tâyifesi kim i'tikadlu tâyife idi. Hazret-i risâlet'e i'tikadları varidi. Mâhân şehrinde pâdişâhlar idi. Ebu'l-Müslim Mervî dahi bu nesilden kopmuşdı. Cengiz Han kim Hıtâ vilâyetinden çıkup gelüp Belh şehrini ve vilâyetini ve Horasan vilâyetini harâb itmişdi. Ol zamânda ol vilâyetün pâdişâhı Hârizmşâh idi, Belh'ün ve Horasan'un padîşâhıyidi. Sultânu'l-'arifîn hazretleri Mevlânâ Celâleddîn nevverallâhu kabrehû ol zamânda dört yaşında idi, Cengiz Han Belh şehrini harâb itdükde. Çünkim Cengiz ol vilâyetleri harâb itdi ve Âl-i Selçuk tâyifesini memleketlerinden çıkarup sonra kendi helâk olup oglı Oktay Han pâdişah olup gelüp Bagdâd'ı helâk idip Âl-i Abbâsları kırup tahtı Abbâsîlerden alup memleketleri Cengiz Hâniler tutup âlem halkı kırış murış olmuşlardı. Âl-i Selçuk neslinden Sultan Alâaddîn dahi Acem vilâyetinden kopup Rûm vilâyetine gelip Yunan vilâyeti kim şimdiki halde Karaman vilâyetidür, ol vilâyetleri tutup pâdişah olmuşdı. Sivas şehrini ve Konya'yı binâ idüp yapdurmışdı ve dahı Acem vilâyeti kim Cengiz Han'dan kırış murış olup dürlü dahı olmışdı. Ve Oguz tâyifesi kim vardur, i'tikadlu idi, göçmel yörüklerdi. Mâhân şehrinün (5) pâdişâhı Süleyman Şah idi kim Osman'un dedesidür. Âl-i Selçuk ve Âl-i Abbâs tefrika olmagın Süleyman Şah dahi Mâhân şehrinden kopup Rûm vilâyetine gelmeğe niyet itdi. Ve hem işitdi kim Rûm vilâyetinde gazâlar olur, Süleyman Şah dahi memleketinden kopup Erzincan'a geldi. Erzincan'dan Rûm vilâyetine girdiler. Amasiyye tarafı kim Rûmîlerdür, ol tarafdan çok gazâlar itdiler. Rûm vilâyetinden hayli vilâyetler aldılar. Âkıbet andan göçüp Haleb'e çıkdılar. Ca'ber kal'ası dirler bir kal'a vardur, gelüp önine kondılar. Fırat ırmagı suyu önlerine geldi. Irmagı geçmek dilediler. Yol iz bilmezler göçmel yörükleridi. Gâfilin Fırat ırmagına ugradılar. Süleyman Şah atın depti, geçmek istedi, öni hoz yar imiş. Süleyman Şah atıyile Furat ırmagına boguldı. Eceli andayidi. Şehîd oldı. Halk üşdi, ırmakdan çıkardılar. Ol Ca'ber kal'a-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sınun önünde defn itdiler. Şimdiki halde ana «Mezâr-ı Türk» dirler. Süleyman Şah'un üç oglı var idi. Birinün adı Sunkurtekin ve birinün adı Gündogdı ve birinün adı Ertugrul idi kim ol Osman'un atasıdur. Bu üç karındaş dahı göçdiler, geldükleri yola gitdiler. Furat başından Pasin ovasına ve Sürmelü çukura vardılar. Sunkurtekin ve Gündogdı Acem vilâyetine gitdiler. Ertugrul anda bunca zamân kaldı, karâr itdi. Ol arada çok gazâlar itdi. Bunda zamândan sonra Sultan Alâaddîn kim Selçuk neslindendür Acem vilâyetinden gelüp Rûm vilâyetin vatan tutmışdı, ulu pâdişâh olmışdı. Ertugrul dahı Sultan Alâeddîn'ün saltanatın ve şevketin işitmişdi. Dahi Ertugrul'un üç oglı vardı. Birinün adı Savcı ve birinün adı Gündüz ve birinün adı Osman idi. Ertugrul Sariyatı'yı kim ana Savcı dirlerdi, anı Sultan Alâaddîn'e gönderdi. Bir yireceğez istediler ki anda karâr ideler. Sultan Alâaddîn dahı kabûl itdi, garîblerdür diyü bunları hoş gördi. Karahisar tekvurı ve Bilecük tekvurı Sultan Alâaddîn'e mutî' olup harâc virürlerdi. Karahisar ile Bilecik aralıgı, Tomalic tagı ve Ermenek tagı ve ol aralıgı anlara yaylak ve suluk virdi. Andan sonra Sultan Alâaddîn'ün üzerine Tatar Bâçu Han yürüdi. Sultan Alâaddîn ol tarafa teveccüh itdi ve bu tarafları Ertugrul'a ısmarladı. (6) Ertugrul'un oglı Saruyatı ile Osman Engürü'ye geldiler, anda turdılar. Rûm tarafına çok gazâlar itdiler. Âkıbet, Ertugrul vefât itdi, rahmetullâhi aleyh, rahmeten vâsi'aten.

FÎ BEYÂN-I HURÛC-I OSMAN GÂZÎ

Oldı Osman bir ulu gâzî ki ol
Nireye kim vardise o buldı yol

Her yana varurdı bir bölük çeri
Ki il uralar katlideler kâfiri

Durmadın her yana leşker saldı ol
Az zamanda çok vilâyet aldı ol

Çün Osman Gâzî atası yerine kâyim-makâm oldı. Yigit-yeğil katına cem' oldı. Çok gazâlar itdiler. Gelüp evvel Bileciğ'i ve Köprihisar'ın ve Yarhisarı'n ve İnegöl'i feth itdi, hicretün 687 yılında vâk'ı oldı. Evvel cum'a namazın Karahisar'da ol kıldı. Gâziler evvel

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tekbîri anda getürdiler. Dursun Fakih dirlerdi, bir er var idi, Cum'a ve bayram namazını Karahisar'da evvel ol kılıvirdi. Hutbeyi Osman Gâzî adına ol okudı, hicretün 689 yılında vâkı' oldı. Râvîler şöyle rivâyet iderler kim, Osman Gâzî'nün dünyâya gelmesine sebeb noldı? Takdirde varidi, olsa gerekidi. Hak te'âlâ virdüğine kimsene mâni' olamaz. Ertugrul hâl-i hayâtdayiken bir gice düş gördi. Bir aceb vâkı'a görüp ol vâkı'adan uyanıp bu düşi fikr iderek Allah'ı zikr iderek durdı. Sabah namâzını kıldı. Sûret değşirüp doğrı Konya'ya vardı. Anda bir mu'abbir kişi varidi. Adına Abdülazîz dirlerdi, sâhib-i kemâllerden idi, ilm-i rü'yâyı kemâliyle bilürdi. Ertugrul düşüni ana diyüvirdi. Amma ba'zılar didiler kim bu düşi ta'bîr iden bir aziz şeyh idi, adına Edebâlî dirlerdi, kerâmeti zâhir olmış idi. Ve cemî' halkun içinde mu'tekad derviş idi, Dünyâsı ve ni'meti çog idi, ol vilâyetde meşhûr olmış idi. Sultan Alâaddîn dahi ana i'tikad itmiş idi. Andan Ertugrul geldi, ol düşi ol şeyhe i'lâm kıldı. Eyitdi: «Yâ şeyh! Gördüm kim senin koynından bir ay dogar, gelür benüm koynuma girür. Bu ay koynıma girdükden sonra göbeğümden bir agac biter, gölgesi âlemleri tutar. Gölgesinün altında taglar olur. Her tagın dibinden sular olur, çıkup akar. (7) Bu çıkan sulardan kimi içerler ve kimi baglar ve bagçeler suvarurlar ve çeşmeler akıdurlar. Ol uykudan uyandım. Uş düşüm budur» didi. Şeyh bu düşün ta'birden fikr idüp eyitdi: «Yâ yiğit! Senün bir oğlun ola. Adı Osman ola. Çok gazâlar ide. Sana muştuluk olsun kim senün nesline pâdişahluk virildi, mübarek olsun» didi. Dahı «Benüm kızımı oglun Osman ala. Andan çok oglanları ola. Pâdişah olalar» didi. Pes bir zamândan sonra Osman Gâzî vücûda geldi. Yiğit oldukda ol şeyhun kızını aldı. Kızdan bir oglı dogdı. Adını Orhan kodılar. Çünkim Orhan yigit oldı, andan Osman Gâzî vilâyetleri bahş eyledi. Karahisar sancağı kim İnöni dirler, ol araya değin oglı Orhan'a virdi. Ve subaşılıgını Alp Gündüz'e virdi ve Yarhisar'ı Alp Hasan'a virdi. Hasan Alp yarar yigit idi. Gâyet bahadır er idi. Süleyman Şah ile bile gelmiş idi Acem vilâyetinden. Ve İnegöl'i Turgud Alp'a virdi. Şimdi ol azîzlerin adları anılur ol vilâyetlerde. Köyler vardur ana Turgut ili dirler. Anlarun mezârları anda bellüdür. Ve dahi kayınatası Şeyh Edebâlî'ye Bilecük hâsılın ana virdi. Ve hem hâtunını Bilecük'de atasıyile kodı. Kendüsi Yenişehir'de karâr itdi. Gâzîlere evler yapturdı. Anda turaklandı. Adını Yenişehir kodı. Ve dahi Osman'ın bir oglı dahi dogdı. Adını

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ali Paşa kodı. Anı yanında alıkodı. Orhan Gāzî bu tarafda iller açardı. Gelüp Köprihisar'ın yagmayile alup feth itdi. Anda gelüp İznik'i hisar itdi. İznik ol zamanda gāyet sarp ve mu'teber ve galebe şehir idi. Dört yanı sazlık ve bataklık idi. Şöyle kim, adam yöresine varımaz idi. Hem içinde adam galabalık idi. Şöyle rivâyet iderler kim, dört kapusı var idi. Her kapısından bin alaca atlu kâfir çıkardı. Girü kalan renkli atı ana göre kıyâs itgil, nice galebe şehir idi. Ol vakit kim gāzîler iyüyidi. Her biri bir ejderhâyidi eğer adam başına bin kâfir gelse yüz döndürmezlerdi. İ'tikadları muhkem idi. Hak te'âlâ anlara dahi fursat virürdi i'tikadları berekātında. Gelüp İznik'ün dâyiresin yagma itdiler. Kâfirleri nice kez çıkdılar, uğraşdılar. Hak te'âlâ (8) gāzîlere fursat virüp kâfirleri sıyup hisara koydılar. Gördiler kim ceng ile alınmaz; dört yanı su. Hiç katına adam varımazdı. Vardılar Yenişehir'den yana olan tag dıvarında bir havâle kal'a yaptılar. Ol kal'anun içinde adamlar kodılar. Ol zamanda Taz Ali dirlerdi, bir dilâver var idi. Gāyet bahadır pehlüvān idi. Ana kırk kişi koşup ol hisara koyup İznik'e havâle kodılar. Şimdiki halde ol hisarcuga Taz Ali Hisarı dirler. Ve hem üstin yanında bir yüksek kaya vardur. Anun dibinde bir sovuk pınar dahi vardur, ol pınara dahi Taz Ali Pınarı dirler. Andan sonra kâfirler zebûn olup hisarda oturdılar. Gāzîler dahi dâimâ seğirdip içeriden adam çıkartmaz oldılar. Taşradan dahi kimse gelimez oldı. Bir nice zaman bu hâl ile kalup oturdılar. Âkibet kâfirler birgün fursat bulup İstanbul tekvurına adam gönderüp hallerin arz eylediler. «Üzerümüze Türk geldi, bizi zebûn itdi, taşra çıkartmaz oldı, âciz kaldık. Eger bize dermânun varise eyle, yohsa bizi zebûn itdi, oglumızla kızımızla esîr iderler, veyâhud açlıkdan kırılıruz, eğer bize dermân itmezsenüz» didiler. Zirâ kim ol vakit İznik'e dahi İstanbul tekvurı hükm iderdi. Çünkim İstanbul tekvurı bu hâle vâkıf oldı, hayli gemiler cem' idüp içine çok leşker koyup göndürdiler kim varalar gāzîleri İznik üzerinden ayıralar. Hem bir i'timad itdüği âdemin bile göndürdi. Gemilere girüp azm idüp gitdiler kim varalar Yalak ovasına çıkalar, andan İznik üzerine varalar, gāzîleri gāfilin basalar. Bunlar bu yana bu kavli itdükle, meğer ki gāzîlerün dahi bu câsûsı var idi. Kâfir leşkerine gönderüp nireye çıkacağın haber alup bilüp can atup geldi. Gāzîlere haber itdi. Andan gāzîler dahi yüritüp geldiler, ol kâfirleri çıkacak kenârda pusuya girüp pinhân olup durdılar. Kâfirleri dahi gemilerden sürüp varup ol Yalak ovasında ol ke-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

nâra iskele urup bir gice çıkmaga başladılar, kara yire döküldiler. Herbiri atların ve esbâbların çıkarmaga çalışurken gāzîler dahı gāfilin Allaha sığınup tekbir getürüp cümle yagmaya hamle idüp at salup kâfirler üstine koyulup kılıc urdılar. Hemandem kâfirleri birbirine katdılar. Şöyle kırdılar kim vasfını bir Allah bilür. Denize dökilüp gark oldılar ki (9) başında devleti olan gemiye girebildi. Muhassal-ı kelâm, kâfirün çogı helâk oldı. Sehelcesi başları kayusı oldı. Heman gemi içinde olanlar gemilerin alup kaçın gitmek ardınca oldılar. İstanbul'a gelüp olan hâli tekvura haber virdiler. Tekvur bu haberi işidüp hayli melûl oldı. Çok cez' u fez' eyledi ve illâ elinden ne gelür, sabr idüp karar itdi, çâr u nâçâr oldı. Bu yanadan İznik kâfirlerine haber irişicek kim, tekvurı sındı, anlar dahi çok aglaşup yas itdiler. Âkıbet tanışup anı tedbîr itdiler kim, kaçalar. Kaçanlar kaçdı, kaçmayanlar kal'ayı virüp mutî' olalar. Hem öyle idüp kal'ayı gāzîlere virdiler. Gāzîler dahi alup toyum oldılar. Çünkim İznik'i aldılar, bu kez Yalak ovasına doluşdılar. Zîrâ kim ol vakit bu Yalak ovası sarp taglar ve sarp taglar ve sarp hisarlar idi ve hem bî-nihâye iller ve vilâyetler idi ve şinlik yirler idi. Ol zamanda İznik ile İstanbul arasında olan taglarda çak İznikümid'e varınca ol taglarda bir agaç yogidi. Şöyle şinlikidi, kal'alar ve şehirler ve köyler idi. Sonra ıssuz kılacak agaçlar ve ormanlar oldı, dirler. Ve hem ol zamanı görmüş âdemîlerden rivâyet olunmışdur fi'l-vâki'dür, şöyle rivâyet iderler kim, ol yörenin şinlik olmasına birkaç sebeb beyân itdiler. Biri ol kim, sarp yirdi. Biri ol kim, gāzîlerden ürküp gelen iller dahı anda gelmişidi. Biri dahi ol kim, meğer İstanbul'un tekvurının bir mahbûbe kızı var idi, gāyet cemîle kız idi, anı tekvur gāyetde severdi. Nâgâh ol kız cüzzâm olmuşdı. Andan tekvura ne kadar memleketinde ve gayrı iklimlerden ne kadar etıbbâ var ise mal döküp getürtmişdi. Hiç birisinden çâre olmadı. Niçe kim timar itdiler, hâsıl olmadı. Tekvur kızını ol halde görürdi, gāyet melûl olup tasa getürürdi. Andan tekvur birgün vezîrlerine eyitdi: «Bâri bu kıza bir yir buluverip anda kon, anı ben bu halde görüp tasalanmayayın» didi. Meğer İstanbul'un karşısında Anatolı yakasında Yalak ovasında bir tanrıdan ıssı su var idi, şöyle yirden kaynar çıkardı, çokluk su idi. Vardılar yaragın görüp anda göndürdiler. Vardı anda karâr itdi. Andan sonra yine tekvur ayrılıga dayamayup (10) karşu kayıga binüp varup kızın gördi. Melûl gamgîn olup girü İstanbul'a gelürdi. Ol kız anda karâr idüp tururken bir yüksek

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yire çıkup ol yirden kaynayan suya nazar idüp tururken gördi kim, bir kara canavar geldi ve illâ üzerinde bir kıl yok. Şöyle hışımlanmış tabak elinden çıkmış deriye benzer. Ol canavar gelüp ol suyın balçığına girüp gömülüp biraz yatdı. Andan çıkup dağlara giderdi. Ertesi, giri geldi, yatdı. Çıkup gine gitdi. Öyle ide ide ol canavarun tüyi bitdi, geldi. Semirdi oldı, güzellendi. Âhir, ol kız canavarı öyle göricek gönline ilhâm düşdi. Eydür: «Bu canavarı ki ben evvel gördüm, arkasında bir tüyi yog idi, uyuz idi, rencûr idi. Ve bu balçıkda sag oldı, semirdi. Ben dahi bu balçıga yatayın, belki Hak te'âlâ bana dahı sıhhat vire» diyüp soyundı. Ol suyın balçıgına gömülüp yatdı. Bir niçe gün isti'mâl itdi. Hak inâyetinde cümle renci gidüp pâk oldı, ki atasına muştucı göndürdi. Kendünün sıhhatı haberin bildürdi. Tekvur anı işidüp ol gelen âdeme şol kadar mal virdi kim ömri oldukca yohsulluk görmeye. Tiz kayıga binüp azm idüp anda vardı. Kızını sag esen bulup şâz oldı. Andan nice sıhhat buldugın sordı. Kız dahı canavarı nice gördügin ve kendinün vasf-ı hâlini atasına beyân itdi. Çünkim tekvur ol sudan ol hâsiyeti gördi, emr itdi kim üzerine dürlü dürlü binâ eylediler. Kubbeler ve havuzlar itdiler ve kurnalar itdiler. Bir hamâm itdiler kim âlem-i kâyinâtda ancılayın yog idi. Ol su gâyet ıssı olmagın ayruk yirden kârgîrler ile sovuk su getürdiler. Çok emekler çekdiler. Andan sonra yir altına gider gemiler itdiler tâ hattâ denize değin ol gemiler yir altından gelür. Ba'zılar eydirler kim, «anı Güngörmez tekvurı yapdurdı» dirler. Bir tekvur vardı, ana dimişlerdi kim, «Heman seni gün gördükleyin ölürsin» demişlerdi. Ol dahı yir altından her yire gitmeğe dürlü dürlü gemiler ve kârizler itdürmişdi. Şöyle rivâyet iderler kim, «ol gemiler ile yir altından İstanbul'a gelürdi» dirler. Hele şimdiki halde denize değin gelür, dahısın Allah bilür, (11) Ol yöreler hoz şinlik idi ve illâ ol kıdan ötüri dahi şenlik oldı ve hisarlar ve kal'alar ve şehirler oldı ki vasfı olmazdı. Ve hem yiri sarp oldugıyçün gâzilerden ürküp gelen dahi çogalup ziyâde oldılar. Anda ol kâfirler karâr iderken nâgâh bir gün bir uryân dervîş çıkageldi. Anları İslâm'a da'vet itdi. Meğer dervîşün elinde heman bir agac kılıç var idi. Kâfirler anı görüp gülüşirlerdi. Meğer kâfirlerin bir gün bir ulu panayırları var idi. Hem ol gün kâfirlerün cem' olacak yirleri ol hamam üzerinde olurdı. Kâfirler cem' oldılar. Derviş anda geldi. Bulara İslâm'a da'vet itdi. Kâfirler cümle sarhoş olur. Dervîşün tolayı yanına dirilüp cem' oldılar. Der-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

vişi masharaya aldılar. «Eger sen didiğün bizümle nice eydürsin? Yalunuzsın hem yaragın yok» didiler. Dervîş eydür: «Niçün yaragum yok? Uşde kılıcum» didi. «Eğer İslam'a gelmesenüz bu kılıcum ile sizi hep kırarın» didi. Ol agac kılıcı anlara gösterdi. Kâfirler gine gülüşdiler. İçlerinden bir serhoş kâfir ilerü geldi. Dervîşün önine durdı. Eyitdi: «İmdi kılıcun ile beni çal, görelüm keser mi?» didi. Heman dervîş dahı Allah'a sığınup tekbîr getürüp kâfiri arkurı belinden çaldı, iki böldi, Allah'un inâyetinde kâfiri iki böldi, lâkin kâfir dahi yirinde turuturken heman canı cehenneme ısmarladı. Kâfirler gine gülüşdiler. Eyitdiler: «Kılıcun katı keskin imiş. Bizümle dahi böyle mi ceng idersin?» didiler. Dervîş eydür: «Yoldaşınuzı görün, yirnden depredün» didi. Katına geldiler, gördiler kim kâfir kef görmiş, depredelüm sandılar. Kâfir iki pâre olup düşdi. Heman ol cem' olan kâfirler ol hâli gördiler, nicesi dervîşe inanup İslâm'a geldiler. Ve nicesi tagılup kaçdılar, perâkende olup gitdiler. Muhassal-ı kelâm derviş ol arayı feth itdi. Anda karâr itdi. Âkıbet anda vefât itdi, ziyâretgâh oldı. Şimdiki halde dahi ol hamam yanında ol mezar bellidür, meşhûrdur. Ol hamama varanlar ol mezârı ziyâret iderler. Himmeti hâzır olsun, rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten. Ve bu tarafdan Bursa tekvurı birkaç tekvurlar dahi ittifâk itdiler ki «gâzilerün (12) üzerine yüriyelüm, aradan götürelüm» diyü çok leşker cem' itdiler, yüridiler. Osman Gâzî dahi Hakk'a sığınup kâfir ile karşoldı. Hâzır olan gâzîlerile gelüp Koyunhisarı'nda kâfirler ile buluşıp azîm ceng itdiler. Gâyet kırgun oldı. Kâfirlerden çok adam düşürdiler. Gâzîlerden Osman'un karındaşı Gündüz Alp oglı Aydogdı şehîd oldı. Dinboz sınırından Koyunhisarı'na değin yolda ölüsin defn itdiler, Mezarını anda bellü itdiler. Üzerine taş yıgdılar, dâyiresin çevürdiler. Ol vilâyetde şöyle meşhûrdur ki, her kimün ki atı sanculansa getürürler ol mezarı üç kez tolandururlar, Hak te'âla inâyetinde şifâ bulur. Hem yolca geçenler topragından alurlar giderler, sıtma tutana içirürler. Hak te'âlâ inâyetinde ayruk tutmaz olur. Şimdiki halde ol vilâyetde meşhurdur. ol mezarlar. Hakk'un inâyetinde peygamberün mu'cizâtında ol kâfirler şikest oldılar. Dirnus tekvurı ve Burusa tekvurı kaçup kurtuldılar. Ve Kestel tekvurı düşdi, fi'n-nârı fi's-sakar. Andan Burusa tekvurı gelüp Burusa'da hisara girdi. Gâziler anı kova kova hisara koyup andan göçüp gelüp Uluabad'ı aldılar. Tekvurıyla sulh itdiler. Bunlara mutî' oldı. Gine yirinde kodılar, gitdiler. Gelüp

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Burusa'nun üzerine düşdiler. Osman Gāzî gördi, cengile alınmaz, kaplıca tarafında kim vardur, hisara karşu bir havâle yaptıdalr. Karındaşı oglı Aktemur'ı üzerinde kodı, gāyet bahadır yiğit idi. Yarar yoldaşlar kodılar. Bir havâle dahi tag tarafına yapdı. Balabancık dirler bir kulı var idi has idi. Balabancıg'ı ol hisarda koydı. Burusa'ya havâle kodı. Şimdiki halde dahi ol hisara Balabancık hisarı dirler. Ol iki havâleyi bir yılda yapdılar. Burusa'yı eğritdiler. Hisardan taşra kimesne çıkarmadılar. İzin vilâyetin aldılar. Hisar şöyle kaldı. Üzerine havâle oldılar. Bunlar bu tarafdan Burusa'yı egritmekde. Osman Gāzî gine Yenişehir'e geldi. Etrâf-ı âlemden kâfirler gelip nice kez Osman Gāzîyile ugraşdılar. Çok cehd itdiler, başaramadılar. Gelen sınup helâk oldı gitdiler, Hak inâyetinde. Ākıbet ol vilâyetleri ma'mûr itdiler. Alup feth idüp zabt idüp imâret oldı. (13) Gāziler adl u dâd ile ol vilâyetleri ma'mûr itdiler. Mâl u ganâyimile gāzî oldılar. Osman Gāzî bir zamandan sonra oglı Orhan'ı Bursa fethine göndürdi. Köse Mihal'ı ve Turgud Alp'ı bile aldı koşdı. Gelüp Bursa'yı hisar itdiler. Kâfirler dahi âciz kaldılar. Açlıkdan bunaldılar. Orhan Bursa üzerinde hayli ceng itdi. Burusa tekvurına Bersak dirlerdi. Nâçâr olup sonra ilçi göndürüp Orhan ile sulh itdiler; hisarı virdiler ahd ile peymân ile. Tekvurı oglı, kızı, malı esbâbiyile salıvirdiler. Çıkup İstanbul'a gitdi. Osman Gāzî'ye Burusa fethin didiler. Şâz oldı. Orhan Gāzî Burusa'yı feth itdi, hicretün 726 yılında vâkı' oldı. Orhan Burusa'yı feth itdüginde hayattayidi. Amma Burusa gazâsına gelmedüğine sebep buyidi kim, ayagı agrırdı, andan ötüri varmadı. Amma bir sebep dahi anuniçün idi kim oglı kendi zamânında şevket tutsun, dirdi. Ve dahı Osman Gāzî ontokuz yıl beğlik itdi. Sonra Hak emrine vardı. Oglı Orhan, beğ oldı hicretün 727 yılında vâkı' oldu. Osman vasıyyet itdi kim «Beni Bursa'da gümiş kubbe altında kon» didi. Amma ba'zılar dirler : «Söğütçük'de defn itdiler». Pes ondan sonra yirine Orhan beğ oldı. Ana dinildi kim, ehl-i kerâmet, han gāyet kademlü handı, rahmetullahi aleyhi rahmeten.

[ORHAN GĀZÎ DEVRİ]

Her yanadan yüriyübeni çeri
Rûz u şeb târâç iderdi kâfiri

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Avrat oglan bulduğın eyler esîr
Kırdılar bâkî ne var bernâ vü pîr

Kâfir üzre akdılar a'vân-ı dîn
Anda itdiler gazâ ezîn ezîn

Bu tarafdan Konur Alp Gâzî ve Rahmân ve Akça Koca ittifâk itdiler. Konur Alp Akyazı ovasın ve Konurpa ilin ve Bolı şehrin ve Muturnı vilâyetin feth itdi, kendüye musahhar itdi. Akça Koca dahi Koca iline feth itdi. Anınçün ol ile Koca ili dirler. Sonra Konur Alp ve Akça Koca dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rihlet itdiler, Allah emrine vardılar. Orhan ol vilâyet sancagın oglı Süleyman Paşa'ya virdi. İnöni sancagın oglı Murad Gâzî'ye virdi kim kiçi oglıydı. Orhan Gâzî kendi geldi İznikmid'i feth itdi. Kiliselerini yıkdı. Yirlerine mescidler ve medreseler (14) yapdı. Şimdiki halde İznikümid'de medresesi vardur. Kara Mürsel dirlerdi bir er vardı. Ol kenârı ana virdi. Vilâyetin timar üleşdürdi. Tımar erleri gelüp kenârları beklediler kim tâ kim İstanbul'dan gemi çıkartmaz oldılar. Yalak ovasın Akça Kocayile olan gâzîlere timar üleşdürdiler. İrmeni pazarını Yahşi Lala'ya virdiler. Ve Kandırı vilâyetin Akbaş'a virdiler. Bularun neslinden şimdi vardur. Fazlullah kâdı kim şimdiki halde Gelibolı'da tekkesi vardur, Akça Koca neslindendür. Ve Koca ilini ve Konur Alp ilini ve Bolı vilâyetini bunlar açmışlardur. Çün Orhan Gâzî tamâm memleketleri mukarrer itdi, pâdişah oldı, karındaşı Ali Paşa'yı katına okudı. Eyitdi: «İy karındaş memleket sana bana beğlik gerekmez» diyü bilkülliye beğliği terk idüp Orhan'a ısmarladı. Kendi bir köşeyi ihtiyâr itdi. Ol zamanda kartaş kartaşa hürmet iderdi. Birbirini agırlarlardı. Bir gün Ali Paşa karındaşı Orhan'a eyitdi: «İy kardeş! Şimdengerü leşkerün ziyâde oldı. İslâm leşkeri artdı. Muhamed dîni âşikâre oldı, şevket tutdı. Günden güne ziyâde oldı. Sen dahi âlemde bir nişân ko kim gayrı leşkerde olmaya» didi. Orhan Gâzî eyitdi: «İy karındaş! Sen ne dirsen eyle olsın», didi. Ali Paşa eyitdi: «İy karındaş! Kamu leşkerün kızıl börk eysünler, sen ak börk gey» didi. Ve «sana ta'alluk olanlar ak börk geysünler» didi.«Âlemde bu dahi bir nişân ola» didi. Eyle olıcak Orhan Gâzî vardı Hacı Bektaş Hünkâr'dan dest-i tevbe idüp ak börk geydi. Kendiye ta'alluk olan âdemîlerden ak börk geymek ol zamandan kaldı. Ol zamanda beğler karındaşlariyle tanışık idüp bilece olurlardı. Bir arada tururlardı Ve birbirin öldürmezlerdi, Yıl-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dırım Han zamânına degin. Kartaş kartaş öldürmek Yıldırım Han zamânından kaldı. Ve Anatoli'da yaya yazmak Orhan zamânından kaldı. Andan Orhan gelüp İznik'de bir ulu mescid, câmi' ve bir imâret yapdı. Kendi eliyle aşın üleşdürdi. İmâretlerde aş pişürmek andan kaldı. Andan sonra Orhan İznikümid'i oglı Süleyman Paşa'ya virdi.

Ulu oglıydı Süleyman Paşa nâm
Andayidi şart-ı serverlik tamâm

(15) Hem şecâ'at hem sehâvet ehlidi
Hem siyâset hem riyâset ehlidi

Hûb evsâf ile ol mevsûf idi
Şöyle kim eltâf ile ma'rûf idi

Dâyimâ iderdi cedd ü ictihâd
Kim ölince din yolında ide cihâd

Fikre düşdikçe ol Âsâf-re'y idi
Cenge girdiğünde saf-ârâ idi

Ne faziletdür gazâ bilür idi
Hak yolında terk ü cân kılur idi

Şir-gîr idi vü hem şemşîr-zen
Hasmbend idi vü hem düşmen-şiken

Yinice'ye ve Göynük'e ve Muturnı'ya havâle olmışdı. Ve Burusa sancagın oglı Murad Gâzî'ye virdi. Orhan cemî' vilâyetine hâzır oldı. Süleyman Paşa Taraklı Yenicesi'ni ve Göynük'i ve Muturnı'yı tamâm feth itdi. Ol vilâyetde ne kadar kâfirler varise Süleyman Paşa'nın adlini ve dâdını gördiler. Cemî'i müsülman oldılar. İl gün hep ana tapdılar. Orhan Karasi vilâyetini ve Balıkesri'yi ve Bergama ve Edremid'i nevâhisiyile feth itdi. Andan gelüp Ulubad'ı feth itdi. Tekvuriyile ahd idüp içinde âdem kodılar. Sonra hâin olup katl itdiler. Andan Süleyman Paşa Rûmili'ne geçmeğe niyyet itdi ki hem Gelibolı fethine sebep ol oldı kim bir gün vilâyetini seyir itmeğe çıkdı. Seyir iderken nâgâh Aydıncuğ'a Temâşâlıga vardılar. Temâşâlıgı gördiler kim, bir âcâyib binâlar, kim Süleyman nebî binâ itmişdi. Süleyman Paşa temâşalıga aceb kaldı. Biraz turdı,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

fikre vardı. Hiç kimseye nesne dimedi ve söylemedi. Tefekkür âleminde iken Ece Beğ dirlerdi, bir bahadır er vardı hayli dilîrlerden anılur idi. Ece Beğ eydür: «İy Hânum ne aceb fikre vardunuz? Acabâ fikr ü firâsetinüz nedür?» didi. Süleyman Paşa eydür: «Ne'am, bu denizi öte geçmeği fikr iderem. Aceb mümkün ola mı kim, ol yirün kâfirleri tuymadın bu denizi öte geçebilerüz mi diyi ana nice tedbîr idelüm diyü fikirdeyim» didi. Ece Beğ ve Fâzıl Beğ dirler bir er dahi vardı. Bu iki eyitdiler: «İy pâdişâh! eğer destûr virürsenüz biz ikimüz geçelüm takdîr neyise görevüz». Süleyman Paşa eyitdi: «Ne yirden geçersiz» didi. Anlar eyitdiler: «Bunda yirler vardur kim geçmeğe yakındur ve hem âsândur» didiler, diyicek Süleyman Paşa anlara destûr virdi. Sürdiler, vardılar bir yir buldılar. Adına Viranca dirler bir hisardur, Güreci'den aşaga deniz kenârında (16), Geliboli'dan yukaru. Çimeni hisarı dirler, anun mukâbelesinde, Rûmili tarafında. Ece Beg ve Fâzıl Beg ikisi bir sal düzdiler. Eyitdiler: «Geceyile geçelim» didiler. Geceyile Çimeni kal'asınun nevâhîsine geçdiler. Baglar arasında bir kâfir tutdılar. Alup ol kâfiri sala binüp ale'-s-sabâh Süleyman Paşa'ya iletdiler. Süleyman Paşa ol kâfiri hil'atledi, andan bu kâfire eyitdi: «Sizün hisara girmege hiç çâre var mıdur kim kimesne görmedin varavuz?» didi. Kâfir eyitdi: «Ben sizi bir yirden ileteyim kim kimesne görmeye». Hemandem bir kaç sal düzdiler. Süleyman Paşa yitmişseksen kişiyile ve alp erenler ve bahadırlar sala bindiler. Geceyile öte yakaya geçdiler. Bu kâfir bunları togrı Çimeni kal'asınun önine getürdi. Bir terslik vardı, hisara karşu yıgılmışdı. Hisardan ziyâde yeksândı. Meğer ol dem kal'a içinde kimesne yog idi. Harmen vaktiyidi. Hep kâfir harmendeyidi. Hisar hâlîyidi. Ol terslikden geceyile girdiler, hisarı aldılar. Velâkin içinde birkaç bellüce kâfirden alup adı bellüleri tutdılar. Hisarun limanında gemiler buldılar. Ol gemileri aldılar. Ol kâfirleri gemi içine koydılar. Karşu yakaya gâzîlere ve leşkere göndürdiler. Gine leşkerden ikiyüz mikdârı âdem geçürdiler. Hisara geldiler. Ece Beğ hisarun gemilerinden hayli gemi aldı. Atlarından hayli atlar bulup atlandılar. Dahi Bolayır yanında Akça liman dirlerdi bir liman varidi. Ol limanda hayli gemi var idi, varup ol gemileri oda urdılar, yakdılar. Gine gelüp ol hisara girdiler. Ol Çimeni kal'asınun gemilerin sakladılar ve dahi turmadan öte yakadan adam geçürürlerdi. Ve çok leşker cem' itdiler. Evvel kadem Rûmili'ne geçmek ol yirden oldı. Rûmili ol ara-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dan feth olundı. Ol yörenin kâfirlerin incitmediler, istimâlet virdiler. Kâfirler dahi çünkim emn ü âmân içinde oldılar ve hâtunların ve oglanların ve kızların hoş tutdılar. Bu kez Çimenlik kal'asının kâfirleri mutî' oldılar. Andan Ayasılunye dirler bir hisar dahi aldılar. Bu kez ellerinde hisar iki oldı. Halkıyile dahi barışdılar. Andan Aydıncık'dan hayli âdem gemiler ile geçdiler. Bu kez Rûmili Allahuekber'le toldı. Gâziler tekbîr getirüp (17) yüridiler. Gelüp Gelibolı dâyiresine seğirdim itdiler. Andan sonra Gelibolı tekvurı çeri cem' itdiler. Gelüp bunlarunla ugraşdılar. Ceng itdiler. Hak te'âlâ fursatı gâzilere virüp Gelibolı tekvurun sıdılar. Kaçdı hisara girdi. Andan gâziler döndiler, Tekvur tagını dahi feth itdiler. Ol yiri zabt itdükden sonra gelüp Gelibolı'yı dahı feth itdiler. Hicretün 758 yılında vâkı' oldı.

Çünkim Gelibolı bunlarun oldı, andan Süleyman Paşa Hayrabolı ve Çorlı vilâyetine akın itdiler. Akından her ne kim kaparlar, kazarlardı alup Gelibolı'ya gelürlerdi. Meğer bir beğ var idi, adına Evrenos Beğ dirlerdi, gâyet bahadır idi. Hacı İlbeği dirlerdi, bir dilâver dahı var idi. Bu iki gâzîlerile gelüp Dimetoka'yı ve İlbeği bergozını çalup çırparlardı, girü dönüp Gelibolı'ya gelürlerdi. Edrene yanında Meric kenârında ol bergozı ol zamanda İlbeği alduğıyiçün ol bergozun adını İlbeği Bergozı diyü ad kıldılar. Ol hînde Süleyman Paşa merhûm ol gün atı ayagı bir delüğe göçdi. Atıyile tekerlendi, ol arada şehîd oldı, hicretün 759 yılında vâkı' oldı. Andan Orhan Beğ'e haber göndürüp Süleyman Paşa'nun vefâtını bildürdiler, gâyet melûl oldı. Amma ol hînde Orhan hasta olmışdı. Gâyet za'îf mîzâc idi. Âhir ol za'f cânına kâr itdi.

Aglayıp oglıyiçün ol zâr u zâr
Gözlerinden dökdi hûn-ı cûybâr

İy dirîgâ ol kemâl ü yâl ü bâl
İy dirîgâ ol gözi kaşı hatı hâl

Kim kamusı oldı toprakda nihân
Gör ki ne zâlimdürür uşbu cihân

Âdeti budur cihânın bellü bil
Gâfil olma kendüzine çâre kıl

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Râvîler şöyle rivâyet itdiler kim meğer Süleyman Paşa'ya ol hâl vâkı' olmazdan öndin yanında olan gâzîlere vasıyyet itdi kim: «Yoldaşlar size vasiyyet iderem kim, ben bu yakında dünyâdan giderisem beni bu vilâyetde defn idesiz ve eğer size kâfir gelürse sakınasız, kaçmayasız, Allah'a tevekkül idüp turasız, Hak te'alâ'nun hikmetin göresiz» diyü ısmarlamışdı. «Ve hem gayret idesiz benüm ölümi kâfirlere aldurmayasız». Çün Süleyman Paşa merhûm dünyâdan nakl itdi, dâyireden kâfirler işidüp şâz olup hayli leşker cem' idüp deniz yüzinden gemiler ile azm itdiler (18) kim varalar, gine ol gâzîlerden ol yirleri alalar. Çünkim böyle hal vâkı' oldı, gâzîler bir gün Bolayır'da dururken gördiler kim Kavak tuzlası tarafından mübâlaga gemiler göründi. Geldiler tuzla tarafında Bolayır'a karşu döküldiler, karaya çıkdılar. Bolayır'a karşu gâzîlere karşu sancak çözüp turdılar. Alaylar baglayup dahi yüridiler. Kâfir çog idi, gâzîler az idi. Hem gâzîler Süleyman Paşa'ya ancılayın vâkı'a oldıgına hayli melûllerdi ve illâ Allah'a tevekkül ve gayret idüp hem Süleyman'un tabutın bir divar altında gömdiler, üzerine taş yıkdılar, belürsüz eylediler kim eğer kâfirler gâlib olurise bâri Süleyman Paşa'nın tabutın bulup bir hades itmeyenler. Çün kâfirler alaylar bagladılar, yüridiler. Hemandem kim denizden hayli yir gitdiler. Gâzîler dahı durup tekbîr getürdiler. Bu gelen kâfirlerün galebesinden Allah'a sıgınup ve hem leşkerine nazar idüp dururken heman anı gördiler kim kâfirler gelitururken karış murış olup tagılup kaçmaga başladılar. Gerisine dönüp gemiler tarafına hücûm idüp birbirine bakmayup kaçdılar. Hak te'âlâ'nun fazlı yitişüp kâfirler ol ova içinde şöyle kırıldılar kim, demet gibi döküldiler, helâk oldılar. Kimi dönüben gemilerine koyuldılar, kaçdılar, gitdiler. Ve illâ bunları kıranları hiç müslümanlar görmediler. Çün gâzîler dahi kâfirleri bu halde böyle gördiler, seğirdim idüp soyup tıraşlamaga başladılar. Toyum olup gine Bolayır'a gelüp karar itdiler. «Acabâ bu kâfirleri kim kırdı» diyü biraz söyleşdiler. Andan Hak te'alâ'ya şükürler itdiler, karar itdiler. Râvîler şöyle rivâyet itdiler kim sonra ol kaçup kurtulan kâfirlerden haber aldılar kim eyitdiler : «Heman kim denizden ayrıldık, gördük kim bir alay boz atlular geldiler. Heman kim biz anları gördük ayruk tâkatumuz kalmadı. Elimüz oldı. Bize kılıç koydılar. Bizi anlar kırdılar. Siz anları kande pusıya komışdunuz kim biz anları görmedik kim gökden mi indiler yahı yirden mi çıkdılar kim heman ol arada belürdiler. Kâfirler anları bizden sandılar. Anlar

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

hoz gayb erenlermiş, Hak te'âlâ anları bize meded viribidi. Gelüp düşmanumuzı helâk itdiler. Andan sonra gāziler Orhan Gāzî'ye Burusa'da haber göndürdiler. Üzerlerine gemilerile mübâlaga kâfirler gelüp karaya çıkup bunlarun üzerine çıkup (19) geliturken kâfirler kırıldugın, gāziler kıranları görmeyüp kaçanlardan haber alup bizi bir alay boz atlular sıdı didüklerin bir bir beyânın vâkı' haber göndürdiler. Orhan Gāzî oglı Süleyman Paşa vefâtına çok cez'u fez' idüp hayli melûl olmışdı. Amma kâfirlere şunculayın şikest vâkı' oldugına Hak te'âlâ hazretine çok şükürler eyledi. Rivâyet iderler kim Orhan Gāzî dahi ol yılda Hak emrine vâsıl oldı. Süleyman Paşa Orhan'dan iki ay öndin vefât itdi, hicretün 759 yılında vâkı' oldı. Andan Gāzî Murad tahta geçdi, pâdişah oldı, hicretün 759 yılında oldı.

[I. MURAD DEVRİ]

Tanrıdan va'de irüben Orhan
Oldı bundan huld bâgına revân

Tutuben otuz dokuz yıl tâc u taht
Cennetün gülzârına iletdi raht

Aldı onun yirini Gāzî Murad
Kim cihân içre gazâ ana murâd

Pâdişâh-ı kâmil ü dânâyidi
Sâhib-i tedbîr ü ehl-i re'yidi

Gönli pest ü himmetiyidi bülend
Nef'i çog u yog idi anda güzend

Kaygusıda olsa hem ol şâd idi
Har içinde gül gibi handân idi

Her kim ana irse fakîr u yâ garîb
Ni'metinden buluridi çok nasîb

Nice düşmenlere oldı destgîr
Niceleri itdi yohsulken emîr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Nîcelerün başını götürdi ol
Yirden ü pes göklere yitürdi ol

Çünki ol Gâzî Murad'a irdi baht
Buldı ârâyiş anunla tâc u taht

Niyyet itdi kim kıldı dâyim gazâ
Anı ide kâfire ki oldur sezâ

Vardı anda kuvvet ü nâm u tüvân
Nev civân idi vü hem nev pehlüvân

Ol bahadırlıkda key ma'rûf idi
Hem gazâya himmeti masrûf idi

Oldılar yagı ana kardeşleri
Kamunun yitdi elinde işleri

Kılıcından oldılar cümle tebâh
Virmişidi Hak ana lutfı penâh

Evvel ol idi ki saldı Rûm'a el
Kaysere irgürdi çok dürlü zelel

Aldı Engürüye'yi ol bir darb ile
Tutdı Sultanönü'ni hem darb ile

İtdi onunla Karaman şâhı ceng
Lîkin oldı yiryüzi gözine teng

Her bahadır ki Tatardan var idi
Kamu ana leşker u hem yâr idi

Varsag u Turgud u Rûm u Türk u Şâm
(20) Anunile bileyidi anda tamâm

Çün işitdi bu işi Gâzî Murâd
Germ yürürdi idem diyü bir ad

İstemedi kimseneden ol meded
Feth virdi ana anda ol Samed

İrişüp kırabırakdı urdı darb
Düşman ile eyledi şîrâne harb

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Cıdalar sındı usandı tîg-ı tîz
Sanayıdun kopmış idi rüstehîz

Hem Tatar u hem Türk oluben telef
Kılıcına oldılar anun alef

Kaçdı öninden Karaman şâh anun
Oldı mihrile sipihr ü mâh anun

Taht u büngâhı kamu terkitdiler
Cân azîz olur diyüben gitdiler

Çün Karamanlu'da bilürsin ne var
Varı dahı oldı anda târümâr

Nice beğler oldılar anda helâk
Nice yiğitler düşüben oldı hâk

Çün müyeser oldı uş bu feth ana
Kıldı azmin girü kâfirden yana

Nireye yüz tutdise buldı zafer
Kılıcı küffâra oldı kârger

Oldı peykânı okınun peyk-i kazâ
İrdüği yire irişürdi fenâ

Lâ-cerem kim kâfire buldı zafer
Kıldı dâr-ı kâfiri zîr ü zeber

Tâ'ata ihlasdurur şart-ı kabûl
Tâ'atün fazlı olur ansuz fuzûl

Tâ'atinden kişi anda bula hayr
Hak ola gönlinde pes olmaya gayr

Gayrıden gönlinde var ise eser
Dime hayr ol tâ'ata kim oldı şer

Bulmamışdur hayr her kim didi gayr
Gayrı candan mahv it kim iş ola hayr

Hakdan ayrugı gönülden sür düriş
Dilerisen kim yavuz olmaya iş

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Andan sonra Murad Gāzî gelüp Bursa'da karar itdi. Andan gine çok leşker cem' itdi, Karesi vilâyetinden ve kendü vilâyetinden. Ol hînde Cenderelü Kara Halil dirlerdi bir er var idi. Bilecük kādısiyidi, hem İznik'e dahı kādıyidi. Anı getürüp Gāzî Sultan Murad kādı asker idindi. Anda lalası Şahin ile gelüp Gelibolu'dan geçdiler, Togıvine dirler İstanbul'a yakın bir kal'a vardur, anı feth itdiler. Âkıbet gelüp Çorlı hisarına düşdiler, azîm ceng itdiler. Sonra yagma ile aldılar. Andan sonra varup Mesin kal'asın dahı aldılar. Anun tekvurı kendi rızâsiyile virdi. Andan sürüp bergoza geldiler. Bergozun hoz kâfirleri hisarı hoş koyup kaçmışlardı. Çün hisarı boş buldılar, oda urdılar. Andan bu tarafdan (21) Hacı İlbeği ve Evrenos Beğ dahi gelüp Meric kenârında bir bergoz aldılar. Şimdiki halde ana İlbeği bergozı dirler. Andan sonra gāziler gündüz ol bergoza girürlerdi, gice olıcak yörelerine seğirdirlerdi. Her ne kim ellerine girse alup bergoza gelürlerdi. Andan sonra Dimetoka tekvurı vardı, leşker cem' idüp gāfiliken ol İlbeği ele götürmek kasdını itdi. Hacı İlbeği dahı anı câsûsladı. Ol la'înı gāfil bulup bir gün tekvurı ele getürdi. Tutup Dimetoka'nun üzerine vardılar. Halkıyile ahd u peymân itdiler. Tekvurı oglıyile koyuvirdiler. Hacı İlbeği Dimetoka'yı feth itdi. Evrenos Beğ Keşan vilâyetin feth itdi, İpsala'yı dahı bile. Ve bu tarafdan Murad Gāzî Eski'den göçüp Edrene'ye gelmeğe niyyet itdi. Lalası Şahin beğlerbeği idi. Andan Şahin Lala'ya leşker virdi, Edrene'ye göndürdi. Çün Şahin Lala Edrene'ye geldi. Edrene kâfirleri karşuladılar, azîm ceng itdiler. Hayli adam kırıldı. Âkıbet kâfirler münhezim olup kaçup Edrene'ye gelüp hisara girdiler. Murad Gāzî'ye Şahin Lala beşâret haberin göndürdi, bunca başlar bile göndürdi. Ve Hacı İlbeği ve Evrenos Beğ, Gāzî Murad'un önine düşüp dogrı Edrene'ye getürdiler. Ol vakit Tunca ve Meriç gāyet taşgundı. Edrene tekvurı güçile kayıga binüp kaçdı, Eynüz'e gitdi. Gāziler ale's-sabah turdılar, kal'ayı hâlî buldılar. Şehir halkı kal'ayı açıvirdiler. İçeri girdiler. Edrene feth olundı. Hicretün 761 yılında vâkı' oldı. Murad Gāzî lalası Şahin'e Zagra'yı ve Filibe'ye akın virdi, ana göndürdi. Ol tarafı varup feth itdiler. Ve Evrenos Beğ'e dahi İpsala tarafın virdi. Ve Evrenos Beğ dahi varup İpsala'yı feth itdi. Andan bunlar yirlü yirinde uç beği oldılar. Bir gün Kara Rüstem dirlerdi; bir dânişmend var idi, Karaman vilâyetinden gelmişdi. Ol Kara Rüstem, Cenderelü Kara Halil kim kādıasker idi, ana geldi, eyitdi: «Bunca beğilik malı zâyi'

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

idersin» didi. Kadıasker Kara Halil eydür: «Zâyi' olıcak nice mal vardur eyidivir» (22) didi. Kara Rüstem eydür: «İş bu esîrlerden kim gazâdan gâzîler getürürler, Tanrı buyrıgında bişde biri pâdişâhundur» didi. «Niçün anı almazsın» didi. Kâdıasker Kara Halil eydür: «Bu kazıyyeyi pâdişâha arz ideyin» didi. Andan Gâzi Murad'a arz itdi. Gâzî Murad eyitdi: «Tanrı buyrıgında var ise alun» didi. Vardılar Kara Rüstem'i okıdılar. Eyitdiler: «Yâ meviâna! Tanrı buyrugı neyise it» didiler. Kara Rüstem vardı, Kara Rüstem Gelibolı'da oturdı. Her esîrden yigirmibeş akça aldı. Bu ihdâs bu iki kişiden kaldı Gelibolı'da. Esîrden bac almak Cenderelü Kara Halil'den ve Kara Rüstem'den kaldı. Andan hem Gâzî Evrenos Beğ'e dahi ısmarladı kim akından çıkan esîrlerden bişde birin alalar. Dört esiri olanun yigirmibeş akçasın alalar. Bu tertîb üzerine vardılar, oglanlar divşürdiler. Andan akından çıkan esirden bişde birin aldılar. Getürüp kapuda bu oglanları taşra illerde Türklere virdiler, «Türkçe öğrensin» didiler. Andan Anatolı'ya bu oglanları göndürdiler. Türkler bu oglanlara çift sürdürdiler. Bir nice zamân bunları türkçe öğrenince, kullandılar. Andan bir kac yıldan sonra getürüp kapuda yeniçeri eylediler. Ve hem adını yeniçeri kodılar. Bunlarun aslı ol vakitden berü oldı. Bundan sonra Sultan Murad Gâzî Bursa'da karâr itdi. Tamâm Rûmili beğlerbeğiliğin Lala Şahin'e virdi. Evrenos Beğ'e dahi uc beğliğin virdi. Andan sonra Murad Gâzî Gelibolı'ya geldi. Cenderelü Kara Halil'e paşaluk virdi. Kara Halil ki paşa oldı, adını Hayreddin Paşa kodılar. Gelibolı'dan dahı göçdiler. Biga tarafına vardılar. Ol vilâyetleri feth itdiler, zabt itdiler. Andan göçüp Bursa'ya geldiler. Kışı anda itdiler. Bu tarafdan Lala Şahin Zagra'yı ve Esbi'yi feth itdi. Ve Evrenos dahi Gümülcine'yi feth itdi. Bundan sonra yaz oldı. Sultan Murad Gâzî gine gelüp Biga'yı feth itdi, hicretün 766 yılında vâkı' oldı. Andan sonra haber geldi kim Serf leşkeri hücûm itdi, Edrene'ye gelmektedir, kırk elli-bin mikdârı leşkeri var. Bu haber gelicek Murad Gâzî dahi ol aradan göçdi, (23) Gelibolı bogazına geldi kim Rûmili'ne geçe ve düşman ile buluşa. Bu tarafdan dahi Serf leşkeri Edrene'ye yakın gelmişdi. Çirmen karşusına şimdiki zamanda dahi ol yire Serf sındugı dirler, Serf leşkeri gelüp anda konmuşdı. Lala Şahin Allah'un inâyetine sıgınup peygamberun mu'cizâtı berekâtında gâzilerle bir gice tablbâz kakup dün baskunını eyledi. Serf leşkeri magrûr olup sarhoş yaturken nâgâh tavulbâz âvâzı ve gâzîler ünün işitdiler, «Türk geldi» diyü birbirine tokun-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dılar. Atları ürkdi ve boşandı. Bunları çiğnedi ve kâfirler dahi kılıc çeküp birbirini kırmaga başladı. Ve birbirin sınup helâk idüp münhezim olup kaçdılar. Amma ba'zı râvîler rivâyet eylediler kim: Serf leşkerin sıyan dahi İlbeği idi. Meğer Hacı İlbeği dört kişiyile ulayu gitmişdi. Nâgâh yolca gider iken bir gice kulaklarına bir galebe âvâzı geldi. Bi sapa yire gizlenüp gözlediler kim, bu bir galebe bî-nihâye kâfîr leşkeri gelüp kondı. Andan Hacı İlbeği eydür: «Yoldaşlar, nice idelüm?» didi. Yoldaşları eydür: «Tedbîr sizündür. Siz nice dirsenüz eyle idelüm» didiler. Andan Hacı İlbeği her bir yoldaşını bir depo üzerine kodı. Andan bulara ısmarladı. Eyitdi: «Her kaçan ben tavulbâz uram haykıram, siz her birinüz dahi eyle idün» didi. Andan kendü dahi kâfirlerün bir yanına geçdi turdı. Çün kâfîr leşkeri dahi gelüp bunların arasına geldiler. Heman Hacı İlbegi tavulbâz urup tekbîr getürüp, «bre gâziler, koman» didi. Andan yoldaşları dahi turdukları yirden tavulbâz urup, «bire gâziler, koman» didiler. Çün kâfir leşkeri ol âvâzı işitdiler, gördiler kim dört yanını Türk almış, kendiler arada kalmışlar, hemandem «Türk geldi» diyü birbirine dokunup ol orman arasına tagılup birbirine kılıc koydılar. Karanu gice içinde birbirini eyle kırdılar kim vasf olınmaz. Hemandem münhezim olup kaçdılar, gitdiler. Hacı İlbeği ellibin kâfir leşkerini dört kişiyile sıyup kâfir leşkerini kaçurdılar. Bu yana Lala Şahin dahi irüp Hacı İlbeği'nün (24) ol bahadırlıgın görüp ol zamanda beğlerine hoş gelmeyüp adâvet bagladılar. Âkıbet bir hileyle Hacı Ilbeğ'in helâk itdiler. Çün kâfir leşkeri sındı, Gâziler bî-nihâyet toyum oldılar. Mâl ü gânimet ile geri Edrene'ye geldiler. Andan Lala Şahin anca mal, anca esîrler ve bir nice başlar Gâzî Murad'a göndürdi. Gâzî hünkâr bu fethi işidüp şâd oldı. Geri Burusa'ya indi. Anda karâr itdi, hicretün 767 yılında vâkı' oldı. Murad Gâzî ol yıl oglanların Yıldırım Bâyezîd'i ve Ya'kûb Çelebi'yi sünnet eyledi, âlî düğünler eyledi, Ve Bilecük'de bir câmi' yapdı. Ve Germiyan oglınun kızın Yıldırım Han'a alıvirdi, düğünler eyledi. Andan varup Hamid ilini feth itdi, hicretün 784 yılında vâkı' oldı. Gine Murad Gâzî gelüp Gelibolı'dan geçüp Mugalkara'ya geldi. Evrenos Beğ ve Lala Şahin Rûmili çerisiyile gelüp Murad Gâzîyile buluşdılar. Andan İncügez tarafına vardılar. Bolaniyye dirler bir hisar vardur, gâyet sarpdı, Türk ana «Tanrı yıkdugı» dirler, ol vilâyetün halkı kaçup ol hisara girdiler. Murad Gâzî üzerine düşüp hayli gün ceng itdiler, alamadılar, geçüp gitdiler. Sultan Murad Gâzî alımadugına gâyet melûl oldı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

«Meger bunı Tanrı yıka» diyüp derd ile âh eyledi, gitdi, Meğer ol arada bir kavak agacı vardı. Ulu agac idi. Murad Gâzî ol agacun dibinde kondı. Arkasın ol agaca virüp tayandı, oturdı. Saht olup tururken nâgâh bir haber geli kim: «Sultanum devletinde hisarun bir tarafı yıkıldı» didiler. Murad Gâzî Lala Şahin'i göndürdi. Varup esirlerin alup mübâlaga mal ile getürdiler. Ol hisarun içinde altun taçlar bulundı. Gâziler başlarına gelüp Murad Gâzî karşusına geldiler. Altun üsküf geymek ol zamandan kaldı. Andan Murad Gâzî ol kavak agacına «devletlü kademlü kavak agacı» diyü ad virdi. Ol zamandan berü ol araya «devletlü kavak agacı» dirler. Şimdiki halde (25) ol agacın ol yirde eseri vardur, kütügi vardur. Andan Murad Gâzî ol hisarun kâfirleriyile ahidleşüp avratlarıyile oglı ve kızlarıyıla istimâlet virüp girl yirlerine göndürdiler. Şimdiki halde ol sebebden ol hisara «Tanrı yıkdugı» dirler. Sultan Murad Gâzî ol yirden göçüp Edrene'ye geldi. Vezîri Hayreddin Paşa'yı ve Evrenos Beğ'i göndürdi kim «Varum ol vilâyetleri feth idün» didi. Evrenos Beğ dahı vardı Gümülcine'yi uc idinüp İskete'yi ve Marulya'yı feth itdi, harâcın aldı. Ol zamânda harâc az idi. Şöyle olurdı kim kâfirler dahi incinmezlerdi. Geyesisin ve öküzün veya oglın ve kızın satdurup ya rehin koydurup almazlardı. Ol zamanlarda pâdişahlar tama'kâr degüllerdi. Her ne ellerine girürse yigide yigile virürlerdi. Hazîne nedür bilmezlerdi. Heman kim Hayreddin Paşa kapuya geldi, pâdişahlar ile tama'kâr dânişmendler musâhib olup takvâyı koyup fetvâya yürüdiler, «Hazîne dahi pâdişah olana gerekdür» didiler, Ol zamânda pâdişahları kendülere döndürdiler. Eydürler: «Tama' zulüm peydâ oldı, elbetde tama' oldugı yirde zulüm dahi olsa gerekdür, şimdiki halde dahı ziyâde oldı. Bu memleketlerde ne kadar zulüm ve fesâd olsa dânişmendlerdendür, sebeb anlardur. Eğer anlar ilmile amel eyleseler ümmî halk dahî anlara tâbi' olurlardı» dirler. Amma bunun üzerine bir hikâyet geldi. Anatoli'da Yenişehir civârında kim Akbıyık dedem varidi. Bir gün Bursa'da Mevlâna Yiğen'le otururken Akbıyık dedem eyitdi: «İy Mevlâna! bu ümmî kavim ne kadar günâh» iderlerse hep ehl-i ilm sebebdür. Ol günâhları Hak te'âla sizden sorsa gerekdür» didi. Bu kez Mevlâna Yiğen eydür: «Ne sebebden ötüri bizden sorar?» didi. Andan Akbıyık dedem eydür: «Andan ötüri kim, sizler zinâ itdüğünüz ve livâta itdüğünüz ve akçayı ribâya virdiğünüz, harâmı ve halâli fark itmedigünüz ümmî kavim dahı sizden gördi. Anlar dahı eyle iderler. Anlar dahı size

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

öyküdirler. Eğer sizden görmeseler anlar dahi itmezler. (26) Niçe kim siz hınzîr etin yimezsiz, ümmî halk dahi yimezler. Eğer girü kalanından dahî siz yıglınsanuz anlar dahi hiç bir itmezlerdi. Ve hem insâf idelüm vâkı'a eyle değül midür? Şimdiki halde hiç bir ehl-i ilm var mıdur kim bu haramdur diye bir nesne kabûl itmeye. Her ne kim anlara gelür hiç bir haramı ve şüphelüsi yokdur. Eğer haram ve şüpheli nesne olsa anlarun katında gereklü olur. Bâri ömrinde birin reddideydi. Redditmek ne mümkün? Haram olsun, halal olsun, tek eline girsün. Evet, hikmet budur kim yimeğe dahi kıyamaz. Virmek ve yidürmek ehl-i ilm katında katı aybdur. Anlarun katında ancılayın geleci anma. Gine biz maksûda gelelüm: Bir Deli Balaban dirlerdi, bir sancak beği var idi. Ani Siroz üzerine göndürdi, anı hisar itdiler. Andan Şahin Lala vardı Kavala'yı ve Derme'yi ve Siroz'ı feth itdi. Andan göçüp Kara Ferye'yi feth itdi. Ve Anatolı'da Saruhan vilâyetinde göçer evler var idi. Anları sürdiler, Siroz tarafına Vardar ovasına getürdiler. Andan varup Manastır'ı dahı feth itdiler. Ve Selânik vilâyetini dahı aldılar, Kavala iline varınca. Bu fethi bu târihde itdiler: 787. Andan sonra Laz oglına tolaşdılar.

Laz dahı itdi tama' encâm-ı kâr
Ara yirde düşdi lâ-büd gîrûdâr

Gebr ü tersâ garba değin her ne var
Laz'a leşker virübidi bî-şümâr

Ki ideler Gāzi Murâdla neberd
Kılalar anun vücûdın hâk gerd

Murad Gāzî'ye haber gönderdi. «Gelsün ceng idelüm devlet kimün ola» didi. Gāzî Murad dahı leşker cem' idüp yürüdi. Oglı Yıldırım Bâyezîd'i ve Ya'kûp Çelebi'yi bile aldı. Kosova'ya çıkdı. Serf leşkerin karşıladı. Dahı Kosova'da buluşdılar. Gāyet azîm ceng oldı.

İtdi Gāzî Han anlarun ile ceng
Şöyle oldı yiryüzü anlara teng

Kopdu bir ceng arada kim rûzgâr
İtdi târihini anun yâdigâr

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Baş idi her yana kim itsen nazar
Gövdeyidi nireye kılsan güzer

(27) Yir tolu baş u ten idi kat kat
Küşteler üstinde yürür idi at

Harbden ol çeride oldı zebûn
Kaçdı kâfirler orada sernigûn

Kova gitdi düşmeni hayli sipâh
Kaldı bir kaç kul ile bir yirde şâh

Turdı orada dönüncegez çerî
Girü anda bulalar ol serveri

Kana bulaşıbeni tâ pâ vü ser
Bir keber yatur imiş anda meğer

Gövdeler içinde olmışdur nihân
Lîk gâzî hânı görürdi ıyân

Çün kazâ irdi yaturken turdı ol
Sıçrayıp hancerile şâhı urdı ol

Ol arada Sultân-ı sa'îd
Cânı Hakk'a virüben oldı şehid

Çâre ne çün böyledür Hakk'un işi
Bâkı olmaz dâyimâ zinde kişi

Gâziyidi her gazâda her Hak ol
Çün vefât itdi şehîddür mutlak ol

İsti'ânet dile rûhından anun
K'idesin feth fütûhından anun

Çünki Gâzî Murad anda şehîd oldı, rahmetullahi aley rahmeten vâsi'aten, andan ol beğler ol hâli bilüp tanışuk itdiler. Âkıbet Ya'kûb Çelebi'yi getürdiler, «gel baban ister» diyü. Çünkim geldi, tutup kaydın gördiler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

[YILDIRIM BÂYEZÎD DEVRİ]

Yıldırım Bâyezîd'i tahta geçürdiler, pâdişah kıldılar. Ve Laz oglı dahi ol cengde tutuldı. Getürdiler Yıldırım Han öninde katl itdiler, fi'n-nâri fi's-sakar. Andan Murad Gâzî otuz yıl beğlik itdi. Andan vefât itdi. Andan düşdügi yirde dahi bir türbe yapdırup bellü itdiler. Şimdi dahi ol yirde türbesi turur. Andan meyyitini iledüp Kapluca'da defn itdiler. Hicretün 791 yılında vâkı' oldı. Andan Bâyezîd göçüp Edrene'ye geldi.

Çün şehâdet buldı gâzî-i said
Yirine oturdı Sultan Bâyezîd

Ata dede gibi âdil oldı ol
Kamu işlerinde kâmil oldı ol

İlm ehlini severdi ol nîk-nâm
Virüben in'âm iderdi ihtirâm

Hoş görürdi anı kim âbid ola
Hoş dutardı anı kim zâhid ola

Şeyh efendi geldi ana bî-nevâ
İtdi anı cümle halka pîşvâ

Çün menâsıb virdi ana şehriyâr
İl ü gün ü kal'a vü şehr ü diyâr

Yıldırım Bâyezîd ol yıl içinde Karatova madenlerini nevâhisiyile feth itdi. Fîrûz Beğ dirlerdi bir bahadır var idi, anı göndürdi (28) vardı Vidin'i feth itdi. Andan gelüp Yıldırım Han Edrene'de karâr itdi. Andan sonra Fîrûz Beğ'e akın virdiler. Varup Eflah iline seğirdüp akın itdi, gâyet toyum geldi. Ve hem Paşa Yiğit kim İshak Beğ'ün efendisidür, ol Bosna'ya akıp idüp seğirtdi, Bosna vilâyetin feth itdi. Andan sonra Yıldırım Han Burusa'ya vardı. Anda câmi' ve medrese ve timarhâne başladup yapdurdı, tamâm itdürdi. Andan sonra Edrene'ye dahi bir imâret bünyâd idüp anı dahi tamâm itdürdi. Andan sonra yine Bursa'ya vardı. Andan leşker cem' idüp Karaman'a çıkdı. Karamanîler karşu geldiler. Andan Yıldırım Han Alaşehir'i feth itdi. Aydın ilin ve Ayasolug'ı kendüler virdiler. Andan göçüp Yıldırım Han Saruhan vilâyetine vardı, feth itdi. Andan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sonra Aydın ili beği ve Saruhan beği ve Germiyan beği sehel müddetde Allah emrine vardılar. Cümle ol iller Yıldırım Han'a geldiler. Andan sonra Saruhan vilâyetin oglı Ertuğrul'a virdi. Bu fetihlerün hicretün 792 yılında vâkı' oldı. Andan sonra Sultan Bâyezîd vardı, Kostantınıyye'ye düşdi, ceng eyledi. Bular ceng içindeyiken Üngürüs kıral-ı la'îni hücûm idüp gelüp Niğeboli'ya düşdi, hisar itdi. Çünkim Yıldırım Han'a haber oldı, hemandem Kostantınıyye üzerinden göçüp yakın varıcak ton değşürüp, şebhûn idüp dün baskunın idüp kıralı leşkeriyile Tuna suyına döküp helâk itdi. Hicretün 793 yılında vâkı' oldı. Yıldırım andan göçüp gine Kostantınıyye'ye gelüp anda havâle yapdurdı, dahı eğritdi. Şöyle kim kâfirleri âciz kaldılar. Âkıbetü'l-emr nâçâr olup tekvur âdem gönderüp Sultan Yıldırım Han'la sulh itdiler. Yıldırım Han dahı içine âdem koyup kâdı dikdi. Taraklı Yinicesi'nün hisar erlerini sürüp getürüp İstanbul'ın içine koydılar, bir mahalle itdiler, mescid yapdılar, hicretün 794 yılında vâkı' oldı. Andan Yıldırım Han Niğeboli'yı Silistere'yi feth itdi. Andan sonra Mora tarafına vardı, Kara Ferye'de (29) oturdı. Dahı dört yana akın saldı. Mübâlaga mal cem' itdi. Hem Kara Ferye'de bir imâret emr idüp yapdurdı. Andan gelüp Edrene'de karâr idüp Vulk oglı kızını Yıldırım Han'a virdi. Dündür dünürsi oldılar. Ta Vulk oglı kızı gelmeyince Yıldırım Han sohbet ü işret nidüğin bilmezdi. Hiç içmezlerdi ve şarap sohbeti olmazdı. Osman, Orhan Gâzî hünkâr zamânında şarap içilmezdi. Hem ulemâlar vardı kim sözlerin geçürirlerdi. Anlar dahı ulemâdan utanıp ne dirlerse sözlerinden çıkmazlardı. Ve eğer Âl-i Osman'dan bir günâh ve bir zulüm sâdır olsa anı men' iderlerdi. Eğer men' olmasalar ol zamânun âlimleri anlardan kaçarlardı. Ol pâdişah katına varmazlardı. Ulemâ ol zamânlarda müfsid değüllerdi şimdiki ulemâlar gibi. Ehl-i mansıb olup pâdişah kapusına üşerler, onlar şer'a muhâlif nesne olsa elbetde sözlerin geçürürlerdi.

İlimden her kimde var idi eser
Ol zamânda mâla itmezdi nazar

Kim bilürdi yokdürür anda beka
Âhiretde bulur ol ehl-i safa

N'oldı şimdi ilim da'vâ eyleyen
Ya hakîmem diyüben söz söyleyen

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kim olupdur hırsa cânı pâymâl
Karnı toymaz dirdüğince genc ü mâl

Oldı Tevrat okıyandan uş beter
Bir pula bularsa Kur'ân'un satar

Taylasan uzatmış da'vâ vü revîş
Lîk yėğrek nefsde andan keşiş

Eyle sevmiş bu dünyâ menzilin
Kim tutar cândan azîz âb u kilin

Hubs u tezvîr u hased endîşesi
İt gibi halkı talamak pişesi

Yok yakîn ilminde lâkin tolu şek
Yüz kitâb üstinde şöyle kim eşek

Hırs gibi hord u hâb olmuş işi
Hûk gibi hem necâsetdür aşı

Mûr gibi dahli tolu dîh u şehr
Mâr gibi sâyile virdüği zehr

Zâg gibi cîfehor-ı şûmfâl
Bûm bigi rûzgûr-ı zeşthâl

Karga gibi hîlekâr u hem dagal
Harmekes gibi a'vân-ı bî-asel

Genc-i Kārûn'ı virürsen birine
Bir pulum yok diyü girür yirine

Başı tolu kibr içi hubsile kîn
Ana rehber olmış İblîs-i la'în

Bu kamu hâl ile gösterüp riyâ
Vâris-i peygamberem dir bî-hayâ

Vâris-i peygamber ol ola yakın
Ki'nda olmaya hased kibr u kîn

(30) Zîynet-i dünyâya kılmaya nazar
Himmetinde ola berâber hâk ü zer

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tasfiyeyle eyle ide nefsi pâk
Kim ola ol ayna bigi tâbnâk

Kim ola her gayb orada âşikâr
Hem ledünnî ilmi de anda karâr

İlm kim ol kesbile gelür ele
Enbiyâdan nicesi mîrâs ola

Keşf turur keşf-i ilm-i enbiyâ
Anı mirâs aldı olardan evliyâ

Âkıbet çün kişi malı kor gider
Koyuben gitdüğin dirüp n'ider

Ol zamânda kādılıga bir tânişmend müderrislerden taleb iderlerdi. Bir kādılık nice zamânda mahlûl tururdı ve bir mahal tânişmend bulununca değmesi kādılıga râzı olmazdı. «Kādılık cehennemden bir hasır yiridür» dirlerdi. Kādılıkdan kaçarlardı. Bu acebdür kim şimdiki zamânda kādılık içün eğer elinden gelse birbirin kırarlardı. Andan girü şimdilik zamânda istihkākı yok kimseler kimseye nice zaman hidmet ider, dahi dilek idüp bir kādılıgı alur. Eğer adın yazup eline virürlerse okıyamazlar. Şimdiki halde kādılara irişdük kim, bir hüccet hâcet oldı; eydür: «Ben yazamazsam, bir kişi olsa yazsa» dir. Şol sûretlü olan billâhi kādılıga, hükm-i şer'a lâyıkmıdur? Vay ol iklîme kim, şimdiki zamânda dânişmend dirilenler kādı olup hükm-i şerî'at icrâ ide. İlerü zamânda kādılıga bir dânişmend taleb idüp bulurlardı. Şimdiki zamânda ki yeni dilekçiler bulup dilek atdurup, gelüp beğler ve kādıaskerler kapusına kör kör üşerler. Dökülüp hor u hakîr olup mülâzemet itmezlerdi. Heman kim Osman beğlerine Acem ve Karamâniler musâhib oldı, Osman beğleri dahi dürlü dürlü günahlarla mürtekib oldılar. Kaçan kim Çandarlu Kara Halil ve Karamâni Türk Rüstem bu ikisi ol zamanda ulular ve âlimler idi, heman kim bular Osman beğleri yanına geldiler, dürlü dürlü hîleyile âlemi toldurdılar, andan ilerü hesâb-defter bilmezlerdi, heman anlar Osman beğleri yanına geldiler, hesâb defteri anlar te'lif itdiler. Akçayı yıgup hazîne idinmek anlardan kaldı. Sonun hiç fikr itmediler, koyup gideceklerin anmadılar, kendülere magrûr oldılar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yiyüp içmek içün olur her kumaş
Yıguben yatmagıçün çe altun çe taş

Ölmek olmadıkda hoşdur mâl u genc
Yohsa olur kişiye ol malı renc

(31) Başarıcak mâlile hoş iş biter
Liki başarmayıcak çok baş yiter

Yiyicek dirlikde anı nûr olur
Ölicek kalsa azâbı gür olur

Heman ki Kara Halil oglı Ali Paşa vezîr oldı, fısk u fücûr ziyâde oldı. Mahbûb oglanları yanına aldı, adını iç oglanı kodı. Bir nice zaman ne gerekse idüp çıkarup mansıb virdi. Anlardan ilerü kadîmler var idi, kişi ıyâlleri idi. Cümle mansıbı anlar yirlerdi. Çıkarup azl idüp yirine dahi virmezlerdi. Eğer bir sipâhi ölse mansıbı oglına virürlerdi. Ve eğer oglı kalmasa kızı ya avratı kalsa zelîl olmasun diyü anları bir kula virürlerdi. Ol ölenün tımarını bile virürlerdi. İç oglanına itden beter ragbet iderledi. İç oglanına ragbet itmek Ali Paşa'dan kaldı. Heman Ali Paşa vezîr oldı, anun zamânında dânişmendler çogaldı, beğler kapusına geldiler. Her biri bir beğün yanına geldiler. Her biri onlara yarayalum diyü tabî'atlarına münâsib cevâb virdiler. Allah buyurgın, peygamber kavlin terk itdiler. Âl-i Osman bir sulb kavm idi, anlar ki geldiler dürlü dürlü hilelere başladılar, takvâyı götürdiler, fetvâya başladılar. Yeni akça kesüp eski akçayla pazar itmek anlardan kaldı. Ve eski akça gayri vilâyete gitmeye diyü yasak itdiler. Ali Paşa bir zerrâk kişi idi. Ekseri halk ana tâbi' oldılar. Kâdılarun dahı fesâdı zâhir olmaga başladı. Bâyezîd Han dahı hallerine muttali' oldı. Hükm itdi: Ne kadar kâdı var ise cem' itdi, Yenişehir'de bir eve koydı. «Dahı od urun hep yansunlar» didi. Vezîr Ali Paşa âciz kaldı, kâdıları kurtarmağa çare bulumadı. Âhirü'l-emr pâdişâhun bir mashara arabı var idi. Habeş idi. Bir sözi iki olmaz idi. Nedîmlikde nazîri yog idi. Yıldırım Han'un gazâbı vaktinde andan gayrı kimse Yıldırım'a söz söyleyemezdi. Anun latîfelerinden bir iki latîfe bu aralıkda beyân oldı: Yıldırım Han katı gazablıyidi. Bir sehelce suçdan ötürü nice kişileri helâk iderdi, ve kimin sakat itdürürdi. Meğer bir gün bir nice kişilere gazabı vâkı' oldı. Andan divânı turmışdı. Ol kişileri divân

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ortasına getürtdi kim anlara siyâset eyleye. Andan vezîrler gördiler ki inen gazaba geldi (32). Bular dahı korkularından hiç bir söz söylemediler. Şöyle baş aşaga idüp turdılar. Kimin zehresi vardı kim söz söyleye. Bu kez vezîrler biri birine eyitdiler : «Nice idelüm, bîçârcleri bu belâdan halas idevüz» didiler. Yine vezîrün birisi eydür : «Eğer bu halde bulara çâre olursa mashara arabdan olur» didiler. Bu kez vezîrler arabı kıgırtdılar. Eyitdiler : «İy arab! Yine bulara çâre senden olur. Görelüm seni» didiler. Heman arab ilerü geldi, çagırup eyitdi : «Hey Sultânum! Bunları kır, amân virme. Ne hâyin karnallardur bunlar» didi. Çün arab eyle didi, Yıldırım eydür : «Bire arab! Niçün?» didi, bir gayrı suçları var sandı. Andan arab eydür «Hey Sultânum bunlar neye gerekdür? Uşde Timur Han leşkerin çeküp üzerümüze geliyürür, dirler. Bunları kır, dahı sen sancak getür, ben tavul çalayın, varalum Timur ile ugraşalum. Heman biz ikimüz ana cevâb virirüz» didi. Çün Yıldırım Han bu sözi işitdi, biraz tefekkür varup dahı ol halkı âzâd itdi. Bu tarafdan vezîrler cümlesi araba «âferin» didiler.

Kamu iş biter çü re'y ola dürüst
Fevt olur her iş olıcak re'y süst

Her ne ukde var re'yile olur hal
Re'ysüz işlerde çok olur halel

Arab'un latîfesinden bir latîfe dahı oldur kim, meğer bir vakitde Yıldırım Han bir sahrâda çadırlarla konmışdı. Çadır öninde bir yüksek agaç vâkı' olmuşdı. Andan Yıldırım Han eydür : «Bire arab! Beni seversen şol agacın çak torugına çıkasın» didi. Andan arab dahi bî-tekellüf soyındı. Ol agacun torugına çıkdı. Yıldırım Han'un karşusında nacaklarla solaklar tururlardı. Andan Yıldırım Han eydür : «Her kim beni severse şol agaca nacak ura, yıka» didi. Hamandem solaklar ol agaca nacaklar üşürdiler, yıkmak ardınca oldılar. Bu kez arab dahı gördi kim kendi inince bunlar agacı yıkarlar, nice itsün, bu kez vezîrlere çagırup yalvarur kim «kerem eylen, dilek eylen kurtarın, yohsa agac düşdiginleyin helâk olurın» diyü çagırdı. Gördi çâre olmadı, birisi dahı ilerü gelüp bir söz dimediler. Gördi kim agac dahı az kaldı kim yıkıla, heman dem çermendi, ol kesenlerün üzerine sıcdı. Ol kese turanların hali eyle olıcak (33) tarta-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gan olup kaçdılar. Arab dahı fursat bulup tiz agacdan indi. Bu turan vezîrlere eydür : «Fülanlayın sizün gibi vezîrleri kim bir bokum kadar sözünüz geçmedi» didi. Dahı gülüşdiler. Yıldırım Han'un katında şunun gibi arab şunculayın nedim idi. Nice olursa söylerdi. Evet, her ne söylese mahallinde söylerdi. Yine biz mahbûs kâdılarun sözine gelelüm : Andan sonra Ali Paşa arabı kagırtdı; eyitdi : «İy arab! Sana ne dirsen vireyin, eğer Yıldırım'dan kâdıları kurtarırsan» didi. Giri arab durdı. Bir çevük füstan giyip ve bir börk geydi, tonandı. Dahı Yıldırım Han'un önine vardı. Andan pâdişah görüp eyitdi : «İy arab! Bugün çevük düşmüşsin didi. Arab eyitti : «Sultânumdan bir dilek dilerin» didi. Pâdişah eydür : «Dile, ne dilerirsen didi. Arab eydür : «Dilerin ki beni İstanbul'a elçilüğe gönderesin, varam» didi. Pâdişah eyitdi : «İy arab! İstanbul'da neylersin», varam» didi. Pâdişah eyitdi : «İy arab! İstanbul'da neylersin», didi Arab eyitdi : «Varayın tekvurdan kırk-elli keşişler dileyeyin» didi. Pâdişah eydür: Bire arab! Keşişleri neylersin'» didi. Arab eydür : «Sultânum! kâdıları kıralum, keşişleri yirine dikelüm» didi. Pâdişah eydür : «Bire arab! Keşişleri kâdı idince kendü kularum eylesemene» didi. Arab eydür : «Sultânım! Kâdıluga okumış adam gerekdür» didi. «Bu kullarun okumış değildür» didi. Pâdişah eydür : «Bire arab! Bu kâdılar okumış mıdur?» Arab eydür: «Sultânum! Okumıyan kâdı olur mı?» didi. Pâdişah eydür : «Çün okumışlardur, ya niçün okudıgın tutmazlar?» didi. Arab biraz fikr itdi. Âciz kaldı. Ali Paşa'yı kagırtdı. Eydür : «İy Ali! Bu kâdılar okımış mıdur?» Ali Paşa eydür : «Yâ Sultânum! Okumıyan kadı mı dur?» didi. Pâdişah eydür: «Çün okumışlardur, ya niçün böyle iderler?» didi. Ali Paşa eydür : «Sultânum! Bu kâdılarun cihetleri yokdur, anınçün böyle iderler» didi. Pes Yıldırım Han eyitdi : «Ya bu kâdıları nice idelüm?» didi. Ali Paşa eydür : «İmdi sultânum! Bunlara döşelik gerekdür». Pâdişah eydür : «İmdi bulara bir döşelik bul» didi. Ali Paşa vardı eyitdi : «Her kişi kim öle, bin akçadan yigirmi akçasın kâdıya resm kodı ve her mektubda iki akça resm kodı. Kâdılara bu âdet ol zamândan kaldı. Bu bid'atı Ali Paşa kodı. Vardı kâdıları âzâd eyledi. Kâdılarda ve kâdıaskerlerde bu âdet kaldı. Gine (34) bir gün Karaman ogli yüridi, Hamîd vilâyetini incitdi. Gelüp Yıldırım Han'a didiler, şikâyet itdiler. Yıldırım Han Bursa'ya geldi. Andan göçüp Tekeilinden Karaman'a çıkdı, Konya'nın üzerine düşdi Karaman ogli kaçdı, Taş vilâyetine gitdi. Meğer harman vaktiyidi. Ol vilâyetün yıgınları ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çayırları yıgılmışdı. Yıldırım Han gâyet yasaklu pâdişahdı. Kimseyi kimsenün bir habbesine yokatmazdı. Ve çeri halkı bir gün varup Konya halkından arpa istediler. Anlar eyitdiler : «Biz hisar içindeyiz, size nice arpa satalum? Eğer pâdişah bize destûr virürse çıkalum satalum» didiler. Yıldırım Han'a didiler. Destûr virdi, hem adam koşdı. Hisardan çıkdılar, arpaların satdılar, akçaların aldılar, gine hisara girdiler. Kimseyi incitmediler. Hisar halkı bu adli gördiler, Konya'yı kendüleri virdiler. Aksaray'ı ve Niğde'yi ve Kaysariyye'yi nevâhisiyile virüp teslim itdiler. Çün Karaman oglı bu hâli gördi, nâçâr oldı. İlçi göndürdi, barışdı. Çaherşenbe suyından öteyi Karaman oglına virdiler. Berisine Sultan Yıldırım kendü kulın kodı. Andan dönüp Bursa'ya geldi. Birkaç ay karâr itdi. Andan vardı, Taraflı'yı ve Borlı'yı feth itdi. Andan Kastamonıyye'ye vardı. İsfendiyar oglı kaçdı, Sinab'a girdi. Yıldırım Han'a ilçi göndürdi, barışdılar. Korum yolından aşagasın sınur itdiler, İsfendiyar'a verdiler. Bâkîsin Yıldırım Han aldı. Dönüp giri Bursa'ya geldi. Bu fethun târihi hicretün 797 yılında vâkı' oldı. Andan sonra Yıldırım Han Amasıyye'ye çıkdı. Kâdı Burhâneddin'den Sivas şehrin aldı, Emîr Süleyman'a virdi. Andan sürdi Erzincan'a vardı. Tahretin Beğ Erzincan'a beğ idi. Sulh idüp Yıldırım Han'a mutî' oldı. Giri Erzincan'ı Tahretin Beğ'e virdi. Tahretin Beğ'in oglını, kızını aldı. Bursa'ya göndürdi. Andan sonra göçdi, Malatıya'ya vardı. Andan Derende'yi ve Behesne'yi aldı. Andan çün bulara feth itdi, gine geldi Bursa'da karâr itdi, hicretün 798 yılında. Çün Yıldırım Han Türkmen'den Malatıyya'yı ve Behesne'yi ve Derende'yi aldı, Kürtlerden dahi Divriğ'i aldı. Zîrâ kim ol kadimi pâdişahlar değüllerdi. Andan sonra ol vilâyetler ellerine gelmişdi. Yıldırım Han ol vilâyeti alıcak ol Türkmen beğleri kaçdılar, araba vardılar. Arab diyârında olurlardı. Kaçan Yıldırım Han Timur ordusına ugrayıcak Mısır sultanı sebebiyile gine yirlü yirine geldiler, ol vakitden berü hükm ider oldılar, andan sonra Mısır sultanının hükmünde oldılar. Eğer birisi (35) muhâlefet itse her kimi dilerise anı beğ iderdi. Çünkim Yıldırım Han ol vilâyetleri feth itdi, andan Germiyan oglı ve Düzme Aydın oglı ve Menteşe oglı ve Saruhan oglı ve cümle bu beğ oglanları cem' oldılar. Tahretin Beğ bile İsfendiyar oglı bunlara elçi koşdı. Timur Han'a vardılar, hallerin arz itdiler. «Her birimüzin ata dede illerimüz aldı, bize zulüm itdi. Eğer eline girseydik hepümüzi öldürürdi didiler. Tazarru' idüp aglaşdılar. Muhassal-ı kelâm şol kadar ibrâm itdiler kim Timur Han'ı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yirinden kopardılar. Dürlü dürlü haberler ve ilçilerile Timur Han, Yıldırım Han ile cevablaşdılar. Timur Han ne kadar ilçiyile âdemler ve nâmeyile haber göndürdi, ta'zim ile ve sulh yüzinden. «Oglum Yıldırım Han» diyi izzetler iderdi. Amma Yıldırım Han ne kadar âdem ve nâme göndürse «Leng Timur» diyü horlık sûretiyile göndürürlerdi. Ve hem «kahbenin erisin, eğer gelüp benümile buluşup ceng itmezisen ben dahi varmazisem avratum dahi boş olsun», dirdi. «Gel ugraşalum, devlet kimünse ola» didi. Birbirine cevab varur gelürdi :

İki yüzlüdür kılıcdan urma lâf
Bî-vefâdan deyr-i vefâ ummak güzâf

Tekye uran kılıca Mecnûn olur
Ol kılıcdan âkıbet magbûn olur

Hâlıkundur mülk anı ol pâdişâh
Kime dilerse virüp eyleye şâh

Aralarında nice sözler oldı. Söz çok âkıbet birbirine uymayup ikisi arasında adâvetleri ziyâde oldı. Birbirine kasd itdiler. Sultan Yıldırım Han Timur Han'ı hiç gözine kestirmezdi.

Yimeyen kişi yâd elden şikence
Demirdendür sanur kolında pençe

Var idi i'timâdı savletine
İnanur idi re'y u kuvvetine

Anı bilmezdi yüz döndürdi devlet
Götürür re'y u kuvveti mezellet

Âkıbet Timur Han çeriler cem' idüp dahi Rûm tarafına yürüdi. Çünkim Sivas şehrine yakın geldiler, Timur Han'un tıraşcıları Sivas'a değirdüp tıraş itmeğe geldiler. Sivas içinde olanlar çıkdılar, bu tıraşçıları kovup kimin öldürüp kimin tutup sıyup tagıtdılar. Andan bu hali Timur Han'a haber virdiler kim, «uş bu arada Yıldırım Han'un bir hisarı vardur, sizden tıraşa varanları hayli şikest itmişlerdür» didiler, «hem kapusın yapamamış» didiler. Hemandem Timur hükm itdi kim, kendünün has adamlarından beşyüz

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

adam seçdiler kim «varun ol (36) hisarun kapusın kapadun ve hem ben varınca adamını çıkartman» didi. Timur Han'ın âdeti şöyle idi kim bir kişi düşmandan yüz çevürse mecâl virmezdi, katl iderdi. Andan ol beşyüz adem Sivas şehrine geldiler. Hisar halkı dahi gördiler, sehelce adam gelür ve illâ katı yaraklu âdemlerdür. Bunlar anlarun azlugına bakup horlayup magrûr olup hisardan çıkup karşuladılar. Anlar dahi ugraşdılar. Hisar erin sıyup kova kova hisara getürdiler. Birbirin basup hisara gücile girdiler, kimin kırdılar ve kimin duttılar. Çünkim hisar erleri ol hâli gördiler, ayruk hisardan çıkmadılar. Hisarı berkidüp toldurdılar. Bir gün ale's-sabâh turdılar, gördiler kim âlemi toz basdı. «Aceb bu neyki» dirken gördiler kim bir leşker gelür kim nihâyeti yok, hemandem geldiler, döküldiler, çak hisar hendegine dek kondılar. Hisar ehli eydür: «Nice kim çâre olmadı, biz eyitdik: Yürün, biraz anaru konun. Yohsa varuruz, cümlenüzi öldürürüz, dedük». Anlar eyitdiler: «Öldürürsenüz öldürün. Biz bundan dönmezüz. Zîrâ kim Han bize baka durur» didiler. Meğer Timur Han'ın yasagı şöyle idi kim avda bir kişinün üzerine bir canavar ugrasa, ol anı öldüremese heman ol arada ol kişiyi depelerdi, aman virmezdi. Andan sonra çünkim kondılar, Timur Han ilçi göndürdi, hisarı diledi, virmediler. Andan Timur Han'ın lagımcıları vardı, emretti kim kal'aya lagım uralar. Hemandem el urup lagıma başladılar. Ol zamân hisarda olanlar rivâyet itdiler kim hiç savaş itmeyüp heman şöyle konup yaturlardı. «Aceb bunlarun fikri nedür» diyüp ta'accüp idüp» aceb bizi eğritmekle olalım mı?» dirler. «Ola diriz, ol vakite değin bizüm pâdişâhımız gelmeye mi? Bunları bunda koya mı diriz. Böyle diyüp fikr ideriz. Bunlar geleli yidi gün oldı, sekizinci gün anı gördük kim hisarun bergozları bir bir devrilüp yıkılıdı. Bular hoz cümle hisarı lagıma almışlardı. Hiç bizüm haberimüz olmadı. Çünküm hisar yıkıldı, andlaşup ahidleşdük kim bizi kırmayacak oldılar. Hisarı virüp taşra çıkdık. Heman Timur Han buyurdı kim, kuyu kazdılar, dahi bu hisarda olan âdemleri kuyuya koydılar, üzerine toprak yıkdılar. Cümlesi toprak altında helâk oldılar. Andan sonra hisarun yıkılmayan yirlerin dahi yıkdılar. Hisarun bir beği vardı, Malkoç Beğ dirlerdi heman (37) anı öldürmedi. Malkoç Beğ'i getürdi. Eyitdi: «Var bizüm vasfumuzı Yıldırım Han'a di» didi. Dahı anı Yıldırım'a döndürdi ve ol dahi sürüp Yıldırım Han'a geldi. Her ne kim ısmarlamışdı, vasf-ı hâli didi. Yıldırım Han Malkoç'a sordı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kim, «Tatar'un çerisi bizüm çerimüzden artık mıdur?» didi. Malkoç Beğ eyitdi: «Eğer hışm itmezisen toğrısın diyeyin» didi. Yıldırım Han eyitdi: «Beni seversen doğrısını di» didi. Malkoç Beğ eyitdi: «İy Sultanum! Ol kimesnenün kim memleketi senün memleketince on ola, çerisi senünle beraber mi olur?» didi. Malkoç Beğ eyle diyicek Yıldırım Han eydür: «Ma'lûm oldı ki ol Tatar seni korkutmuş» didi. Malkoç Beğ gördi kim Yıldırım Han kendüye gurûr virüp katı magrûr olmış, ayruk tınmadı kim sonra Yıldırım Han Timur'a varıcak. Beğleri çok didiler kim «gel varmayalım» didiler. «Ol vakit giri döne, ardın basalum, yad çeridür, biraz yıpransunlar» didi. Hiç kimsenün sözin işitmedi. Âkıbet ol magrûrlık ucından cümle beğleri yüz döndürdiler. Yıldırım Han ol vâkı'aya ugradı. Çünkim Timur Sivas şehrini aldı, kal'ayı yıkdı, andan geçüp Şam tarafına yürüdi. Çünkim Yıldırım Han Timur'un Şam'a gitdüğini işitdi, leşker değşürüp varsa gerekdi, karâr idüp oturdı. Andan Timur Han göçüp Şam'a yürüdi, Mısır sultanı çerisi ve Şam Haleb çerisi ve Dulgadır ilinden ve Kürt'ten cem' idüp leşker dirdi. Gelüp Haleb yanında Mercidâbık yazusında Timur'la buluşup ugraşdı. Mısır çerisi hezîmet olup kaçdılar. Sultan kaçdı, Mısır'a gitdi. Timur Han cebrile Haleb'i aldı, Hama'yı ve Hamîs'i dahi aldı. Ol yirlerün halkını cem' idüp sürdi. Fikri buydı kim, cümlesini kıra. Nâgâh ol yirde giderken Hamus'da makberelere ugradı. «Bu makbereler kimündür?» diyüp sordı. Eyitdiler : «Hazret-i Server-i enbiyâ'nun ashâblarındadndur», didiler. Eyitdi : «Nice ashâblarından?». Eyitdiler: «Hâlid bin Velid kim Kâ'bü'l-ahbâr'dur ve Ömer bin Ümeyye'dür didiler.» Andan anların yüzi suyına ol halkını âzâd eyledi ve illâ mallarını aldı. Andan göçüp Ba'albek'e vardı. Anı dahi yagma kıldılar. Andan Şam'a vardı, anı dahi yagmaladı. Şam'dan âdem gelüp eyitdi: «İy Han! Biz Mekke (38) konşularıyız, bize hürmet eyle, bizi afv eyle» didiler. Ve Han'a şöyle dirler kim, «her kim Mekke'ye karşu kılıç çekse kâfirdür, dirler ve hem ana la'net iner» dirler. Timur Han eyitdi: «Ben Mekke'ye karşu kılıc çekmezin. Amma Hak te'âlâ her yire kim hışm ide, ol yire beni anda gönderür» didi. Şam'a vardı, yasak itdi; hiç kimseye el uzadup güç itmeyeler, incitmeyeler. Andan Şam'dan göçdi, çıkdılar. Çünkim bir iki güc göçdi, öteden berü giri döndi, geliyürür didiler. Şam halkı gitdüğine hayli sevindiyidi, gördiler kim geri döndi, geliyürür. Başları kayu oldı. Malları hisara çıkarmışlardı. Ol kim hisara girebildi girdi. Ol kim

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

giremedi yirinde durdılar Timur Han gelüp onları yagmaladı. Şam'-un hisarına düşdi, virmediler. Âkıbet yagma kıldı, cebr ile aldı, harâb kıldı. Andan gördi Şam'un ekser halkı Yezidîlerdür, âl idüp eyitdi: «Her kim Yezîdidür, gelsünler in'âm ideyin» didi. Andan Şam halkı girü cem' oldılar kim kıyâsın Allah bilür, küllüsini Şam'-un bir ulu câmi'ine koydı. Şöyle rivâyet iderler kim oniki bin âdem cem' oldılar. Niceleri Yezîdî değüldi, ve illâ mal tama'ına in'âm ola diyi geldiler, koyıldılar. Çün gelecek geldi, ol câmi'ye koyuldı, tamâm oldı diyü Timur Han buyurdı kim kapuların kapadılar, dahi od urdılar. Cümlesi yanup helâk oldılar.

Niceleri hırs magbûn eyledi
Nicelerün yüreğin hûn eyledi

Âdemîyi hırsıdur gümrâh iden
Câh ehlinün yirini çâh iden

Çünki ol Hâk ide bir kula gazâb
Bulınur kahrına anun bir sebeb

Andan sonra Yezîd'ün makberesin bulup çıkardı, sünüklerini oda yakdı. Makberesine neces toldurdı. Andan gine göçüp Karabağ'a geldi. Kışı onda kışladı. Yaz oldı giri Rûm tarafına yürüdi. Evvel Erzincan'a geldi. Andan göçüp Engüri'ye geldi. Engüri'yi hisar itdi, oturdı. Andan yagma idüp yüriyüş idüp aldı, halkını helâk itdi. Bu yana Yıldırım Han'a haber oldı. «Timur Han gelüp Engüri'ye düşdi» didiler. Çün bu haberi işitdi, Yıldırım dahi leşker cem' idüp yürüdi, Tatar çerisi bile gelip anları bile aldı. Anlar Deşt vilâyetinden Karabag'dan göçüp gelmişlerdi. Ve Eflak oglı çerisi bile gelmişdi. Rûmili'den ve Anatoli'dan çeriler cem' idüp Timur leşkerine mânend leşker cem' idüp hücûm idüp yürüdi. Engüri'yi dahi Sivas gibi olmasun diyüp (39) giceyi gündize katup yüridi. Şöyle kim yürütmeden leşker atı âciz kaldı. Can atup yürüdi. Hem kimseyile meşveret itmedi. Nice kim nasîhat itdiler işitmedi. Kendi kendüye magrûr olup yürüdi ve kimseyle tanışmadı. Kendi başına birlik iderdi. Kimseyile meşveret itmezdi.

Meşveretsüz işi key iş sanmagıl
Kendü reyünle işe el sunmagıl

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Meşveretden kimse hüsrân bulmadı
Meşveret iden peşîmân olmadı.

Meşveretle hâsıl olur her ümîd
Meşveretdür bağlı işlere kilid

Bî-vakt Timur'un üzerine Engüri üzerinde vardı buluşdı. Oğlanlarından Emîr Süleyman'ı ve Mustafa Çelebi'yi ve Sultan Mehmed'i bile alup gelmişdi. Eğer Timur'un üzerine vardugı gibi Yıldırım Han konmasa üzerine yürüse Timur'ı almışdı. Zîra kim Yıldırım Han'un gelmesinden gâfilidi. Timur'un halkı tagılmışdı, atların otarmaga ve suvarmaga alup gitmişlerdi ve kimi dahi taraşa gitmişlerdi. Yıldırım Han'ın cümle beğleri eyitdiler: «Gelün, gâfiliken basalım» didiler. Yıldırım Han uymadı. «Kon, halkı dirsün, alaylar bağlansun onat âdet üzerine ugraşalum» didi. Niçe kim beğler söylediler, Yıldırım Han râzı olmadı. Buyurdı kim «leşkeri kona, kendülerin divşüreler».

Ehl-i devlet ol dürür öğüt ala
Öğüt almayan kişiden ne gele

Dostundan her kim işitmeye pend
Bî-şek ire ana düşmandan güzend

Âkılun pendin işitmeyen kişi
Ne acep gider olur ise başı

Timur Han'un halkı dahi geldi dirildi. Andan Timur Han ol yirde olan suyı alup konmuşdı. Yıldırım Han susuz yine konmuşdı. Ol gün ol gice âdem ve atlar susuz hayli zahmet çekdiler. Pençşenbe gün Timur kondı, hendek kazdurdı, kendü hendek içinde kaldı. Yıldırım Han akşama karşu geldi kondı. Cum'a gün ale's-sabah alaylar düzdiler, durışdılar, Timur'un alayına mukâbil alay virdiler. Tamâm ceng üzerindeyiken her tarafun leşkeri kendü beğlerine döndiler. Sultan Yıldırım Han'un haberi yogiken sancakları çözüldi. Alaylar düzdiler, kösler tabullar çalındı. Saf ser-saf turdılar. Çün alaylar bağlandı. İki çeri mukâbil oldı. Tatar leşkeri dahı hâyin oldı. Kendi (40) beğleri oglı kim Erzincan beği Tahartin Beğ Etana Beğ'ün karındaşı oglıdur, Tatar leşkeri ana döndi. Germiyan leşkeri Germiyan oglına döndi. Menteşe leşkeri Menteşe og-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lına döndi. Ve Saruhan leşkeri Saruhan oglına döndi. Dahi her biri kendü beğlerine döndi. Cümle bu alayların beğleri Timur Han katında idi. Muhassal-ı kelâm leşkeri tefrika oldı, zirâ kim incitmişlerdi, tagıldılar gitdiler. Heman Eflak oglı, kim kâfir çerisi idi, ol ceng itdiler. Timur Han kâfir çerisini göricek dervişler sanup eyitdi : «Hey yaman ışıklar! Ne katı ceng itdiler, didi. Yanından eyitdiler: «Hânum ışıklar değüllerdür, kâfirlerdür» didiler. Andan Eflah olgı dahi gördi kim cengile olmaz, yalnız kalmışlardur, ol dahi kendi çerisin aldı bir tarafa kaçdı gitdi. Mustafa Çelebi atasından ayru düşdi, belürsüz oldı. Yıldırım Han'un vezirleri ol hâli gördiler, Emîr Süleyman'ı aradan aldılar, kaçdılar gitdiler. Mehmed dahi Rûm çerisiyle Amasıya tarafına Amasıya beğleriyile kaçdı gitdi. Andan Yıldırım Han yalnuz kendü kapusı halkıyıla kaldı. Ol vakit Yıldırım Han'un onbin yeniçerisi varidi. Anlardan ol ugraşda bile olanlar şöyle rivâyet itdiler kim; Yıldırım Han bizüm içimüzde tururken geldiler, eyitdiler: «Ne turursın, leşkerün hâyin oldı, kaçdı gitdi» didiler. Heman kim bu haberi işitdi, gazaba gelüp el çomagına urup dahi alaydan çıkup ol leşkerün ardına düşmek istedi. «Hey epsem ol alaydan çıkma» diyü gördük çâre olup yinemedük. Alaydan çıkdı, ya'ni kaçanları leşkerden döğe döğe gine alaya getüre. Hemankim alaydan çıkdı, leşkerden hoz kimesne kalmamışdı. Bir zamandan sonra gördük kim tutmışlar, karşumıza getürdiler. Nâçâr biz dahi mutî' olduk. Eğer aramızdan çıkmaza ümid vardı kim belki ele girmeyeydi. Ahşam oldugunlayın alup bir yana kaçar giderdük. Ma'lûm değüldi kim anı bizüm içimüzden alabilelerdi. Zîrâ kim biz onbin yeniçeri idik, ma'lûm değüldi kim Timur leşkeri bizi tagıdaydı. Eğer Yıldırım Han söz tutaydı başına ol vâkı'a gelmezdi. Hem bir dahi tutsak olup soyulmazdık. Ve illâ ol ki takdîrde olacakdur; olur, kimesne mâni olamaz. Çünkim Yıldırım Han'ı tutdılar, Timur Han'a iletdiler. Timur Han dahi Sultan Yıldırım'a karşu geldi, tamâm ta'zîmile alup (41) otagına iletdiler, atından indürdiler. Timur Han kendü çadırına koydı, ikisi bir halıca üzerine oturdılar. Bu olan sergüzeşti söyleşdiler. Birbiriyle sohbet itdiler. Sohbet arasında Timur Han eydür; «İy Han! Hak te'âlâ'ya çok şükürler olsun bir agsak kötürüme Hindistan sınırından Sivas'a degin pâdişâhlığı ben za'îfe virdi. Ve Sivas'dan Üngürüs vilâyetine değin sana virmişdür. Eğer Hak te'âlâ'nun katında dünyanun kadri ve kıymeti olsa biz iki agsak kötürümden gayri kimseye virmedi ki sag selâmet

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olayıdı. İmdi dâyimâ Hak teâla'ya çok şükürler olsun» didi. Ve hem dâyima şükür içinde olmak gerekdür» didi. «İmdi bilgil kim sen Hak te'âlâ'nın leşkerin bilmedün, anınçün sana bu güşmâli eyledi ola» didi. Yana dönüp eyitdi : «Gam yime iy karındaş! Adam kim sag olsa yine devlet bulınur,» diyüp teselli iderdi. Andan Timur Han buyurdı kim, ni'met getürdiler. Meğer Han yogurt yiyegendi. Ol sebebden evvel bir çanak yogurt getürdiler. Yıldırım Han yogurdı göricek mütehayyir olup biraz fikre vardı turdı. Bu kez Timur Han eydür: «İy Han karındaş! Fikre vardunuz, billâhi'l-azîm diyin» didi, «biz dahi bilelüm» didi. Bu kez Yıldırım Han eydür: «Sultan Ahmed bir gün bana bir söz didi, fikrüme ol geldi. Dahi ana ta'accüb idüp durdum», didi. Andan Timur Han eydür: «Ne didi, kerem eyle, anı bize bildir» didi. Andan Yıldırım Han eydür: «ol vaktin kim Sultan Ahmed bana geldi. Dahi bir gün suâl itdüm. Billâhi ben Timur Han'a bulışup ugraşır mıyın» didüm. Eyitdi: «Bulışursız, dahı ugraşursuz» didi. «Evet, ikinüz bir araya gelüp bir halıca üzerine otırasız, evvel önünize gelen ta'âm yogurt ola» didi. «Ol yogurdı yiyesiz» didi. «Hem eyle oldı. Ana ta'accüb idüp fikre vardım» didi. Andan Timur Han eydür: «Vallâhi çok bilür kişiyidi. Hak hâzırdur kim eğer ol senün yanundan gitmese ben sana gelmezdüm» didi. Şöyle rivâyet iderler kim, Sultan Ahmed reml ilminde şöyle kâmildi kim her ne kim dirse bir türlü dahi olmazdı. Kemâli şol mertebeye irdi kim, eğer bir yana ava ve yahuz sahrâya varsa dahi anda yol iki olsa tururdı. Andan tavulbazın ururdı. Davulbaz üzerine bir (42) ırgı vardı, eydürdi «dahı bu bir yolda hatar vardır» diyü. Birine giderdi dahı birine gitmezdi. Ve ilâ hûnhâr-ı bed-kirdârdı, hiç gönlünde merhamet eseri yogidi» dir. Ve hem gâyet âkıl u fettân-dil ehliyidi.

Şöyle kim mirrih u bed-kirdâr idi
Zâlim u bî-rahm u hem hûnhâr idi

Gice yogdı kim itmeyeydi kan
İşi gündüz cevr u zulm idi heman

Hûb oglanları ider idi has
Çün katında bulur idi ihtisâs

Bî-sebeb kamusın öldürür idi
Yirlerine dahı buldurur idi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Rûzgârında Timur itdi hurûc
Eyledi dünyâyı ana bî-hurûc

Aldı Bagdâd'ı Timur hep itdi hâk
Kıldı Sultan Ahmed'ün halkın helâk

Gitdi Sultan Ahmed âvâre olup
Şöyle kim gördükde âvâre olup

Çün Sultan Ahmed Timur'dan kaçdı, Yıldırım Han'a geldi, Yıldırım dahi hayli ragbet itdi. Sultan Ahmed dahi bir nice zaman Yıldırım Han katında karâr itdi. Sultan Ahmed gördi kim Yıldırım Han'ın tâli'i kuvetde ve Timur'un nuhûsetde, eyitdi: «Gel, pâdişâh, Timur üzerine yüriyelim. Fursat şimdiki halde sizündür» didi. Yıldırım Han uymadı, hem nice nesneler mâni' oldı, varımadı. Andan nice rûzgâr geçdi. Yıldırım Han'un kasdı vardı kim Timur'un üzerine yüriye, ve illâ rast gelmedi, varmadı. Sultan Ahmed ibrâm idegördi, çâre olmadı. Sonra gördi kim tâli' nuhûset buldı. Hem Timur dahı birisine hurûc itdi. Gördü kim bu kez Timur'un tâli'i kuvvetde. Hemandem karâr kılmayup kendi iklîmine gitmek ardınca oldı. Yıldırım'ı men' idegördi, çâre olmadı. Hemandem azm idüp gitdi, vardı anda karâr itdi. Sultan Ahmed'ün hâli buyidi kim her gice sûret tebdîl idüp şehirde gezerdi. Evlere varırdı. Dahi kulak urup ne söylerlerdi görürdi, dinlerdi. Kangı evde ki kendüye yarar söz söylerlerdi, geçerdi. Ve kangı evde tabî'atına yaramaz söyleyelerdi, görürdi, ol ev halkını hep kırardı. Sabah olıcak konşuları ve şehir halkı gelürlerdi bu kırılanları görürlerdi, dahi defn iderlerdi, illâ bilürlerdi kim Sultan Ahmed itmişdür, illâ bilmez urup giderlerdi. Cümle il-vilâyet incinmişlerdi; âşikâra korkarlardı. Bir bahâne isterdiler kim andan kurtulalar. Çünkim bu vilâyetden gidüp yirine (43) vardı, ol huyın terk itmedi, belki dahı beter oldı. Âkıbet ol bedhûyı ucından helâk itdiler. Çok bililik ana fâyide itmedi. Takdîrde çok bilür dirilmek ve tedbîr u fikr ü firâset fâyide itmez.

Devletün erkânı çünkim ola süst
Ne işi varise hic olmaz dürüst

Akl neylesün kişiye ya hiyel
Ol zaman kim irişe ana ecel

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Âdemîden çün yüz döndüre baht
Ana ne tâc ıssı ider ve ne taht

Halka göre ehl-i şefkat olasın
Hâliki kendüye müşfik bulasın

Kişi kim gönlinde şefkat olmaya
Kimseyi kendüye müşfik bulmaya

Meğer bir gün Timur Han Sultan Yıldırım ile sohbet iderdi. Sultan Yıldırım bir kâfire avratı vardı. Vulk oglı kızıyidi. Timur Han buyurdı kim ol avratı sohbete getüreler. Andan Timur Han buyurdı kim Yıldırım'a kadeh süre. Andan Yıldırım Han avratın sohbet arasında göricek hayli melûl oldı. Gazaba gelüp germ olup Timur Han'a küstahâne sözler söyledi. Yıldırım Han katı gazablu pâdişahdı. Sehelce nesneden kendüzin incidse helâk iderdi.

Âdemiye çün gazab gâlib ola
Her ne iş işlese nâ-sâyib ola

Ger dilersen gelmeye câna hatar
Kibirden başunda olmasun eser

Timur Han dahi gazaba gelüp «Bire cüllâh sakallu ebleh, köftehor! Ben maşrıkda olam, sen magribde olasın! Nene gerekdi kim dürlü dürlü mühmel haberler göndürüp eydesin kim, kahbenün erisin, bana gelmez isen ve eğer beni dahi varmazisem avratum boş olsun, diyeydün. Dahi beni bunda getüridün, başuna bu belâları getüridün» didi. Aralarında hayli söz oldı. Şöyle rivâyet iderler kim: Çagatay arasında avrat sohbete gelüp gine kendü sagrak sürmek ayıb değüldi, dirler. Yohsa Yıldırım Han'a horluk kasd idüp avratın getürmedi. Ve hem Yıldırım Han'un iki çatal kaba sakalı vardı. Anınçün cüllâh sakallu didi. Hele gine birbirin teselli itdiler. Meğer bir gün gine Timur Han ile Yıldırım otururken Timur Han eydür: «Hey Han! Ben senün eline girsem beni ve leşkerümi nice iderdin?» didi. Yıldırım Han eydür: «Eğer sen benüm elüme girsen bir demür kafes itdürdüm, dahi seni içine koyardum dahi cümle illerümi gezdirürdüm. Hem leşkeründen bir kişi diri komazdım, kırardum» (44) didi. Ve hem evvelden eyle ahd itmişdi. Andan Timur

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Han eydür: «Ben kim vilâyetümden çıkdum, Allah ile ahd eyledüm kim, eğer fursat benüm ola, ugraşdan sonra bir adam öldürmeyem» didi. İmdi ma'lûm oldı kim hayırlu niyyet iden hayra irişür. Şer niyyet iden şerre yitişürmiş. Timur Han dahi Yıldırım Han'un kendi söziyile demür kafes düzdürdi, Yıldırım'ı içine koydı, aldı gitdi. Ev beğleri, oglanları kim yanında idi. Her birisi illü ilüne gitdiler; Aydın oglı ve Menteşe oglı ve Germiyan oglı ve Saruhan oglı idi. Andan vilâyet-i Osman'ı Tatar'a bahş idüp üleşdürdi. Yıldırım Han işitdi, kati melûl oldı. Meğer Timur Han güç üzerinde gâh gâh Yıldırım Han'un hatırın sorup gönlün ele alurdı, selâm virüp riâyet iderdi. Bir gün Yıldırım Han Timur Han'a eydür: «Hey Han! Çün takdîrde vardı kim Hak te'alâ fursatı sana vire. İmdi senden bir dilek dilerem, eğer kabul idersen diyeyin» didi. Andan Timur Han eyitdi: «Her ne dilersen dile. Ol tanrı hâzırdur, kabîl kılayın». Andan Yıldırım Han eyitti: «Dileğüm budur kim, benüm ocağumı söyündürmeyesin. Tatar leşkerin alup gidesin. Bugün bana ise yarın sanadur. Adam başına ne gelecekdür Allah bilür. Ocak söyündürmek eyi olmaz» didi. Timur Han «kabûl itdüm» diyüp hükm itdi, Tatar leşkeri cem' olup bile gitdi. Andan Timur Han bu yirlerde kışladı. Umardı kim Yıldırım Han'un oglanları bir biri gele veyâhud vezîrlerinden bir biri gele, bir sebeb ola, Yıldırım Han'ı koyuvire. Hiç bir kimse mukayyed olup anmadılar, gelmediler. Bir kimesne araya girüp musâlaha ide, bu sebeble yirinde koyagide. Evvel Timur Han bu yirlere gelicek bir heybetle geldi kim kimesne yanına varacaklayın olmadı. Elüne gireni kırardı, aman virmezdi. Hem halkı dahi «mal vir» diyü veyâhud «Bilürsen göster» diyü azâb iderdi. Sonra giri bir dahi bulup dahi «mal vir» diyü veyâhud «göster» diyi azâb iderdi. Ol sıfatile mal vireni helâk itdiler. Hiç kimse esirgemediler. Ol heybeti görüp halk korkdılar, yanına varımadılar. Tâ hattâ rivâyet iderler kim, bir şehre geldiler, ol şehrün ne kadar oglancıkları var ise ellerine mushafların virüp karşu çıkardılar, ya'nî kim ol ma'sûmları görüp esirgeye. Heman kim bunları gördi, «hay, bu nemedür?» didi. Eyitdiler: (45) «Bu şehrün okurca oglancıklarıdur kim size karşu geldiler, sizden bir merhamet umarlar» didiler. Çün bu sözi işitdi, «hey, bulara at çapun» didi. Heman halk üzerine at saldılar. Cümle halkı, ol oglancıkları mushafları ile at ayagı altında cümleciği zîr ü zeber olup helâk oldılar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Âdemî çün Sâni'-i bünyâd ola
Ânı yıkanun işi bi-dâd ola

Virile bu dünyâda ana sezâ
Âhiretde nâr ola ana cezâ

Hak binâsın ol ki yıka bi-günâh
Dini ukbâda kim ola siyâh

Her nereye ugradıysa yıkdı ol
Kande kim irişdiyse yıkdı ol

Didi bin uslu ana iy ulu hân
Nice yıkarsın ili bilsem ıyân

İl hazinendür senün yıkma anı
İl sarâyındur senün yıkma anı

Didi kim sen bilmezüsen bil yakîn
Kim senün sen yapduğun olur hemîn

Dahılar yapdıgınun olur senün
Kim seve anı canun yâhud tenün

Ayrugun yapdugını yıkmak gerek
Mıh bendin koparup yakmak gerek

Pes dönüp yapmak gerekdür girü hem
Ki urmaya kimse benüm diyü dem

Mülki tutmak kahrile olur yakîn
Kahriledür mülki saklamak yakîn

Gine bir gün kendü haslarından biri eydür: «Hey Han! Bular dahı müslümanlardur inen bunlara kıyma,» didi. Bu kez Timur Han eydür: «Bular yagı mıdur yohsa il midür?» didi. Andan ol kişi eydür: «Yagıdur ammâ müsülmanlardur, esirgemek vardur» didi. Andan Timur Han eydür: «Yagıya yagı girmek gerekdür. Eğer ben bu ile böyle girsem il tagılmazdı, gine biz dönmelü olıcak ardumuz basarlardı, birimüzi çıkarmazlardı, helâk iderlerdi» didi. «İmdi bizüm anamız aglayınca anlarun anası aglasun» didi. Ve hem Timur Han bu vilâyete girlcek şöyle heybet bırakdı kim önüne kimse karâr idemezdi. Cümle ugrayacagı yirlerün halkı kaçup de-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

nizi geçüp Rûmili'ne döküldiler. Tâ hattâ Arap'dan Kürt'den Türkmen'den ve Anatolı'dan adam kaçup Rûmili'ne geçdiler. Ol zamâna irişmiş âdemîler şöyle rivâyet itdiler kim: Rûmili'nde nice halk gördük kim, dirlerdi kim, bizüm aslumuz Arap'dur, ve kimi Türkmendür, kimi Kürt, kimi Anatolı. Kimi eydür: «Bizüm aslumuz Çagatay idi» dir. Kaçup Rûmili'ne gelmişlerdür. Ve hem vâkı' ekser Rûmili'nün şinlik olmasına bular olmışdur. Hem bir sebeb dahi oldur kim, (46) Rûmili yeni açılıcak. Anatolı'den gelüp toyum olup beş altı yesir tutup mâl u ganâyimile gine illerine varurlardı. Geli gide gördiler kim, bunda olan Anatolı'da ele girmez. Bu kez birikişüp Rûmili'nde kaldılar. Eğer soraverecek olurlarise Rûmili'nün aslı Anatolı'dandur, andan gelmişlerdür. Çün Timur Han gördi kim Yıldırım Han'ı kendü halkından kimesne istemez, anup mukayyed olmadılar. Ol dahı alup gitdi. Bir gün Timur Han Yıldırım Han'a eydür: «İy Han! oglın vardı senün yirinde pâdişâh oldı. Seni hiç anmadılar. Eğer seni koyuvirsem gine kabûl iderler mi?» didi. Andan Yıldırım eydür: «Tek sen beni koyuvir. Ben anlarun hakkından gelürin» didi Çün Timur Han bu cevâbı işitdi. Eydür: «Hey bu yaman kahbe-zen eğer kurtulsa mecâl virmezdi, ardumuzdan bizi basardı» didi. «Bunı bizüm ilimüze varmayınca salıvirmek olmaz» didi. Gine bir gün Timur Han Yıldırım Han'a eydür: «Hey Han! Gam yine. Ben seni Semerkand'a iletürem, andan seni gine memleketüne göndürürem» didi. Çünkim Yıldırım Han bu cevâbı işitdi, gâyet melûl oldı ve hem gayret itdi, Timur'un ili'ne varmasına, hemandem kendü kaydın gördi, Allah rahmetine vâsıl oldı. Bazıları şöyle rivâyet iderler kim: «Timur Han oturdı, dahi salıvirdi. Üç günden vefât itdi gelitururken» dirler, rahmetullahi aleyhi rahmeten vâsi'aten.

Âkıbet düşman elinde öldi ol
Kahrile nâçâr u nâkâm oldı ol

Kimesne düşman elinde ölmesün
Kâfire dahi bu hâlet gelmesün

Hakdur ölümün her ne sûretle ola
Vay ana kim düşman elinde öle

Andan ulu pâdişâh ola adı
Hususâ illere yayılmış adı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bin cefâ vü cevrile ölmekden er
Düşmenün dâmına düşdügi yiter

Andan sonra Timur Han kendü vilâyetine gitdi, Tatar leşkerin bile aldı gitdi. Kırşehri'ni ve Sivrihisarı ve Beğpazarı'nı Karamanoglı'na virdi. Kastamonu'yı ve Kangırı'yı ve Kalacug'ı İsfendiyâr'a virdi. Kendi çıkdı vilâyetine gitdi. 804 yılında vâkı' oldı.

Ol fütûr içinde gitdi şehriyâr
Yıkılup yakıldı çok şehr ü diyâr

Çün Timur'un hiç adli yogidi
Lâ-cerem kim cevr u zulmi çogidi

Memleket çünkim girü elden gider
Kişi böyle yavuz iş idüp nider

(47) Yıldırım Han on dört yıl beğlik eyledi. Allah emrine vâsıl oldı. Şöyle rivâyet iderler kim, Yıldırım Han şöyle gazablu pâdişâh idi kim, eğer kurtılup gine pâdişâh olaydı ol kaçup giden leşkerden eğer ulu ve eğer kici bir adam komazdı, cümlesin kırardı. Ol sebebden ötüri Timur Han'a gelüp anınçün söylemediler ve hem mukayyed olmadılar.

Âdemî çün tedbîr ide her işe
Orada takdîr-i Tanrı irişe

Her ne kim takdîr ire nâçâr olur
Pes bu takdîr onda neyise gelür

Yıldırım Han'un altı oglı vardı. Bir oglı ugraşda belürsüz oldı. Beş oglı hayatda kaldı: Emîr Süleyman ve Sultan İsâ Çelebi ve Mehmed Çelebi ve Mûsa Çelebi ve Kâsım Çelebi. Kâsım Çelebi küçükdi. Andan sonra Yıldırım Han'un vezirleri Ali Paşa ve Eyne Beğ Subaşı ve Hasan Aga ve gayrı beğler Emîr Süleyman'ı alup Rûmili'ne kasd itdiler. Sultan Mehmed giru Amasıya'ya vardı, anda karâr itdi, bu tarafa bakmadı. İsâ ve Mûsa Karesi ili'nde birbirin kovagitdi. Âhirü'l-emr Mûsa İsa'yı bulup aradan götürdi. Andan Mûsa Çelebi Bursa'ya vardı. Andan Emîr Süleyman Bursa'ya geldi. Andan Mûsa

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çelebi kaçdı. Karaman'a gitdi. Andan Emîr Süleyman karındaşı Kāsım'ı ve kızkarındaşı Fâtıma Hâtun'ı Kostantınıyye'de rehin kodı kim hiç yagılık itmeye. Andan gelüp İstanbul bogazından geçüp Rûmili'nde Edrene'de tahta karâr itdi, hicretün 805 yılında pâdişah oldı.

[EMÎR SÜLEYMAN DEVRİ]

Mîr Süleyman tahta geçdi oldı şâh
Kim nefes mührinden ider mihr u mâh

Adline idüp nazar görgil ıyân
Gün gibi rûşen ne hâcetdür beyân

Ol arada kim ola ol dâdger
Kim olur Nûşinrevân yâhud Ömer

Himmeti katında anun bil ıyân
Yirde durur ne mülk-i Hindistan

Mühr urdugunda muma hâtemi
Bir gedâya kul ider yüz Hâtem'i

Hulkınun hüsnine gāyet yokdurur
Lutfuna hergiz nihâyet yokdurur

Atınun na'lın görüpdür âfitâb
İmrenüp dir «yâ leytenî küntü türâb»

Çünkim Amasya'da Mehmed Çelebi, Emîr Süleyman'ın tahta geçdiğin işitdi, haber göndürdi kim: «Emrem ulum ve ulu karındaşım! Eğer atamız öldüyise, kendüler sag olsun; mübârek bâd» didi. Dahi pîşkeşler ve armaganlar göndürdi. Çün Emîr Süleyman kardaşınun ol tevâzuını gördi, ol dahi Sultan Mehmed'e iyü (48) oglanlar ve kumaşlar ve enva'lardan göndürdi. Barışdılar. Yirlü yirinde sâkin oldılar. Andan Emîr Süleyman Karaman'a haber göndürdi kim «Karındaşumı koyuvirmesün, eğer bizümle dostluk idesenüz biz dahi idevüz» didi. Çün Mûsa Çelebi gördü kim Karaman oglı barışdı kaçdı, İsfendiyâr'a vardı. Emîr Süleyman dahi ol hînde Burusa'da idi. İşitdi kim Mûsa Çelebi İsfendiyâr'a vardı, Emîr Süley-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

man dahi göçdü İsfendiyâr üzerine vardı yürüdi. Çünkim Göynük'e vardı, anda su kenarında kışladı, sohbete meşgûl oldı. Anda kaldı, göçmedi. Bir kavak agacı dibinde ki ana şimdiki zamanda Beğ kavagı dirler, bir lahza sohbetden hâli olmazdı. Âhirü'l-emr İsfendiyâr ile barışdı. Andan geçüp İznik'e geldi. Anda dahi sohbete meşgûl oldı. Gördiler kim şarabdan hâlî olmaz, cümle halk ol huyundan incindiler. Andan Ali Paşa ma'rifetiyle İsfendiyâr Mûsa Çelebi'yi Sinab'dan gemiye koydı, Eflak ili'ne göndürdi. Ol vakit Mirçe kâfir beğiyidi, katı bahadır kâfir idi. Mûsa'yı Mirçe yanına aldı. Andan Rûmili'ne geçürdi. Bâ'zılar Silistre'ye geçürdi dirler. Andan Mûsa teveccüh itdi. Tavcılar cümle yanına geldiler. Ve tımar erleri dahi katına geldiler. Cem' olup Edrene'ye yürüdiler. Çün Mûsa Çelebi Rûmili'ne göçdigin Emîr Süleyman'a haber virdiler, «karındaşun Rûmili'ne geçdi» didiler. Emîr Süleyman anı işidüp can atup Edrene'ye geldi ve illâ gine bir lahza sohbetden hâlî olmadı. Şöyle rivâyet iderler kim bir arada içmeğe otursa bir kaç ay anda kalurdı. Şaraba çok meşgûl oldugiyiçün ol hâle ugradı. Edrene'de bir hamamda içerken Mûsa Çelebi üstine vardı. Meğer Emîr Süleyman oturdı, uyandı, illâ ne fâyide kim son peşimân ısısı itmez, bin cehd eylesen ilerü gelmez, kişide fikr ü idrâk kalmaz.

Hamra şugl idüp dime kim budur iş
İş gerekse terkine anun durış

Çün ona ümmü'l-habâyisdur lakab
Tayyibü'n-nefs anı itmeye taleb

Bâdeyile memleket berbâd olur
İş ki anunla bî-bünyâd olur

Bâde tende cân karârın aldurur
Tâzeliğin ömr bagın soldurur

Virmeyince hasm-ı ecel câmile nûş
Sagar u mey ola dime anda nûş

Kişi ol vaktin gerek nûş ide câm
Kim öle hasmı kala ol sâz u kâm

Bâdeden ol demde ola kişi şâd
Kim tozıda düşmanın kahrile bâd

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(49) Hasma sunmayınca ecel câm u ayak
Ne ol âsûde gerekdür ne ayak

Variken Dahhâk Cem içse kadeh
Câm-ı meyden bula mı cânı ferâh

Çün Mûsa Çelebi irişdi, Rûmili hod ana uymuşlardı. Emîr Süleyman mahmûr evkâr yirinde turugeldi «Mûsa neyler diyince», Mûsa irişdi, gâfilin üzerin basdı. Emîr Süleyman yanındagiler hep Mûsa'ya döndiler. Emîr Süleyman İstanbul'a azm itdi. Nâgâh bir köye irişdi meğer ol köyde düğün varidi. Ol düğüne vardı ki yol sonra. Anı düğüncüler bulup dahi katl itdiler. Andan Allah emrine vardı, rahmetullahi aleyhi rahmeten vâsi'aten.

Olıcak andan yidi yıl şâh ol
Buldı cellâd-ı ecel ana da yol

Bu araya gelicek kim gitmedi
Çerh-güster kimi dil-rîş itmedi

Kaygu odına salar bin ferruhı
Kahrile yire virür yüz gülruhı

Zirâ kim halk ve ol beğler birbirin kovup gitdiklerinden zahmet çekmekden incinmişlerdi. Ya'ni belâdan kurtılalum sandılar, dahi ziyâde belâya ugradılar. Sonra Mûsa Çelebi ol köy halkını evlerine koydurdı, dahi oda urdılar, cümlesi yanup helâk oldılar, «benüm kardaşumı niçün öldürdünüz?» diyü. Andan Mûsa Çelebi geldi, Edrene'de tahta geçdi, Pâdişah oldı, hicretün 813 yılında vâkı' oldı.

[MÛSA ÇELEBİ DEVRİ]

Emîr Süleyman yedi yıl beğlik itdi. Andan sonra Mûsa Çelebi Beğ oldı. Edirne'de karâr itdi. Eski Câmi'i bünyâd bırakdı tâ yir-yüzine çıkınca binâsı yapıldı. Andan Amasiyye'de Sultan Mehmed işitdi kim Mûsa Rûmili'ne pâdişah oldı, kendü dahi Amasıyye'den çıkup Bursa'ya geldi. Bursa kavmi dahi istikbâl itdiler. Tahta geçüp oturdı. Anatolı'da cümle Emîr Süleyman'un hükm itdügi yirlere hükm itdi. Mûsa dahi ol hâli bilüp tedbîr itdi. Kör Şahmelik'i

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

vezîr idindi. Ve Mihaloglı Mehmed Beg'i beğlerbeği idindi. Ve Simava kâdısı oglı Bedreddin'i kâdıasker idindi. Azab Beğ'i emîr-i alem idindi. Ve kalan sancagı dahi kendü kullarına virdi. Emîr Süleyman'un bir oglı ve bir kızı vardı, anlar kaçdılar İstanbul'a girdiler. Çün Mûsa Çelebi kendü kulların ilerü çekdi. Rûmili beğlerin mansıbdan düşürdi, gördi kim karındaşından nice döndiler, hâyin oldılar, bildi kim kendüden dahi (50) dönüp hâyin olurlar. Rûmili'nün evvelden âhire âdetleri budur ve kangı beğde kim şüphesi vardı, kasd itdi kim cümlesin helâk ide ve kimin hapis ide. Ve bu hâli bilüp Rûm beğleri çekilüp oturdılar. Devlet rüzgârı gözlediler kim ne göstere. Evrenos Beğ Sultan Mûsa'nun korkusundan kendüyi körlüğe virdi. Andan Sultan Mûsa Evrenos Beğ'ün kör oldugın işidüp inanmayup getürtdi, dahi et yirine kurbaga pişirüp önüne kodurdı. «Yimek yi» didi, ya'nî ri'âyet itdi, dahi ta'âma tekellüf itdi, Evrenos Beğ dahi gördi Mûsa'nun fi'li azgundur. Gözsüzler gibi elin o yana bu yana urmaga başladı. Mûsa buyurdı. Elini yimeğe kolalayu virdiler. Ol dahi ol kurbagalarun bir ikisin alup bilmeze urdı. Andan Mûsa Çelebi Evrenos Beğ'i bu halde gördü, inandı. Eyitdi: «Gerçek gözsüz olmış» diyüp gine destûr virdi, yirine göndürdi. Sonra kim Sultan Mehmed Rûmili'ne geçdi, Heman Evrenos Beğ kaçdı Sultan Mehmed'e vardı. Andan Mûsâ'ya haber virdiler kim «Evrenos Beğ kaçdı Sultan Mehmed'e vardı hem gözleri görür olmuş» didiler. Mûsa Çelebi haber işidicek hayli melûl oldı, hayflar itdi öldürmediğine. Andan Mûsa Beğ eyitdi: «Yüri bire Evrenos Beğ, sen gözsüz değülmişsin ve illâ son peşîmanlık fâyide virmez» didi.

Düşmanunı göresin çünkim za'îf
Bulmadın kuvvet kapusın bî-harîf

Çün bulasın düşmanuna dest-res
Fursatı te'hir itme bir nefes

Fursatında düşmene viren emân
Ola Kaydâfe gibi ol bî-gümân

Mûsa Çelebi gâyet yavuz idi. Hem Rûmililüyi sevmez idi, karındaşı yanında hâyin geldikleriyiçün Ve illâ kendü kulların severdi. Hem gâyet cömerd idi. Şöyle rivâyet iderler kim filoriyi akçayile karış-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

durırdı. Dahi yeniçeriye ve kendü kullarına bir gümüş sagrak içine toldururdı, dahi virürdi. Yâhud başlarından börklerin çıkarurdı, dahi üsküf içine filoriyile akca koyardı, üleşdürirdi. Sonra Sultan Mehmed gelicek cümle girü Rûmililüler hâyin oldılar. Sultan Mehmed'e vardılar. Heman kendü kullarıyile yeniçeri kaldı. Cümle il Sultan Mehmed'e tapdılar. Çün iki Sultan beraber oldılar, gördiler kim hem yeniçeri kaldı. Yeniçeri eyitdi: «Gel seni alalum bir yana gidelüm» didiler. Uymadı. Tâ hattâ yeniçerinün agası dahi Sultan Mehmed'e kaçdı vardı. Hemin beraber olduk. Şöyle rivâyet iderler kim (51) çünkim agamız kaçdı, anda agamızun bir çuhadarı kaldı. Ol dahi tururken gâfilin Mûsa Çelebi omuzına çaldı. Bir kolunu tutmaz eyledi. Ol dahi kaçdı gitdi. Çün Mûsa Çelebi kendüyi ol halde gördi, o dahi içimüzden çıkdı gitdi. Atı çamura çökdi. Bir kolı tutmaz oldı. Atını yinemedi ve hem kendi dahi yol bilmezdi, gâyet yavuz çamurlu yirdi. Anda yirlisi âcizdi. Bu kalan hikâyetler aşagada beyân oluna. Andan Mûsa Çelebi il açmak ardınca oldı. Bu tarafdan Vidin yagı olmuşdı. Vardı, alup zabt itdi. Andan vardı Pürüvadi'yi dahi aldı. Andan Laz ili'ne yürüdi. Köprülü'yi aldı ve Akçaboli'yı aldı. Andan vardı Pürüvadi'yi aldı. Andan her tarafa akınlar virdi. İller toyum olup ganî oldılar. Andan gâh gâh İstanbul'a dahi seğirdürdi. İstanbul'un kapusın açdurmazdı. Yöresinde nesne komadı, hep yagma kıldı. Andan geldi tâ Silivri'ye düşdi. Anda Silivri halkıyile ceng iderken Kör Şah nâziklük idüp kaçdı, İstanbul'a girdi. Mûsa Çelebi dahi bundan vehm itdi. Hîlekârdur, diyüp havf itdi, dönüp andan göçdi Edrene'ye geldi kim göre bu çarh neler gösterür. Ve bu tarafdan Sultan Mehmed diledi kim karındaşı Mûsa ile ugraşa, ceng ide. Sultan Mehmed'ün yanında Bâyezîd Paşa idi. Sultan, Bâyezîd Paşa'ya eyitti: «Rûmili'ne göçmeğe tedârik eyle» didi. Ol vakit Kör Şahmelik dahi İstanbul'dan çıkdı. Sultan Mehmed'e gelmişdi Bâyezîd Paşa eydür: «Kör Şahmelik'i okıyalum gelsün ne dirse görelüm» didi. Kör Şahmelik'i okudılar geldi. Eyitdiler: «Rûmili'ne geçmek isterüz, tedbîr nedür?» didiler. Kör Şahmelik eyitdi: «Tekvura ilçi göndürelüm İstanbul'un tekvuruyile barışalum, andan gayri yirden geçmek mümkün değüldür» didi. «Zirâ ki Geliboli Sultan Mûsa'nındur, andan hod geçmek olmaz» didi. Heman kim Gegbûze kâdısı kim Fazlullah dirlerdi, anı İstanbul'a ilçi göndürdiler, Fazlullah kâdı tekvurı ile be-gâyet hoş idi, hem dost idi. Tekvur'a gelüp buluşdu. Sultan Mehmed ile ba-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

rışdı. Andan sonra Sultan Mehmed dahi Bursa'dan göçdi. Üsküdar'a geldi. İstanbul tekvurı gemiler göndürdi. Sultan Mehmed'i Rûmili'ne geçürdi. Mûsa işitdi kim Sultan Mehmed gelür, Mûsa Edrene'den kaçdı Laz ili'ne çıkdı, Laz oglına yakın vardı. Sultan Mehmed dahi İncügez'e kondı. Andan Evrenos Beg oglı Ali Beğ kim vardı, kaçup Sultan Mehmed'e geldi. Bular dahi İncügez'e göçdüler. Ol gün (52) Mihal oglı Yahşı Beğ geldi. Mihal oglı hod kendü beğlerbeğiyidi. Oglını kendü göndürdi. Elhâsıl Sultan Mehmed Edrene'ye geldi. Rûmili beğleri her kim varise kimüsi beğ katından kaçdılar. Sultan Mehmed'e geldiler. Mûsa katında heman akıncı kaldı. Sultan Mehmed Edrene'den göçdü. Sofya'ya vardı. Samakov'da Mûsayile buluşup ugraşdılar. Mûsa sındı kaçdı. Kaçarken atı çamura çökdi. Mûsa'nun bir kulı vardı, Derzi Saruca dirlerdi. Kendü kulıyidi. Mûsâ'nun atını sinirini çaldı. Mûsa düşdü. Saruca Mûsa'yı tutup Sultan Mehmed'e getürdi. Ahşamın çadırda maslahatın gördiler. Ol gice ölüsin Burusa'ya dedesi yanına göndürdiler.

Dünyeden kimse vefâ bulmayiser
Bî-vefâdan hiç vefâ gelmeyiser

Bay olayın diyü anca fikri sen
Kendüzüne fakrı bilgil fahri sen

Fakr bilgil pâdişâhlıga yakın
Fakrdur var ise sultânlık hemîn

[ÇELEBİ MEHMED DEVRİ]

Sultan Mûsa üçbuçuk yıl beğlik eyledi, dünyadan gitti. Mihal oglı Mehmed Beğ'i tutdılar Tokat'da Bedevî Çardak'a göndürdiler, hapis itdiler Simavna kâdısı oglını dahi tutdılar, oglı kızıyile İznik'e göndürdiler. Ayda bin akca ulûfe eylediler. Azab beğ kaçdı, Eflâk'a gitdi. Rûmili tamâmet Sultan Mehmed'e döndi. Pâdişah oldı, hicretün 816 yılında. Andan sonra Sultan Mehmed etrâf-ı âleme ve dâyire beğlerine ilçiler gönderdi. Birbiriyile barışdılar. Ol vakit ki Sultan Mehmed Mûsa ile Rûmili'nde kavuşurken bu tarafdan Karaman oglı yürüdi, Bursa'ya gelmeğe kasd itdi. Sivrihisar'a geldi. Ol vakit Sivrihisar anun değül idi. Geldi ki dört yanına yıka boza. Andan Bursa'ya geldi. Ol vakit Hacı Ivaz Paşa Bursa'nun subaşısiydi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bursa halkın getürüp eyitdi: «Karaman oglı geliyürür, yaragınuz görün, hisara girün» didi. Ol kim hocalardur malı, esbâbıyile yaragıyile hisara girdiler. Karaman oglı dahi Bursa'yı hisar itdi. Şehrini oda urdu. Andan lagımlar kazdurdı. Pınarbaşı suyını ve gölün akıdup hisarı lagımlarile ala. Ivaz Paşa duydı. Hi sar içinden lagımları oda urdı. Halkını kordı. Bunlar bu cengdeyiken Mûsa'nun ölüsüni Kapluca imâretine getürdiler. Karaman oglı anı görüp kaçdı, iline gitdi. Kaçarken, Karaman oglınun bir nedîmi varidi, Karaman (53) oglına eydür: «Sultanum! Bu Osmanlı'nun ölüsinden böyle kaçaruz, eğer dirisi gelse hâl nice olurdı?» didi. Ol vakit iller bu terkîb üzere bir türki çıgırmışlardı: «Karaman oglınun geldiği gün dogusından imiş. Gittiği gün batusından imiş» diyü bu sözi düzmişlerdi. Sonra Sultan Mehmed Burusa'ya geldi. Çeri cem' itdi. İsfendiyar oglını ve Germiyan oglını bile alup gitdi. Karaman oglı üzerine yürüdi. Vardı Akşehir'i aldı; kendüleri virdiler. Andan Konya'ya teveccüh itdi. Karaman oglı karşuladı. Konya ovasında ugraşdılar. Karaman oglı Mehmed Beğ ele girdi ve büyük oglı Mustafa Beğ'i ele getürdi. Âkıbet Sultan Mehmed bunlara kıyamadı. Sonra sulh idüp Akşehir'i ve Seydişehri'n ve Okluğ'ı ve Kırşehri'ni ve Beyşehri'ni ve Sivrihisarı ve Niğde'yi virüp sulh itdiler. Sultan Mehmed Karaman oglı Mehmed Beğ'i hil'atledi. Sancak virüp gine yirine göndürdi. Ve andan Sultan Mehmed dönüp Bursa'ya geldi. Andan göçüp Edrene'ye geldi. Andan Eflâk ili'ne azm itdi. Karaman oglından çeri aldılar. İsfendiyar oglı Kâsım Beğ dahi çeri virdi. Sultan Mehmed gelüp Tuna kenarında kondı. Döndi Yirköyi hisarını yapdı. Eflah İli'ne akıncı göndürdi. Gâyet toyum oldılar. Sonra Eflâk beğleri barışup harâc göndürdi. Oglanların kapuya göndürdi. Andan sonra Sultan Mehmed göçüp Burusa'ya geldi devletle. Varup Samsun'ı aldı. Oglı Sultan Murad Amasıyye'de olurdı Çünki Samsun'ı aldı, gelüp İskilib'e ugradı. Andan çok tatar gördi kim Timur Han'dan kalmışlardı. Ol tatar evlerini hep sürdürdi. Rûmili'ne geçürdi. Filibe yöresinde Konuş Hisarı'nda ve dâyiresinde kondurdılar. Minnet Beğ oglı Mehmed Beğ'e ısmarladı. Minnet Beğ oglı ol arayı ma'mûr eyledi. Ol tatarlar onda kaldılar. Minnet Beğ oglı Mehmed Beğ o Konuş'da bir imâret ve bir kârbânsaray yapdurdı. Ol yirleri ma'mûr itdi. Ol tatarlar anda berkişüp kaldılar. Bu tarafdan gine ol vakit kim Simavna kâdısı oglı Şeyh Bedreddin Mûsa zamânında kâdıasker iken şeyhün katında kedhüdâ idi, Börk-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lice Mustafa dirlerdi. Şeyhi İznik'e sürdüklerinde Börklice Mustafa Aydın ili'ne vardı, andan göçdi, Karaburun'a vardı. Ol vilâyetün üzerinde hayli müzâyakalar itdi. Aydın ili'ni kendüye döndürdi. Dürlü dürlü tertîbler kurdı, hâşâ kendüye peygamber didürdi. Hayli bunun gibi herzeler (54) söyledi. Bu tarafdan Simavna kādısı oglı Şeyh Bedreddin dahi bunı işitdi kim Börklice Mustafa terakkidedür, bu dahi İznik'ten kaçdı. İsfendiyar'a vardı. İsfendiyar yanında tururken bir gice gemiye binüp Eflâk ili'ne geçdi. Andan gelüp Agac Denizi'ne girdi. Ve illâ kim «Börklice Mustafayile ittifakları var idi» dirler. Bu yana Sultan Mehmed Bâyezîd Paşa'yı ve oglı Sultan Murad'ı Karaburun'a göndürdi. Börklice Mustafa dahi ol vilâyetlerde hayli şevket tutup başkaldırmışdı. Yanına iki üç bin adam dirilmişdi. Bâyezîd Paşayile Sultan Murad Karaburun'a varup Börkliceyile buluşup hayli ceng itdiler. İki tarafdan hayli adam kırıldı, âkıbet Börklice Mustafa'yı dahi anda paraladılar. Ol halkı kırup ol vilâyeti zabt itdiler. Ve ol vilâyeti beğ, kullarına tımar virdiler. Bâyezîd Paşa Ma'nisa'ya geldi. Torlak Hû Kemâl'i dahi anda buldılar. Ol dahi bir-iki bin torlagile ceng u cegâne ile iller azdurup yürürlerdi. Gelüp anları dahi tagıtdılar. Torlak Hû Kemâl'i bir müridiyile tutup asakodılar

Kanda müsfid buldise kıldı helâk
Kanından yiryüzüni eyledi pâk

Her ne müfsid olsa gider müfside
Muslih isen rahm itmegil müfside

Bu tarafdan Sultan Mehmed dahi Siroz'dan Selânik'e düşdi. Eğridi dururken Simavna kādısı oglı Şeyh Bedreddin Agac denizinden çıkdı. Bir kaç bedbaht sûfîler göndürdi kim Zagra ovasına varalar. Ol halka eyitdiler kim «şimdengirü beğlik benimdür ve taht bana virildi. Bana Melik Mehdî dirler, sancak açayın, hurûc ideyin» didi. Vardılar ol sûfîleri Zagra ovasına da'vet itdiler. Anlar dahi geldiler, uydılar, tâbi' oldılar. Andan sonra Börklice Mustafa hurûc itdi. Çün Börklice Mustafa'nın hurûcın işitdi, «Ol hod benüm hidmetkârumdur» didi. Kendi dahi hurûc itdi. Ol vakit henüz Börklice ölmemişdi. Çün Şeyh Bedreddin Agac denizinden çıkdı, hayli hıdm u hışm bedbaht sûfîler uyıp yanına geldiler, cem' oldılar. Ol Mûsa Çelebi kādıaskeri iken mansıblar alup virürdi. Nice kişiler kendüye

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tâbi'ler olmuşlar idi. Cümle yanına geldiler, cem' oldılar. Sonra gördiler kim anun işinden hayır yok, hep tagıldılar, sehel kimse kaldı. Sultan Mehmed işitdi, hayli adam göndürdi. Zagra tarafından bulup tutdılar. Siroz'a Sultan Mehmed'e iletdiler. Andan Sultan Mehmed sordı kim, «bunı nice idelüm». Bunı (55) öldürmenün günâhı varmıdur?» didi. Ol zamânun pâdişahları şöyle müslüman idi kim gunculayın fesâd idüp âsî olanları öldürmeğe kıyamazlardı. Meğer ol zamanda Mevlâna Haydar dirlerdi, bir ulu dânişmend vardı, Acem'den gelmişdi. Ol fetvâ virdi kim «kanı helâl, malı harâmdur» didi. Anun sözlylle Siroz içinde bir çarşuda bir dükkân önünde berdâr itdiler, mezârın anda kazdılar. Andan sonra Sultan Mehmed varup Bursa'da karâr itdi. Ve Edrene'de Eski Câmi'i Emîr Süleyman başladı, Mûsa Çelebi yirden yıkaru kaldurdı, âhiri Sultan Mehmed'e nasîb oldı, ol tamâm itdürdi. Andan Bursa'da dahi bir imâret yapdurdı. Evvel Edrene'de ol saray başladı, düzdürdi, anan sonra pâdişahlar Edrene'de turur oldılar. İlerü gelen beğler Burusa'da tururlardı. Ol vakit Edrene'nün hisarından taşrasında evler yogidi. Andan sonra taşrası dahi hep şehir oldı. Andan sonra Edrene'de Allah emrine vâsıl oldı, rahmetullahi aleyh. Sekizyüz yiğirmi dördünde vâkı' oldı.

Dünya âhir ana dahı kalmadı
Şöyle gitti kim sanasın gelmedi

Gâh tahta irgürür çarh-ı bülend
Gâh ider tâbut içinde tahta bend

Çünki başdan gidecekdür sonra baht
Ne gerekdür kişiye pes tâc u taht

Ölmek olmadıkta hoşdur mal u genc
Yohsa olur kişiye ol malı renc

Herki dünya mülküne geldi ölür
Yalunuz Hak'dur ki ol bâkî kalur

[II. MURAD DEVRİ]

Dahi Sultan Mehmed hayatdayiken vasıyyet itmişdi kim Sultan Murad'ı yirine geçürüp pâdişah ideler. Dahı henüz vefât itmeden

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çaşnigîrbaşı Alvan Beğ'i Rûma'a göndürdiler, Ol vakit Sultan Murad Rûm'dayidi, Tâ kim varup Sultan Murad'ı ala gele. Sultan Mehmed'ün dört oglı yidi kızı kaldı ammâ tahtı Sultan Murad'a vasıyyet itdi. Çünkim çaşnîgirbaşı Alvan Beğ Murad'a gitdi. Bunda Sultan Mehmed vefât itdi.. Andan vezirleri İvaz Paşa ve Bâyezîd Paşa ve İbrâhim Paşa tanışdılar. Dahi yeniçeriyi «Anatolı'ya sefer vardur» diyü ilerü göndürdiler. Elkıssa çâk Sultan Murad'a haber olup Bursa'ya gelmeyince Sultan Mehmed'ün meyyitin göstermeyüp sakladılar, kimseye bildürmediler. Tamam kırk günden sonra meyyitin alup Bursa'ya göndürdiler. Sultan Murad tahta geçüp oturmuşdı. Hicretün 824 yılında vâkı' oldı. Andan sonra Sultan Mehmed'in oglanları (56) her tarafdan başkaldurdılar. Âlem karışmurış oldı. İzmir oglı ve her tarafun beğleri yir yirin deprendiler. Andan sonra Selânik'den Düzme Mustafa dirler bir kimesne çıkdı. «Ben Bâyezîd Han oglıyam» didi. Vardar Yenicesi'ne geldi. Evrenos Beğ oglanlarının ba'zısını kendüye aldı Rûmili'nlü uydılar. Yanına hayli adam dirildi. Andan Siroz'a geldi, hisarı aldı. Andan Edrene'ye geldi, anı dahi virdiler. Andan cemî' Rûmili'nlü ana uydılar. Vardı Yenice'de oturdı. Andan Anatolı'da Sultan Murad'a haber oldı. Bu kez Sultan Murad'un vezîrleri Bâyezîd Paşa'yı nice red ideler bilmezlerdi. Vardılar birbiriyle tanışup anı savab gördiler kim Bâyezîd Paşa'yı Rûmili'ne göndereler. Zirâ kim Bâyezîd Paşa hayli tedbîr ehli idi. Hem sipâhiyidi. İlerü gelecek kişiyidi. Ana nisbet İbrâhim Paşa ve İvaz Paşa dânişmend hem şehirlüyidi. Vardılar Sultan Murad'a eyitdiler: «Sen otur, Bâyezîd Paşa'yı göndür, varsun Mustafayile ugraş kılsun» didiler. Ve «hem elinden gelür kim Mustafa'yı süre gidere» didiler. Bularun söziyile cümle beğler tanışuga oturdılar ve Sultan Murad huzûrında Sultan Murad Bâyezîd Paşa'ya eydür: «Lala, Rûmililü seni severler. Gelsen, Mustafa'ya varsan, ümiddür ki Rûmililü seni göricek sana taparlar, Mustafa'yı helâk idesin» didi. Ol dahi cümle beğler içinde «yok» dimedi, «olsun» didi. Vardılar yanlarında olan Rûmililüyi ana koşdılar. Dahi leşkerden nicesini koşdılar, göndürdiler. Pes azm idüp geldi, İstanbul'dan yukaru bogazdan geçmeğe. Ol kadar gemi dahi bulamadılar kim at ile tan ile geçerler. Gine dönmeğe dahi gayret itdiler. Atların denize koyup geçürdi. Dahi sürdiler Edrene'ye geldiler kim Mustafayile ugraşalar. Heman kim mukâbil oldı, katında olan Rûmililü cümle Mustafa'ya döndi. Anları görüp girü kalanı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dahı tapdılar. Heman kendü halkı ve hem karındaşı Hamza Beğ kaldı. Nâçâr olup kendüler dahi muti' oldılar. Mustafa dahi Bâyezîd Paşa'yı vezîr idindi. İzmir oglı Cüneyd Beğ dahi Mustafa'ya dönmüşdi. Hem Mustafa dahi Rûmili'nün yayasını müsellim itdi. Ba'zısına ellişer akça harclık virdiler. Şimdiki halde dahı bu müsellimler kim vardur ol zamandan berü kaldı kim beş yaya biriküp birisin reîs idüp girü kalanı ellişer akça virmek andan kalmışdur. Ve hem azab çıkardılar. Azab değşürdiler. Dahi göz yumdılar, Edrene'den çıkup Sazlu Dere'ye vardılar. Andan Mustafa'nun vezîrleri ve beğleri Bâyezîd Paşa vezîr olduğun (57) istemediler. Zîrâ gördiler kim ol vezîr olıcak kendülere yir kalmaz. Vardılar Mustafa'ya eyitdiler: «Bâyezîd Paşa kendü pâdişâhına vardugınlayın döner, ana tapar. Ol tapıcak hod girü kalan çeri dahi tapar. Seni alavirürler. Bizüm hâlimüz düşvâr olur» didiler. Bunlara Mustafa rızâ virmedi. Bularun hîlelerin bildi. Ve illâ kendü beğlerin yinemedi. Cümlesi ittifak idüp Bâyezid Paşa'yı koyun gibi bogazlıyıp şehîd itdiler. Andan karındaşı Hamza Beğ'i dahi öldürdiler. Andan sonra fikir itdiler, göçdiler Bursa'ya varalar. Sultan Murad dahı Bursa'da idi. Haber getürdiler kim «Uşde Düzme Mustafa çok çeri divşürdi, üstüne geliyürür» didiler. Andan Sultan Murad'ın vezîrleri ve ulu beğleri vardılar tanışuk itdiler. Ol vakit vezîrleri Ivaz Paşa ve İbrâhim Paşayidiler. Cümle beğleri değrüşüp Timurtaş oglanları Umur Beğ ve Oruç Beğ ve Ali Beğ, bunlar bir araya gelüp tedbir itdiler kim Mihal oglı Mehmed Beğ'i getüreler. Mehmed Beğ Mûsa Çelebi'nün beğlerbeği idi. Ol vakit kim Sultan Mehmed Mûsa Çelebi'yi öldürdi, Mihal oglını Tokat'da hapis itmişdi, adam göndürüp ani getürdiler. Agır hil'at virüp hûb va'adler itdiler. Gönlin ele aldı. Andan Düzme Mustafa çünkim Edrene'den azm itdi, gelüp Gelibolı'dan geçüp Mihalıc'a geldi. Sultan Murad Han dahi Bursa'da idi. Düzme Mustafa'nın leşkeri inen çog idi. Andan havf idüp gelmeğe korkarlardı. Sultan Murad yanında olan ulu beğler cem' olup fikr idüp Sultan Murad'ı Emîr hazretine iledip ayagına bırakdılar. Ol vakit Bursa'da Emîr hazreti meşhûr olup kerâmeti zâhir olmuşdı. Andan Sultan Murad'ı iledüp «ana himmet eyle» didiler. Emîr hazret dahi Sultan Murad'un kılıcın beline kendü eliyile kuşadup eyitdi: «Yüri var! Hakk sana fursat vire» didi. Himmet idüp göndürdi. Anun himmeti berekâtında gör Allah'un takdîrin kim Mıhalıç'da Düzme Mustafa'nun burnı tomruldı. İki üç gün kanı durmadı. Andan baş-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ları kayusı oldı, âciz kaldılar. Bundan sonra Sultan Murad Bursa'dan azm idüp Ulubad köprüsine irdiler, köprüyi kesdiler, karâr itdiler. Üç günden sonra Mustafa'nun burnı kanı dindi. Göçdi Ulubad Köprüsi'ne geldi. Gördi kim köpri kesilmiş. Sultan Murad Han öte yakasında oturur. Bu dahi beri yakasında kondı. Birbirine karşu iki leşker karâr idüp turdılar. Râviler şöyle rivâyet itdiler kim, Emîr hazret, ol zamâneye irişmiş âdemlerden kim, Emîr hazret eydür: «Resûl hazretine üç gün (58) buluşdum ve ayagına düşdüm. Sultan Murad'a beğlik virildi» dimiş. Emîr hazretinün himmeti idi kim Mustafa Ulubad'a bir güç kalmış iken burnı tomruldı, gelimedi. Tâ Sultan Murad Bursa'dan Ulubad'a varmayınca kanı dinmedi. Bir nice gün birbirine zafer bulmayup karâr itdiler. Andan Düzme Mustafa vezîrleri vardılar, fikr itdiler kim Sultan Murad'ı gâfilin basalar. Vardılar Ulubad köprisinün yukaru başından hayli azab ve atlı çeri siçüp göndürdiler; varalar Sultan Murad'ı gâfilin basalar. Bunlar bu tedbîri itdüginleyin Sultan Murad'a haber virdiler. Bular dahi ol haberi işidüp tiz buyurdı. Ol gelecek çeriye hayli yeniçeri ve atlu göndürdiler. Vardılar oların çerisi gelecek yirde pusuya girdiler. Anlar dahi geliyürüken gâfilin yeniçeri bunlara koyuldılar. Kılıc urdılar. Anlar dahi bunlara karşu turmayup sınup kaçdılar. Ne kadar azab var ise hep kırdılar. Ve kimin yeniçeri tutdı ve kimin ortuya getürdiler. Şöyle oldı kim bir yeniçeri iki azab alup ordıya başçı dükkânına getürdi. Dahi eydür kim: «Ya bana baş vir» ya senün dükkânun önünde bu azabları al. Yok dirsen dükkânun önünde başın keserin» didi. Başçı dahi nâçâr olup alurdı, âzâd iderdi. Şöyle oldı ki bir başa iki azab satdılar; azaba şunun gibi horlık vâkı' oldı. Ol sebepdendür ki yeniçeriyile azab ortasında bu adâvet vâkı' oldı; adâvet kaldı. Aceb budur kim azaba ol hâl olduğu anınçündür. Azablar dahi yeniçeriyi sevmezler. Bulsalar cümlesin kırarlardı. Mâhasal-ı kelâm adâvet-i küllî kaldı. Andan sonra vardılar, Sultan Murad'un vezîrleri Mihal oglı Mehmed Beğ'i okıdılar. Eyitdiler: «Yâ Mehmed Beğ! Rûmililü evvelden seni severler. Gel var şu kenârına, anlara istimâlet eyle: Bolay ki Rûmillilü seni göricek bize meyil ideler» didiler. Andan Mihal oglı Mehmed Beğ su kenârına varup çagırdı. Eyitdi: «İy Rûmililü kardaşlar! Bu bir düzme katında neylersiz? Pâdişâhınuz oglı yanına gelsenize» didi. Rûmillinlü eyitdi: «Sen kimsin kim bize bunun gibi sözler söylersin» didiler. Mehmed Beğ eyitdi: Ben Mihal oglı Mehmed Beğ'in» didi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Anlar eyitdiler: «Yalan söylersin, kanı gideli Mehmed Beğ» didiler. Zîra kim Mihal oglı habs olalı sekiz yıl olmuşdı. Anı ölmüş sanurlardı, inanmazlardı; inanmadıklarına sebep buyidi. Âkıbet Mihal oglı Rûmili'nden bir nice beğleri sordı. Fülan beğ veya fülan beğ tovıca hoş mıdur» didi. Çünkim bildiler Mihal oglı sag imiş, Rûmililü suya dökilüp gelmeğe başladılar. Andan Düzme Mustafa anı gördü, dahi kaçdı. Rûmili beğleri (59) Turahan Beğ ve Gümlü oglı ve Evrenos Beğ hep Sultan Murad'a geldiler. Düzme Mustafa kaçarak Biga suyına geldi. Biga kâdısına hayli filori virdi. Gelibolı'ya gelüp geçürdi. Gelibolı'ya oturup cümle gemileri karaya çekdürdi, karâr itdi. Sultan Murad dahi ardınca geldi, Lapseki'ye kondı. Âkıbet Sultan Murad'ı bir bâzirgân kimseyile Ece ovasına geçürdiler. Çün Düzme Mustafa Sultan Murad'un Ece ovasına geçdügin bildi, Bolayır yolında kaçup can atup Edrene'ye geldi. Dahi Rûmili'nde ne kadar tür varise divşürüp katına getürdi. Her birine mansıblar bildürüp dürlü dürlü va'deler itdi. Kimini subaşı ve kimini sancak beği ve kimine çeribaşılığı virdi. Hayli çeri değşürdi. Eyitdi: «Eğer yine pâdişâh olur isem her birinüzi bir ulu beğ ideyin» didi. Dahi Sultan Murad'a karşu geldi kim ugraşa. Çün Sultan Murad'a yakın gelicek türk pâyidar olmayup tagıldılar; kimi gündüz, kimi gice. Mâhasal-ı kelâm Düzme Mustafa ol hâli görüp kaçdı. Edrene'ye geldi. Anda dahı karâr idemeyüp Kızıl Agaç Yenicesi'ne vardı, anda turdı. Sultan Murad dahi ardınca kovalayı Edrene'ye geldi. Çünkim Rûmililü Sultan Murad tahta geçdüğin gördiler, cümle Mustafa'ya âsî oldılar. İl dirilüp Kızıl Agaç Yenicesi'nde tutdılar, Sultan Murad'a getürdiler, Edrene hisarında bir burçda asakodılar. Sultan Murad Edrene'de tahtında karâr itdi, hicretün 825 yılında vâkı' oldı. Gine Sultan Murad'un bir karındaşı var idi, adına Mustafa dirlerdi. Ol dahi Anatolı'da hayli işler itdi, çok iller inciıtdi. Âkıbet İznik'e geldi. İznik'i kırk gün eğritti; alımadı. Zîrâ kim Sultan Murad içine âdem komışdı. Âkıbet Sultan Murad'a adam göndürdiler. Haber geldi kim karındaşının hayli çerisi vardur gâfilin olmayasın diyu. Eyle olsa Sultan Murad bir âdem göndürdi kim «hisarı viresiz ve ilâ bizden yana göz kulak tutasız ve bizden yana olasız, ben varınca bolay ki anlar tuymadın kal'a kapusın bize açıviresiz» diyü haber göndürdi. İznik içinde olan beğe Fîrûz ogh Ali Beg dirlerdi Çünkim Sultan Murad'dan bu haber geldi, Mustafa Çelebiyile andlaşdılar ve ahidleşdiler tâ bunlara

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

nesne dimeye. Andan kal'ayı virdiler. Bunun üzerine göçdi. Bir lahzadur niçe karâr itdi. Tâ göz kulak Murad Han'a dutarlardı.

Düşmene ceng ile bulmazsan zafer
Ol müdârayile ana çâre ger

Her zamânun bir işi vardur yakîn
Ki ol zamânda ol gereklüdür hemîn

(60) Rezm güninde gerekmez ola bezm
Bezm vaktinde yaraşmaz ola rezm

Çünkim kal'ayı Mustafa'ya virdiler, Göçdi, kal'aya girdi. Karındaşınun gelmesinden haberi olmadı. Gâfil olup oturdılar. Kendülerine magrûr oldılar.

Gâfil olsa er tutılur baş yiter
İş ola mı dahi gafletden beter

Gâfil olup kamu şâhlar oldı mat
Dirliğe magrûr iken irdi memât

Gâfil ü magrûr gerekmezdür kişi
Gâfil olanun bilün bitmez işi

Gaflet ile kalma kılma sen gurûr
İtdi gafletle gurûr iblîsi dûr

Pes il-vilâyet cümle Sultan Murad'a tapmışlardı; âşikâre itmezlerdi. Âkıbet Sultan Murad Edrene'den asker dirüp hücûm idüp bir geceyle İznik'e vardı. Hisarun dört kapusını açıvirdiler. Ale's-sabah Sultan Murad'un leşkeri kal'aya koyuldılar. Sultan Murad bir nice âdemleriyile taşra turdılar. Mustafa'nun halkı gâfil yatur iken basak düşdiler. Her birine baş kayusı oldı. Kimini kırdılar ve kimini tutdılar ve kimi kaçup kurtuldı. Meğer Mustafa'nun bir vezîri var idi, Tâceddin oglı dirlerdi, yukarudan gelmişdi, aslında bu yirlü değüldi. Hamamdayidi. Gelürken Mihal oglına buluşdı. Birbirin bilüp hamle itdiler. Tâceddin oglı Mihal oglını öldürdi. Andan gördü kim hal ayruksı oldı. Atını koyup yayan olup kaçdı. Bir vîran kiliseye vardı. Anda gizlendi. Sonra Mihal oglınun adamları aradılar, arayu arayu buldılar, öldürdiler. Andan sonra Mustafa'yı dahı öldürdiler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Anun dahı kaydını görüp Bursa'da atası katına defn itdiler. Andan Sultan Murad azm idüp geldi, Edrene'de oturdı. Bu yanadan Karaman oglı heman kim Sultan Mehmed'ün öldüğin işitdi. Başkaldurup yürüdi. Teke iline azm itdi kim gele, Antaliyya'yı hisar ide. Ol vakit Teke ili'nün bir beğ oglı varidi, Osman Çelebi dirlerdi. Ol dahi yürüdi. İstanuz dirlerdi, Antaliya'nün yaylası vardur, ana geldi. Kendüye uyanları cem' idüp bir hayli leşker oldı. Ya'nî gelüp Antaliya'nün hisarına düşe, hem Karaman oglına müntazır ide kim ol dahi gele. Hem kendi yalnuz hisar üzerine varmaga Osmanlı'dan havf iderdi. Nâgâh hasta düşdi; varımadı. Bir kaç gün oturdı. Bu yana Antaliya içinde Sultan Mehmed dedesi kullarından bir benâm kişi var idi, Firûz Beğ dirlerdi. Sultan Mehmed Antaliya'nun beğliğin ana virmişdi. Ol vakit Sultan Mehmed vefât itdi, ol dahi anda vefât itdi. Bir oglı var idi, Hamza Beğ dirlerdi, Karahisar'a (61) subaşıyidi. Gördi kim atası öldi, Karahisar'ı bir âdemine ısmarladı. Kendi vardı Antaliya'ya girdi. Bular bu haldeyiken haber geldi kim «Karaman oglı üzerine geliyürür» didiler. Hem Osman Çelebi dahı İstanuz'a geldi. Hayli leşker cem' itdi ki üzerüne gele. «Evet, hasta oldı. Yohsa şimdiye değin gelürdi» didiler. Eyle olıcak Hamza Beğ gördi kim eğer Teke oglına bir iş olmazise cümle Tekeli uyar. Hem kendüye dahi iş müşkil olur. Vardı halkıyile tanışıdı. Eyitdi: «Gelün Teke oglına halk ziyâde olmadın basak düşelüm» didi. Andan hisar halkı eyitdi: «Sen şimdi şehirden çıkmak hiç revâ değüldür. Uşda Karaman oglı yakın geldi. Nâgâh gele hisara düşe, sen taşra kalasın, gele hisarı ala. Dahı ad yavuzlugı ola» didiler. Çünkim hisar halkı Hamza Beğ'i çıkmaga komadılar. Eyle olsa Hamza Beğ eydür: «Hele katı fursat demidür. Ana bir iş ideydük» didi. Bu kez anı maslahat gördüler kim Hamza Beğ hisarda tura, ötesine bir inandugın göndüre. Pes Hamza Beğ dahı bir inandugı âdem hayli âdem koşdı. Dahi Antaliya'dan çıkup İstanuz'a geldiler, Teke oglının üzerine yürüdiler, göz açdırmadılar, Sürüp vardılar. Çünkim Teke oglının halkı üzerlerine leşker geldüğin tuydılar, geldiler beğlerine didiler. Hasta döşeğinden kaldırdılar. Varup ol gelen âdemile ugraşdılar ve illâ fâyide itmedi. Hamza Beğ'ün halkı Teke oglının halkın sıdılar, hem Teke oglını öldürdiler, her nesi varise aldılar. Hem Teke oglının bir kız karındaşı vardı. Anı dahı malıyile, esbabıyile alup hisara getürdiler. Bunlar ahşam geldiler, Karaman oglı ale's-sabah geldi, hisara düşdi. Çünkim Teke oglını

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

öldürdüklerini işitdi, hâli melûl oldı. Andan hisara toplar getürüp kodılar, döğmeğe başladılar. Bu yanadan Sultan Murad karındaşıyile kovuşmakda, cengde hiç hisara yardım göndürmediler. Kendü dahi varamadı. Andan Karaman oglı Mehmed Beğ Antaliya'yi tamâmet altı ay hisar idüp eğritdi. Altı aydan sonra Karaman oglına haber geldi kim «Sultan Murad karındaşının işini tamâm itdi, tahta geçdi, pâdişah oldı ve hem leşker cem' idüp üzerine geliyürür» didiler. Çünkim bu haberi işitdi, heman atlandı kim hisarı tolana göre yüriyişe neresi kâbildür. Andan bir yüriyiş ide, eğer aldı hoş; ve eğer alınadı göçe gide. Hisarı (62) tolayu gezer iken meğer burcın üzerinde bir büyük top vardı; hazır kurulmışdı, ol topun tuşına geldiler. Meğer kim Karaman oglı çadırı önünde ata bindiği vakit nişanlamışlardı kim bir alaca ata bindiyidi. Ol top önüne geldi, hemandem topa od değürdiler, atdılar. Top alaya irişmişdi. Yire tokundı, yirden sıçradı, taş Karaman oglına tokundı, hemandem anda düşdi. Halkı üstine düşdiler. Hisarlı vurdukların andan bildiler kim bir alaca alaydan çıkdı, çifte sala sala gitdi. Karaman oglı Hak emrine vardı. Çün Karaman oglı Mehmed Beğ öldi, İneboli'da iki oglı vardı: İbrâhim Beğ, Alâeddin Beğ. İkisi birbirine düşdiler. Leşker dahı İbrâhim'e yüz tutdılar. Alâeddin Beğ ol hâli görüp kaçdı, hisara düşdi. Andan İbrâhim Beğ atasının ölüsini arkurı bir ata urup ekser raht u büngâhı koyup kaçdılar, «Osmanlı hisardan çıkdı» diyü birbirini basdılar, ardlarına bakmayup ol gün ol gice kaçdılar.

Olup ol leşker serâser pâymâl
Dökdiler büngâh u rahtı genc u mâl

İrtesi, selâmetle çıkup bir araya gelüp gördiler kim beğlerinün yüzinün ve başının derisini hep çalı almış, heman kuru kemük kalmış. Aldılar, ol hâl ile yirlerine varup defn itdiler. Bu yana hisar halkı gördiler kim leşkeri sındı kaçdı, hisardan çıkup ordı yirinde kalanları tıraş itdiler, doyum oldılar. Bî-nihâyet nesne ellerine girdi. Andan ol top taşını zincirleyüp hisar kapusında asakodılar ve şimdiye değin asılmışdur. Ol şehre gelen Karamanlular ol taşı göricek hayli bâri incinürlerdi. «Bir abes nesnedür: Bu taş bir adama tokundugıyçün anı zincirleyüp kapuya asmak neye gerekdür» dirlerdi. Ol şehrün halkı dahi gelen Karamanluya ol taşı gösterüp istihzâ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

iderlerdi. Çünkim Hamza Beğ'e bu feth oldı, Sultan Murad'a adam göndürdi, hem Karaman oglı Alâeddin Beğ'e bile göndürdi. Ve hem hisara evvel-âhir ne oldugın, hem Karaman oglı topile uruldugın öldürdiklerini bildürdiler. Hem Teke oglını bile ma'lûm idüp kazıyyenün evvelin ve âhirin ma'lûm itdiler. Sultan Murad ol işitdi, şâz olup Hamza Beğ'e «âferin» itdi. Hem Teke İli sancagın Hamza Beğ'e virdi. Buyurdı, berâtın yazup göndürdiler. Yılları tasarruf idüp yidi. Andan Sultan Murad Han Karaman oglı Alâeddin Beğ'e Sofya (63) sancagın virdi, kızkarındaşın virdi. Bunda, Rûmili'nde kaldı. Âhir, Rûmili'nde vefât itdi. İmdi Karamanlı'da ahd ü peymân olmaz. Mehmed Beğ andan sındıgıyiçün gör ne vâkı'aya ugradı, yâhud Sultan Mehmed anun eline girmişiken öldürmeğe kıyamadı, koyuvirüp gine cümle ilin virdi. Hemankim halâs oldı, gine âsî oldı. Hiç bularda ikrâr üzerine bir kimesne dogrulmadı, bular bî-vefâ olduklarıyçün. Nazm-ı ahd ü peymân :

Şâh oldur kim ola ahdi dürüst
Ger dilersen devleti olmaya süst

Devlet ıssı şöyle gerek ide cehd
Ki olmaya ayruhsı anda hîç ahd

Pâdişâhlıgın dileyen pâyidâr
Andı üstüne gerekdür üstüvâr

Nuhs-i akl iblîs işidür bellü bil
Ahdüni ayruksı itme cehd kıl

Şeh kim olmaya anun kavli dürüst
Bî-şek olur devleti erkânı süst

Ger olayın dirisen peyveste şâh
Cehd kıl idilmeye ardunca âh

Âh yili şâhlarun tahtın yıkar
Âh odı illeri hem oda yakar

Hiç nesne doymaz âhun oduna
Kim pûlâda geçiser çün tokuna

Anı kim bir Zâl ider bir âhile
Rüstem idemeye sâl ü mâhile

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Cehd kıl ardunca nefrîn olmaya
Adını sakın kim bî-dîn olmaya

Her ki yalancıdürür peymân-şiken
Ana dirî yürimekden yiğ kefen

Meğer Sultan Murad zamânında bir kez Karaman oglı zebûn idi. Yidi yıla değin barışup andlaşdılar. Niçe kişiler araya düşüp güc ile sulh itmişler, sehel vakit olmadın gine Karaman oglı İbrâhim Beg yagı almış, o yirün kâdıları kim ol zamân araya girüp sulh itdürmişlerdi. Anlar eyitmişler : «Hey Beğ! Yidi yıla değin and içüp araya âdemler bıragup gücile barışduk. Va'de tamâm olmadan yagı olup ahd ü peymânı sınak olmaz» dimişler. Karaman oglı İbrâhim eyitdi : «Ben ol vakit yıl dimedüm, yel didüm. Ol vakitden berü yidi yel değül yüz yel oldı, yüz esdi» diyü cevap virmiş. İmdi Karamaniler şunculayın dindâr olur, Karamaniler and-ahd olmaz, haram-helâl olmaz Nicesinden işitmişüz ki «haram taşdur kim yinmez» didüklerin. Hem Osmanlıyile dost olmaz, dost oldugı fursat buluncadır. Görmez misin kim bu yirde dört biş atadan kalmışlardur, dahi gine kendü yirlüsinün nisbetini komazlar. Nicesi bu yirlere geldiler, cimrilikile bunda mâl u rızk ıssı oldılar, gine kendü yirlerini öğerler. Bulsa bundagı kâr u kesbleri helâl olup andagı (64) harâm olduguyiçün yine ol harâma can virürler. Bulsalar bunda olan mâl u mülkleri koyarlardı, varub anda harâmîlik idüp cimri olalardı. Eğer inanmazisen gör bunlarun bunda olanun birisin birisi bir mahallede olanlar elbetde bir ölçümliğe girür. Ya mahalle kethüdâsı olur, ya kethüdâlık eline girmezise bâri fikeh olur, yâhud subaşılarile olup muhtesiplerile âşina olup hele bir devletsüzlikden hâlî olmazlar. Ya gammâz olur, andan sonra yüz kişi bir araya gelse kimseye söz değmez, andan sonra dünyâda ne kadar gammâz var ise hemân kendü tâyifesindendür. Gel bunı gör kim Karaman oglınun başına şol kadar haller geldi, hiç bir Karamanludan işitdünüz mi kim «Karamanlû zebûn oldı? Ya Osmanlu yeğindür» diye, öldürürler ise dimez. Osmanlu anları sır, kovar, kaçup giderler gine öğünmesin komazlar. Anı gör kim lâfile yir mi bulmazlar, eğer Osmanlıyı kâfir sır ise ana dahı sevinürler. Aceb budur ki eğer bir kişi döğse ol kendüyi döğeni bir kişi döğse ana ne sevinmek gerek? Çün kendi ana zebûndur. Ol dahi berükiye zebûndur. Zebûn oldugı buna ne? Bular kendi mikdârın bilür tâyife değüldür. An ki ıyânest, çe hâcet beyânest? Râviler söyle rivâyet iderler

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kim Sultan Murad Edrene'de otururken andan Eflâk beği Dırakul Tuna'yı geçüp Rûmili'ne hayli hades itmişdi. Sultan Murad varup toyum olup geldi, Edrene'de karâr itdi. Hicretün 826 yılında vâkı' oldu. Andan Anatoli'ya geçüp İzmir oglını, kovup Menteşe ve Aydın ve Saruhan ve Hamid illerin feth itdi, hicretün 827 yılında vâkı' oldı. Andan Edrene'ye gelüp karâr idüp İsfendiyar'un kızın dileyüp alup düğünler idüp helâl idindi, hicretün 828 yılında vâkı' oldı. Andan sonra Laz ili'ne sefer idüp koca despotı kovup ilini aldı. Hem ol yılda İzmir oglına leşker göndürdi. İzmir oglı tamâmet Aydın iline beg olmuşdı. Kendüye katı magrûr olmışdı. Aydın ili'n tamâm Osmanluya bedel iderdi. Bundan varan leşkere İzmir oglı dahı magrûr olup gelüben ugraşdılar. Birbirine mukâbil durdılar.

Kendüzin bilmeyene bildürürler
Kim cihân halkın ana güldürürler

Lâf u da'vâ bî-âkıllar işidür
Lâf urmaz şol kim âkıl kişidür

Her ki kendüden yana ısyân ide
Devletine kendinin hüsrân ide

Uşbu sözi uslular ne hoş didi
Tanrı sevsin yeğ belâsından didi

(65) İzmir oglını sıdılar, kaçdı Mastura'ya girdi. Mastura hayli sarp hisar idi, üzerine düşüp eğritdiler. Bir gün ansuzda İzmir oglı bir ata binmiş yalnuz hisardan çıkdı. Bütün leşkeri yarup kaçdı, karşu varımadılar. Karaman oglına gitti. Gelüp Karaman oglından yardım diledi. Çok ibrâm idegördi. Karaman oglı yardım virmedi, yana sürdi. Bir gün leşker gâfiliken gine hisara girdi. Gâyet bahadır ciğerdür kişiyidi. Andan niçe zaman eğritdiler. Hikâyet çokdur, ammâ biz maksûda gelelüm: Âhirü'l-emr bir fursatile ele girdi. Oglıyile helâk itdiler. İzmir oglı Osmanluyı beğenmezdi. Osmanluya «tavşan» diyü ad virmişdi. Kendülere «kurt» didirmişdi. Oglının adı Kurt Hasan idi. Ol vakit kim ugraşda sınup İzmir oglı kaçdı. Anlara bir türki çıkarmışlardı, çokdürür illâ ammâ bu beyit arada yâd olsun.

Ulaşur tagdagı kurda
Tavşan neler ider kurda

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çünki âhir, İzmir oglı helâk oldı, hicretün 829 yılında vâkı' oldı.

Ger gedâ ola ger şâh-ı cihân
Toprak altında olur cümle nihân

Bunda bin yıl imâret idesin
Bir nefesdür çünki bundan gidesin

Sultan Murad andan sonra gelüp ol yıl Edrene'de karâr itdi. Lâz ili'ne izin virüp akın virdi, hicretün 830 yılında vâkı' oldı. Andan Can adasın ve Güğercinliği ve Laz ilin musahhar idüp kal'aların aldı. Hem ol yıl içinde Yörgüç Paşa Canik vilâyetin feth itdi. Hicretün 831 yılında gine andan Edrene'de karâr itdi. Hem İbrâhim Paşa vefât itdi, hicretün 832 yılında vâkı' oldı. Gine Sultan Murâd sefer idüp gazâ-yı ekberdür diyüp Selânik şehrini feth itdi. Andan Yuvan illerin ve kal'aların feth itdi. Gâziler gâyet mal u ganâyimle geldiler, hicretün 833 yılında. Gine Sultan Murad sefer itmeyüp Çöke yaylakında çıkup yeni akca kestürdi, hicretün 834 yılında. Gine Sultan Murad sefer itmeyüp Sultan Mehmed viicûda geldi, hicretün 834 yılında vâkı' oldı. Gine Sultan Murad Edrene'de karâr itdi. İkindü vaktinde gün tutuldı, gice gibi karanlık oldı. Ve ol yılda kuyruklı yıldız togdı. Evrenos Beg oglı Ali Beg Engürüs vilâyetine varup akın eyledi. Gelemeyüp Ali Beg'e şikest vâkı' oldı. Müslümanlara hades vâkı' olaldan berü hicretün 836 yılında. Gine Sultan Murad Edrene'de karâr idüp (66) beğlerbeği Sinan Beğ ve uc beğleri İshak Beğ ve Turahan Beğ ve kalan beğler cem' olup Evrenos oglı Ali Beğ önlerine düşüp Arnavud vilâyetin gâret idüp feth olaldan berü 837 yılında. Gine Sultan Murad Keşişlik yaylasına çıkup ve bay-ı ekber olaldan berü hicretün 838 yılında. Gine Sultan Murad Edrene'de karâr idüp Vulk kızını getürüp hâtun idinüp, ol yıl Evrenos Beğ oglı Ali Beğ Arnavud vilâyetine akın idüp bî-nihâyet ganîmet ile gelelden berü hicretün 839 yılında. Gine Sultan Murad Karaman'a azm idüp Karaman oglı İbrâhim Beğ ile ceng u muhârebe idüp Akşehri'ni ve Beğşehri'ni alup sonra İbrâhim Beğ ile sulh idüp gelüp bu tarafda Burc hisarın alup feth idelden berü hicretün 840 yılında. Gine Sultan Murad Yeni Câmi'i Edrene'de binâ idüp cum'a gün kendü eliyile binâsın urup Engürüs vilâyetine sefer idüp Tuna'yı geçüp altı pâre kal'aların feth idüp alaldan berü hicretün 841 yılında. Gine Sultan Murad sefer itmeyüp düğün eyleyüp Sultan Alâeddin ile Sultan Mehmed'i sünnet eyleyüp dü-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

günler eyleyüp düğünden sonra Semendire üzerine düşüp Semendire'yi feth idelden berü hicretün 842 yılında. Gine Sultan Murad Bilgırad'a düşüp alımayup gine dönüp gelüp Nevaberde hisarın feth idüp ve ba'zı illerin Rûmili beğlerbeğisi Şihâbeddin Paşa ve uç beği İshak Beğ ol vilâyetleri bunlar feth idelden berü hicretün 843 yılında. Gine Sultan Murad Edrene'de karar idüp İsfendiyar oglına kızın virdi, âlî düğünler itdiler, hicretün 844 yılında. Gine Sultan Murad Edrene'de karar idüp Mezîd Beğ'i akına göndürdi Eflâk ilinden geçüp Engürüs vilâyetine varup rast gelmeyüp Mezîd Beğ'e şikest vâkı' olup şehîd olup müslümanlar ol vâkı'aya ugrayaldan berü 845 yılında. Gine Sultan Murad Sofya'da karâr idüp beğlerbeği Şihâbeddin Paşa Rûmili çerisiyile ve akıncısıyile ve yeniçeriyile Eflâk'dan geçüp Engürüs vilâyetine varup akıncılar ve çeriler perâkende olup beğlerbeği Hadım Paşa halvet kılup Yanko la'în hücûm idüp Mezîd Beğ'i gâfil buldugı gibi anları dahi ale'l-gâfilin şikest idelden berü hicretün 846 yılında. Gine Karamanoglı İbrâhim Beğ hurûc idüp Anatolı vilâyetini tefrika bulup Sultan Murad'a haber oldı. Sultan Murad Anatolı'ya oglı Sultan Alâeddîn'i Rûm çerisiyile (67) göndürüp gelüp Karaman oglı üzerine yürüyüp Karaman oglı kaçup taşa girdi. Sonra sulh olup Sultan Murad Han Edrene'ye gelüp Edrene'de karâr itdi. Sonra Sultan Alâeddîn'ün vefâtı haberi geldi. Sultan Murad mâtem içindeyiken bu tarafdan Engürüs kralı la'în Yanko la'în ve Laz oglı Despot önüne düşüp gelüben İzlâdi derbendinden gelüp ol Rûmili beğlerbeğisi Kâsım Paşa ve Turahan Beğ akıncısıyile Kâsım Paşa Rûmili çerisiyile varup ve Turahan Beğ yoldaşlık itmeyüp Kâsım Paşa Sofya'dan anaruya vardı. Şikest vâkı' oldı, kaçup gelüp gitdi, gelüp Sofya'yı oda urdular. Sultan Murad'a haberi oldı. Edrene'den geçüp varup kapu halkıyile ve azabile ve Rûmili ve Anatolı çerisiyile İzladi'de zemheri kış güninde buluşup kâfir ile ceng ve muhârebe idüp kâfir çerisi girisine dönüp kaçup gitdikten sonra ardınca çeri göndürdiler. Rûmililüyi Turahan Beğ'e koşdılar ve Anatolı'dan dört beş sancak seçüp, Anatolı'da bir beğ vardı, Balaban Paşa dirlerdi, ana koşdılar. Kâfir çerisinün ardından yetdiler, Nişeva dirlerdi bir su kenarında Turahan Beğ ile Balaban Paşa tanışdılar kim «kâfir perâkende kaçup giderirken gelin ardın basalum» didiler, râzı oldılar. Heman kim Anatolı kâfir ile buluşdugı sa'at Turahan Beğ Rûmili'nliyile döndi kaçdı. Rûmili'nün kaçdugın kâfir göricek Anatolı üzerine galebe itdiler Anatolı'yı sıdılar. Halil Paşa karındaşı Mah-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mûd Çelebi anda hapis oldı. Hayli şikest vâkı' oldı, Rûmilinli'nün kalb lığı ucından. Eğer Turahan Beğ olmasa İzladi derbendinde bir kâfir kurtılmazdı. Rûmililüyle eyitdi : «Bir avuç kâfir vardur anı dahi kırun. Andan sonra varun çiftünüz sürün» didi. Ol sözden ötüri Turahan Beğ'i hapis itdiler. Sonra dilek idüp salıvirdiler. Andan Karaman oglı gitdi. Ve Sultan Murad dönüp Edrene'ye gelüp Laz oglıyile barışup ilin, vilâyetin, kalaların virüp barışdılar. Andan sonra Karaman oglı İbrâhim Beğ Anatolı vilâyetin üzerine hücûm idüp karış murış idüp Sultan Murad işidüp girü Anatolı'ya geçüp kapu halkıyile ve Anatolı çerisiyile varup Karaman oglı kaçup sonra âciz kalup efdalü'l-ulemâ Saru Ya'kub azizi göndürüp sulh olp ol vakit kim kâfir bu yanadan yüriyüp Karaman oglı dahi ol tarafdan yüriyecek oldı (68). Sonra Karaman oglının bir masharası var idi. Karaman oglına eyitmiş : «Eyü vardunuz bu Osmanlıya yürüdünüz» dimiş. Karaman oglı eyitmiş : «Be niçün» mashara eyitmiş : «Sultânum bu tarafdan siz, ol tarafdan Yanko karındaşınuz müslümanlıgı bolay ki ortadan götüreydünüz» Karamanlı şunun gibi tâyifedür kim ol vakit kâfire ilçi göndürüp kâfir ile bir olup kasd itdi kim müslümanlıgı kâfir elinde helâk itdüre, âciz olalar. Kâfire nisbet idenün hod hâli ma'lûmdur. Andan sonra Sultan Murad yeniçeriye ve gayri tâyifeye destûr virüp beğiliği terk idüp varup Ma'nisa'ya karâr idüp Sultan Mehmed'i tahta geçürdi. Halîl Paşa vezîr olup Mevlâna Hüsrev kâdıasker olup tahta Sultan Mehmed'i çıkardılar, hicretün 847 yılında vâkı' oldı. Gine kıral-ı la'în ve Yanko pelîd gine hücûm idüp Engürüs biriküp Sâs u ve Alaman ve Çîh ve Latin ve Bosna ve Polya çerisi ve Eflak ve Firenk ve Karaman oglı cümle ittifakda bile Karaman oglından gayrı cümle kıralun yanındayidi. Bunca çeriler cem' idüp yetmiş seksen bin çeri cem' idüp bir nice bin top arabalarıyıla çeküp çerisi gömgök demüre gark olup bunun gibi heybetle Bilgrat' dan geçüp ve Severin'den geçüp gelüp Matara Şumlı vilâyetlerin harâb idüp gelüp Niğeboli'yı ve Pürevedi hisarın hisar idüp alımayup andan geçüp gitdi. Niğeboli sancagı beği Fîrûz Beğ oglı Mehmed Beğ Niğeboli'da çerisiyile ve hâzır akıncısıyile kâfirün ardın basup bir nice kâfirleri kırup helâk idüp zırhlu cebelu cevşenlu kâfirleri tutup getürmekde. Bu tarafdan Sultan Murad'a Ma'nisa'da haber olup Sultan Murad gelmedi, «beğünüz andadur» diyü «varun ugraşun» didi. Âkıbet beğler «Biz sensüz varımazuz, bizüm beğimüz sensin, elbette sen bile olmak gereksin» didiler, ikdâm itdiler. Nâçâr olup Sultan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Murad'ı yirinden göçürdiler. Gelibolı'ya geldi. Efrenc-i la'în dahı mübâlaga gemiler göndürüp derya yüzüni tutdı. Âkıbet Sultan Murad Kalata tarafından Yenihisar duşında bir firenk gemisiyile Rûmili'ne geçüp Anatolı çerisiyile geçip Edrene'de tururken Fîrûz Beğ oglı Mehmed Beğ ol cebelü kâfirleri göndürdi. Sultan dahı «bu fetih yom geldi. İşümüz rastdur» didi. Hakk'un inâyetinde Hakk'a çok şükürler diyüp niyyet-i gazâya bel baglayup Edrene'den geçüp bunca yeniçeri ve Rûmili çerisi ve Anatolı çerisi, akıncı ve azap ve serehor (69) çıkarup etrâf-ı âlemden «nefîr-i âmmdur» diyü ehl-i islâm ve cemi'i cem' olup Sultan Murad dahı Engürüs-i la'în üzerine yürüyüp varup buluşup azîm ceng olup toplar ve tüfenkler ve zenberekler kazâ yagmuru gibi birbirine atup kıral-ı la'în orta göğsünde olup Yanko la'în dahı bu tarafdan yüriyüp Kara Mihal bir tarafdan Sultan Murad'un üzerine hücûm itdiler. Sultan Murad'a galebe itdiler, iki kolın götürdiler. Anatolı çerisiyle tutuşdılar, gâyet ceng-i azîm oldı. Anatolı beğlerbeğisi Güvegü Karaca'yı şehîd itdiler. Ol hâli göricek Anatolı tagıldı. Rûmili çerisi ve akıncı Anatolı tagıldugın göricek kendülere dahi kâfir gelmedin kaçdılar. Hiçbiri dahi kalmadı. Heman gitdiler, ardlarına dahı bakmadılar. Heman Sultan Murad bu hâli gördi, yüz göğe tutup Hakk'a münâcât eyledi. «İlâhî! İslâm dinine sen kuvvet vir ve nusreti Muhammed'ün nûrı hürmetine İslâm dînine sen inâyet kıl. Muhammed nûrı hakkıyçün» diyü ve nâz ü niyâz ü zârlık itdi. Du'ası okı icâbet nişânına varımadın Hak te'âlâ du'âsın müstecâb itdi. Hazreti Muhammed mu'cizât-ı berekâtında gayb erenlerün himmetinde gâzîlerün i'tikadı berekâtında Hak te'âlâ nusret virüp kral-ı la'înün gönlüne ilham bıragup vesvese düşürüp kendüye magrûr olup Sultan Murad üzerine yürüyüp magrûrlıgından kendüyi garrâ bahadır sanup yalnuz bu leşkeri târûmâr sanup kendiyi Sultan Murad halkına urdı. Hakk'un fazl u inâyeti yitişüp kıralun atı süredi, düşdi. Kendi yüzi üzerine zîrû zeberoldı. Heman anda iki yeniçeri hâzır idi. Ol hâzır olan kişiye Koca Hızır dirlerdi, alp erenlerdendi, dilâverlerdendi. Cüst kıralun başını kesüp Sultan Murad'a getürdiler. Sultan Murad anı görüp Hakk'a çok şükürler idüp başını cıdaya sancdılar, yukaru kaldurdılar. Dört yana münâdîler nidâ kıldılar. «Kıralun başını kesdiler. Cıdaya dikildi» diyü mecmû'ı dagılan çeri Sultan Murad katına cem' oldılar. Kâfir çerisi bu hâli gördiler, Yanko la'îne haberi virdiler. Yanko la'în ol hâli gördi, çerisi dagılmaya başladılar, anları dagılmaga komadı. Sonra şöyle rivâyet iderler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ki Yanko la'în gördi kim çeri dagılmagla başladı, kâfirlere eyitdi : «Biz bunda dînimiz içün geldük, kıral içün gelmedük» diyü çeriyi zabt itdi. Döndi bir, iki, üç kez hamle itdi. Gördi kim müslümanlar çogaldı. Başın alup kaçmak ardınca oldılar (70). Çünkim kâfirün çerisi münhezim oldı, kaçmaga yüz tutdılar. İslâm leşkeri anı görüp her tarafdan kâfirleri kovagitdiler. İslâm çerisi kâfir çerisine gâlib olup kırmaga başladılar. Ne kadar dagılmış çeri var ise gine geldi. Andan sonra yeniçeri ve azab girü kalan hâzır olan çeriyile kâfirün arabası üzerine geldiler, hayli ceng oldı, âkıbet arabayı dahi yagmaladılar. Ganîmet ile toyum olup Sultan Murad'a gelüp «Bayram kutlu olsun» didiler, bayramlaşdılar. Andan sonra ugraş yirinde üç gün durdılar. Dördünci gün geçüp mâl u ganâyim ile dönüp Edrene'ey geldiler, hicretün 848 yılında. Gine Sultan Murad bir kaç gün turup begliliğini terk idüp Sultan Mehmed'i tahta geçürüp istiklâl-i tahtı ana ısmarladı. Giri kendi Ma'nisa'ya varup oturdı. Sultan Mehmed pâdişah olup dahi Sultan Mehmed yini akça kestürdi, Edrene'de karâr itdi, hicretün 849 yılında. Yine andan sonra Sultan Mehmed pâdişah olup hükm-i hükûmet içindeyiken Edrene şehri oda yandı, helâk oldı, hicretün 850 yılında. Andan sonra yeniçeri baş kaldırdı. Buçuk depesi üzerine çıkup şehir halkına velvele düşüp Hadım Paşa'yı öldürmek istedilar. Hadım Paşa kaçup Sultan Murad sarayına düşdi. Andan halas oldı. Âhiru'l-emr yeniçerinün buçugar ulûfelerin arturup yeniçeri dahi sâkin oldı. Âkıbet Halil Paşa ve gayri vezirler ile ittifak idüp Sultan Murad'ı getürüp giri tahta geçürdiler, Sultan Mehmed'i dahi gine Ma'nisa'ya göndürdiler. Pes andan Sultan Murad tahtda karâr idüp kış olucak Mora'ya sefer idüp Germe'yi alup Mora vilâyetlerin feth idüp haraca kesüp andan gelüp Edrene'de karâr idelden berü hicretün 850 yılında. Gine Sultan Murad sefer itmeyüp Edrene'de karâr itdi. Sultan Bâyezîd bin Mehmed Han vücûda geldi, hicretün 851 yılında. Sultan Murad Han Yuvan iline ve Arnavud vilâyetine sefer idüp Kocacuk hisarın feth itdi. İki pâre kal'a dahi aldı. Yuvan ilin yagma ve talan idüp Arnavud begi İskender'i kaçurup ol vilâyeti alup kiliselerin yıkup yirine mescidler yapup ehl-i İslâm ol vilâyetde şevket tutup tururken bu esnâda Sultan Murad'a haber geldi kim «Engürüs ve Yanko la'în kendüyi kendi kıral yirinde koyup hücûm idip Engürüs ve Sâs ve Çîh ve Alman ve Latin tâyifesi ve Eflak çerisi ittifâk idüp bînihâyet leşker cem' idüp Bilgırat'dan ve Kefon'dan geçüp (71) gelitururlar» didiler. Sul-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tan Murad bu haberi işidüp Arnavud'dan çıkup gelüp Sofya'da karâr itdi. Etrâf-ı âleme nâmeler perâkende kılup Anatolı'da ve Rûm ili'nde çeriler cem' idüp on bin azab ve yeniçerinün ve erile ve andan cümle memleketden serehor çıkarup vesâyir halk dahi «gazâ-yı ekberdür, nefîr-i âmmdur» diyü bunca leşkerler cem' olup Sultan Murad Han katına geldiler. Toplar, tüfekler zenberekler, kalkanlar her ne kim ceng âleti var, çeri yaragın hâzır idüp Sultan Mehmed'i bile alup gitmekde. Bu tarafda Eflak çerisi dahı kasd idüp Niğeboli üzerine göçüp ol tarafı yıkmak istedi. Andan sonra uç beğleri Fîrûz Beg oglı Mehmed Beğ ve Hasan Beğ Eflak çerisinün ardın alup bir nice bin akıncıyile basup kâfirleri helâk itdiler. Evvel ol gazâ olup andan sonra Sultan Murad'a ol beşâret oldı. Ol şâzlıgile yayadan atludan elli altmış bin yeniçeri cem' olup kâfirlerün ardından irüp Kosova'da irişüp kâfir Yanko la'în ile buluşup ceng u kıtâl itdiler. Ammâ bir gün bir gice birbirine karşu turup toplarile egritdiler. Ve zenberekler ile birbirine atup ecel yagmuru iki içerinün üzerine yagup azim ceng itdiler. Evvel defada Yanko la'în iki tarafdan yürüyüp pâdişâhun iki kolın, Anatolı ve Rûmili çerisin getürüp sag kol ve sol kol sınup pâdişah yalnuz kaldı. Yeniçeri ve azab önlerinde kalkanlar çatdılar, toplar ve tüfekler birbirine urdular. Şöyle ceng oldı kim vasf olunmaz. Amma Sultan Murad dahi şöyle muhkem durdı kim ne kadar ki cehd itdiler, kâfir çerisi Sultan Murad'ı yirinden depredimediler. Andan sonra İslâm çerisi gördi kim kâfirler gömgök demüre gark olmuşlar, ehl-i İslâm'ı târûmar itdiler. Gördiler kim bunları kâfir sır, demüre karşu varmak olmaz. Kâfirün önünden iki taraf olup savulup iki tarafı ayrılıvirdiler. Kâfirün göçdigi sa'at ardına girdiler, kılıç koydılar. Kafirler müslümanlarun ol heybetin göricek ardında olan kâfirler önündeki kâfiri basdılar. Kâfirlerün atları çıplakdı. Kimin sinirleyüp kovarlardı kimin soglayup kırarlardı. Kâfirler birbirin at ayagı altına almaga başladılar. Andan kâfirlerün gine girüsine dönmege mecâlleri olmadı. Kaçmaga yüz tutdılar. İslâm leşkeri kâfirleri ol halde göricek ol kaçan müslümanlar hepsi cem' olup kâfirlerün üzerine düşüp ahşama değin ceng itdiler (72) Kâfirlerin kırılanı kırıldı, kırılmayanun ba'zısı gine arabaya girdiler. Ba'zısı yayana kaçdılar. Müslümanlar ardlarına girdiler. Kâfirlerün atları kaldı. Âciz olup yayan oldılar. Ol arada bir büyük köy vardı. Ol yaya olan kâfirler ol köyün evlerine koyuldular. Kapuların berkitdiler. Müslümanlar dahi ol köyi oda urdular. Ol gice ol ovanun içi gündüz gibi ol-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mışdı. Andan sonra gâziler arabayı ortaya aldılar. Ahşamdan tâ sabaha değin birbirine toplar urdılar. Âkıbet, Yanko la'în gördi kim hal ayruksıdur. Kâfirler ile hîle eyledi. «Siz turun ben varayın Türk'ün ardına geçeyin, siz önünden ben ardından kıralum» didi. Ol kim kendüye tâbi' idi, aldı kaçdı. Andan sonra arabada olan kâfirler çün sabaha değin ceng itdiler, sabah gördiler kim içerlerinde Yanko la'în yok, taşrada dahi belürmez. Müslümanlar dahı arabayı ortaya aldılar. Heman kâfirlere başı kayusı oldı. Kaçmak ardınca oldılar. Kâfirler münhezim olup ol gün müslümanlar kâfirler üzerine galebe itdiler. Kâfirler tagıldılar. Müslümanlar kovmaga başladılar, arabalardan dahı aldılar. İçindekini kılıçdan geçürdiler, kimin esîr eylediler. Bir kaç banlarını Sultan Murad'a getürdiler. Şevket ile getürdükleri banun birine Kara Mihal dirlerdi, sonra âzad itdiler. Begler gelüp Sultan Murad'a «bayram kutlu olsun» diyüp elin öpdiler. Andan üç gün ugraş yirinde turdılar. Cum'a güni öyleden sonra ceng itdiler. Gecesi dahı ceng oldı. İrtesi kâfirler münhezim olup kaçdılar. Kimisi esîr oldı ve kimi kurtuldı ve kimi kırıldı. Andan sonra Sultan Murad ugraş yirinde gezdi. Ol kâfirlerün kırgınun temâşâ eyledi. Ol ova şöyle mübâlaga demet gibi olup birinün üzerine düşüp kırılup yaturlardı. Azab Beğ dirlerdi, bir eski kişi ak sakallu beğ vardı. Sultan Murad ana eydür : «Azab Beg, göre şu kırılan kâfirlerün içinde hiç bir ak sakallu yokdur» didi. Ol dahı eydür : «İy Sultânum! Bunlarun dahi anın içün bu hal başlarına geldi. Eğer bunlarun içinde bir eski iş görmüş adamları olsa bu hâle ugramazlardı» didi, hicretün 852 yılında vâkı' oldı. Biz geldük bu yana Yanko la'în kıssasına, dünle gördü kim hâl ayrukası oldı, heman kendüye ta'alluk olunan ba'zısın alup kaçdı. Giderken Laz oglı Despot arkurı adam göndürüp Semendire'ye getürdi. Ya'ni ziyâfet idüp bir kaç gün anda turdı. Bu yanadan beğler haberdar olup Sultan Murad'a didiler kim «Yanko la'în Semendire'ye varmışdur, Despot yanındadur, Despot'un üzerine (73) tutup istek alun» didiler. Andan Sultan Murad eyitti : «Nideyin, ancılayan horyad kâfirden âciz miyin kim dileyüp bir zebûn kâfiri alup depeleyem» didi. «Bana keşke bir kaç anun gibi kâfir olsa karşu gelseler ceng olsa gâzilerüm toyum olsalar» didi. Çünkim Yanko geri iline vardı, Laz oglına eyitdi : «Sen beni al ile iletdün, eğer beni Türk istese virürdün» diyüp adâvetler eyledi ve kin baglayup Laz oglınun üzerine hayli toluşup cidâl itdi. Laz oglınun hod kasdı ol değüldi kim anı Türk'e vireydi. Maksûdı heman ziyâfet itmekdi. Andan sonra Sul-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tan Murad Han gelüp Edrene'de karâr itdi. Ol yıl sefer itmedi. Tekrar yılda varup Yirköyi hisarın yapdurdı. Andan Eflâk iline akın virdi. Hem Tırakul oglı Kazuklı'yı Eflâk'a beğ dikûp sancak ve hil'atlar virüp nice dürlü in'amlar eyledi, göndürdi. Ve hem akıncı ile göndürdi. Vardılar atası yirine beğ dikdiler. Andan dönüp Edrene'de karâr kıldı, hicretün 853 yılında. Gine Sultan Murad Arnavud'a sefer eyledi. Akça hisarı toplarla eğritdi, kara yir eyledi. Umardı kim kendülere boyun vireler; virmediler. Kış dahi irişdi. Beğler, «yüriyüş idelüm» didiler. Sultan Murad eyitdi : «Yüriyiş eyleyicek bir nice âdem helâk olur. Ben hod elli bunun gibi hisara bir yigit vermezin» didi. Ol kal'ayı koyup göçdi. Ol kış içinde gelüp Tulgadır oglınun kızın Sultan Mehmed'e düğün eyleyüp alıvirdiler. Edrene'de karâr itdiler, hicretün 854 yılında. Andan Sultan Mehmed'e destûr virdi, Ma'nisa'ya göndürdi. Andan sonra Sultan Murad merhûm magfûr u sa'îd u şehîd tayyebellahu serâhu ve cea'le'l-cennete mesvâhu, muharrem ayının evvelinde çaharşenbe gün nakl eyledi. Âhiret evine vâsıl oldı. Otuz yıl beğlik eyleyüp hicretün 855 yılında vefât itdi.

Böyledür çarh-ı gerdûnun işi
Bunda itmez ten esenlik bir kişi

Böyledürür didüm ahvâl-i dehr
Mihri yok hergiz vefî ider kahr

Buraya kim geldi kim ol gitmedi
Çarh-ı güster kimi dilriş itmedi

[II. MEHMED DEVRÎ]

Bundan sonra Sultan Mehmed muharrem ayının onaltısında tahta geçdi, pâdişah oldı. Andan Karaman oglı dahi hücûm idüp hayli illeri urdı. Sultan Mehmed dahı hücûm idüp üzerine vardı. Âkıbet Karaman oglı İbrâhim Beğ karşuladup adamlar araya bıragup sulh itdi. Andan Sultan Mehmed dönüp Edrene'ye geldi. Tunca yanında bir saraya başladı, hicretün 856 yılında, bu târîh içinde « رحب (74) » bu âyeti hesâb-ı cümle itsen bu târih olur : 856. Andan sefer idüp Kostantınıyye katında Bogazkesen hisarını binâ itdi, hicretün 856 yılında. Andan sonra Edrene'de ejdeha gibi toplar dökülürdi. Et-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

râf-ı âleme nâmeler perâkende kılup mübâlaga leşker cem' idüp on bin yeniçeri, yigirmi bin azab vesâyir halk dahi «gazâ-yı ekberdür» diyü bî-nihâye leşker cem' oldı. Edrene'deki topları arabalara bindirüp her bir topa nice yüz çift öküzler koşup dahi ile yanından urganlar takup bir nice bin adamlar çekeçeke Kostantiniyye üzerine iletüp toplar kurdurdılar. Her tarafdan toplar atılup hisarun burçların yıkdılar. Andan sonra Galata'nın üstün yanında bir tag gibi depeden elli-altmış pâre gemileri karadan aşurup adamlar çeküp yüridüp yilkenlerin açup denize aşurdılar. Âkıbet İstanbul'un kâfirleri içerüden ceng idüp frenklerden yardım geldi. Çok çok cehd eylediler. Alınmasına çâre olmadı. Âkıbet Sultan Mehmed Hak yolına fî sebîlillah yagma buyurdı. Cebren ve kahren gâziler hisara koyulup kâfirlerin kırup avretlerin oglanların kızların, esbâbların yagma kıldılar. Rebî'ulevvel ayının yigirmisinde seşenbe gün şehr-i Kostantıniyye'yi feth itdiler. Kelâm-ı kadimde âyet dahi gelmişdür kim Kostantıniyye'nün alınmasın Hak te'âla kelâm-ı kadîminde buyurur : «بلدة طيبة »[1] dimişdür. İmdi bu âyeti hesâb-ı cümle itsek bu sûret alur: 857. Çünki Sultan Mehmed Kostantiyye'yi feth itdükden sonra nice acâyib binalar temâşa idüp mütehayyir kaldı. Zirâ kim hiç insan işine benzemez. Hükm eyledi, Rûm'dan, Frengistan'dan ruhbanlardan, patriklerden tevârîh bilenlerden cem' itdürdi. Diledi kim İstanbul'un binâsını kimler inşâ itdiler,kimler gelüp gitdiler, pâdişâh oldılar, hükm itdiler. Anı bilmek istedi. Tevârîh bilenler Rûm tâyifesinden, patriklerden ve keşişlerden ve ruhbanlardan cem' olup suâl itdi kim : «Bu binâ kimlerden kaldı ve bu şehre kimler hüküm eylediler?» Anlar dahı bildüklerinden ve kitaplarından Sultan Mehmed'e haber virdiler. Her tâyifeler nicesi geldilerse üstâz kavlince, râvî naklince beyân eylediler :

Fî beyân-ı târîh-i Kostantıniyye min evvelihî ve âhirihî

Râviyân-ı ahbâr ve nâkılân-ı âsâr şöyle rivâyet itdiler kim Hak te'âlâ celle ve alâ Süleyman peygambere peygamberlik virdi. Şöyle kim dükeli inse ve cinne hükm idüp (75) âlemün melikleri ana müsahhar olmuşdı. Bu dünyâda hiç bir yir kalmadı kim Süleyman peygamber hükm itmedi. Meğer Magrib'de Frengistan nâhiyesinde bir cezîre var-

1 «Güzel şehir», Sebe', 34/15.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dı. Ol cezîrenün bir pâdişahı vardı. Angür dirlerdi, ulu pâdişah idi. Magrîb tarafında Frengistan'da ol vilâyetlerde andan ulu pâdişah yogidi. Yüz bin eve ve leşkere gücü yiterdi. Hiç kimseye baş indürmezdi. Süleyman nebînün peygamberliğin ve şevketin bilüp dîve, hem cinne ve hem inse hükm ittüğün bilmişdi. Cebbârlığından ve tekebbürlüğinden baş indürmezdi. Bir gün Süleyman peygambere didiler ki «Fülan cezîrede olan pâdişah sana baş eğmez, mutî' dahı olmaz» didiler. Heman Süleyman peygamber dîvleri, perîleri, insi ve cinni cem' eyleyüp ol cezîreye vardı. Angür mel'un dahi karşulayup azîm ceng eyledi. Âkıbet Angür hezîmet olup basılup leşkeri târümâr oldı. Sonra Angür'i tutup Süleyman'a getürdiler. Süleyman Angür'e imân arz kıldı. La'în tekebbürliğinden kabûl itmedi. Süleyman buyurdı, başını kesüp ol cezîreyi alup zabt eyledi. Halkını kendüye musahhar itdi. Angür'ün malını aldılar, Süleyman'a getürdiler. Süleyman dahi ol malı leşkerine bahş eyledi. Çünkim Angür'ün işi tamâm olıcak meğer kim bir güzel sâhib-i cemâl kızı vardı. Güzellikde bi-nazîr idi. Kızun adına Şemsiyye Bânû dirlerdi. Süleyman peygamber hemandem ol kızun âşıkı oldı, nikâh idüp hâtun idindi, ol kızı gâyet sevdiğünden bir sözüni iki itmezdi. Her ne kim maksûdı olsa katında makbûl idi. Şemsiyye hâtun bir gün Süleyman peygambere eyitdi : «Benüm içün bir âlî saray binâ it kim ol saray gibi âlî binâ hiç âlem-i kâyinâtda olmaya» didi. «Hem andan yek kimesne binâ dahi itmeye» didi. Süleyman peygamber dahı dîvlere ve perîlere, inse, cinne hükm itdi kim «bir yir bulun kim havası hûb ola, hem cennet-misâl ola» didi. «Anda benümçün bir âlî saray idesiz» didi. Dîvler, perîler âlemi geşt eyleyüp Arab Acem Hindüstan, Hıtâ-yu Hotan, Çîn u Mâçîn ve Türkistan vilâyetini, şarkdan garba değin âlemi gezdiler. Hiçbir havası hûb bir yer bulmadılar. Âkıbet vilâyet-i Rûm kim anılur Yunan dimekle meşhûr, anda Akdeniz kenârında bir havası hûb yir bulup gördiler kim Aydıncık tagı dirler, şimdiki asırda dahi vardur, Temâşâlık dirler eski binâ andadurur (76), âkıbet, ol yiri beğenüp köşki sarayı yapmaga meşgûl oldılar. Kûh-ı Elbürz'den ve kûh-ı Kâf'dan buldukları yirden ne kadar mermer ma'deni varsa buldukları mermeri getürdiler. Sekiz somaki mermer direk, kim Ayasofya'da vardur, anı dîvler kûh-ı Kâf'dan getürdiler. Andan gayrı yirlerde somaki mermer ma'deni olmaz. Didikleri oldur kim «dîvlerden gayrı kimsene bilmez» dirler. Çünkim dîvler, perîler, ins u cin cem' olup bir âlî saray yapdılar kim hiç dünyâda yir yüzinde kimesne ancılayın binâ eylememişdür, Meğer

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Şeddâd bin Âd sarayı eylemişdür evvelâ. Çünkim ol köşki tamâm yapdılar, Şemsiyye Hâtun gelüp ol köşkün içinde karâr itdi, bir nice zamân anda oldı. Âkıbet ol yiri dahi beğenmeyüp Süleyman peygambere didi kim : «Beni Beytü'l-mukaddes'e ilet» Süleyman dahi Şemsiyye'yi sevdüğinden bir sözin iki itmezdi. Vardı anı Beytü'l-mukaddes'e iletdi. Anda karâr eyledi. Meğer kim Şemsiyye agırlayın din dutardı, puta tapardı. Süleyman'un haberi yogidi. Meğer Süleyman nebî Şemsiyye'yi Beytü'l-Mukaddes'e iletdükde Şemsiyye'nün bir ulu putı vardı. Ol putı Aydıncık'da olan köşkün içinde bir yirde saklanmışdı. Süleyman'un haberi yoğidi. Âhirü'l-emr Süleyman peygamber ol kız puta tapdugı ecilden ve Süleyman Hak tarafın koyup ol kıza gönül virdüği ecilden âkıbet bunca vak'alara ugradı. Tâcından tahtından âvâre olup bir dîv sihr idüp Süleyman'un tahtına geçüp hükm-i hükûmet idüp kırk gün tamâm Süleyman tahtından ayrılup âvârelik çekdi. Nitekim Hak te'âlâ kelâm-ı kadîminde buyurur kim « ولقد فتنا سليمان وألقينا على كرسيه جسداً ثم اناب »[1] Âkıbet Süleyman nebîye Hak te'âlâ fazlı yetişüp tâcın tahtın saltanatın gerü virdi. Bu hikâyet kısâs-ı enbiyâ'da ma'lûmdur. Çünkim Süleyman ol kızun puta tapdugın bildi, ol kızı helâk itdi. Âkıbet, nice rüzgâr geçürdi dünyâdan vefâ bulmadı. Anı dahi çarh harcına sürdi. Çarhun hod âdeti budur.

Kalan erden bir nişândur yâdigâr
Kimseye çün bâkî kalmaz rûzgâr

Çarh râzın hiç kimesne bilmedi
Kimesne bu derde dermân kılmadı.

Çünkim Süleyman peygamber dünyâdan nakleyledi, andan sonra nice pâdişahlar gelüp gitdiler. Âkıbet Yunan vilâyetinden, Kayser-i Rûm vilâyetinden bir ulu pâdişah kopdı. Yanko bir Madyan dirlerdi, Âd aslından idi. (77) Amlak oglanlarından idi kim Âd'un oglı oglanlarından idi, tâ hattâ Şeddâd'a çıkardı. Hem Şeddâd'ı dahi görmüşdi. Rivâyet bir gün Yanko bin Madyan Aydıncık'da Süleyman peygamber itdügi köşkde karâr idüp oturmuşdı. Sarayda nâgâh bir gün ol Şemsiyye'nün gizledügi putı buldı. Bir put idi kim dürr ü cevâhirle

1 «Süleyman'ın hükümranlığını zayıf düşürdük; sonra o eski haline döndü» Sad, 3/34.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bezenmişdi. Kıymetlü incülerle ve kıymetlü taşlarla müzeyyen olmuşdı. Çünki ol putı buldı, Yanko bin Madyan vezîrlerin getürüp ol putı gösterdi. Vezîrler ol putı gördiler, hayran kaldılar. Yanko bin Madyan vezîrlerine eydür «Siz ne dirsiz, ben dahi dilerem ki bir şehir dünyâda idüp âlemde bir ad işleyem kim benüm dahi adum âlemde kala» didi. «Ve siz ne cevâb virürsüz?» didi. Vezîrler meşveret itdiler kim meğer bir kâmil âkıl vezîri var idi. Adına Kantur dirlerdi. Hem Süleyman peygamber zamânında Angûr cenginde idi ve hem Süleyman peygamberün Kudüs'de yapdugı Mescid-i Aksa'yı görmüşdi. Kantur vezîr eyitdi : «İy şâh-ı âlem şimdiki zamânda sen dahi bir Süleyman'sın. Her zamânun bir Süleyman'ı olur, sen dahi bu zamânun Süleyman'ısın. Nola sen dahı bir ulu şehir bünyâd eyle kim Süleyman gibi âlemde anılasın» didi. Yanko bin Madyan'un îli memleketi leşkeri bî-kıyâs idi. Hem hattâ Kayser-i Rûm'dan tâ Engürüs vilâyetine degin varınca cemî' Firengistan ve Magrib diyârı tâ Tırablus'a değin ve Dimaşk'a varınca ve Acem vilâyetine varınca tâ Semerkand sınurından çıkup ta Hıtâ u Hoten, Çin u Mâçin Hindistan denizine, Deşt-i Bulgar, Kıfçak ve Tatar ve Türkistan ve Fars vilâyetine varınca. Deşt vilâyetinden berü kim Çerkes ve Kefe'dür, andan anarus Leh tâyifesi vilâyeti kim Urusdur ve beri kim Kara Bogdan'dur, andan yukaru Eflak'dür, anarusı Engürüs'dür. Andan öte Çıh'dür ve andan anarusı Çesar'dür, Moskov'dür. Ol dahi bir tâyifedür, bi-nihâyet memleketdür. Tâ hattâ andan anaru denize varınca karanulukdur, âdemî zâd yokdur, hem andan aşaga Latin'dür, Cesar'dür, Alaman'dür, anlar dahi bir tâyifedür. Ve Bosna, Alaman ve Engürüs aralıgındadur tâ hattâ Magrib zemînine değin. Ve hem andan anaru Rusya tâyifesidür. Tâ Habeş'den Zengibâr vilâyetinden tâ Hindistan denizine varınca rub'-ı meskûnun beğleri ve pâdişahları mecmû'ı Yanko bin Madyan'a dostluk idüp itâ'at iderlerdi. Yanko bin Madyan (78) dahı tâ Arab, Acem, Yunan, Rûm tâ Engürüs kapusından Semerkand tarafına varınca hükm iderdi. Ve Buhtü'n-nasr'la dahi Kudür-i mübârek'de ugurlaşup nice kez Buhtünnasr dahi sınışdı. Yanko bin Madyan'un eğer hükm itdügi leşkeri hesâb eyleseler kırk kez yüzbin ere güci yiterdi. Ve Yanko bin Madyan şol târih içindeyidi, kim Âdem peygamber yiryüzine hübût kılalı Yanko bin Madyan zamânına değin bu kadar : 4600 yıl geçmişdi. Ve İskender-i Rûmî dünyâya gelezden öndin bu kadar 430 yıl öndindir. Ve İsâ peygamberün dünyâya gelmezden öndin bu kadar: 615 yıl öndindi. Yanko bin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Madyan kim Kostantınıyye'yi bünyâd urdı, Resûlullah'un hicretünün bu târihine değin : 857. Sultan Mehmed Gâzî Kostantınıyye'yi feth itdi. Bu târihe değin Kostantınıyye'yi binâ ol ilm-i hendese bilenler dünyâyı çev çev hesâb itdiler. Kostantıyye fethine değin bu kadar : 2288 yıl ilerü binâ olunmuşdur. Bu târih ehlinün ittifâkıyile şöyle vâkı' olundı, dirler. Biz gine söz evveline gelelüm. Bu şehrün binâ olmasına sebeb neyidi, takdîr bu olsa gerekdi. Çünkim Yanko bin Madyan diledi kim bir şehir bünyâd ide. Evet, «aceb ne yirde olsa» diyü fikr iderdi. Bu fikirdeyiken bir gice nâgâh yaturken düşünde didiler kim, «yapacagun şehri Karadeniz'den Akdeniz'e akar bogazun kenârında binâ eyle» didiler. Yanko bin Madyan uyandı. Vezîrlerine eyitdi: «Bana bu hallü bir yir gösterdiler, bilmezem ol yir ne yiidür». Vezîrler dahı bilmediler, tahayyürde kaldılar. Nâgâh yine bir gice Yanko bin Madyan'ı tahtından döşegiyle kapdılar, getürdiler, şimdiki Kostantıniyye yiridür anda kodılar. Didiler kim : «Ol yapacagun şehri bunda bina ur» didiler. Heman dem Yanko bin Madyan uyandı. Kendüyi bir acâyib yirde gördi kim ve hem yalnuz gözlerin gine yumdi. Bir havf vâkı' oldı. Aceb düş midür» diyü girü gözin açdı. Gördi kim düş değül, uyandı, turdı, geldi. Kendüyi deniz kenârında gördi. Yalunuz mütehayyir kaldı. Turdı, dört yanaya seyrân itdi. Ol nâhiyede beğlerinden birini buldı. Hâlini, ahvâlini ana didi. Ol beğ dahi Yanko bin Madyan idüğin bildi. Hemandem hıdmet kuşagın kuşandı. Pâdişâhına kulluk şartın yirine getürdi. Atlandılar, ol ikisi ol arayı gezdiler. Karadeniz'den Akdeniz'e giden bogazda senbûse şeklinde şimal tarafında cezîre gibi olmuşdur, şimdi Kostantınıyye anun yirindedür. Pes, Yanko bin Madyan ol yiri gördi, beğendi. Hem o düşünde gösterdükleri (79) yir idi. Bunlar bu tarafda bu cânibden pâdişâhun halka çün sabah kalkdılar, pâdişâhı yirinde bulumadılar. Beğler, vezîrler pâdişâha ne hal oldugın bilmediler. Her tarafa adamlar göndürdiler, «Pâdişah bellürsüz oldı» diyü. Bunlar bu teşvîşde iken nâgâh haber geldi kim, «pâdişah filan yirde bulundu» diyü. Pâdişah andayiken vezîri Kantur azm idüp geldi, pâdişâhın ol arada buldı. Keyfiyyet-i hâli pâdişah, vezîrine didi. Eyitdi: «Bana işâret oldı kim bu yirde bir şehir binâ eyle» diyü. Vezîr dahı «semi'nâ ve eta'na» yiyüp itâ'at eyledi. Şöyle ikdâm itdiler kim ol yirde bir şehir bünyâd ideler. Ol yiri beğenip bina eylemeğe meşgûl oldılar. Yanko bin Madyan her etrafın beğlerine ve her memleketün pâdişahlarına ilçiler göndirdi. «Bana bunun gibi hal vâkı' oldı, ve hem bana bir şehir yap

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

diyü işâret itdiler. İmdi, siz dahı dostluk üzerine himmet idesiz ve hem memleketünüzde olan bennâlardan ve ırgadlardan gönderesiz» diyü haber gönderdi, Hind'ün ve Sind'ün ve Hıta u Huten, Çin ve Mâçin, Kıfçak, Bulgar, Rus, Tatar tâ Deşt vilâyetine varınca, Engürüs'den ve Moskov'dan ve Firengistan'dan tâ Magrib-zemînden ve Vilâyet-i Habeş'den ve Mısır vilâyeti Şam'a gelince, bennâlardan ol tâyifelerün beğleri ve pâdişahları hallü hâlince bennâlardan ve ırgadlardan göndereler. Andan sonra ol yine binâ urmaga başladılar. Gelüp ol handeki kazmaga başladılar. Kırk gün kırk arşun kazıldukdan sonra nâgâh bir ehremen kubbe çıkdı. Ol kubbenin boy ve dâyiresi kırk arşundı. Âkıbet kapusın bulup açdılar. İçinde deyyâr nesne yok, ve illâ kubbenün içinde ne gördiler? Beş yirde beş kerkes var. Bu kerkeslerün başları yok. Ve bir yirde dahi altı kerkes şeklinde mıknatıstan elmas ile örtülmüş kubbenin altında tururlar ve illâ bu beş yirde olan kerkeslerün başları yokdur ve altıncı bölükde olan altı kerkesün başı vardur. Her bölük önünde birer levha turur; târihleri yazılmış ve kazılmış. Çünkim ol levhaları alup nazar eylediler. Gördiler kim kimesne okuyamaz. Yetmiş iki dil söyler bilür adamlar getürdiler ve illâ ol levhalarda olan yazıları ne vecihleyidügin bilmediler, hayran kaldılar, aklile. Ol zamânun kâmilleri kim Eflâtun şâkirtleri Eflâtun'ı görmüşlerdi ol levhalarun târîhini bilmeyüp aklı şol araya irgürdiler kim Hak te'âlâ ulu pâdişahdur, ne evveli var, ne âhiri var, bî-zâmandur ve bî-mekândur, âkıllar (80) anun niteliğine akıl irgürmez. Nice nice mahlûk, nice nice tâyifeler getürmüşdür ve nice tâyifelerden sonra Âdem'i yaratdı. kendiniin vahdâniyyetin bildürmek içün. Zirâ kim Âdem'den öndin Hak te'âlâ'nun birliğin ve niteliğin kimse bilmemişdür. Heman kendinün birliğin Âdem'e bildürdi. Anın içün Kur'an'da buyurmışdur kim bu âyetle[1] « ولقد كرمنا بني آدم » diyü. Bunı kim, ol zamânun âkılleri cem' oldılar şol yire. Akl irişdürdiler kim Hak te'âlâ evvel bir tâyife yaratmışdur. Ol tâyife gelüp bin yılda bir kerkes düzüp ol kubbenün içine korlarmış. Ne suretde idüğin girü anlar bilirler. Çün bin yıl tamâm olur, anun dahı başını kesüp bir dahı korlarmış. Çün iki bin yıl tamâm ola, bir kerkes dahı korlarmış. Anun dahı başını kesüp üçünciyi korlarmış. Alâ hâzihi'l-kıyâs bin yılda bir kerkes korlarmış. Çünkim yidi bin yıl tamâm ola,ol mahlûkun başların giderüp yidin-

1 «Biz âdemoğlunu şereflî kıldık». İsra, 17/80.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ci bölüğü altı kerkesün dahi başı gitmiş, heman bir kerkes başı tamâm tururmış. Bundan bildiler kim bu kadar tâyife gelüp gitmişlerdür, ol demden bu deme gelince hesâb itmişlerdür 4424 yıl olmışdur. Andan ötesin bilmediler. Dünya yaradılalı kaç yıldur Allah te'âlâ'dan gayrı kimse böilmez, لا يعلم الغيب الا الله »[1].

Ve hem Yunus Emre'm eyitdi :

Altı kez dünya toldı
Yidincide Âdem geldi

didügi bundan ötürüyimiş. Çünkim kubbenun hâlini göribildiler kim Hak te'âlânun mahlûkıdur, fenâ bulmışdur, heman bâkî Allah'dur kim ana zevâl irmez, bî-zevâldür. Biz yine söz evveline gelelüm : Çünkim Yanko bin Madyan yidi yıl taşını kirecini dükeli hâzır itdürdi. Sekizinci yılda etrâf-ı âlemden çeriler cem' idüp her memleketün pâdişâhları ve beğleri hallü hâlince gönderdüği âdemler ve kendinün hükmünde olan leşkerlerile, kırk kez yüz bin eri vardı, hâzır idüp, hem kırk bin bennâ ve ikiyüz bin ırgadı vardı, hâzır durdılar, hisarun bünyâdını urarlar. Meğer kim müneccimler kavlince bir sa'at varmış kim otuz yılda bir vâkı' olurmış, ol sa'atı gözleyüp tururlardı. Hisarun içinde minâreler gibi miller yapdurdı. Her milin üzerine çanlar asakomuşlardı, ol sa'at gelicek ol çanları çalalar, hemandem bennâlar ve leşker bir uğurdan hisarun bünyâdını bıragalar. Üstaz müneccimler üsturlablarile ol sa'ati gözlerlerdi. (81) Meğer kim ol sa'at dahı gelmemişdi. Şenbe gün merih sa'atinde kaza-yı âsumâni bi-emri rabbânî şöyle câri olmışidi kim Hak te'âlânun işine kimse mâni' olmaz. Âdem oglanı miskin ne kadardur kim vardur, ne tedbîr iderse takdîr anı men' eyler. Nâgâh hava yüzinde bir laklak bir yılanı götürüp giderken yılan can acısından laklakın agzından düşüp ol çanun birine tokundı, dahı ol çan ötdi, heman «ol sa'at oldı» diyü ol çanun âvâzın işidicek ne kadar çanlar varsa dünleyin çaldılar. «ol vakit oldı» diyü bir ugurdan bennâlar ve leşker bünyâdını bıragup yapmaga başladılar. Andan müneccimler ol hâli görüp feryâd eylediler. Pâdişah neylesün? Takdirde öyle olsa gerekdi. Çâr-nâçâr oldılar. Yine ol yapılan binâyı yıkup te'hîr eylemek idemediler. Yapmaga başladılar. Pâdişah gâyet melûl oldı. Bildi kim bu şehrün sonı harab

1 «Gaybı ancak Allah bilir». Neml, 27/65.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olıcakdur, ma'mûr olmayıserdür. Andan kırk kez yüz bin er hem kırk bin bennâ ve ikiyüz bin ırgad kırk günde şehrün bünyâdını bıragup dâyiresin tamam itdiler. Üçyüzaltmış bergoz itdiler. Her bir bergozun aralıgın otuz beden itdiler. Ve altmış kapu eylediler. Her gün ki kapudan çıkarlardı. Bir ayda altmış kapuyı dıvar eyledilerdi. Tolanurdı bac almagıçün. Andan sonra bin kilise ve altmış bin ev ve biş yüz kervansaray yapdılar. Çünkim tamâm itdiler, andan mecmû'-ı memleketlerden Arab'dan Acem'den Vilâyet-i Rûm'dan ve Engürüs'den zulümile çok evler serdiler ve çok şehirler virân eylediler. Getürdiler bu şehri zulümile toldurdılar, âlem halkını tamâm inletdiler. Ol aranun halkını zulmile getürdikleriyçün bu şehre beddu'â eylediler. Dillü dilince, dînince Hakk'a çok tazarru'lar itdiler, ve zârlıklar itdiler.Göz yaşın akıtdılar. Ol şehrün harâb olmasına sebeb oldu kim çok âh u vâh almışdur, anıniçün her vakit ol şehrün sonı harâb olur. Zîrâ kim harâb olmasına du'â kılmışlardur. Her âhun gözi yaşı yirde kurumaz. Bu acebdür kim :

Niceler yapdı saray oturmadı
Niceler ekdi tohum götürmedi

Zulmile yapılmışdı ol şehir
Lâ-cerem oturmayup oldı kahr

Her ne kim ol zulmile bünyâd ola
Ger Süleyman ide anı yil ala

Pâdişah çünkim ide cevr ü sitem
Inmeye gökden yire bârân u nem

Çün şehir tamâm oldı, adını Yanko bin Madyan kodılar. Ve hem ol şehri ol binâ itdi. Ve hem kendünün adın ol kodı. Andan şehrün dâyiresünde (82) ve sahrâlarında üçyüzaltmış pâre kal'alar yapdılar, tâ kim yabandan çeri cem' itmeğe muhtâc olunmaya. Şöyle itdi kim yüzbin er atı, tonı ve giyümiyle ol hisarun dâyiresinde hâzır olalar, hâcet vaktinde gerek ola. Angür zamânında bir şehir binâ itdürmişdi kim Yanko bin Madyan dahi ol binâ üzerine ol şehri tertîb eyledi. Şehrün içinde miller yapdı. Bir ulu mil yapdurdı, bişyüz arşun mikdârı. Şimdi bakır at kim anun üstündeyidi. Nitekim Angür dahi eyle itmişdi. Yanko bin Madyan, bu dahi ol sûretde itdürdi. Ol mil üzerinde yidi başlu bir ejderha itdürdi kim kimse anı şerh eylese olmazdı.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yanko bin Madyan kendü sûretin bakırdan itdürüp ol ejdehânun üzerinde kodı, şimdi kim bakır at yiridür, öninde bir kilise dahi yapdurdı kim bin hücresi vardı. Her hücresinde yidişer ruhban sâkin olup kendü dinleri ve mezhebleri tarikince okurlardı. Zîrâ kim ol vakit Îsâ dîni zâhir olmamışdı; Zebûr, Tevrat okurlardı. Îsâ peygamber dünyâya gelmezden öndin binikiyüz yıldı. Ba'zılar bu kadardur didiler : 615. Yanko bin Madyan ol zaman kim Kostantınıyye'yi binâ itmişdür ,ol vakit dürlü dürlü mezhebler çogdı. Kimi oda tapardı, kimi puta tapardı, kimi güneşe, kimi Zebûr'a tapardı. Ol tarîkçe rüzgârların geçürürlerdi, tâ Îsâ dini zâhir olunca. Ol vakit Beytü'l-mukaddes' de binbişyüz yaşında bir keşiş vardı. Yanko bin Madyan ol keşişi anda getürdü. Hûd peygamber zamânından kalmışdı ve çok rüzgâr geçürmiş idi. Yanko bin Madyan her gün gelüp ol keşişi ziyâret iderdi. Yidibin ruhbanlarun ulusıydı. Ol ne kim dirse anı iderlerdi. Ol keşişün gıdâsı zeytün idi. Zeytünden gayrı nesne yimezdi. Bunda bu kadar zeytün gelmesinün sebebi buydı. Bunlara zeytün hâsıl olurdı. Târîh ehlinden rivâyet olur, kıssa tarîkince olur : Meğer kim Magrib vilâyetinde bir kâmil vücûd vardı. İdris peygamber şâkirdlerinden idi. İdris peygamberi bilürdi. Anun ilmi ana müyesser olmuşdı. İlm-i he'yet, ilm-i kimyâyı, ilm-i Bukrat, Sokrat, Eflatun ve Yunan hakîmleri ilmin bilürdi. Ol asırda andan kâmil kimse yogdı. Dürlü dürlü tılsımetler baglardı kim hiç ana akıl irmezdi. Adı Rukiyye idi. Vilâyet-i Magrib'de meşhûrdı. Magrib'de olan tılsımetleri ol baglardı. Nazîri yogdı. İşitdi kim Rum vilâyetinde Yanko bin Madyan bir ulu şehir ve bir ulu (83) kilise yapdurmış. Andan Rukiyye dahi Magrib zemînninden gelüp Kostantınıyye şehrine gelüp kendüyi ve hem hünerin izhâr idüp bildürmek diledi, tâ kim anda bir tılsımet baglaya tâ kim adı âlemde anıla. Pes Rukiyye vilâyet-i Magrib'den çıkup vilâyet-i Rûm'a geldi. Ol şehri ve ol kiliseyi temâşâ kılup ta'accüb eyledi. Andan kendi dahi diledi kim kendü bir tılsım bünyâd ide, zamân u rüzgârda anıla. Pes vardı, altundan bir nesne te'lîf iti, garâyib ü acâyib. Şöyle kim sıgırcuk şeklinde bir tasvîr eyledi. Agzında bir zeytün çekirdeğün koyup üzerini elmasdan bend idüp ol sıgırcuk şeklinde olanun agzında kodı. Gine bir altundan bir levh düzdi; İdris peygamberün havaslarından ve İbrâhim peygambere inen suhufdan ve hem Mûsâ peygambere gelen Tevrat'dan içinde olan havaslardan ve Zebûr'a gelen esmâlardan ve Lokman Hakîm'ün hikmetlerinden. Ve bu esmâları cem' idüp ol levhun üzerine kazdırdı. Ol sıgırcuk sû-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

retin getürüp ol kilisenün kubbesi üzerine muhkem berkitdi. Andan dahi Acem vilâyetinde Isfahan nâhiyesinde bir pınar vardur ki ana Sıgırcuk pınarı dirler, nâgâh bir memlekette ki çekirge olsa ol pınarun suyından ne mikdâr gerekse alup çekirgelik olan ol vilâyete getürürlerdi. Şol yirde kim ol suyı yire koyarlardı, ol suyıla gelen sıgırcuk ol yirde karâr iderdi. Çünkim ol sudan nireye iletseler ol sıgırcuk şol kadar gelürdi kim hesâbın Allah bilürdi, ol yirde olan çekirgeleri helâk iderdi. Pes Rukiyye dahi diledi kim ol sıgırcuk suyından getüre. Pes yüzi ol etrâfa eyleyüp yüz kumkuma düzdürdi. Yüz dâne andan ol yüz kumkumayı alup Isfahan'a vardı. Ol sıgırcuk suyı olan pınardan her kumkumaya bişeryüz dirhem su koydı. Hakk'un kudreti şöyle câri oldı kim her yüz dirhem suya bir alay sıgırcuk gelürdi. Her alayun hesâbın Allah bile. Pes ol yüz kumkuma suyı getürüp ol kilisenün içinde zincirile asakodı. Her kumkumanun suyına biş alay sıgırcuk geldi. Bişyüz alay sıgırcuk Kostantınıyye'nün dâyiresine yayıldılar. Şehrün dâyiresi sıgırcıgla toldı. Pes kaçan zeytün vakti olsa, her memlekete kim zeytün olur, eğer Firengistan'da ve eğer Magrib'de ve eğer Mısır'da ve Şam'da Şol zeytün agacı çog oldugı yirde ol tılsım kim Rukiyye düzmüşdi, ol levhi getürüp ol sıgırcuk şeklinde olan kuşun boynına (84) asakordı. Hemandem ol bişyüz alay sıgırcuk gelmiş olurdı. Etrâf-ı âleme perâkende olurdı. Zeytün olan vilâyetlerden her sıgırcuk üçer dâne zeytün alurdı. İki dânesin iki minkârına alurdı ve bir dânesin agzına olurdı. Götürüp, ol tılsımdan sıgırcuk altundan düzülmişti, üstine dökerlerdi, kırk güne değin zeytün vakti geçince, bu vechile iderlerdi, ol kadar zeytün hâsıl olurdı kim bî-kıyâs. Kırk günden sonra ol levhi alup gelesi yıla değin saklarlardı. Tâ gelesi yıl zeytün vakti olıcak gine ol levhi ol sıgırcuk şeklinde olanun üzerine yine boynına asakorlardı. Gene ol alaya gelen sıgırcuk ki âdetleri üzerine zeytün getürüp ol şeklün üzerine dökerlerdi. Ol ruhbânlarun gıdâsı andan idi. Gine Magrib vilâyetinde bir kâmil vücûd dahi vardı. Adına Erganus Hakîm dirlerdi. Magrib'de Rukıyye ile bir üstaz şâkirdlerinden idi. İşitdi kim Rukıyye varup Rûm vilâyetinde bir tılsım baglamış. Erganus Hakîm dahı Magrib zemînînden azm idüp Rûm'a geldi. Ol tılsımı gördi. Diledi kim kendü dahı bir tılsım bünyâd ide, kendi kemâlin ızhâr ide. Pes vardı ol dahi bir tılsım bünyâd eyledi. Tucdan bir hüsrevânî küp düzdi. Toplar gibi içi mücevvef jiveyile toldurdı. Andan balık şeklinde altundan bir şekil düzdürdi. Bildügi esmâlardan ve havaslardan ol tasvîrün

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

üzerine kazdurdı. Andan ol tasvîrleri getürüp ol top gibi top gibi hüsrevânî küp kim, jîveyile toldurmuşdı, bir altun balık şeklinde olan altunı anun üzerine kodı. Andan deniz kenârında bir mil yapdurdı. Ol topı ol mil üzerinde kodı. Sa'atle her gün deniz içinde ne kadar balık var ise gelüp deniz yüzinden ol mile karşu tururlardı. Secdegâhları gibi olmuşdı. Koyunlar gök ülkeri gözetdükleri gibi anlar dahi ol tılısımları gözedürlerdi. Kaçan kim gök ısısı olup hava gâyet germ olsa ol vakit gün ısısından ol top kızardı. Dahı içinde jîve harekete gelürdi. Ol şekil kim balık şekli gibi yapdı. Ol dahi harekete gelürdi. Ol hareket itdükçe deniz dahı harekete gelüp içindeki balıklar birbirini kovup irisi uvagın yimeğe başlarlardı. Uvakları irisi korkusundan kendilerin ol milün üzerine çıkup dâyiresine atarlardı. Hergün bu vechile bî-nihâye balık hâsıl olurdı. Ol balıkları alup satarlardı. Akçasın ol ruhbânlara taksîm iderlerdi. Anlar dahi alup kendü ma'işâretlerine sarf (85) iderlerdi. Bu vechile rüzgâr geçürürlerdi. Hiç gayri yirden düşelik gelmezdi. Artuk mala dahı hâcet olmazdı. Andan sonra Yanko bin Madyan leşkeri ve keşişler ol kilisede ve ol şehirde üçyüz yıl zindegânî idüp küfrile ömürlerin geçürürlerdi. Ömür çoklugına garrâ olup dürlü dürlü mezhepler tutup yollarından azdılar. Togrı yolı koyup eğri yola girdiler. Hiç ölevüz dimediler. Kendilerün hâline garrâ oldılar, ne'ûzü billâh.

Nice çok olsa dükenür ömr pes
Ne gerekdür ömr çogına heves

Nesne kim tîz dükenür çok sanma-gil
Azdur ol çoklıgına inanma-gıl

Çü dükenür ömr kalmaz pâyidâr
Birile bî-şek berâberdür hezâr

Geçdüğinde bin olur bir nefes
Âkıl isen hoş dime gel ana bes

Bu üçyüz yıldan sonra bir gün nevrûz güniyidi. Cemî' leşker anda hâzır olmuşdı. Ol kilisede olan binyediyüz yaşında keşîşi ziyâret iderlerdi. Andan Yanko bin Madyan gelüp ol sûretin düzdügi milün üzerine çıkup güneşe tapardı, secde iderdi. Kendüyi halka gösterürdi. Dahi ol Şemsiyye sarayında bulınan putı eline alurdı. Dahı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

şeytân-ı la'în ol putun içine girüp söylerdi. Halk ol âvâzeyi işidüp ol put söyler sanup ol puta taparlardı. Ol puta tapmayanı oda yakarlardı. Andan Yanko bin Madyan ol milden inüp gelürdi, ol kiliseye girürdi. Ol binyidiyüz yaşında olan keşişi ziyâret iderlerdi. Andan ol yidibin ruhbanlar katına cem' olurlardı. Andan üçyüzaltmış kâfir beğleri ve bin nefer beg oglanları ve Yanko bin Madyan ol kiliseye girürlerdi. Kamusın ol puta secde itdürürdi, cebrile. Her nevrûz günlerinde âdetleri buydı. Gâyet ulu cem'iyyeti olurdı. Çünkim gine bir nevrûz güni cem' olup ol kiliseye koyıldılar. Hemandem âlemleri yaradan pâdişâhlar pâdişâhı gayyûr pâdişah gayret idüp ol dem anlara hışm idüp bir hışmnâk bâd-ı akîm viribidi. Yiller esüp yagmurlar yagup bir azîm zelzele vâk' oldı kim Nûh peygamber zamânından ve Sâlih ve Lût peygamber zamânından berü, salavâtullâhi aleyhim ecma'în, ancılayın zelzele vâkı olmamışdı. Andan ol sa'at, Hak te'âlânun hışmı yitişüp ol zelzeleden ol kilise yiri yurdıyla kubesi aşaga göçdi. Yıkılup zîr ü zeber oldı. Ol keşişler ve ol ruhbânlar ve patrikler (86) ve beğler ve beğ oglanları ve Yanko bin Madyan ve ol arada olan leşker ve halk cümlesi ol kilisenün altında kaldılar, helâk oldılar. Ol tılsımetler hep bozuldı, harâb oldı. Şimdiki zamânda Kostantınıyye içinde Ayasofya'nun katında olan yıkık kilise ve ol vîrâneler kim vardur, oldurur. Çün hal böyle oldı, ol kiliseden taşra olan ve yanında olan bâkî halk kim vardur, ol hey'eti görüp tagıldılar. Her biri bir tarafa perâkende oldılar. Şehir ıssuz kaldı. Andan sonra yıkıldı, harâb oldı. İnsan gidüp içinden gidüp canavarlar oldı.

Çün kazâ gökden ine göz baglanur
İy nice cân u gönüller taglanur

Pes, râviler şöyle rivâyet itdi kim ol günlerde kim ol kilise yıkıldı, ol yıl içinde İlyas peygamber ve Hızır peygamber ve İskender-i Zülkarneyn dünyâya gelmişlerdi. Ol târîh içinde Hazreti risâlet dünyâya gelmezden bu kadar: 710 yıl öndin kim, ol vakit kim kilise yıkıldı. Kudüs-i mübârek'de dahı Kubbe-i sahra bile yıkıldı. Anda dahı altı bin keşişler vardı, anlar dahi helâk oldılar. Ol günde ruhbanlardan ve beğlerden ve beğ oglanlarından ve gayrı halkdan yüzotuz bin mikdârı âdem helâk oldı. Meğer Yanko bin Madyan'un bir oglı kaldı, andan gitmişdi, hâzır değüldi, adına Buzantin dirler-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

di. Ol vilâyetden kaçup Engürüs vilâyetine vardı. Engürüs ve Çıh ve Cesar ve Moskov ve Bosna ve Latin tâ Frengistan sınurına varınca ol memleketlerde kırk yedi yıl beğ oldı. Bunda şehr-i Kostantınıyye kırk yıl ıssuz kaldı. İçinde ejdeha ve yırtıcı canavarlar turdı, yirlendi. Buzantin kırk yıl Engürüs vilâyetinde beğlik itdükten sonra girü kasd itdi kim Kostantin şehrini gine ma'mûr ide. Ol vakit kim atası helâk oldı, Buzantin Engürüs vilâyetine gitdükde Buzantin'ün bir kılıcı vardı, onbeş arış uzunı vardı, üç arış dahi kabzası ve üç arış balçagı vardı. Meğer ol kılıc Şeddâd bin Âd'un idi, andan kalmışdı. Şeddâd'un kendü götürdüği kılıc idi. Şeddad'dan oglı Amlak'a kaldı. Amlak'dan oglı Dal'a kaldı. Dal'dan oglı Salsal'a kaldı. Salsal şunun gibi heybetlü salâbetlü kâfir idi kim altmış arış kaddi kâmeti vardı. Anun bahadırlıgı ve şevketi Engürüs ve Çıh ve Moskov ve Alaman ve Latin ve Bosna ve Yunan vilâyetlerinden ve Firengistan sınurından ve Magrib zemininden (87) Arab diyârına ve Acem vilâyetine değin anun heybeti tanınmışdı, ve illâ Hakk'un lutfı ve hikmeti buyidi kim Salsal gine kendü sınurından çıksa olmazdı. Heman kendü sınurından çıksa gayrı sınura basaydı, gayrı memlekete kasd itse iki ayagı yire batardı, tutulurdı, bir kadem ilerü gidemezdi, taşra kadem basamazdı. Sonra Salsal dahi dünyâdan gitdi, fi'n-nâri fi's-sakar. Oglanlarından ced be-ced ol kılıc Yanko bin Madyan'a değdi. Andan oglı Buzantin'e değdi. Buzantin ol kılıcı kendü götürdi. Yanko bin Madyan helâk olup Buzantin Engürüs vilâyetine giderken ol kılıcı Tuna'ya düşürmişdi. Ol kılıc Tuna'da kalmışdı. Ol zamânda çok cehd itmişler anı çıkarmaga çâre bulumadılar. Ol zamândan berü Tuna dibinde kalmışdı tâ bu zamâna değin kim Hazret-i risâlet hicretiniin 889 yılında. Tuna'da balıkçılar balık avlarken agları su dibinde ol kılıcun balçagına ilişür, çıkarırlar. Görürler kim bir acâyib tansık kılıcdur, dogrı mec misâlinde. Balıkcılar ol kılıcı tutup bir bâzergâna satdılar. Engürüs bâzergânlarından ol bâzergân ol kılıcı gördi kim ucından üç arış mikdârı sudan çürümiş, asıldan onbeş arışmış. Üç arış mikdârını çürümüş yirinden kesdürmiş. Şimdi bâkî oniki arış mikdârı kalmışdur. Ol bâzergân ol kılıca yeni kın düzmiş meremmet itmiş. Bu zamân kim Sultan Bâyezîd bin Mehmed Han kim tahta geçüp karâr itmişdi, hicretün 886 yılında. Engürüs'e ilçi göndürdi bir benâm kimseden. Ol ilçi anda Engürüs vilâyetinde, ol kılıcı satun almak istemiş. Ol bâzergân kıral-ı la'în korkusından satmamış. İlçi, kıraldan dilek idüp

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ol kılıcı almış. Kıral dahi ol kılıcı önine getürüp temâşâ itmiş. Târîhini görüp Engürüs keşişlerinden getürüp, her tâyifeden ol kılıcın târîhini ne dilden idüğin okıyup bilmemişler. Âkıbet ol ilçi ol kılıcı alup Kostantıniyye'de Sultan Bâyezîd halledallâhu saltanatehu, ana getürmiş. Sultan Bâyezid dahi Fireng, Rûm ve Yunan ruhbânlarından târîh bilenlerden sormış, kimesne bilmemiş. Meğer Firengistan keşişlerinden bir keşiş Magrib ve Latin görmüş imiş, Süryânî dilin bilürmiş. Süryân dilince okudı. Gördi kim, ol kılıc Şeddâd bin Âd'un imiş dimiş kim hem ol kılıc kimlerden kime kaldugın bilüp okumış imiş. Dimiş kim, bu kılıç Şeddâd bin Âd'undur, Âd düzdürmiş, kendi adını kazdurmış. Andan ced be-ced oglanlarına kalmış (88) Târîhinde bulup Âdem peygamber zamânından tâ Nûh'a gelince 2200 yıl geçmiş. Nûh tûfanında Âd oglı Şeddâd'a gelince 800 yıl geçmiş. Şeddâd bin Âd'dan Hazret-i risâlet'e gelince 3200 yıl geçmiş. Hicretden Sultan Bâyezîd'e gelince 891 yıl geçmiş. Ol kılıcun târîhi Şeddad'dan Sultan Bâyezîd'e gelince dörtbindoksan yıl geçmişdür. Sultan Bâyezîd çün bu târihi gördi, Bârî te'âlâ'ya çok şükürler eyledi. Didi kim: «Elhamdülillah babam merhûm şehr-i İslâmbul'ı feth itdise bana dahi Şeddâd'ın kılıcı Engürüs vilâyetinden geldi. İmdi ümiddür kim ol kılıc sebebiyle Allah te'âlâ tarafından nasîb ola. Yâhud oglanlarum Engürüs ve Latin'i feth idivireler» didi. Şimdi ol kılıc Sultan Bâyezîd hazînesindedür ve bu târîhün bu kadar: 891 yılında. Pes bu hikâyet münâsib oldugıyçün bu araya zikr olundı. Münâsib oldukdan sonra gerek öndin, gerek sonra ola, ayıb değildür. Amma biz gine söz evveline gelelüm. Çün Buzantin Engürüs vilâyeinden geldi kim şehr-i Kostantıniyye'yi ma'mûr ide. Engürüs'den leşker cem' idüp Kostantıniyye üzerine geldi. Pes hükm itdi kim ne kadar beğler varsa ve beğ oglanları, şehirlüden şol kim dünyâsı vardur kim neye gücü yiterse yiter, anlara hükm itdi: Şehrün içinde yirün altın kazalar, tâ nihâyet buldugı yire dek. Ol aradan bünyâd uralar. Kârgîr saraylar ve köşkler ve kiliseler ideler, yirün içinden tâ yiryüzine çıkınca yapalar. Yiryüzine çıkdıkda gene ol binânun üstine agır binâlar ideler. Köşkler ve kârbânsaraylar ve kiliseler ve hamâmlar binâ ideler. Vardılar bu vechile binâ itdiler. Anınçün bu binâları itdiler kim zelzele ve sâ'ika kim Yanko bin Madyan zamânında kim vâkı' olmışdı, anun korkusından yirün altında olan binâlara ol bünyâdları itdiler. İmdi Kostantıniyye'nün iki kat olmasına sebeb bu vechile oldı. Ol zamândan kalmışdur kim

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

şimdiki zamânda dahı ne kadar yirün altında kazarlarsa agır binâlar bulurlar. Andan sonra ol zamân halkı her kaçan ki bir sâ'ika ve yıldırım ve yagmurlar yagsa ol yirün altında olan binâlara girürlerdi, ol sâ'ika geçince gerü çıkarlardı. Ol zamânda her ne kim iderlerdi, bu vechile iderlerdi, ol tarîk üzerine giderlerdi. Ya'nî i'tikâdları buydı kim ol sûretle olan binâ değme nesneden yıkılmaz sanurlardı.

Çünkim işi işleyen takdîrdür
Pes ne kim tedbîr itse tezvirdür

Cümle dirlik hasret içün itdiler
Sonra alup hem koyuben gitdiler

(89) Çün kazâ ire anı itmeğe def'
Göğe çıksa kaçup itmez hiç nef'

Çün Buzantin İstanbul'ı ma'mûr itmeğe başladı. Ol mil kim yıkılmış idi, gine ancılayın bir mil yapdurdı. Andan üzerine bir fil sûretin düzdürdi. Andan kendi sûretin kim bakırdan itdürdi. Andan ol mil üzerine kodurdı. Buzantin file binerdi, zîra kim at çekmezdi. Andan Buzantin hükm itdi, zulm ile halkı kendü sûretine tapdurdı. Her kim gelüp kendü sûretine tapmazsa çıkarup ol milden aşaga atardı. Fitne fesâda ve zulme mesgul oldı. Hiç ölümin sanmadı. Bu hâlile halkı incidürdi.

Âkıbet baht anı magrûr eyledi
Rahmetinden hâlikun dûr eyledi

Çünki Buzantin oldı bî-edeb
Lâ cerem itdi ana hâlik gazab

Bî-edeblik itme kim ol şûm olur
Bî-edeb her hayrdan mahrûm olur

Bî-edeb halkı kamu oda yakar
Sanma kim kendüyi yalnuz yakar

Vay ana kim buldugında saltanat
İrte gice ola işi şeytanet

Vay ana kim dünyede sultân ola
Buradan gitdükde ol şeytân ola

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hak te'âlâ yine nevrûz günlerinde ana bir hışm göndürdi; tâ'ûn oldı. Buzantin-i la'în yüzotuz yıl beğlik eyledi. Andan sonra tâ'ûnla bir kezden helâk oldılar. Şöyle kırıldılar kim öşri dahi kalmadı. Tâ'ûndan kurtulan halk gine tagılup gitdiler. Şehir ıssuz kaldı. Çün Buzantin helâk oldı, Buzantin'un bir oglı kaldı. Adına Kir Mihal dirlerdi. Andan İskender-i Rûmî zamânı geldi. Anun zamânında yine Kir Mihal Kostantınıyye'ye pâdişah idi. İskender-i Rûmî zamânı geçdi. Kir Mihal zamânı dahi geçdi. Buzantin öldüğinden sonra: 980, andan İskender-i Rûmî'nün bu kadar yılından sonra: 220 yıl. Hazret-i Resûl'ün mevlidünden bu kadar öndin : 260 yıl. Yine Buzantin oglanlarından Kostantin bin Alaniyye adlu bir pâdişah kopdı. Engürüs vilâyetinden kopup geldi. Ol dahi bu şehri ma'mûr itmek istedi. Ol vilâyetün halkı komadılar. İttifâk idüp Kaysariyye'nün pâdişâhı Hırkil'e vardılar. Ol zamânda Kaysariyye'de Hırkil pâdişâh idi. Hırkil ol şehri yapmaga komadı. Hırkil zamânında İsâ dîni âşikâre olmuşdı. Hırkil İsâ dînin tutup şevket tutmuşdı. Mecmû'ı, hükmünde olan İsâ dini üzerinde olup İncil okurlardı. Hırkil zamânında havâriyyûnlar vardı, İsâ peygamber yâranlarından. Çün Hırkil şehr-i (90) Kostantınıyye'yi yapmağa komadı. Alaniyye'nün ol kudreti yog idi kim Hırkil ile ugraşa. Alanıyye Hırkıl birle tâkât getürmeyüp pes Alaniyye ol aradan Mısır'a vardı. Meğer Mısır'da ol havâriyyûnlardan İsâ peygamber yârânlarından bir kişi vardı. Du'âsı müstecâblardan idi. Adı Şem'ûn idi. Du'âsı makbûl idi. İşidüp Alaniyye anun katına vardı. Hâlini arz eyledi Şem'ûn dahi çok leşker virdi. Andan Alaniyye ol leşker ile deniz yüzinden gemiler ile Rûm diyârına çıkup Kaysar ile ceng ide. Hırkıl Kaysar dahi leşker cem' idüp Kostantın bin Alaniyye'yi karşuladı. Varup ugraşdılar. Âhirü'l-emr Şem'ûn'un du'âsı berekâtında Kaysar'ün çerisi sındı. Andan gine Şem'ûn ikisi barışdılar, sulh itdiler. Hırkil Kaysar'ün bir güzel kızı vardı, adına Âsafiyye dirlerdi. Şem'ûn ol kızı Kostantın'e nikâh idüp virdi, İsâ dini tarîkince. Andan sonra Kostantın bin Alaniyye ile Âsafiyye gine gelüp Buzantin şehrin ma'mûr itmek istediler. Andan ittifâk idüp ol şehri yine ma'mûr itdiler. Evvelinden dahi yini oldı. Güzel binâlar, miller ve kiliseler yapdılar. Ve bir kâmil dahi gelüp bir tılsım bagladı. At meydanında tucdan bir ejdehâ şeklinde düzip bir tılsım üzerine bir havas yazup kodı. Andan ol ejdehâ şeklinde olan tucı At meydanında dikdürdi. Meğer ol şeklün hâsıyyeti oldur kim ol şehir vî-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

rân oldukda içinde yılanlar ve ejdehalar durmuşdı. Âdem oglanı yılandan ve ejdehâdan içine giremezlerdi ve yüriyemezlerdi. Ol tucdan kim ejdehâ şeklindedür, anı kim dikdiler, heman yılan çıyan ve ejdehâlar ne kim var ise cümle helâk oldılar. Andan sonra ol zamândan tâ bu zamâna değin ol yirde yılan ve çıyan ve ejdehâ olmaz, olan dahi ziyân itmez. Kostantıniyye'den gayrı yirlerde olan yılanlardan yürümez. Hiç Kostantıniyye'de yokdur. Andan ma'lûmdur kim tılısım oldugı vâki'dür. Andan sonra Kostantın bin Alâniyye ol şehri ma'mûr idüp yapdurdı. Andan adın Kostantıniyye kodı. Bu ad ol binâ oldugından sonra kondı. Andan Âsafıyye gâyet za'îfe mîzâc idi. Âkıbetü'l-emr ol za'iflikden mizâcı doymuyup vefât itdi. Ol za'îflik ana gulüvv eyledi.

Dünyenün kahr u cefâsı çokdurur
Kimseye mihr ü vefâsı yokdurur

Pes ana âkıl olan inanmaya
Âb u kildür hiç ana tayanmaya

(91) Andan Âsafıyye'nün malı gâyetde çogdı, hesâbın Allah'dan gayrı kimesne bilmezdi. Âsafiyye vasiyyet itmişdi kim bu şehir içinde kendü canıyçün bir ulu kilise bünyâd ideler kim âlemde andan ilerü binâ olmaya. Öyle olsa Âsafıyye'nün malı birle Ayasofya'ya binâ itdiler. Ayasofya'nun binâsı andandur. Bir rivâyetde şöyle rivâyet olunmışdı kim Ayasofya'yı binâ iden Firengistan'dan gelmişdi, gâyet hünermend, kâmil üstâd mühendis idi, andan geldi Ayasofya'yı binâ itdi. Şol vecihle kim ol yiri kırk arşun kazdılar tâ suya inince. Andan kırk arşun yir içinde binâsın urdılar tâ yir yüzine çıkınca. Dâyiresin kârgîr yaptılar. Andan dürlü dürlü agır binâlar itdiler. Ol binânun üzerine bir binâ dahi urdılar tâ yiryüzinden büyük kubbeye çıkınca. Çünkim büyük kubbe yirine geldi, bir gice bennâ gâyib oldı. Hiç kimesne nice oldugın bilmedi, nişânın dahi virmediler. Andan sonra Kostantın ne kadar kim cehd idüp ol üstâdı bulumadılar, âciz kaldılar. Andan her etrâfa âdemler saldılar. Varan âdemler bulımayup girü geldiler kim nâm u nişânın dahı bulımadılar. Çün bennâ bulunmadı, şehirlerde illerde çagırdurlar kim her kim bennâyı bulup getüre, ana nice in'âmlar va'adler itdiler kim ol haber âleme çavladı. Nice keşişler çok ahd

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

itdiler ve cehd itdiler mal tamâ'ına kim getüreler; mümkün olmadı. Nâm u nişânın dahi virmediler. Şöyle âciz kaldılar. Sonra Kostantın memleketde olan bennâları cem' itdürdi. Hiç kimesne el urmadı. Kostantın melûl oldı ol binânun battal kaldugına. Âciz kaldılar. Âhirü'l-emr onsekiz yıl ol binâ şöyle nâ tamâm yatdı. Meğer ol bennâ gâyib olup gitdükde kaçup Firengistan'a gitmişdi. Anda dahi varup gine bir ulu kilise bünyâd itdi. Onsekiz yıl onı yapdı. Anun dahı binâsı kubbe yirine gelicek gine andan dahi kaçtı. Kostantiniyye'ye geldi. Çünkim şehir içine girdi nâgâh anı bir kimesne bildi. Alup Kostantın katına getürdi. Çün Kostantin bennâyı gördi, gazaba geldi. Eyitdi kim: «Bre kişi! Bu sûretlü binâyı tamâm itmek elünden gelmezdi, niçün bu kadar malum harc idüp bunca emekler çekdirdün?» didi. Üstâz eyitdi: «İy pâdişah! Ben bu binâyı yapdugumdan ötürü gitmedüm. Öte gitdügüme sebeb oldur kim eğer ol vakit ben gitmesem te'hîr idüp binâ oturuşmadın kubbeyi yapdururdun. Ve çünkim binâ otururmadın yıkılup virân oldurdı. Benüm dahi hünerüm ve senün harcun hebâ-i mensûr olurdı. Ben andan ötürü gitdüm kim binâ oturuşdı, tamâm yirine geldi. Kubbeyi andan tamam ideyin», (92) didi. «Ve eğer inanmazisen gelün göstereyün» didi. Hem vardılar gördiler, bennâ didüği gibi dört biş arşun mikdârı oturuşmış. Andan ol üstâda hil'atlar virüp âferinler itdiler. Andan el urup yapmaga başladılar. Şöyle rivâyet eyledi: Râviler «bir def'a dahi battal kaldı» dir. Battal kaldugına sebeb oldur kim, hazînede mal kalmadı kim harc ideler, Te'hîr itdiler, tâ memleketlerden mâl u harâc gele kim gine yapalar. Ol zamân pâdişâhları zulmile nesne yapdurmazlardı. Ol binâ şöyle bata tururken meğer ol bennânun bir şâkirdi vardı. Dâyim ol binâyı beklerdi kim kimesne girüp içinden nesne almaya, diyü. Meğer birgün ol şâkird tururken bir yüzü nurlu kişi geldi. Bu binâya nazar idüp tururken bu şâkirde eyitdi: «İy yiğit bu binâyı niçün yapmazlar» didi. Ol şâkird eyitdi : «Pâdişâhumızun hazînesinde mal kalmadı kim harc ideler. Göyerler kim mal gele gine yapmaga el uralar. Azîz eyitdi: «Var üstâdını getür, ben ana mal göstereyin kim anunla bu binâyı tamâm ideler» didi. Şâkird eyitdi: «Ben korkarın burayı koyup gitmeğe nâgâh âletlerden bir nesne gide, beni helâk ideler» didi. Andan ol azîz eydür! «Sen varup yine gelince ben bundan gitmeyem» didi. Yemin itdi. Şâkird inandı, dahi gitdi, Gelüp üstâzına ol azîzün sözüni didi, hem cemâlin, hem hayâsın vasf itdi. Ol bennâ ol şâkir-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dine eyitdi: «Ol kişi tekin kişi değildür. Biz varınca tura mı?» didi. Şâkird eyitdi «And içdi kim ben anda varmayınca gitmeye» didi. Çün şâkird böyle didi, âkıllar fikr idüp eyitdiler: «Gelün bu şâkirdi bile anda varup almayalum tâ kim ol kişi ol aradan gitmeye» didiler. Şâkirdi iletmeyüp kendüler vardılar ol azîz ile buluşdılar. Ol azîz dahi bunlara bir yir gösterdi. «Kazun surayı diyi». «Bunda hazîne vardur» didi. «Alun dahi ol mal ile bu binâyı tamâm idün» didi. Hem vâkı'ada eyle itdiler. Ol arayı kazup bi-nihâye mal buldılar. Ol mal ile Ayasofya'yı yapdılar. Andan sonra ol azîz biraz vakit göydi. Gördü kim şâkird gelmez, bunlarun hîlesini bilür, gâyib olur. Şöyle rivâyet itdiler kim Ayasofya'nun mihrâbına karşu olan kapusından içerü giricek sol tarafında bucakda dört köşelü ak mermer bir direk vardur, anun dibinde gâyib olmuşdur dirler. Çünkim ol azîz and içdi, şâkird gelmeyince gitmeye. Şâkird çün gelmedi, ol velî dahi andan gitmedi, dirler. Gâyib olup ol arada kaldı dirler. Bu kez direkde bir hâsıyyet vardur diyü gelenler ol direğe kimi (93) sürinüp kimi bıçagile kazar. Gördiler kim ol direği helâk iderler, vardılar ol direği tuc ile kapladılar. Şimdiki halde ol direk tucile kaplanmışdur. Bazılar ol azîzi Circis peygamberdür dirler. Şimdiki halde dahi bir kimsenün bir yirinde agrısı olsa ol agrır yirini varup ol direğe sürerler, derdine devâdur dirler. Andan sonra Ayasofya'ya gine el urup etrâf-ı âlemde olan binâlardan ve illerde olan garîb mermerlerden direklerinden ve envâ' rengîn direklerden bulup getürdiler. Süleyman nebî Kudüs'de ve Aydıncuk'a yapdugı köşki sarayları kim Şemsiyye içün yapdurmışdı, anı dîvlere hükm idüp dîvler yapmışlardı. Dîvler âlemi geşt idüp her kande mermer ma'deni var ise bulup getürmişlerdi, dirler. Zirâ kim dîvlerden gayrı kimesne mermer ma'denin bilmezlerdi didikleri vâkı'dur. Ve hem âdem oglanları gördükleri yokdur. Zirâ kim dîvler bir sa'atde âlemi geşt iderler. Dünyada ne var ise hep bilürler. Ayasofya'da kim sekiz somaki mermer direkler kim vardur, kızıl somakidür, anun ma'deni kûh-ı Kâf'da olur. Dîvler anları, direkleri kûh-ı Kâf'dan getürmişlerdür, andan gayrı yirde bulunmaz. Ve hem âdem oglanları dahi görmüş değildür. Tâ ol zamândan bu zamâna değin kimesne sahk virmez. Ve işitmiş âdem dahı yokdur kim «filân yirde varmış» diye. Evet olsa bilinmese dürüstdür. Hem dîvlerden gayrı anı kimse bilmez didikleri vâkı'dür. Hem mermer ma'denin kimse görmedüğiyçün ba'zılar eydürler kim, «bu somaki didikleri düzme-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dür» dirler. Şöyle rivâyet iderler kim «ilerü zamânda her nice direk isterler ise ana göre kalıp iderlermiş. Ve dahi içine su koyarlarmış. Andan ne reng isterlerse ol rengi suya katarlarmış. Dahi bir ot olurmuş, ol otı dahı suya koyarlarmış. Ol su tonarmış, mermer olurmış» dirler. Ana beyân olsa gerekdi kim, bu zamânda dahi ol sanâ'atı bilür âdem olayidi. Zîrâ kim ilerü zamânda her ne sanâ'at te'lif olundıyise anı bu zamânda bilür âdem olmaya, andan ma'lûmdur kim abes sözdür. Hele eğer yin reng olsa fi'l-cümle vâkı'dür dimeğe yarardı. Bu kerre mermer vardur kim üç dört dürlü rengdür. Bir suya reng katup üc dört dürlü reng ve meve olmak muhâldür, akıl kabûl itse olmazdur. Amma Süleyman peygamber dîvlere getür didügi ma'kûldür ve hem vâkı'dür. Dîvlerin elinden her ne kim gelür dirlerse dürüstdür, hem akıl (94) kabûl itse olur. Andan sonra Süleyman peygamber dîvlere yapdurdıgı köşkleri ve binâları yıkdırup anda olan acâyib ve garâyib mermerleri ve direkleri eksikleri kadar getürüp Ayasofya'yı yapdılar. Ve dahi Nûh peygamberün gemisi tahtasından kim, Süleyman peygamber Beytü'l-mukaddes'de ve Aydıncuk'a evvelden yapdurdıgı binâlarda ol tahtalardan kapu itdürmişdi. Ol kapuları getürüp itdiler. Şimdiki halde dârü'l-islâm mihrâbına karşu olan kapular Nûh peygamberün gemisi tahtasıdur dirler. Çün bennâya bu esbâbları hâzır idüp Ayasofya'yı yapup büyük kapusının üzerini tamâm idüp dâyiresinde nice dürlü binâlar ve garâyib işler itdiler. Ve dahi dâyiresinde üçyüz hücre itdiler. Her hücrede ikişer râhibler ve batrikler ve keşişler olurlardı. Tamâm yüzyigirmi keşiş gicede ve gündüzde Âsafiyye cânı içün İncil okurlardı. Ve hem Ayasofya'nın mihrâbını Kudüs'e karşu itdiler. Şimdiki halde dahi eyledür, tâ kim ehl-i İslâm olunca Kostantın bin Alaniyye İsa peygamber dîni üzerine idi. Sonra Kostantın dahi azdı, vardı bir mil yapdurdı. Üzerine bir bakır at kodurdı ve kendi sûretin düzdürüp üzerinde kodurdı, Ba'zılar dirler kim ol bakır at tılsım idi kim ya'ni kâfirler i'tikâdı üzerine kim İstanbul'a tâ'ûn girmezdi. Mâdem ki ol bakır at tururdı, andan sonra Kostantın gine bir mil yapdurdı, bir ulu haç düzdürdi. Üzerine ol haçı kodı. Ba'zılar dirler kim ol haçı ol komadı. Evet sahîh oldur kim ol çepel haçı Kostantın bin Alâniyye anınçün kodı kim, mürted olmuşdı. Hikâyet iderler kim ol çepel haçı Kostantın çakup kendi kendü eliyile kodı. Milden inerken burnı tomrıldı, kanı dinmedi. Ol rencden helâk oldı, fî'n-nâri fi's-sakar. Şöyle rivâyet iderler kim

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Firengistan ve Rûm muhâsibleri, mühendisleri ve âkılları fikirleri yitdüginçe şol vecihle kıyâs itmişler kim Ayasofya'ya ne kadar mal harc olundı? Aklı şuna irgürmişler kim üçyüz bin sebûke altun harc olunmış. Her sebûkesi üçyüzbin filoriymiş, dirler. Ayasofya'nun bu kıyâs üzere harcın hesâb itmişler, lâya'lemu'l-gaybe illâllah. Amma ba'zı tevârihde bu vecihle beyân itmişler, ol dahi zikrolunsun, eğer vâkı' olmasa anmazlardı. Şöyle rivâyet itdiler kim: ol pâdişah kim Ayasofya'yı binâ itmek istedi, cümle vezîrlerin cem' idüp eyitdi kim: «Ben dilerem kim bir ulu kilise binâ idem kim anun misli âlemde olmaya. (95) Pes gerekdür kim bana bir üstâd-ı kâmil bir mühendis bennâ buluviresiz. Gâyet hünermend üstâd ola, anı yapa» didi. Andan vezîrler eyitdiler: «Teftiş idelüm görelüm» didiler. Andan vardılar ol yörede olan bennâları cem' idüp getürdiler kim «pâdişâhımuz bir kilise binâ itmek diler kim cihânda anun gibi olmaya. Hiç sizün elinüzden gelür mi kim ancılayın bir ulu imâret yapasız» didiler. Öyle olsa bir kimesne olmadı kim «ben yaparın» diyü ilerü gele. «Bizüm elümüzden gelür, yapalum dimediler. Pes vezîrler eyitdiler: «Ya gayrı yirlerde ve memleketlerde hiç bir kâmil hünermend üstâd bilmez işitmez misiz, kim anı getürevüz» didiler. Andan bu üstâdlar dahi hiç bir ancılayın kâmil üstâd dahi salık virmediler. Andan gine bir gün ol pâdişâh vezîrlerine sordı kim: «Hiç bir üstâd buldunuz mı kim ol didüğüm kiliseyi yapa» didi. Vezîrler eyitdiler: «Teftîş itdük ammâ hiç ancılayın üstâd elimüze girmedi» didiler. Meğer gine bir gün ol yirün bir ulu günleri oldı. Ulu kiçi bir araya cem' oldılar. Ol pâdişah ol meclisde eyitdi: «Ben dilerem kim, bir ulu kilise binâ idem âlemde misli olmaya. Hiç ancılayın üstâd bilür misiz kim anun gibi binâ yapa» didi. Pes ol keşîşlerün bir ululları var idi, tamâm binyidiyüz yaşında idi. Ol eyitdi: «İy pâdişâh! Ol sen didiğün binâyı ol kişi yapar kim bir mücellâ mermerün üzerinde bir yumurtayı dikse durgura» didi. Andan ol pâdişâh çün ol haberi işitdi, hükm itdi kim ol yirde ne kadar üstâd bennâlar var ise geldiler. Mümkün olup mermer üzerine bir yumurdayı dikine durdugurumadılar. Andan sonra hükm itdi ol şehirde ne kadar âdem varsa cümle geldiler tecrübe ideler, göreler kim hiç ancılayın âdem bulınur mı, yumurtayı mermer üzerine dike turgura. Pes ol kim kendi ihtiyârıyla geldi, hoş; kim gelmeye, yasak gösterdi, âdem komayup gücile getürdiler. El-kıssa ol şehirde âdem kalmadı kim gelmeye, hep geldi. Tecrübe itdiler. Mümkün

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olup kimse durgurımadılar. Gine pâdişah gazaba gelüp eyitdi: «Görün, dahi âdem varsa getürün» didi. Ol gün bir nice âdem çıkup arayup buldukların güc ile getürdiler; eğer bay ve eğer yohsul ve eğer hasta. Meğer bu arayanlarun birisi bir hamam külhânına vardı. Gördi bir oglan toz toprak içine gark olup yatur. Meğer bir garîb oglandı. Hiç bir turup oturacak yiri yogdı. Hamam külhânın vatan idinmişdi. Çün (96) anı buldılar güc ile sürüp pâdişah önine getürdiler. Ol oglan hiç ancılayin hâle ugramamışdı. Havf idüp tururdı. «İy aceb neylerler» didi. Hiç halden haberi yogidi. Ol pâdişah eydür: «Bire oglan! Uşbu mermer üzerine dikine yumurdayı durgurıbilür misin?» didi. Hiç cevâb virmedi. Gâyibden bir kişi geldi, bu oglana eyitdi: «Korkma! Durgurayın di» didi. Bu kez oglan eyitdi: «Beli, durgurayın» didi. «İmdi ileri gel, görelüm» didiler Heman oglan ilerü geldi. Ol gâyibden gelen kişi oglanun eline bir yüzük virdi. Eyitdi: «Yüzügi mermer üzerine ko, dahi üzerine dahi yumurdayı ko» didi. Amma gâyib gelen kişi oglana görinür, ayruk kimseye görünmez. Pes, oglan dahi ilerü geldi, mermer üzerine yüzügi kodı, dahı üzerine yumurdaya kodı. Bu kez elbette yumurda yüzük üzerinde dursa gerekdür. Pes pâdişah eydür: Hey oglan! Yüzüği gider, yumurdayı mermer üzerine ko» didi. Oglan eydür: «Mermer üzerinde böyle durur» didi. Ol pâdişah ol arada turanlar ol hâli gördiler. Eyitdiler: «Bu oglanı gâfil görmek olmaz. Bunda bir iş vardur» didiler. Zirâ kim bu kadar âdemler gelüp gitdiler, hiçbiri bu fikri itmediler, imdi bu oglanda bir hikmet vardur» didiler. Andan ol pâdişah oglana eydür «İy oglan! Bir kilise yapmak dilerin kim âlemde olmaya, anı binâ itmek elünden gelür mi?» didi. Oglan gine cevâb virmedi. Gine ol gâyibden gelen kişi «yapayın di» didi. Bu kez oglan yedür: «Yapayın, hem elümden gelür, didi» Çün oglan eyle didi, ol pâdişah anda olan keşişlere eyitdi: «Aceb gerçek ancılayın binâ itmek bu oglanun elünden gele mi?» didi. Pâdişah eyle diyicek anda olan akıllar eyitdiler: «Hele bu oglan tekin değildür, gelün bir tecrübe idelüm, görelüm» didiler. Ol pâdişah eydür: «Nice tecrübe idelüm?» didi. Andan ol âkıllar eyitdiler: «Nireye ol binâyı yapacak olursanuz ol yöreyi gösterün, bünyâdını ve resmini itsün, andan ma'lûm olur» didiler. Vardılar ol kilise bünyâd idecek yiri ol oglana gösterdiler kim şimdiki halde Ayasofya yiridür. «İmdi bu arada resm eyle görelüm» didiler. Gine ol gâyibden gelen kişi bu oglana eyitdi: «Bu arayı düzeltsünler, dahi üzerine yumuşak kum döksünler di» didi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Andan oglan dahı pâdişâha eyle didi. Pâdişah buyurdı, ol yiri düz idüp yumuşak kum döşediler, dahi oglana arz itdiler. Andan ol gâyibden gelen kişi gine eydür oglana : «Di, varsunlar gitsünler, irte geleler di» didi. Gine oglan bulara eyle didi. Ol pâdişah kendü sarayına azm itdi. Halk dahi anı gördiler, tagıldılar (97) gitdiler. Andan sonra ol gâyibden gelen kişi Ayasofya'nun yirinde resmin çevürdi. Binâ idicek yirleri tamâm gösterdi. Andan sonra sabah oldı. Gördiler kim pâdişah atlandı, cümle ekâbirler dahi atlandılar, ol binâ üzerine geldiler. Gördiler kim bir acâyib resim olmuş kim vasf olmaz. Hayran kalup bu oglana âferinler itdiler. El-kıssa ol gâyibden gelen kişi ol oglanun yanından gitmedi. Gösteriturdı nice kazılacakdur, nice bünyâd bıragılacakdur. Ol dahi hâzır olan bennâlara «şunı, şöyle idün» diyü gösterdi. Ol binâ tamâm olınca ol gâyib er ol oglanun yanından gitmedi. Andan oglan buyurdı; ol resim yirin kazup hendekler eylediler tâ suya inince. Andan kazıklar kakdılar. Kazıklar üzerine yidi adam boyı kurşun dökdiler. Oglan andan bünyâdın bıragup dürlü dürlü bendler itdiler, tâ kim yir yüzine çıkdı. Andan sonra gine ol pâdişâh vezîrlerin ve uluların ol binyidiyüz yaşında keşîş bile andan gayrı ne kadar i'tikâd itdügi keşîşler var ise cümle hâzır olup tanışup eyitdi : «Sizler ne dirsiz? Benüm gönlüm eyle diler kim bu kilisenün bir taşı altun ve bir taşı gümiş birle yapam. Ne maslahat görürsüz» didi. Pâdişah böyle diyicek gine ol binyidiyüz yaşındagı keşîş eydür: «Ben kitabda şöyle gördüm ki âhir zamânda bir kavim gele, malıyçün kardaş kardaşı öldüre. Oglan ataya, anaya âsî ola, belki elden gelürse öldüre. İmdi ol zamânda hiç binâda altun gümiş komayalar. Ve eğer anlar eylemezlerse tama'kâr pâdişahlar yıkarlar alurlar. Mülk zâyi' olur», didi. «Ve eğer pâyidâr olsun dirsen taşla yap», didi. Eyle oluncak vardı hüküm itdüği vilâyetlerde ne kadar garîb rengin mermer direkler var ise getüreler. Andan Aydıncuk'da Süleyman nebi[nün] dîvlere yapdurdugı köşki yıkdırdı, dahi hâcet oldugı kadar getürüp Ayasofya tamam olınca. Ol kadar rûzgâr geçdi kim ol oglan ak sakallu oldı, pîr oldı. İşte hod tevârîhlerde rivâyetdür kim ol zamânda âdemler çok yaşarlarmış. Ve hem vâkı'ada şöyledür kim biş altı yüzyıl bir kişi pâdişahlık idermiş. Şimdiki halde Ayasofya gibi binayı başlayup tamâm itmek mümkün midür kim bir pâdişâha nasîb ola? Belki nice pâdişahlar gele gide ançılayın binâ itmeye. Rivâyet iderler kim Edrene'deki Eski Câmi'i Emîr Süleyman bünyâd itmiş, biraz dahi Mûsâ Çelebi yapdırmış, andan Sultan Meh-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

med (98) tamâm itmiş. Bu kıyâs üzere Ayasofya gibi binâyı nice pâdişâhlar gele gide idemeyeler. Pes andan sonra ol pâdişâh Ayasofya'yı ol sûretile tamâm oldugı göricek Hak te'âlâya çok şükürler idüp yohsullara mallar sadaka idüp nice bin koyunlar ve sıgırlar kurban itdürdi ve ol binâyı yapanlara ve üzerinde turanlara çok ihsânlar itdi. Ücretlerinden ziyâde virdi. Andan sonra ol oglan kim pîr olmuşdı, cümle in'âmdan ve mülklerden gayrı bir kaftan ve bir tac itdürdi kim cümle altunla murassa'. Andan üzerine bir kıymeti rengin la'ller yâkûtlar inciler düzdürdi kim her bir taşının kıymetin kimesne bitirse olmazdı. Bu sıfatlu kaftanı arkasına ve ol sıfatlu tâcı başına giyürdi. Sonra sakalının her bir kılına kıymeti taşlara ve incilere gark itmiş tâ hattâ İstanbul'da bir kilisede tasvîr itdürmiş tâ kim kıyâmete değin yâdigâr olup anıla. İstanbul kâfirlerinün içine gelen müslümanlara kâfirler gösterürlerdi kim «bu tasvîr Ayasofya'yı yapan üstâddur kim ol yapduran pâdişah ana bu sûretlü in'âmlar idüp tasvir itdürmiş» diyü bunı gösterürlerdi. Ve hem İslâm oldugın dahi görmüş âdemler vardur kim bir ancılyın tasvîr yazılmışdı. Ve kaftanına tâcına ve sakalına kıymeti taşlar inciler ve dürlü dürlü rengin dizilmiş tururdı. Ve hem üzerinde vasf-ı hâli yazılmış dururdı. Ve hem vâkı'ada İstanbul'da her kilisede kim tasvîr yazılmış, üzerinde bir hat dahi yazılmışdur. Ol hat ol tasvîrün kim idüğin bildirür, ve nitdüğin beyân ider. Ol zamânda kim bennâya nice hürmet iderlermiş, şimdiki zamânda hürmetün in'âmun adı kalmışdur. Çünkim Ayasofya tamâm oldı, ol harc olan malı hesâb itdiler. Şöyle kıyâs itdiler kim «eğer evvel fikritdükleri gibi bir taş altından ve bir taş gümişden yapalardı ancak bu harc olan mal kadar altun gümiş giderdi» diyü tahmin itmişler kim vâkı'ada içinde taşlar vardur kim agırınca altun harc olunmışdur bunda gelince, andan üstâd perdâht idüp yirine koyınca. Zîra kim her bir taşı bir iklimden gelmişdür. İstanbul'da Sultan Mehmed câmi' yapdurdugı vakit iki direk getürmeğe nice zaman çalışmışlar, anda illetince âkıbet, uzundur, diyü âciz kalup birazın kesdiler, andan yirine illetdiler. Ba'zı üstâdlar şimdiki halde görüp ol direkleri dahı «uzun gerekdi, kısa kesmişlerdür» dirler. Ya ol (99) direkleri ol zamânda bir gayrı memleketden nice getürdiler? Getürince neler harc oldugın Allah bilür. Hem İstanbul'da Yeni Câmi'e olan harcı kim vasf idebilür? Husûsâ cümle direkleri taşları hâzır müheyyâ düzilmişdi. Heman bir yirden kaldırup bir yire komagıçün bu kadar mal harc oldı, kıyasın Allah bilür On yıldan ziyâde çalış-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dılar ve hem İstanbul'un meremmetin Sultan Mehmed gibi pâdişah üç dört yılda güc ile yapdurdı, dahı nice yirleri harâbdur. Ya ol zamânda İstanbul gibi kal'ayı kırk günde tamâm iden pâdişah aceb nice pâdişah idi? Evvelâ ana göre kıyâs eylen.

Hey neler geldi bu dünyâ kasrına
Hey neler geldi bu dünyâ asrına

Hey ne kimseler yaratmışdur iy cân
Bir katre sucagızdan müste'ân

Kim işiden vasfını âciz kalur
Fikri târik aklı sergerdân kalur

Ol zamânda zulm ile binâ yapdurmazlardı. Cümle ücret ile işledürlerdi. Şimdiki zamânda bir binâ yapdurmalu olsalar illerden ve şehirlerden akça değüştürüp hem bennâyı ve ırgadı dahi ilden çıkarup sürerler. Anda varanlarun dahi biri bennâ şâkirdi olup gitmez. Bennâya ve ırgada üçer aylık diyü harclık virürler. Biş altı ay işledürler. Andan akçayı ilden zulm ile çıkaralar. Bennâ ve ırgad zulm ile sürile. Aceb sonra gine âdemler göndürüp teftîş itdükleri nice maldur. Belki nicesi harc olmayup gine hazîneye dahi gele. Emîn'e, yazıcısına dürlü dürlü teftişler iderler, hesâblara çekerler. Maksûdları bu kim bulayki yanıla. Bir bahâne bulalar ki ol binâya harc olan malı bulardan alalar. Ol binâ şöyle râyegân kala ve eğer hiç nesne bulmazlar ise ol mi'mârı gözden bıragurlar, hor u hakîr iderler, bulmaduginden çok mal harc itdi, dirler. Bennâ ve akca il yanından çıkar hazîneden bir habbe harc olmaya. Dahi illere ödetmek istedikleri aceb nice maldur ki? Veyâhud ol sûretle yapılan binâdan sevâb ummak dürüst midür? Anun sevâbından geçmelüdür eğer günâhı olmazsa ve illâ günâhdan gayrı dahi nesi vardur, ola. Ammâ pâdişahlar kapusına ehl-i mu'âmele bâzürgân kim hâkim ola, bu kadar oldugına dahi şükürler itmek gerekdür. İlerü zamanda, Sultan Murad zamânında pâdişâh kulı, pâdişah kulı oglı olmaya, kapudan vazîfe ve timar itmezlerdi. Şimdiki zamanda kuldan kapuda yuvalar ziyâde olmışdur. Yabandan gelenün ragbeti ziyâdedür. Anınçün ilerü zamandaki bereket yokdur. Andan hüner ehline dahi ragbet az kalmışdur. Minnet hüdâya kim kendü gözinüzle gördinüz kim Sultan Mehmed İstanbul'da (100) Yeni Câmi'i ve Sekiz medreseyi ve imâreti ve ti-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

marhâneyi yapan Mi'mâr Sinan'ı döğe döğe nice habs içinde öldürdi. Aceb anun nice günâhı olaydı kim ol hâl ile ölmeğe müstehak olayidi. Hele uşde işitdük kim evvel zamânda üstâdlara nice hil'at virürlermiş. Şimdiki zamânda dahi nice hil'at iderlermiş. İmdi bundan ma'lûm olundı.

Ol zamânda başda tâc imiş hüner
Şimdi hâk-i pây oldı ol gevher

Kangı gevher ki'nda yokdürür kerem
Akıl mi'yârında değmez bir direm

Dünyede biz bir kerîme irmedük
Bir eser dahi keremden görmedük

Var diyen bu asr ehlinde kerem
Bana göstersün ki ben anı görem

Ucdan uca aradık biz âlemi
Bulmadık ehl-i kerem bir âdemi

Kimi kerem ehli ayân olmışdürür
Kimi yoklukdan nihân olmışdürür

Çünki ele gire gence ü zer ü sîm
Devlet anun ki adını kıla kerîm

Ola bedbaht ol ki dünyâlık bula
Anı saklayup adın nâkes kıla

Gerçi dirler mâl u rızk çok olsa yiğ
Issı nâkes olıcak yok olsa yiğ

Şimdi oldur kim ululuk direler
Ne yayalar ne kişiye vireler

Ol ki bir şahsa mâlik değül söze
Ulu olmışdur olar şimdi bize

Bûlbûl ü tâvusdan başladı bâg
Tutdı oların yirin bûm ile zâg

Aldı Dimne yirini aslanlarun
Ayu tutdı mişesin kaplanlarun

İse vü Meryem piyâde ider sefer
Tazı atlar biner uş her gör har

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bize yine söz evveline gelelüm. Çünkün Kostantin helâk oldı, ogli İlyon yirine beğ oldı. Ol dahi vefât itdi, ogli Harkıl pâdişah oldı. Adl u dâd ehliyidi. Hazret-i Risâlet aleyhisselâm dünyâya geldüğinde Harkıl İstanbul'da pâdişah oldı.

Ahmed-i muhtar imâmü'l-müttekîn
Hâce-i dîn rahmeten li'l-âlemîn

Ol gice dogmışdı ol rehnümûn
Düşdiler putlar sücûda sernigûn

Kanda vardı kilîse vü kenişt
Secde itdi kubbesinden seng u hişt

Sâve'nün suyı kurudı ol gice
Söyündi âteş-i gedâ ucdan uca

Ol nişânı görüben âteşperest
Bildi kim olasıdur vîrân u mest

Düşdi tâk-ı kisrâ eyvânı yire
Toldı cin âvâzı iller yeksere

Ki cihâna ulu peygamber gelür
Dîni cümle dînleri bâtıl kılur

(101) Ka'be'ye ol yıl gelüp ashâb-ı fîl
Ki itdi ebâbîl anları sebîl

Çün resûl aleyhisselâm rebî'ulevvel ayınun onikinci isneyn gicesi dünyâya geldi. Ol gice Nûşirevân'un tâk-ı kisrânun kubbesi yire göçdi. Acem vilâyetinde ateş gedâlarun odı söyündi, ayruk yanmadı. Sâve bahri soguldı. Ayasofya'nun büyük kubbesi aşaga göçdi. Ol gice binbir kilisenün kubbesi aşaga göçdi. Andan Harkil niçe kim Ayasofya'yı yapdurdı, turmadı, âkıbet fikr idüp ilçi göndürdi dürlü armaganlarla Resûlullah'dan icâzet aldılar; tâ icâzet almayınca turmadı. Zîrâ kim Hazreti Resûl sallâllahu aleyhi vessellem dünyâya geldügi gicede binbir kilisenün kubbesi aşaga güçdi, niçe kim ibtidâ eylediler, olmadı. Heman Ayasofya tamâm oldı, Hazreti Resûl'ün sallallâhu aleyhi vessellem hicreti berekâtında. Ve hem andan sonra ümmetine nasîb olacakdı. Hazreti Resûlullah zamânında Utbe bin Halîfe ol zamânun ulemâsını ve râhiblerini cem' idüp teftîş itdürdi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İncil'de Harkil müslüman olmuşdı ammâ nasâra fitne itdüği ecilden Harkil îmânın ketm itmişdi. Harkil dünyâdan gidicek oglı Yorgı kaldı. Ol beğ oldı. Resûle îmân getürmedi. Hazreti Risâlet zamânı dahi geçdi. Hazreti peygamberden üçbin mu'cizât zâhir oldı. Ve Hazreti Risâlet yiğirmiüç yıl peygamberlik itdi ve Cebrâil otuzbin kez yir yüzine indi. Yiğirmiyidibin kez Hazreti Resûlullah'a indi. Üçbin kerre kalan peygamberlere indi. Çün Hazreti Resûl dünyadan nakl itdi, yirine dört halîfe kodı. Evvel halîfe Ebû Bekir's-sıddîk hilâfetde iki yıl dört ay, ömri altmışüç yıl oldı. Ecel ölümün öldi, kendü evinde vefât itdi. Yirine emîrü'l-mü'minîn Ömer bin Hattab hilâfete geçdi. On yıl altı ay halîfe oldı. Ömri altmış yıl oldı. Ebû Lü'lü' adlı bir la'în Ömer'i hancer ile urup şehîd eyledi. Makberesi Resûl yanındadur. Yirine Osman bin Affân hilâfete geçdi. Onbir yıl oniki gün halîfe oldı. Ömri seksenaltı yıl oldı. Evi içinde şehîd itdiler. Andan emîrü'l-mü'minîn İmam Ali bin Ebî Tâlib kerremallahu vechehu zilhicce ayınun yiğirmibişinde, hicretün otuzbiş yılında hilâfete giçdi. Dört yıldokuz ay halîfe oldı. Namâz üzerinde şehîd itdiler. Ömri altmış yıl oldı. İmam (102) Ali Kûfe'de bir cum'a güni irte namâzın kılmaga vardı. Oruç güni idi, Kûfe içinde İbn Mülcem le'anehullah gâfilin şehîd eyledi. Cemâziyelevvel ayınun sekizinci güninde dünyâya geldi, ramazanun onbişinci güni dünyâdan gitdi. İmam Hasan hilâfetde tokuz ay onbir gün oldı. Ömri kırk yıl oldı. Medîne'de dahı zehirle helâk kıldılar. Andan İmam Hüseyin hilâfetde dört yıl oldı. Ömri ellibir yıl oldı. İmam Hüseyin'i Kerbelâ'da şehid idelden beru, hicretden tâ Sultan Bâyezîd'e gelince 859 yıl geçmişdür, rıdvanullâhi te'âlâ aleyhim ecma'în. Çün halîfeler zamanı geçdi hilâfet Mu'âviye'ye geldi. Mu'âviye gemilerle gelüp Rodos kal'ası üzerine düşüp zebûn itdi, sonra harâca kesüp geldi. Şam'da karâr itdi. Gelecek yıl hicretün 44 yılında Busr bin Ebî Ertat'i ikiyüz pâre gemîler ile ve kırkbin âdem ile Kostantıniyye üzerine göndürdi. Gelüben Kostantıniyye'nün dâyiresin yıkup harab idüp çok esîrler alup çok fütûh ile gelüp deniz kenârına indiler. Freng-i lâ'în Rûm tâyifesi ardına düşüp ceng idüp Busr bin Ebî Ertat anları sıyup denize dökup helâk itdi. Kalan kâfirile kaçup giri hisara girdiler. Busr bin Ebî Ertat dahi hisar cengin idüp hisarı alamayup girü Şam'a geldiler. Bunun üstüne tokuz yıl geçdi, hicretün 52 yılında Ebû Eyyûb-ı Ensârî gelüp ellibin kişiyile Abdullah bin Abbas ve Abdullah bin Zeyd bişyüz pâre gemiyile gelüp Kostantın şehrini hisar idüp altı ay egridüp ceng eyle-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

diler. Âkıbet bir cum'a güni yürüyiş itdiler. Azîm savaş oldı. Nâgâh Eyyûb-ı Ensârî'nün alnına çegre dokunup bildi kim hal böyle oldı, alımadılar dönüp yirlerine geldiler. Andan Ebû Eyyûb-ı Ensârî bildi kim kendüyin dünyâdan gider, vasıyyet kıldı kim «kılıclarunuzı yalun eylen, dahı hisara yürüyiş idün, ne yire varıbilürsenüz beni ol yire savaş arasında defn idün, makberemi belürsüz eylen» didi. Ve hem eyle itdiler. Yorgi ol vakit Kostantınıyye'nün tekvurıydı. Tekvur dahi bildi kim ehl-i İslâm'un bir ulusı öldüğin Bunların azgunlıgını. Kör Yorgi ehl-i İslâm'a âdem göndürdi. Eyitdi : «İçünüzden bir ulunuz gitdi, biz hod bildük kim siz anı bizden gizlerdinüz» didi. Ehl-i İslâm gördiler kim hal nice oldı, kâfirler dahı bilmişler. Âkıbet sulh itdiler. Yorgi gazâ tonların göndürdi. Çünkim hâl böyle oldı, ehl-i İslâm gitmek ardınca oldılar Döndiler kim gideler, kimisi karudan (103) kimisi denizden gemilerile gitdiler. Amma Yorgi gemiler tonadup iki oglına çokluk leşker karışup ardlarından yetdiler. Bir gün ve bir gice azîm ceng itdiler. Deniz yüzinde bî-nihâyet âdem kırıldı. Abdullah bin Sarh kim Osman'un ata bir kız karındaşı oglıydı. Ol kadar ceng itdiler kim deniz yüzinde kan revân oldı. Âhiru'l-emr, Abdullah bin Sarh gâyet bahadır kişiydi, def'aten gemileri biribirine çatdı, ceng eyledi. Âkıbet ceng içindeyiken tekvurın bir oglınun bir gözüni okla urup çıkardılar. Küffâr çerisi ol hâli gördi, kaçmaga yüz tutup gemiler ile kaçdılar, dahı karuya döneldiler. Abdullah bin Sarh ardlarınca döneldi, kara yirde bulara kılıc urup kâfirleri kılıcdan geçürüp Yorgi'nün iki oglın bile tutup bogazından berdâr itdi. Bâkî kâfirleri kılıçdan geçürdiler. Kimin esîr idüp bunca mâl u ganâyim ile bunca esbâb ile girü Şam'a geldiler. Yolda gelürken yüzon kilise, ondört pâre kal'ayı harâb itdiler. Bular böyle oldı, gelüp Şam'da karâr itdiler. Çünkim Yorgi bu haberi işitdi kim iki oglı berdâr olmış, kalan leşker kırılmış, ol gazab ile ve ol acılıga hançere düşüp kendüni helâk eyledi, fi'n-nâri fi's-sakar. Yorgi'nün bir oglı dahı vardı, adına Kostantin dirlerdi, yirine ol bey oldı. Eyyûb-i Ensârî'nün makberesi üzerinde nûr balk ururdı. Anı Kostantin gördi Bildi kim tekin değildür, def'aten üzerine bir âlî kubbe yapdurdı, ziyâretgâh itdürdi. Hak te'âlâ'nun kudretinden bir latîf pınar dahı çıkdı kim hasıyetlü, ol pınarun suyını şişelere koyup Firengistan memleketlerinde her diyârlarda alurlardı. Her derde devâ olurdı, hem her derde keffâret olurdı. Ol türbede nûr balk urdugıyçün, hem ol suyın hâsıyetinden ötüri ol türbeyi mu'azzez ve mükerrem tutarlardı. İşte

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bir kavil de böyle. Amma ba'zı tevârîhde böyle rivâyet iderler kim Eyyûb-i Ensârî gelüp Kostantıniyye şehrini hisar itdükde şol kadar eğritdiler kim ehl-i İslâm âciz oldılar, kâfirler dahı anlar gelelden açlıkdan âciz kalup bu yana Kostantin içinde olan kâfirler dahi bir araya gelüp ehl-i küffâr tanışdılar. Dahi ehl-i İslâm'a ilçiler gönderüp eyitdiler kim : «Maksûdunuz nedür? Bizüm üzerümüzde batdugunuzdan bizüm hod cümlemüz kırılmayınca kal'ayı virmezüz, ol hod mümkün değildür. İmdi eğer gayrı murâdınuz var ise anı eydün, ana göre tedbîr idelüm. Üşde ma'lûm oldı kim âciz (104) kaldınuz, çünkim şimdiye değin alımadunuz. Şimden gerü hod hisarımuzı alacak değülsüz» didiler. Eyle olsa Eyyûb-i Ensârî cümle ulular cem' idüp tanışdılar kim «bu kâfirler gerçek eydürler kim biz bu kal'ayı şimdiden girü alımadık ve şimden girü dahı alımazız. Zirâ kim ardumuz kızlukdur, halkın zebunlugı vardur. Evet, kâfirler dahı zebûndur. Gelün eyidelüm kim bizüm murâdımuz Ayasofya'da iki rek'at namâz kılmakdur, kılmışlardan olalum diyelüm» didi. Böyle didiklerinden muradları buydı kim, Hazreti Resûlullah'dan mervîdür, eyitmişdür kim «Her kim Kostantınıyye'de Ayasofya içinde iki rek'at namâz kıla, cennetlikdür» dimişdi. Ol heves üzerine arzularlardı. Hem kâfirlere dahi bu cevâbın virdiler. Çün kâfirler bu haberi işitdiler, cümle ululara bir yire gelüp tekvur ile tanışdılar. «Nice idelüm eğer bu hileyile bulara üzerimüzden ıravuz, ıramazsuz uşde helâk oluruz» didiler. Vardılar Eyyûb-i Ensarî'ye haber göndürdiler kim «sizler hoz çoklık halksız. Ol kadar halk gelüp hisara girüp namâz kılmak kaçan olacakdur? Ve illâ içinüzden bir nice ulularınuz hisara koyalum, gelün kılun» didiler. Andan tekvur rızâ virür. Eyitdi kim «evvel bin kişinün bişyüzi bir def'a girer ol çıka bişyüzi dahi gire. Hem deniz yüzinden geleler» didi. Andan Eyyûb-ı Ensârî evvel ihtiyâr olan kişilerün bişyüzini alup gemiye binüp deniz yüzinden geldiler, dahi içerü girdiler. Evet, ne kadar yarakları var ise aldılar, andan hisara koydılar. Eyitdiler : «Gine çıkdugunuz vakit yaragınuzı alasız» didiler. Pes müslümanlar dahi râzı olup yarakların virüp hisara girdiler, kâfirler önine düşüp Ayasofya'ya geldiler. Varup girüp namaz kılup biraz vakit seyrân itmekde eğlendiler. Bu yana kâfirler böyle itdiklerine peşîmân oldular, mekr ü hileye başladılar. Ol zamânda bir ulu keşiş vardı. Ol keşîşün sözine i'timâd iderlerdi. Ol keşîş Kalata'ya karşu bir yüksek yir vardur, ol keşîşün anda bir mu'teber yiri vardı, anda karâr iderdi. Sonra Sultan Mehmed Kostantınıyye'yi feth itdi,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

andan sonra Eski Saray'ı anun yirine yapdurdı, ol kiliseyi yeniçeriye yıkdırdı. Yıkdıkları vakit yeniçerinün üzerlerine yıkılup hayli yeniçeri altında kaldı, ol hoz ma'lûmdur. Bu kez keşîş tâkat getürmeyüp buyurdı; tekvura vardılar. Meğer tekvur dahı cümle halkıyla yaraklarıyla hâzır tururlardı. Müslümanları kal'aya koydılar. Anlar dahi peşîman olmuşlardı. Nâgâh bir fesâd etmeyeler, diyü hâzırlardı. Bu kez ol keşîş gelüp feryâd idüp saçın sakalın (105) yolup eyidür: «Zihî rüsvâlık itdinüz, bu türkleri getürüp bizüm mekkenün içinde koyup murdâr itdiler» didi. Andan tekvurile hâzır olan kâfirler eyitdiler: «Ya nice idelüm, âciz kaldık, eğer bulara üzerümüzden gidermezisek uşde az kaldı kim helâk olavuz, yâhud cebrile kal'ayı alup avratlarumuzı oglanlarumuzla esîr iderler. Nâgâh böyle olmakdan ölmek yiğrekdi oldı» didiler. Andan bu keşîş gine eydür : «Şimdiye değin olan oldı, anı döndürmek olmaz. Evet, bize revâ görmezüm kim sag esen bu türkler çıkalar gideler», didi. Bu kez yine tekvur eydür : «İmdi, nice idersiz, ne tedbîr idersiz, eydün biz dahi bilelüm, ana muti' olalum, eğer ulular revâ görürse», didi. «Bu içerüden gelen türkler yaraksuzlardur. Gelün deniz yüzinden gitmeğe komayalum. Gelün şehir içinden gidün, hem şehrimüzi seyr idün diyelüm, dahı bulara Balad tarafına çekelüm, hem hisarun kapularına yaraklu adamlar koyalum, andan müslümanlar gelüp geçdikçe biz arkurı girelüm ve andan her kapulara vardıkça anlar dahı yolların alup kılıç koysunlar. Bu sûretle bulara kıralum, dil çıkartmayalum» didi. Vardılar bu söz üzerine kavl idüp yarak gördiler. Andan müslümanları deniz yüzinden komayup karadan şehir içine çekdiler. Müslümanlarun cümle yarakları kapuda kaldı. Şöyle yaraksız müslümanları şehir içine çekdiler. Çünkim müslümanlar cümle ol kilise tuşına geldiler. Hemandem ol keşîş kilîseden bir nice yaraklu kâfir ile çıkup müslümanlara kılıç koydılar. Andan müslümanlar dahi ol hâli görüp cenge başladılar Ellerinde yarakları yok. Kimi agaç, kimi taş ele alup ve kim yumrug ile ceng itdiler. Görürler kim hâl böyle oldı, bu kez cehd idüp, «kal'adan taşra çıkalum» diyü hücûm itdiler. Her kangı kapuya geldilerise itdiler. Andan müslümanlar dahı kâfirile ceng iderler ve hem kal'ayı çokluk kâfirler yarag ile arkurı gelüp ceng itdiler, kapuları muhkem sıyırdıp giderlerdi kim «bolay ki bir yir bulavuz, kal'adan çıkavuz» diyürek nâgâh kapuya girdiler kim Tekvur Baladı'ndan aşaga Eğrikapu dirlerdi andan aşagada bir bergoz vardur kim taşra yanında hendekun iç yanında bir mermer direk var, dikilü turur. Meğer ilerü

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

zamânda bir pâdişah gelmiş, gâyetde âdil şâhmış. Meğer dibinde direk olan bergozun üzerinde bir ulu kasır varmış, dahi gelüp ol kasrun üzerinde ol pâdişah otururmuş, dahi şikâyetçi (106) değüllermiş. Hem ol hendekun taşra yanında ol direğe zincirler itdürmiş, bir ucı ol zincirün kendü kasrı içinde oturdugı yirdeyimiş. Her kimün kim bir zulüm olsa, ya bir kazıyyesi olsa gelüp ol pâdişâha arz idermiş. Her kazıyyeyi kendi dinlermiş. Hiç kimseye inanmazmış. Ol ki gelüp pâdişâhı hâzır bula, kazıyyesin arz idüp cevâbın alurmış ve eğer hâzır bulmasa ol zinciri depredirmiş. Dahi ol pâdişâh kendü çıkup dinleyüp yirine kormış. Ol zamânda ol pâdişâhun her şikâyetçileri kendü dinlerimiş. Ol ucdan kim «zulüm ideler, âhiretde kendüye azâb ola» diyü kimesneye inanmazdı, şunculayın âdil pâdişahmış, Kapusında yidiyüz çavuşları var imiş. Onikibin hâs kulları var imiş. Cümlesi kor kuşaklı hâs kulları var imiş, leylen ve nehâren kapusında mülâzimler imiş. Geri kalan leşkerün hoz kıyâsın Allah bilürdi. Niçe beğler ni'metin yirlerdi. Bir gün ecel gelüp defterlerin dürdi. Ne kendü kaldı ve ne halkı kaldı, cümle harâb olup hebâ oldı.

Nice iklimleri ol tutmışidi
Anca şâhlardan oyun utmişidi

Leşkeri cem' idicek ol şehriyâr
Kimse bilmezdi kıyâsın mürdgâr

Şöyle gitmiş halk biri kalmamış
Sanki ol araya âdem gelmemiş

Gelmiş illâ yine tiz olmış revân
Komamış birini hem kırmış kıran

Kasrı köşki kalmamış olmış harâb
Yurd idinmiş yirini anun gurâb

Şimden uşde gider var ne gelür
Ne turur var ne varur var ne alur

Şimdi ne şâh var ne kul ne tapu
Şöyle ıssuz kalmış uşde bu yapu

Gör neler getürür gider bu cihân
Kimini meşhûr kılur kimin nihân

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bu arada bu beyâna geldükde murâd oldur kim ol vakit müslümanlar ne kapudan çıkdugı ma'lûm ola. Zirâ kim şimdiki zamânda ol arada kapu yokdur. Rivâyet şöyledür kim Eğrikapu'dan aşaga sekizinci bergozda kim ol dâr direğidür, ol dâr direğinden bir bergoz aşurı, heman ol vakit ehl-i İslâm çıkdugı kapudur. Meğer ol kapu ol vakit Allah'un fazlı ile açuk bulundı, heman ol kapudan müslümanlar çıkmak ardınca oldılar. Meğer ol kapu karşusında bir kat hisar dahi vardı. Çünkim müslümanlar ol kapuya koyuldılar kim geçelerdi. Ebî Eyyûb-ı Ensârî heman kim kapu içine geldi, ol kapu üzerinden bir göğsünine bir taşıla urdılar, yüzi üzerine düşürdiler. Yanındagı tiz koltugına girüp kaldurınca karşusındagı burcdan (107) göğsine zenberekle urdılar. Ol arada şehîd itdiler.

Her iki dünye mülkine girdi ölür
Yalnuz Hak'dur ol bâkî kalur

Getürür hem giderür hem bî-ihtiyâr
Pes cihânı sevmeyendür bahtiyâr

Bahtiyâr olmak dilesen sana
Olmagıl magrûr hergiz sen ana

Evet, ol arada bî-kıyâs kâfir kırdılar. Şöyle kim geşteler birbirinün üstine yıgıldı. Müslümanların yarakları yogdı ve hem kendüleri azdı. Ammâ kâfirler inen çogdı. Çünkim böyle oldı, ol iki hisarun arasında taşradan içerüden müsülmanlara şol kadar kâfirler galabe itdiler kim kıyâsın Allah bilür inen ziyâde ceng oldı, müslümanlar hayli zaman daşra çıkamadılar. İki yanarı hisar arada kalup hayli zahmet çekdiler. Gördiler kim, Eyyûb-ı Ensârî'nün ölüsin alup gidemezler, birbirine eyitdiler. «Gelün, bâri kâfirler kim idiğün bilüp ölüsin alup gidemesünler» diyü ol ceng arasında iki hisarun hıfzında bir yiri açup defn idüp belürsiz itdiler. Dahi çıkabilen çıkup gitdiler. Ve niçesi ol arada şehîd oldılar. Şöyle rivâyet derler kim; ol arada iki hisarun hıfzında yetmiş ashâb şehîd olup ol arada taş toprak ayak altında belürsiz oldılar. Çünkim hâl böyle oldı, bâkî ashâb dahi karâr idemeyüp gemilerine girüp gitdiler. Pes kâfirler dahı «İslâm zebûndur» diyü vardılar ardlarından gemiler tonadup leşker göndürdiler. Gâziler gitdikleri uşde ol vakitde belüdür; yukaruda beyân olundı, tekrâr lâzım değüldür. Ba'zılar dirler kim, «ol hisa-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

run hıfzında ölen Eyyûb-i Ensârî'nün karındaşıdur kim ol cengde tutulmuşdı, ol kapu yanındagı bir bergozda. Cesedi ol bergozun penceresinden aşaga atdılar, düşüp ol arada şehîd oldı, kaldı», dirler. Amma ba'zılar ve ulemâ eydür: «Eyyûb-i Ensârî'nün mezârı budur» dirler. Zirâ kim Eyûb-i Ensârî hisar hıfzında defn itdiler. Bir nice tevârîhde dahi böyle buyurmuşlar. Eğer hisar hıfzında didükleri vâkı'se Eyyûb-i Ensârî bu hisar hıfzında mezârıdur, ol kim hisardan taşradur, ana mezâr-ı hıfzî demek olmaz. Hisardan inen ırakdur, eğer ba'îd değüldür, Hakk te'âlâ emr eyleyüp meyitini hâslarına iletüp ol arada defn idilmiş ola. İş anundur. Çünkim ehl-i İslâm göçüp gitdüğinden sonra küffâr ol arada nice alâmetler gördiler. Andan ol sebebden anda ol mezârı belü idüp ziyâretgâh itdiler. Ve hem Allah'un hikmetiyle (108) başı ucından bir servi agacı bitdi ve bir pınar çıkup ayazma idüp halk gelüp anda kimi yunup ve kimi sıtmasın baglarlardı. Gine sonra şöyle kalmışdı. Andan Sultan Mehmed İstanbul'ı aldı, dahı nice zamân sonra meremmet itdürdi. Ol vakit anda işleyenlere bir bir gözüküp «nice ayaklarsız» dimiş. Eyle olıcak vardılar ol mezârı kaldurup üzerini yapdılar, bir âlî ziyâretgâh eylediler. Gine bir yana yaturken bir pınar yirin göstermişler, düşünde. Kazdılar, yapılmış hâzır pınar çıkdı. Şimdiki halde ol arada olanlar andan içerler. Bundan sonra arada kırk yıl geçdi. Hicretün 92 yılında Benî Ümeyye zamânında Süleyman bin Abdullah halife oldı. Kızkardeşi oglı Ömer bin Abdülaziz'i viribidi. Seksenbin er ile gelüp çok gazâ itdiler, çok vilâyet aldılar. Kostantınıyye'nün üzerine düşüp kara tarafın alup ilin vilâyetin ıssız kodılar. Giri zafer bulmayüp dâyire kal'aların ve illerin vîrân kıldılar. Andan geçüp Kostamonı üzerine düşüp hisar idüp giri alımayup dönüp Şam'a geldiler. Bundan sonra biş yıl bunun üzerine geçdi. Hicretün 97 yılında yine Süleyman bin Abdullah kız kardaşı oglı Mesleme yüzyigirmi bin er ile gelüp Aytıncuk'da kışladılar. Yaz oldugı vakit gelüp Kostantınıyye hisar itdiler. Şöyle kahtlık kızlık oldı kim kâfirler adam nicesin yiyüp müsülmanlar ot otladılar, gazâyı koyup gitmediler. Âhiru'l-emr Ömer bin Abdülazîz halîfe kendi geldi. Kalata'yı ol yapdurdı. Kostantınıyye üzerine havâle kodı. Kalata'nun adını Medînetü'l-kahr kodı. Kostantınıyye'yi andan zebûn eyledi. Süleyman bin Abdülmelik halifeden destûr diledi, Şam'a gitdi. Halîfe ile Mesleme şehri koyup gitmediler. Âhirü'l-emr kâfirler zebûn olup şehri sulh ile virdiler. Ellibin filori harâc dahı yılda harâca kesdiler. Mü-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sülmanlar kim kâfirlerden esîr almışlardı, kimin Trablus'da ve kimin Şam'da ve kimin Mısır'da perâkende olup gitmiş esirleri cem' idüp geri virdiler. Ol sulh üzerine karâr idüp barışdılar kim leşker dönüp Şam'a giderken meğer Kostantınıyye tekvurı Firengistan'a haber göndürmiş, bî-had gemiler ile gelüp halîfenün önin bagladılar. Halîfe dahı Mesleme ile bulışup bir yirde cem' olup üç gün anda gice gündüz azîm ceng itdiler. (109) Kostantınıyye tekvurı Mihayil dahi yüz pâre gemiyile ardlarından irdiler. Halîfe ve Mesleme çerisi bu hâli görüp karaya döküldiler. Âhiru'l-emr Mihayil dahı alayların düzüp karaya çıkup üç gün dahi karada ceng itdiler. Âhiru'l-emr Hak te'alâ ehl-i İslâm'a fursat virdi, kâfir çerisini münhezim idüp sıdılar. Halîfe ve Mesleme tekbîr getürüp kâfirün üzerine yüridiler. Kâfirleri sıyup kırup denize döküp helâk itdiler. Tekvurı tutup benâm kâfirlerile beglerile esîr idüp Bagdâd'a iletdiler. Halîfe cümlesin Bagdâd'da berdâr eyledi. Bu yana Mesleme dahi kâfirlerün yidi yüz pâre gemilerin alup üçyüz pâresin oda urdılar. Bâkî gemilerin alup giri yola girdiler, Şam'a geldiler. Kostantınıyye tekvurının iki oglı kaldı; birinün adı Yorgi ve birinün İstefan. Yorgi cüzzâm olmuşdı, İstefan beğ oldı. Bir yıldan sonra İstefan dahı öldi, fi'n-nâri fi's-sakar. Oglı kızı kalmadı. Amma Yorgi'nün bir oglı kalmışdı, adına Tirendefil dirlerdi. Ol beğ oldı. Ol dahi bir gün denize gark oldı, öldi, oglı-kızı kalmadı. Amma İstefan'un avratı hâmile kalmışdı, ölicek bir oglı dogdı, adını İlyan kodılar. Bu İlyan ulu beğ kopdı. Mecmu'-ı Firengistan'a beg oldı. Nasâra tâyifesi anı gâyet mu'azzez tutarlardı. Ömer bin Abdülmelik ve Abdülaziz vefât itdiler. Arada altmış yıl geçdi. Hicretün 165 yılında gine Mervân bin Hakem halîfe oldı. Yüzellibin er ile Kostantınıyye'yi altı ay hisar itdi. Ol vakit İlyan'un oglı Harkil beg olmışdı. Mervân bin Hakem bin pâre gemiyile gelüp deniz yüzini tutdı, hisarı zebûn idüp âhir girü şehri sulh ile virdiler. İçinde mescidler yapdılar, namâz kıldılar, Kayser-i Rûm'dan çok harâc aldılar. Şol kadar mal aldılar kim hesâbın Allah bilür. Gine bişbin filori haraca kesüp gitdiler, ve bişbin filori nakden alup döndiler. Bundan sonra arada yetmişdört yıl geçdi. Hicretün 239 yılında hulefa-i Benî Abbas zamânında Yahya bin Ali halîfe idi, ol dahi ellibin er ile gelüp Malatıyye'yi aldı. Andan gayri bin pâre köyleri yakup vîrân idüp yigirmibini artuk esîr aldılar. Andan Kostantınıyye önünde gelüp ceng idüp onbinden ziyâde kâfiri kılıcdan geçürüp âhir şehri alımayup

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

girü döndiler. Bundan sonra bunun üzerine onaltı yıl geçdi. Hicretün 255 (110) yılında ol zamanda Harkıl vefât itmişdi. Bir oglı kaldı, adı İlyan idi. Ol beğ oldı. Ol zaman Hârûn Reşîd halife idi. Yüzellibin er ile Seyyid Battal Gâzî bile gelüp Kostantiniyyeyi dört ay tamâm hisar itdi. Kâfir zebûn olup hisarı sulh ile virdiler. İçinde mescidler yapdılar. Seyyid Ca'fer Gâzî dahı «bir sıgır göni denlü yir virün» diyü bir kavl itdi. Dahi bir sıgır derisini kiriş gibi dilüp uzadup şehrün bir yanını alup kâfirleri çıkarup bin müslüman evin koydılar, on mescid yapdılar. On yıllık harac ve ellibin filori alup girü döndiler. Her yılda ellibin filori alurlardı. Hârûn Reşîd Bagdâd'a vardı. Ol yıl gine İlyan hâyin oldı, müsülmanlar ki şehir içindeyidi, harâca kesdi. Müsülmanlardan çok kişi helâk itdiler. Müslümanlar dahi çok kâfirleri kılıcdan geçürdiler. Ayasofya içinde ceng itdiler, İlyan'ı depelediler, Ayasofya içinde kan ırmagın akıtdılar. Biş altı bin kâfiri kılıcdan geçürdiler. Âhirü'l-emr kâfir gâlip olup müslümanlarun kimin esir ve kimin şehîd itdiler. Andan sonra arada bir yıl geçdi, Yagfur bin İlyan beğ oldı. Gine Hârun Reşîd deniz yüzinden gemilerle Cafer Gâzî bile getürüp nice bin leşkerle gelüp İstanbul'un üzerine düşüp üç gün üç gice ceng itdiler. Âkıbet şehri güc ile aldılar. Yedi sekizbin kâfiri kılıcdan geçürdiler. Ve dahi şehirden ve ilden yiğirmibin mikdârı esîr alup şehri boş koyup Yagfur tekvurı dahı tutup Hârun Reşîd'e getürdiler. Halife tekvurı berdâr eyledi. Girü dönüp Bagdâd'a gelüp karâr itdiler. Şehr-i İstanbul gice yidi yıl ıssız yatdı. Yidi yıldan sonra gelüp Fireng-i la'îni tutup ol vakit kim müslümanlar şehri feth itdiler. Yagfur'un avratın Frengistân'a kaçurmışlardı, bir küçük oglı kalmışdı, adına Kanatur dirlerdi. Freng-i la'în Kanatur'ı getürüp İstanbul'a beğ itdiler. Kalata ol ecilden ötüri Fireng elinde kaldı. Kostantınıyye begilerinün ecdâdı bunlardır kim zikr olunur, Kanatur bin İlyan bin Harkil bin İstefan bin Mihal bin Kostantin, bin Yorgi bin Harkil bin İlyan bin Kostantın bin Kör Mihal bin Terendefil bin İlyan bin İstefan bin Mihal bin Kamatur bin Buzantin bin Alan bin İlyan bin Filur bin Buzantin bin Yanko bin Madyan bin Amlak, bin Şeddâd bin Âd bin İrem bin İvaz bin Sâm bin Nûh peygamber. Uşde bunlarun ecdâdlarıdur kim zikr olundı (111) ale't-ertîb. *Zeymu'l-arab* ve *Tirmizi* ve *Kurtubî*, râviler dahı bulardur kim Rûm tevârîhlerinden çıkarup bunlar dahi dimişlerdür kim, bu ulular geltevârîhlerinden çıkarup bunlar dahi dimişlerdür kim, bu ulular geltevârîhlerinden çıkarup bunlar dahi dimişlerdür kim, bu ulular gelmişlerdür kim Kostantınıyye'yı bildikçe ve buldukça rivâyet kıldılar.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ve dahi ulema şöyle rivâyet kıldılar kim *Mesâbîh şerhi'nde* dimişlerdür kim, «deccâl-i la'în çıkmazdan öndin bir dahi seyfile Kostantınıyye alına, andan sonra kıyâmet kopacak vakit Ebû İshak oglanlarından tekbîr ile alalar»dir. Amma ol seyfile alınan dîdükleri budur kim şimdiki zamânda ol pâdişâh-ı İslâm ve'l-müslimîn, kâtilü'l-kefereti ve'l-müşrikîn, kâmi'u'l-fecereti ve'l-mütemerridîn Sultan Mehmed bin Sultan Murad Han bin Sultan Mehmed Han bin Sultan Bâyezîd Han bin Gâzî Murad Han bin Orhan bin Osman bin Ertugrul bin Süleyman Şah azze nasruhû Kostantıniyye şehrini feth itdi, hicretün 857 yılında. Âyet-i kadîm dahi gelmişdür. Kostantınıyye'nün târihi «بلدة طيبة» hesâbınca olmuşdur. Rebî'ulevvelün yiğirmibişinde seşembe günde subh-ı sâdıkda feth olundı. Hârunu'r-Reşîd târihinün bu kadar yılından sonra : 257 virân kalmışdı. Sonra gelüp Fireng alup ma'mûr idüp alup yüzyıl Fireng ve Rûm hükm itdiler. Şimdiki halde ma'mûr iken Sultan Mehmed feth itdi, bâkî vesselâm lâ ya'lemu'l-gaybe illallah. Biz Sultan Mehmed kıssasına gelelüm : Kostantınıyye'nün fethinden sonra Sultan Mehmed neyledi? Anı beyân idelüm.

Meclis-i diger devr-i Sultan Mehmed tâbe serâhu ve ce'ale'l-cennete mesvâhu

Andan sonra Sultan Mehmed Laz iline vardı. Sivrice hisarı ve Mol hisarını feth idüp vilâyetin yagma eyledi. Andan sonra çıkan yesirlerin hesâbın Allah bilür. İstanbul dâyiresinde olan kâfirlerün ekseri andan çıkanlardur. Hicretün 858 yılında feth olundı. Gine Nevabirde hisarın feth itdi tevâbi'ıyle, hicretün 859 yılında. Gine def'an Bilgırad'a vardı, alınadı. Tayı Karaca beğlerbeği şehîd oldı. Ol yıl iki kuyruklı yılduz togdı, biri magribde biri maşrıkdan göründi. Hicretün 860 yılında gine Edrene'de karar idüp düğün eyledi. Sultan Bâyezîdle Sultan Mustafa'yı sünnet eyledi. Hicretün 861 yılında gine Mora'ya vardı, Körfüz'i aldı ve Mora vilâyetin feth eyledi hicretün 862 yılında. Gine Semendire üzerine vardı. Bosna kıralı Semendire'yi ihtiyariyle virdi hicretün 863 (112) yılında. Gine Mora'ya vardı. Mora'yı cümle vilâyetiyle kal'aların feth itdi ve hem tekvurın tutdı. Ramazanun yiğirmi tokuzında cum'a güni sabaha gün tutuldı hicretün 854 yılında. Gine Anadolu'ya geçüp Rûmili ve Antolı çerisiyile Kostamoni ve Sinop şehrini vilâyetleriyle feth idüp pâdişah İsmâ'îl beği

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

etbâ'iyla ve eşyâ'iyla ol diyârun sipâhîlerin cümle Rûmili'ne sürdiler. Andan sonra varup Tırabuzan'ı feth itdi vilâyetleriyle. Tekvurın dahı tutup Rûmili'ne geçürdiler. Andan gelüp Edrene'de karâr itdi. Hicretün 865 yılında gine Eflak vilâyetine sefer itdi. Tuna'yı geçdi. Tırakul oglı Kazuklu yüze yüz gelüp geceyle dün baskunın itdi. Zafer bulamayup kaçdı, gine kendi çerisi helâk oldı, kendi yalnuz kaldı. İlin vilâyetin koyup Engürüs vilâyetine vardı. Âhir Engürüs kıralı Kazuklu'yı helâk itdi. Sultan Mehmed Eflak iline Kazuklu'nun kardaşını beğ dikdi. Andan Sultan Mehmed Eflak'ı tamâm musahhar itdüğinden sonra deniz yüzinden gemiler göndürüp kendü dahi karadan bile varup Midillü cezîresini ve kal'asını feth itdi ve hem tekvurun dahi tutdı, aldı geldi. Eflak ile Midillü vilâyeti ikisi bir târihe feth oldı, hicretün 866 yılında. Gine Sultan Mehmed İstanbul'da karâr idüp Kadırga limanı yanında bergozlar yapdururken Mora vilâyetine Fireng gelüp eğridüp Germe'yi yapdı. Sultan Mehmed dahi vezîri Mahmûd Paşa'yı göndürdi. Ol dahi varımadı. Âhiru'l-emr Sultan Mehmed kendi hücûm itdi İzedin'e varınca kâfir Sultan Mehmed'ün geldüğin işitdi, karâr idemeyüp kaçdı, Sultan Mehmed'e haber geldi. Çün kâfir kaçdugın bilicek girü döndi. Vezîri Mahmud Paşa'yı göndürdi. Varup vilâyeti feth itdi hicretün 867 yılında. Gine Bosna vilâyetine varup Yayça hisarın aldı. Nice hisarlar dahi aldı. Kıralı dahi tutdılar depelediler, cümle Bosna vilâyetin feth idüp Kuvac, Hersek vilâyetlerini dahi feth idüp gelüp İstanbul'da karâr itdi hicretün 868 yılında. Gine Engürüs kıralı mel'ûn gelüp Yayça kal'asına düşdi, nice zamân eğritdi, aldı. Sultan Mehmed'e dahi hücûm itdi. İzornik'i hisar itdi. Sultan Mehmed dahi Yayça'ya yürüyüş itdi, alımayup kâfire dahi bu yanadan galebe itdi. Nâçâr olup topları suya bıragup geceyile hisarı koyup gitdiler. Kâfir dahi hücûm idüp İzornik'i (113) hisar itdi. Sultan Mehmed Sofya'ya çıkdı, nazar itdi. Etrâf-ı âleme nâmeler perâkende idüp dahi nice çeriler cem 'idüp Mahmûd Paşa'yı önürdi göndürdiler. Ol dahi varmadın Sultan Mehmed Sofya'da otururken bir gice kâfirlere Hak te'âlâ belâlar virüp «ehl-i İslâm geldi» diyü hisarı koyup kaçdı. Hezîmet olup perâkende oldılar. Gâziler toyum oldılar ve nice kâfiri yayan olup esîr itdiler, hicretün 869 yılında. Gine Kostantınıyye'de gelüp karâr itdi hicretün 870 yılında. Gine Arnavud'a sefer itdi, Yuvan illerin alup gazâ-yı ekber olup toyumluluklar oldılar kim vasf olunmaz. Andan hem Arnavud'da Püyumluluklar oldılar kim vasf olunmaz. Andan hem Arnavud'da Püzürşek yanında bir hisar yapdı, adını İlbasan kodı, hicretün 871 yılın-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

da. Gine Arnavud vilâyetin tamam feth itdi. hicretün 872 yılında. Andan gelüp Karaman'a sefer itdi. Karaman vilâyetin feth idüp hem Gevele hisarın dahi feth itdi hicretün 873 yılında. Gine sefer itmeyüp Kostantınıyye'de karâr itdi hicretün 874 yılında. Gine İgriboz'a sefer itdi. Sultan Mehmed karadan Mahmûd Paşa Gelibolı'dan deniz yüzinden gemiler ile cümle leşker ile azab ile İğriboz'un üzerine varup hisar itdiler. Azîm ceng oldı, toplar ile hisarun etrafın yıkup andan iki yanına hisarun köpriler yapdılar, hisarı ortaya aldılar. Fireng-i mel'ûn dahı nice kadırgalarla tonadup ve niçe pâre gügelerle gelüp hisara giremediler. Gemileri şöyle karşusunda göretururken yürüyiş itdiler, hisarı aldılar. Kâfirlerin cümle kırdılar. İrkek kâfirlerinden hiçbirin komadılar. Cümle kılıcdan geçürdiler. Andan sonra sonra gemi kâfirleri ol hâli göricek kaçmak ardınca oldılar, başların alup gitdiler. Âhirü'l-emr cehrile kal'ayı feth idüp vilâyetin tevâbi'iyle zabt itdiler, hicretün 875 yılında. Gine gelüp Kostantınıyye'de karâr idüp sefer itmediler. Akçe kestürdiler hicretün 876 yılında. Gine Sultan Mehmed İstanbul'da tururken Uzun Hasan çerisi birle Yusufça Beg gelüp Tokat şehrini urup talan idüp yagmalayup uraldan. Andan Yusufça Tatar dönüp Karaman vilâyetine varup anda Sultan Mehmed'ün oglı Sultan Mustafa Karaman beğiyidi, Yusufca'nun üzerine hücûm idüp buluşup çerisini kırup Yusufça'yı esîr idüp babası Sultan Mehmed'e göndürdi, hicretün 877 yılında. Gine Sultan Mehmed etraf-ı âleme nâmeler perâkende idüp Uzun Hasan tatarun üzerine hücûm idüp Rûmili leşkerini (114) cem' idüp ve Mora ve Serf ve Anatolı ve Karaman ve Rûm ve Kastomonı ve Sınab ve Tırabuzan leşkeri ve Anatolı'dan ve Rûmili'nden yiğirmibin azab ve onbin yeniçeri ve onbin kapu halkı ve serehordan ve dahı sınurdan nice bin leşker cem' olup yetmiş seksenbin âdem ile uzun Hasan üzerine hurûc itdi. Oglı Sultan Mustafa'yı ve Sultan Bâyezîd'i ve Sultan Cem'i bile alup gitdi. Deryâ ummân gibi leşkerler Acem vilâyetine yürüdi. Uzun Hasan karşu gelüp hîle idüp beğlerbeği Has Murad ile buluşup Rûmili çerisi tâkât getürmeyüp Has Murad'ı şehid itdiler. Andan sonra Sultan Mehmed Uzun Hasan üzerine düşüp ardın sürüp ardından irüp Uzun Hasan dahi gayret idüp Sultan Mehmed'e karşu gelüp iki leşker birbirine karışup azîm ceng oldı. Sultan Mehmed oglı Sultan Mustafa ve Sultan Bâyezîd iki koldan yüriyüp Uzun Hasan üzerine toplar tüfekler atılup ḳaza yili ecel yagmurların yagdırup Tatar çerisi topa tüfeğe turamayup Sultan Mehmed orta göğüste

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

turup azîm ceng oldı. Anatolı beğlerbeğisi Dâvud Paşa ve Mahmûd Paşa tedbîr idüp dört yana yüğürüp cüst Uzun Hasan oglı Zeynel'ün başın kesüp Sultan Mehmed'e getürdiler. Âlemi Uzun Hasan gözine tar getürüp cerâd misâl leşker Uzun Hasan üzerine düşüp Uzun Hasan gördi kim ortaya alurlar heman başın kurtarmaga cehd itdi. Kaçmaga yüz tutdı. Uzun Hasan leşkeri mukâvemet idemeyüp kaçdı. Sultan Mehmed'ün leşkeri Uzun Hasan leşkerün ardlarınca kovagidüp Uzun Hasan'a irişemeyüp ordusına irişüp yagma itdiler. Turahan Beğ oglı Ömer Beğ ve dahi nice beğler kim Has Murad ile habs olmuşlardı, bulup halâs itdiler. Sultan Mehmed Uzun Hasan illerin alup andan sonra Kara hisarı'n feth itdiler ve bunca ganîmetle döndiler. Uzun Hasan'un sınguı bu âyetün hurûf hesâbı üzerine târih vâkı' oldı : « وينصرك الله نصراً عزيزاً »[1]. Rebî'ulevvel ayının ontokuzunda çihâşenbe gün münhezim oldı, hicretün 878 yılında. Uzun Hasan yekşenbe ceng itmegi kendiye yum itmişdi. Zira kim Cihân Şah Ebû Sa'îd ki Çağatay pâdişâhıdur çihârşenbe güni buluşup sımışdı. Sultan Mehmed ile (115) dahi çihârşenbe gün buluşdı ve illa ol itdügi yum kendiye helâklik oldı Âhiru'l-emr ol kahr ile tasaya düşüp rencûr olup ol renc ile helâk oldı. Gine Sultan Mehmed gelüp İstanbul'da karâr itdi. Beğlerbeği Süleyman Paşa ki Hadımdur, anı İskenderiyye üzerine göndürdi Bunca ceng olup toplar ile İskenderiyye'nün bir tarâfını yıkup içinde bir nice kâfirlerden helâk itdiler. Âkıbet alınayup Sultan Mehmed dahı bu yana İstanbul'da Paşa'yı şehîd eyledi, rebî'ulevvelün üçüncü güninde. Bu tarafda gine Süleyman Paşa İskenderiyye'yi alınayup üzerinden geçüp Kara Bogdan üzerine sefer itdi. Kara Bogdan ile buluşup ceng itdi. İslâm leşkeri za'îfidi. İskenderiyye seferin çekmiş hem gâyet kış olup savuk zahmetinden leşker mukâvemet idemeyip şikest vâkı' olup gidelden hicretün 879 yılında. Def'a Sultan Mehmed İstanbul'da karâr idüp Gedük Ahmed'i deniz yüzinden gemiler ile göndürüp bunca bin leşker ile varup Kefe'yi ve Mengüb'i feth idüp gayri kalelerin ve illerin, vilâyetlerin alup ve Kırım çerisi ve Deşt çerisi gelüp mutî' oldı, hicretün 880 yılında. Gine Sultan Mehmed Kara Bogdan'a sefer idüp etrâf-ı âlemden çeriler cem' idüp rebî'ulevvelün dördünci güninde Kara Bogdan çerisiyile buluşup sonra münhezim olup leşkeri kırılup kendi kaçup gidüp Sultan Mehmed dahı Kara Bogdan vilâyetin yag-

1 «Ve Allah sana aziz bir zaferle yardım eder». Fetih, 48/3.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ma idüp gelüp kışın sefer idüp Morova suyı üzerinde Engürüs yapdugı hisarı feth idüp yıkdı. Ramazanun bişinde gelüp İstanbul'da karâr idüp hicretün 881 yılında. Andan Sultan Mehmed Kostanıniyye'de karâr idüp Yeni Saray'un çevresinde Germe hisarı yapdurup beğlerbeği Süleyman Paşa'yı Eynebahtı'ya göndürdi. Rast gelmedi varmadı. Andan Ali Beğ kim Mihal oglıdur, İflak'dan geçüp Engürüs vilâyetine akın eyleyüp rast gelmedi, hicretün 882 yılında. Gine Sultan Mehmed İskenderiyye üzerine varup ceng idüp toplar tüfekler atılup hisarun bir tarafını yıkup yüriyiş idüp hem İskenderiyye üzerindeyiken günün yarısı tutuldı, vakt-i zuhrda nice âdemler helâk oldılar. Gine alınmayup geçüp gitdiler. Üzerinde âdemler koyup havâle yapup âkıbet zebûn olup sulh ile kendüleri virdiler, hicretün 883 yılında. Gine Sultan Mehmed İstanbul'da karâr idüp Mihal oglı Ali Beğ (116) Hasan Beğ oglı İsâ Beğ ve Malkoc oglı Bâlî Beğ ve nice beğler dahı akıncıyile İflak'dan geçüp Engürüs vilâyetinde ale'l-gâfilin Engürüs leşkeri gelüp ceng idüp İsâ Beğ şehîd oldı. Ehl-i İslâm leşkeri vâkı'aya ugrayup gelüp gidelden berü hicretün 884 yılında. Gine Sultan Mehmed İstanbul'da karâr idüp Mesîh Paşa'yı deniz yüzinden gemiler ile ve agır leşkerile azab ile ve yeniçeriyile Rodos kal'asına göndürdi. Varup düşüp feth idemeyüp gine geldi. Hem Gedük Ahmed dahi gemiler ile deniz yüzinden Fireng vilâyetinde Polya kal'asın feth idüp ilin alandan berü hicretün 885 yılında. Gine Sultan Mehmed Anatolı'ya geçüp rebî'ulevvel ayının üçüncü gününde şenbe gününde ikindi vaktinde sa'at-i merîhde Gegbûze yanında Tekvur çayırında Sultan Mehmed merhûm ve magfûr âhirete nakl itdi. Andan yeniçeri gelüp dönüp İstanbul'ı yagma ve talan idüp Mehmed Paşa'yı katl itdiler, rebî'ulevvelün ontokuzında şenbe gün. Ve bundan sonra Sultan Bâyezîd tahta geçdi, zâdallahu saltanatehu

[II. BÂYEZÎD DEVRİ]

Andan sonra Sultan Bâyezîd tahta cülûs kılup Kostantıniyye'de bir kaç gün karâr itdi. Karındaşı Sultan Cem Karaman'dan hurûc idüp Burûsa şehrine gelüp karâr itdi. Sultan Bâyezîd dahi İstanbul'dan denizi geçüp çeriler cem' idüp Sultan Cem üzerine hücûm idüp Ahmed Paşa dahi yolda yitişüp ol gün Sultan Bâyezîd ile beraber turdılar. Yeni şehirde ceng u kıtâl eylediler. Âkıbet Cem Sul-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tan'a şikest vâkı' olup kaçup Karaman'a vardı. Sultan Bâyezîd dahi ardınca varup ol vilâyetden çıkarup giderüp gelüp İstanbul'da karâr itdi. Gedük Ahmed'i Karaman'a göndürüp Ahmed Paşa Karamandayiken Fireng-i la'în gine gelüp Polya'yı alup bunca müslümanlar esîr olup şikest vâkı' oldı hicretün 886 yılında. Gine Sultan Bâyezîd Karaman'a sefer idüp Sultan Cem Hicaz'dan gelüp Karaman vilâyetinde Sultan Cem şikest olup kaçup deniz yüzinden sefer idüp Firengistan vilâyetine gidüp Sultan Bâyezîd gine gelüp İstanbul'da karar idüp ramazanun evvelinde Edrene'ye gelüp şevval ayınun altıncı gicesinde yekşenbe gicesinde vezîrlerini ekâbir a'yanlarını cem' idüp Sultan Bâyezîd azze nasruhu şarab meclisin idüp ekâbir da'vet idüp ol gicede nısfu'l-leylde işret idüp nısfu'l-leylden sonra sa'at-ı zühalde nefs-i Edrene'de Yeni (117) Saray'da ekâbirlere hil'at geyürüp bu mahalde merhûm Gedük Ahmed Paşa'yı şehîd idelden berü hicretün 887 yılında. Gine Karaman oglı Kâsım Beğ merhûm muharremün evâsıtında vefât idüp Sultan Bâyezîd Sofya tarafına sefer idüp ol aralıkda karâr idüp Anatolı çerisi ve Rûmili çerisi cem' olup Morova suyı üzerinde olan iki hisarı ve dâyiresin yapdı. Cemaziyelevvelün evvelinde tamâm olup Sofya'dan gelüp İstanbul'da karâr itdi, hicretün 888 yılında. Gine Sultan Bayezîd İstanbul'da mukarrer iken rebî' ulevvelün yigirmibirinci gününde seşenbe gicesinde şehr-i Edrene'de ateş vâkı' olup tamâmet yanup helâk oldı. Bit pazarı ve Tahte'l-kal'a, Bezzâzistan mecmû'ı yanup harâb oldı. Rebî'ulevvelün yigirmialtısında şenbe gün Edrene'de Sultan Bâyezîd'ün imâretine bünyâd uruldı. Su kenarında Yeni Saray civârında bir imâret ve medrese ve bîmarhânenün bünyâdın urup Edrene'den geçüp Kara Bogdan'a sefer idüp Kili kal'asın feth idüp cemâziyelâhirün yigirmiyidi gününde çehârşenbe gün Akkirman'ı feth idüp recebün yigirmisinde ol vilâyeti feth idüp gelüp Edrene'de karâr itdi hicretün 889 yılında. Gine safer ayınun yigirmidokuzunda gün tutıldı. Üç bahşada bir bahşa kaldı. Sultan Bâyezîd Çöke yaylakına çıkup Mısır ilçisi gelüp ve Engürüs ve Hindistan ilçisi gelüp muradları neyise görilüp gitdi. Andan beğlerbeği Hadım Ali Beğ Rûmili çerisiyile ve dahi kapu halkından silahtardan, sipâhî oglanlarından pâdişâh destûrıyile bile varup Rûmili akıncısı ve Eflak çerisi önlerine düşüp Kara Bogdan üzerine varup otuz kırk bin çeriyile Kara Bogdan vilâyetin yagma ve talan idüp ramazanun âhirinde girü Edrene'ye gelüp karâr itdiler hicretün 890 yılında. Gine gurre-i muharremde Sultan Bâyezîd İstanbul'da devlet

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ü se'âdetile karâr itdi. Ali Beğ, karındaşı İskender Beğ ve Malkoç oglı Bâli Beğ Eflak çerisiyile Kara Bogdan'a varup akın eyleyüp iki üç def'a Allah inâyetinde rast gelüp bî-nihâyet mâl u ganâyimile bunca esirler ile gelüp bu tarafdan Mısır sultanı Kaytı Beğ ve divitdârı Öz Beğ ve Timur Beğ Mısır ve Şam ve Haleb çerisiyile gelüp Atana ile Tarsus diyârında, Arab diyârında Arab çerisiyile cem' olup bu tarafdan ol yirün sancagı beği Mûsa Beğ ve pâdişâhun güyegüsi Ferhâd Beg ve Karaman'un ve Anatolı'nun subaşıları ve tımar erlerinden has âdemler (118) siçüp Atana'da konmışlardı. Arap çerisiyile buluşup. Mısır'un ve Şam'un ve Haleb'un çerisi Öz Beğ ve Timur Beğ ittifakile hücum idüp Mûsa Beg'ün başın kesdiler, hem Ferhâd'ı dahi helâk itdiler. Ve anda olanlara şikest vâkı' oldı rebî'ulevvelün evvelinde. Girü Sultan Bâyezîd emiriyile Anatolı beglerbeğisi Hersek oglı cümle Anatolı çerisiyile Rûmili çerisini bile koşup ve Rumili beğlerbeğisi Hızır Beg oglı Mehmed Beğ bile varup Atana sınurında öz Beğ ile ve Timur ile buluşup azîm ceng u kıtâl olup Öz Beğ bunları giri gâfilin idüp üzerlerine hücûm idüp Anatolı leşkeri münhezim olup Hersek oğlını dutup dahi nice beğler bilürsüz şikest vâkı' oldıkdan sonra Sultan Bâyezîd çünkim bu haberi işitdi, vezîri Dâvud Paşa'yı

BURADAN İTİBAREN B,W_1,G,M_1,L,V ile W_2 BİRBİRİNDEN FARKLIDIR

B,W_1,G,M_1,L,V

Gelibolı'dan geçürüp Arab diyârına göndürdi. Anda varıcak Arap çerisi karşu geldi. Dâvud Paşa dahi ilerü vardı, amma «asker bu diyârun havasına doymaz, mevsiminde girü gelevüz» diyüp girü döndi. Zülkadir oglı Aleddevle gelüp Dâvud Paşayile buluşup Dâvud Paşa dahı izzet itdi. Andan Dâvud Paşa Varsak iline girdi. Beğlerini dutup kimini öldürüp kimini

W_2

dörtbin yeniçeri ve kapu halkından nice âdemler ve Rûmili çerisi ve Anatolı çerisi ve Rumili beğlerbeğisi Hadım Ali Paşa Gelibolı'dan geçüp toplar ve tüfekler, dahi nice türlü yaraklar birle Arap diyârına tevecüh idüp bu yanadan Kara Bogdan ilçisi gelüp sulh musâlaha olup gitdi. Andan Dâvud Paşa leşkeri azamet ile Arap diyârına varup Arab sınurında Dulgadır

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

sulh ile koyuvirdi. Turgud begleri kaçdı. Her biri bir tarafa (119) gitdi. Sonra bâkîsi gelüp Dâvud Paşayile ahd u peymân idüp andlaşup sulh itdiler. Andan çeriye destûr virüp geldi. Vize nâhiyesinde Sultan Bâyezîd'e buluşup karâr eyledi. Andan Engürüs vilâyetinden Yahşı oglı dirlerdi bir meşhûr kâfir ilçisi geldi, âdet üzre hil'atlenüp cevâb virüp girü memleketine gitdi. Semendire sınırına varıcak anda bir gâzî dilâver vardı, adına Gâzî Mustafa dirlerdi, niyyet-i gazâ diyüp ilçinün üzerine at saldı. Urup kılıc ile yüzinde ve başında çalup depeledi. Zira eğer ki bu Gâzi Mustafa'nun bir karındaşı var imiş, ol mel'ûnlarun eline düşdi. Kendüye şişe çevirüp hem otuziki dişini çekmişdi. Pes ol arada fursat bulup depeledi. Amma ol Gâzî dahı anda şehîd oldı, hicretün 891 de idi. Andan Sultan Bâyezîd İstanbul'a varup (120)

olgı Aleddevle Beg ile buluşup dahi Arab üzerine yürüyüp Arab çerisi dahı Haleb'den çekilüp dahı içerü girüp andan Dâvud Paşa'ya pâdişahdan gine emir gelüp «şimdi bî-vakt oldı, çeriye destûr virsün, bu yana dönesin», diyüp emir gelüp Dâvud Paşa dahi girü dönüp Turgud oglı kaçup Varsak beğleri gine sulh idüp birkaç Varsak beğlerin tutup habs idüp dahı Dâvud Paşa ol aradan dönüp çeriye destur virüp kendü gelüp Vize nahiyesinde Sultan Bâyezîd'e buluşdı. (119) Şevvâl ayında gelüp Edrene'de karâr itdi. Şevvâl ayının ortasında Engürüs-i la'în içi göndürüp Yahşı oglı dimekle meşhûrdur, ilçilige gelüp Sultan Bâyezîd Yahşı oglını bunca hürmetleyüp âdet üzrine konuklayup âdet üzerine agır hil'atler virüp bunca mal birle girü memleketine göndürüp Edrene'den çıkup azm idüp Semendire yanına varmakda. Ol diyârda bir gâzî dilâver ü şîr ü ner niyyet-i gazâ diyü. Meğer ezelden küdûretli oldugı sebebden ötürü fî sebîlillâh diyüp ale'l-gâfilîn Yahşı oglınun üzerine Samsüvâr begi, ya Rüstem-i nerîman gibi hücûm idüp üzerine at saldı. Tîg-i Dahhâk-ile yüzinde ve başında zahm urup ol zahmdan Yahşi oglı mel'ûn helâk oldı fi'n-nâri fi's-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

her tarafa nâmeler perâkende kılup Rûmili'nden ve Anatolı'dan asker cem' eyledi. Hadım Ali Beg'i ser'asker idüp Arab diyârına azm idüp göndürdi. Varup Adana hisarını yeni yapup ve birkaç kal'aların alup zabt eyledi, hicretün 893 de idi. Çün Arab diyârında askerimuz hisarları yapup dönicek vakt Arab çerisi gelüp ramazanun sekizinci güninde buluşup Anatolı askeri üzerine ugrayup azîm

sakar. Ol gâziyi dahı ol arada şehîd itdiler, illâ rahmetillâhi te'âla, şehâdet mertebesin bulaldan berü zilka'de ayınun evâsıtında vâkı' oldı, hicretün 891 yılında. Gurre-i muharrem 892 Sultan Bâyezîd Edrene'de karâr itdi. Bir kaç ay durdukdan sonra Şa'ban ayınun onbişinde Edrene'den çıkup varup ulu bayramı yolda eyledi. Andan (120) İstanbul'da mütemekkin olup zilka'de evvelinde Edrene'de Yeni imâretün konuklugı oldı. Ulemâ, sulehâ, fakîr, ganî, yohsul, bay pâdişâhun imâreti komukgın yidiler. İmâreti dahı olgünde işleyüp bîmarhânenün ehl-i vezâyifini yirine konulup pâdişah kendi İstanbul'da karâr idüp mütemekkin olaldan berü, hicretün 894 yılında. Gine Sultan Bâyezîd Kostantınıyye'de karâr idüp etrâf-ı âleme nâmeler perâkende idüp Rûmili'nden, Anatolı'dan azablar cem' idüp vezîr Hadım Ali Paşa Rûmili beğlerbeğisi Halil Beğ ve Anatolı beğlerbeğisi Sinan Beğ bile koşup Anatolı ve Rûm leşkeriyile ve yeniçeri ve kapu halkını alup Engürüs ilçisi dahi gelüp ol hînde İstanbul'da pâdişah ile buluşdı. Andan rebî'ulâhir evvelinde penç şenbegün veziri Hadım Kostantınıyye'den çıkup denizi geçüp revân olup Karaman'dan girüp Arab diyârın-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dan Adana'yı Tarsus'ı yeni yapup andan sonra yidi sekiz pâre kal'aların alup anda karâr idüp tururken bu tarafdan cemâziyelevvelün pençşenbe gicesi Eski Câmi' öninde muhtesib dükkânından od tutuşup Başmakçılar ve Lâcılar çarşusı yanup harâb oldı.

BURADAN İTİBAREN İKİ GRUP BİRBİRİNİ TUTMAZ

B,W$_3$,G,M$_1$,L,V

ceng oldı. Âkıbetu'l-emr Rûmili askeri Arab leşkeri üzerine hücûm idüp azîm kıtâl oldı. Arab leşkeri tâkat getürmeyüp iki (121) leşker biribirinden ayrılup Hadım Ali Paşa bu hâli görüp metrûkâtı hisar içinde koyup leşker zebûnlıgın mülâhaza idüp yüz aklıgıyile gitmek yegdür, diyüp geldi gitdi. Sonra Arab leşkeri gelüp Adana ve Tarsus üzerine düşdi. Ceng ile alımayup dönüp gitdi. Bir def'a dahi yaragile geldi. Adana hisarını cebren ve kahren alup hisarını yıkdı, kodu gitdi. Hicretün sekiz yüz doksandördinde safer ayının oniçünci gününde kuşluk vaktinde şehr-i İstanbul içinde bir azîm zelzele vâkı' oldı. Nice minâreler yıkılup harâb oldı. Rebî'ülevvelün evvelinde Burûsa şehrinde od düşüp

W$_1$

Def'a gine Edrene'de receb ayının evvel gicesinde pençenbe gicesi İshak Paşa mahallesinde olan evlere od düşüp yanup nice ziyânlar oldı. Gine recep ayının yiğirmidördi gününde temmuz ayının dördinde cum'a gününde şehr-i Edrene'de sâ'ika belürüp yedi (121) yirde yıldırım urdı. Ve dahi bu tarafda çerilerümüz Arap diyârında varup yidi pâre kal'a alup tururiken Arab leşkeri Bukraz belinden geçüp gemilerümüz önine gelüp, geçmek isteyüp kimi halk dahı anları komayup ceng iderken nâgâh kazâyile bir yel çıkup gemilerimüzi birbirine urup bir nicesi helâk olup Arab leşkeri andan geçüp iki ulu suları yüzüp atlarıyla geçdiler. Hücûm idüp ramazanun sekizinci gününde şenbe gün evveli cum'a günin-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yigirmibeş mahalle yanup harâb oldı. Ve Sultan Bâyezîd yine asker cem' idüp Mihail oglı İskender Beg'i akıncıyile ve Anatolı çerisiyile Zülkadir oğlı Aleddevle üzerine göndürdi. Varup bizim çerimüz gâfil iken Aleddeyle gelüp ceng eyledi. İki tarafdan hayli âdem helâk oldı. İskender Beğ'ün iki oglı düşdi ve kendü bir oglıyile giriftâr olup Mısır (122) sultânına göndürdi. Andan sonra Sultan Bâyezîd dügün idüp üç kızın üç bege virdi. Birin uzun Hasan oglınun oglı Ahmed Beğ'e virdi. Ve birin Dâvud Paşa oglına virdi. Andan yine asker cem' idüp ve Arab diyârından ilçi geldi. İlçiye hürmet itmeyüp gitdi.

de buluşup karşudan gelmeyüp sag koldan ol Arab leşkeri Karaman leşkeri üzerine düşüp anları tagıtdı. Ve Anatolı beglerbegisi bile kâmet idemeyüp münhezim olup tagıldılar gitdiler. Ayruk ardlarına bakmayup heman çıkmak ardınca oldılar. Arab leşkeri dahi gemi ardına hücûm itdiler. Ordu yagma idüp orduda olanı yagmaya urmaga mukayyed olmadılar. Orduda olan halk dahi heman bu hâli göricek alıbildiklerin alup bâkîsin döküp kaçdılar. Birbirine göymeyüp heman taşra çıkmak ardınca oldılar. Arab leşkerinün girü kalanı Ali Paşa (122) üzerine hücûm itdiler. Kapu halkıyile Ali Paşa'yı ortaya aldılar. Arab leşkeri bizüm leşkerün ardından geldiler. Yeniçeri dahi öninde kaldı. Bu yana olan cenge hiç yardım idemediler, birbirin derdiler. Bu taraftan Rûmili çerisi dahi yirinde kadîd oldılar. Evet, Arab leşkeri Rûmili'nde bir aceb âl itdiler. Karşularına bir yüce karaltı şöyle alay olup durdılar. Bir nice develer üzerine tepsiler ve siniler bagladılar. Güne karşu cebe gibi yalap yalap iderdi. Rûmili çerisi anı âdemlerdür diyü ana karşu tutup gözetlediler. Bu tarafda Ali Paşayile kapu halkının atlusı birle ol gün ikindi namazına degin ceng itdiler. Âkı-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bet Arab leşkeri dahi dönüben gitmek ardınca oldılar. Yüriyüvirdiler. Varıben suya dökilüp öte geçdiler, ordılarına vardılar. Gördiler kim anlarun ordısında dahi olan halkı bu yana iki leşker biribirine karuşucak kendülerin leşkeri bigi sındı sanup anlar dahı başları kayusı olup hemandem kaçdılar. Kaça kaça gemiler durdugı deniz kenârına vardılar. Zîra kim andan gayrı yolları yogidi. Gemide anları dahi taşra çıkdılar. Ol kaçup gelenleri taraş itdiler. Anlara dahi bunca vâkı'a oldı. Andan (123) sonra bundan varan Arab leşkeri dahı ordıların ol halde göricek bir araya gelüp tanışık itdiler kim «nice idelüm» diyü bu fikirde mütehayyir olup turdılar. El-kıssa anlar dahi kaçmağa yüz dutdılar. Bu tarafda Ali Paşa ve beğler çıkup gitmesin savab gördiler. Zîra kim leşkerden kimesne kalmadı. Neylesünler heman anda olan esbâbı ve çadırları, topları arabaları her ne ki var, ol arada döndiler, gitmek ardınca oldılar. Heman çıkdılar kal'anun yaragın görmişlerdi, kal'aya koyup gitdiler. Ayruk ol arada bizüm leşkerde deyyâr kalmadı. Sabâha dek gidebildükleri yire degin gitdiler. Arab leşkeri ol taraf kalmışdı kim tagıla gide. Nâgâh bir varsak yiti-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

şigeldi. Eyitdi: Rûmlı kaçdı, didi. Bular bu haberi işidicek sabaha degin turdılar. Suyı berüye geçmediler. Dört yanaya câsûslar saldılar. Çaldılar çırpdılar. Gördiler kimse yok, suyı geçdiler. Orduya gelüp çadırlara girüp oturdılar. Bir iki üç gün anda turdılar. Gördiler kim kimse gelüp gitmez, bildiler kim Osmanlılar kaçdılar, göçüp hisar üstine konup hisarı egritmege başladılar. Toplar kurup hisarı dögmege başladılar. Anlar anda hisarı egritmekde, bu tarafdan bizüm pâdişâhımuz beğleri ve leşkeri kaçup gideriken Varsak anlara itdügi vâkı'alarun vasfını diller beyân eylemez. Soyulmagun, kırılmagun nihâyeti yok. Leşker biribirin helâk itdiler. Âkıbetü'l-emr Ereğli'ye geldiler. Anda bir nice zaman karâr itdiler. Gördiler kim leşker zebûndur. Hem pâdişahdan emr oldı kim Ali Paşa bir nice beğlerile geleler. Pes Ali Paşa dahı beğlerile azm idüp Kostantınıyye'ye gelüp karâr itdiler. Anda Eregli'de Anatolı dahi bir nice turdılar. Âkıbet anlara dahı destûr virdiler. Hisarı kodılar göçdiler. Ol tarafda Arab leşkeri gördi kim Rûmili leşkerine destûr virdiler, hisarı eğritmeğe gelince oldılar. Bir zamandan sonra hisarı aldılar, hicretün 893 yılında. Gine Sultan Bâye-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

zîd Kostantınıyye'de karâr idüp Zülkadir oglı Budak Beğ'i Aleddevle üzerine göndürdi. Rum Beğlerbeğisi Hızır Paşa oglı (124) Mehmed Paşa Rûmili çerisiyile bile koşdı. Ve hem Mihal oglı İskender Beğ'e Kayseri sancagın virüp bile koşdı. Aleddevle'nün üzerine hücûm itdiler. Andan sonra gâfilin Aleddevle'nün oglın tutdılar. Gözlerin çıkarup hemandem kim Aleddevle Beğ bu işden haberdar olduğunlayın leşkerin cem' idüp bunları karşıladı. Azîm ceng itdiler. Âkıbet Budak Beğ karâr idemeyüp kaçdı, bile olan leşker dahı dagıldılar, kaçdılar. Mihal oglı İskender Beğ'i Aleddevle tutup Mısır'a göndürdi. Andan sonra hal böyle olıcak Rûm diyârı karış murış oldı, ürkdiler. Âhiru'l-emr Aleddevle Rûmili'ne geçmege ihtiyâr itdi. Gine yirlerinde karâr itdiler. Hicretün tamâm 894 yılında Sultan Bâyezîd Kostantınıyye'de karâr eyleyüp tururiken Mısır sultânı Bâyezîd'e leşker göndürüp hücûm idüp Karaman sınırına degin geldiler, andan sonra Sultan Bâyezîd'e ilçi göndürdiler. Sultan Bâyezîd magrûr olup karâr itdi. Çünkim ilçi dahı Kostantınıyye'ye geldi. Arab leşkeri Karaman vilâyetine yüriyüp hayli il yagma idüp taraş itdiler. Bu tarafdan Sultan Bâye-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

B,W,G,M,L,V

İstanbul'da şa'ban ayının yigirmikisinde yekşenbe gün subh-i sâdıkda yagmur yagup yıldırım şakayup bir sâika peyda oldı. Nâgâh Güngörmez kilisesinde güherçileye yıldırım düşüp kiliseyi panbuk gibi itdi, ol mahaller cümle harâb oldı. Erden, avretden, oglandan biş altı bin mikdârı helâk oldı. Ve bu tarafda Arab leşkeri ğirü hücûm idüp geldi, Lârende'yi yıkdı ve bir niçe yiri dahi talan idüp döndi gitdi. Ve Uzun Hasan beğ oglı Ya'kub Beğ vâkı'aya ugrayup helâk oldı, Hicretün sekizyüztoksan bişinde vâkı' oldı. Ba'dehu Sultan Bâyezid Gümülcine tarafına varup andan İpsala tarafından Edrene'ye geldi. Birkaç gün turup sonra İstanbul'a gelip karâr eyledi. Ol hînde Mısır ilçisi geldi. Hürmet ü izzet ile ilçiyi ugurlayup Sultan Bâyezîd dahi ilçi koşup Musır'a göndürdi, hicretün sekizyüztoksanaltısında idi.

zîd'e haber alup ol dahi Rûmili leşkerin divşürüp kapu halkıyıle göçüp Beşiktaşı'na kondılar. Âleme perâkende nâmeler göndürdiler kim leşker cem' ola. Arab'a dahı haber göndürdiler kim. Bu hînde Sultan Bâyezîd Beşiktaşı'na çıkmazdan bir gün öndin şa'ban ayı içinde İstanbul'da bir sâ'ika olup ale's-sabah yil esüp yagmurlar yagdı. Nâgâh Güngörmez'de Tophane'ye yıldırım inip ordı içinde olan kiselerile top otı tutuşup ol kilise havaya berrân idüp bir iki üç mahalleyi basdı. Âdemlerin helâk idüp taşlar altında kodı. Bu vak'adan sonra irtesi Sultan Bâyezîd dahı Beşiktaş'a kondı. Cümle begler ulular anda hâzır olup tanışık (125) itdiler. Sultan Bâyezîd'i Anatolı'ya geçmege komadılar. «Bî-vaktdür, ol taraf kızlıkdur. Şimdiki halde leşkere revâ da bulunmaz» didiler .Bu aralıkda Arab leşkeri de dahi dönüp gitdi. Sultan Bâyezîd dahi yaylaka vardı. Yayladan gezerek Edrene'ye vardı. Ol taraflar gâyet de tâ'ûn idi. Tâ'un oldugı sebebden bir yire karâr idemeyüp İpsala'ya vardı. Ol taraflarda hacılar bayramın eyledi, hicretün 895 yılında. Andan gine Edrene'ye vardı. Edrene'de bir hafta karâr itdi. Heman azm-i Kostantınıyye eyledi, hic-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

retün 896 yılında muharremün evvelinde. Safer ayının âhirinde Kostantınıyye'de karâr eyledi. Temmet bi'avnillâhi'l-meliki'l-mu'în.

W₁, K, Gi NÜSHALARI BURADA BİTER
ŞİMDİ B, W₂, G, M₁, L, V'nin METNİNİ VERİYORUM.

Pes bu yandan ilçi varup Mısır sultânıyile barışup girü Adana'yı ve Tarsus'ı ve anlara müte'allik olan hisarları virdiler. Âlem refâhiyet buldı. Bu tarafdan Engürüs Beğ'i Yanko ogh kıral vefât idüp Söyze oglı hücûm idüp Yanko oglını dutup habs eyledi. Kendü yirine kıral olup tahta geçdi, ve Sultan Bâyezîd'e ilçi göndürüp karışdı. Ve şevvâl ayının evvelinde kuşluk vaktinde Burûsa şehrine od düşüp nice çarşular ve mahaller yanup harâb oldı. Ve Mısır sultanı dahi bir agır ilçi göndürdi, hicretün sekizyüztoksanyidisinde idi. Yine Sultan Bâyezîd İstanbul'dan çıkup gelüp Edrene yanında kondı. Bir nice gün turdı. Andan bir ulu gazam vardır, diyü Rûmili ve Anatolı ve kapu halkı ve akıncılar azîm asker cem' idüp Engürüs vilâyetine (126) gazâ-yı ekber diyüp Sofya'ya varup Engürüs seferi rast gelmeyüp Anatolı çerisiyile Yahyâ Paşa Ahmed Beg'i Sofya'da koyup Dâvud Paşa'yı Üsküp tarafına gördürdi. Kendü Rûmili çerisiyile Yahyâ Paşa önce düşüp Manastır'da asker bir yire cem' oldı. Andan togrı Yuvan iline vardı. Ve deniz yüzinden hayli gemiler gelüp küffârun kaçacak yirleri ve yolları bagladı. Küffâr dahi sarp yirlere ve taglar başına beceneler olup turdılar. Yolları anun gibi düşvâr ki karga sinmez, İblis değenek ile yürimez. Ve ba'zı râviler «halkı ashâb-ı uhdûddur» dirler. Pâdişahlarına hâyinlerdür ve bir dürlü dil söyleşüp harac virmezler. Sarp yirlerde oturup ve becene agızlarında turup hayli ceng eylediler. Kazâ-yı âsumânî atdukları taşlar ve yılan dillü harbeler ve agaç yaydan atdukları agılu demrenlü oklarına bakmayup İslâm leşkerinün bahadır yiğitleri dahi yayak olup kalkanları üzerine yapınup taglara tırmaşup hücûm eylediler. Ol din düşmanların urup kılıcdan geçürüp avretlerin, oglanların esîr itdiler. Köylerin ve zira'atlerin oda

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

urup yıkdılar, harâb eylediler. Andan pâdişah dönüp gelüp Manastır'a birkaç gün karâr eyledi. Andan göçdiler. Ol gün fedâyi nemedpûş kulagı mengûşlu, boynı toklu hayderî şeklinde pâdişaha kasd itmek istedi. Hemandem «Mehdi benüm», diyü nemedi eğnünden atup yalın kılıç elinde pâdişah yüridi. Birkaç gayretsiz çavuşlar var idi. Öninden gidivirüp pâdişâha yakın gelicek vaktin İskender Paşa hâzır bulundı. Hemandem karşudan bozdagan ile atup urdu, depesi üzerine yıkıldı. Andan kılıcıyile pâre pâre eylediler. Andan pâdişah togrı Edrene'ye geldi, karâr eyledi. Bu yanadan Bosna'da Hadım Ya'kub Aga dirlerdi, bir sancak begi vardı. Engürüs beğlerbeğisi Derencilban kâfir kırkbin kâfir ile İslâm çerisine karşu gelüp ceng itdi. Ammâ kâfirler biribiriyile uzlaşmadı. Hak te'âlâ İslâm çerisine fursat virdi, kâfire gâlib eyledi. Kâfir leşkeri münhezim olup yüz döndürdi. Derencilban diri dutulup kayd ü bend ile (127) Sultan Bâyezîd'e göndürdi. Sultan Bâyezîd bu fethi işidüp şâd oldı, hicretün sekizyüztoksantokuzında idi. Andan sonra Sultan Bâyezîd İstanbul'da karâr idüp devlet irtifâ'ında idi. Andan sonra Sultan Bâyezîd asker cem' idüp İnebahtı üzerine gitdi ve deniz yüzinden ikiyüz pâre gemiler döndürüp gitdiler, deryâya kâfir donanmasına bulışup hayli bari ceng itdiler. Lordan adlı bir kâfir Burak Reis gemisinün barçasına çatup ve bir tarafına bir kâfir dahi çatup Burak Reis'i aralarına alup azîm ceng oldı. Biribirinden ayrılmayup âhir Burak Reis gemisinden kâfir neft atdılar. Kâfir gemileri dutışup yana yana Burak gemisine ulaşdı, dutuşup üçi bile yandı. Helâk oldılar. Tâ İnebahtı yöresine varınca ceng oldı. Andan kâfir gemileri ayrılup İslâm gemileri İnebahtı üzerine varup herbiri hisar üzerine toplar yagdırdılar. Pâdişah dahi karadan ayrışup geldi. Çün kâfiri gördi ki denizden azîm donanma ve karadan pâdişah gelüp irişdi. Kendülere mededçi ve yardım yok. Ve gelmekden ümidlerin kesdiler. Âciz kalup, nâçâr olup beğleri taşra çıkup kal'anun miftâhın getürüp Sultan Bâyezîd'e teslim eylediler, hicretün tokuzyüzbişinde vâkı' oldı. Andan Sultan Bâyezid gelüp Edrene'de kışladı. Yaz olıcak yine Rûmili ve Anatolı çerisiyile ve azab ile ve deniz yüzinden azîm donanmayile sefer idüp varup Mora diyârına girüp Moton kal'ası üzerine düşdi. Ve denizden gemiler dahi irişüp kal'ayı ihâta idüp üzerine toplar yagdırup ve gemiden toplar ve yarak çıkarup hisara karşu meterizler ve toplar kurıldı. Hisarı dövüp ve hevâyîler atılup iki cânibinden bir ay gice gündüz

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ceng oldı. Toplar ile hisarun bir yirin yıkup âhir inâyet-i Hak irisüp bir ikindü vaktin yüriyiş oldı. Pâdişah dahi yagma buyurdı. Cebren ve kahren feth oldı. Cemî' hayrâdını kılıçdan geçürdiler, avretlerin oglanların esîr itdiler. Bu feth muharrem ayının evvelinde vâkı' oldı. Pes içinde cum'a namazın kıldılar. Andan Moton'dan göçüp Karon kal'ası üzerine müteveccih oldılar. Ol konakda ki Moton ile Karon mâbeyninde kondılar. Konakda Karon'un miftâhı karşu geldi. Sultan Bâyezîd'e teslîm itdiler. Ol dahi muharremu'l-harâmun ayında vâkı' oldı, hicretün tokuzyüzaltısında oldı. Çün bu kal'alar alınup Venedik (128) kâfiri İspanya'dan yardım alup yaragile ve vâfir gemilerile gelüp Midilli kal'asının üzerine düşdi. Toplar kurup dögdi. Hisarun bişyüz mikdârı yirini yirile bir eyledi. Midilli'den feryadçı gelüp i'lâm eyledi. İstanbul'dan ale't-ta'cîl gemiler donanup azabı kürekci yazup gemilere koyup göndürdiler, Bundan evvel İstanbul halkı azab ve avârız virmezlerdi. Ol vakit zarûrî oldı, yazdılar, heman âdet oldı. Çün İslâm donanması Midilli'ye müteveccih oldı, gemiler anda varınca ol aralıkda kâfir onsekiz kerre hisara yüriyiş itdi, alımadı.. Çün İslâm gemisi Midilli'ye yakın vardı, kâfir gemilerine girüp kaçdılar. Pes İslâm gemileri Midilli'ye varup ol yıkılan yirleri girü ta'mir itdiler. Andan dönüp İstanbul'a geldiler. Andan sonra Venedik begleri zarurî olup pîşkeşler göndürüp barışdılar, hicretün tokuzyüzyidisinde idi. Bundan sonra Sultan Bâyezîd sefer itmeyüp nice zaman İstanbul'da karâr idüp huzûrda idi. Bundan sonra hicretün tokuzyüzonbişinde ecmâziyelevvelün altıncı güni sülesâ gicesi yatsu namazından sonra İstanbul'da bir heybetlü azîm zelzele vâkı' oldı. Şöyle ki şehrün minâreleri yıkılup milleri uzuldı ve mescidlerün kubbeleri yarıldı, niçesi yire indi. Ve evlerün ocakları yıkılup dıvarları yarılup niçesi yıkıldı. Ve hisarun kuleleri ve bergozları ve bendleri yıkıldı ve ba'zı yirler yarıldı. Ve nicesi nişangâh, binâlar ve kârvânsaraylar ve evler yıkılup niçe âdemler dıvar altında kaldı, helâk oldı. Baş kayusı olup her kişi evlü ondan taşra açuk yirlere kaçdı. Havlusı olan havlusına girdi. Bagçesi olan bagçesine vardı. Ba'zılar sokaga gidivirdi, ya'nî binâlar altından kaçdılar. Ol gice sabaha değin yir hareket itdi. Cemî' halk erkek dişi ol gice uyumayup ol ibreti göhareket itdi. Cemî' halk erkek dişi ol gice uyumayup ol ibreti görüp feryâd eylediler. Kimi tesbîhe, tehlîle, tövbe ve istigfâra meşgûl oldı. Andan sonra kırk güne değin gice ve gündüz sa'at sa'at tedrîc ile zelzele sâkin olmadı, hareket itdi. Çün hâl böyle oldı, Sul-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tan Bâyezîd etrâf-ı âleme hükümler dagıdup Rûmili'nden ve Anatoli'dan bennâdan ve ırgaddan seksenbin nefer serchor çıkarup sürdiler, gelüp İstanbul'un kal'ası ta'mîrine mübâşeret itdiler. Yir yir, baş baş mu'temed âdemler ve mi'marlar koydılar. Ve bu cümlenün üzerine yeniçeri agası Yunus Ağa'yı yeniçeriyile havâle koyup Sultan Bâyezîd (129) Edrene'ye göçüp Edrene'de karâr eyledi. Bundan sonra Anatoli'da Teke ili'nde Kızılkaya dimekle ma'rûf yirden Hasan Halîfe dirlerdi ve Şâh Kulı dirlerdi bir oglı var idi, bir magara içinde olurdı, Sultan Bâyezîd'ın ana her yıl altı yidi bin akçe sadakası vardı, meğer kızılbaş imiş, ol aralıkdan hurûc idüp geldi. Antaliyye'nün pazarı güni pazarın yagma ve talan eyledi. Kâdısını tutup dört pâre idüp asakodı. Etrâfa âdemler göndürüp« fursat bizümdür» diyü haber eyledi. Ne kadar gizlü dindaşları, kızılbaşları var ise yanına geldiler. On bin mikdârı âdem cem' eyledi. Ve Teke ili'nden çok halk cem' eyledi. Ol aralıkdan kalkup Anatoli beğlerbeğisi Karagöz Paşa'nun üzerine vardı. Karagöz Paşa ile azîm ceng eyledi. Kızılbaş sınur gibi oldı. Anlar yagmaya meşgûl alup gâfil düşicek girü kızılbaş ikdâm idüp buları sıdılar. Karagöz Paşa kaçdı. Ardına düşdiler. Karagöz Paşa'yı tutdılar. Getürüp Kütahiyye'de kal'aya karşu merhûmı kazıga urup şehîd eylediler. Sancak beğleri biribiriyile uzlaşamayup mukâvemet idemediler. Andan kızılbaş kuvvetlenüp ili güni yıkup çok fesâdlar eylediler. Ve hâşâ sebb-i çâryâr eylediler. Andan kalkup Aydın iline gitdiler. Ol aralıkda Sultan Korkud Sultan Bâyezîd'e ahvâli i'lâm eyledi. Sultan Bâyezid dahi vezirleri Ali Paşa'ya ve Hersek oglına hışm eyleyüp «çün bunlar hurûc itdi, niçün bana bildürmedünüz» diyü itâb eyledi. Ali Paşa'ya emr idüp «tiz var Anatoli'ya geç» bunların hakkından gel ve illâ senün derün yüzerin» diyicek ol dahı Anatoli'ya geçdi. Sultan Ahmed'i bile koşdılar. Kapu halkından ve yeniçeriden âdem koşdılar. Pes Ali Paşa Anatoluyı'ya geçüp Kızılkaya'ya varup karâr eyledi. Sultan Ahmed dahi oglıyile Amasiyye'den kalkup gelüp Ali Paşa ile mülâkat oldılar. Birkaç gün anda eglendiler. Kızılbaş dahi Karaman tarafına gitdiler. Karaman paşası Haydar Paşayile Cündî Kemâl Beğ sancak beğiyile ceng idüp Haydar Paşa'nun ve Kemâl Beg'ün başın kesüp şehîd eylediler. Andan göçüp Çubuk ovasına gitdiler. Ali Paşa'ya haber geldi. Canı başına sıçrayup «beni seven binsün» ve ata binüp ılgar idüp Çubuk ovasına yitişdi. Kızılbaş dahı Osmanlı geldügin bilicek develerin hisar gibi tokat idüp (130) içine

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

girüp yir yir ceng idicek kapular koyup hâzır oldılar. Bu tarafdan Ali Paşa katında dahi ikibin mikdârı kişi vardı. Anlar dahi ondört gün ılgar çekmiş yorgun ve atları durgun. Ali Paşa eyitdi: «Varalum bunların ile dutuşalum». Yanında Kara Mûsa dirlerdi, ulûfeciler kethüdâsı vardı. İş görmüş kişi idi. Eyitdi: «Sabreyle, ardumuzdan asker gelsün yitişsün. Bunlar hod gitmekden kaldılar, hele bâri iki gün sabreyle. Ramazan oglı dahi geliyürür, gelsin» didi. «Ramazan oglı kimdür?» didi. Anun hod aklı başından gitmiş imiş. Hemen cenge başladı. Ceng olup ol aralıkda ol kızılbaş Hasan Halîfe'ye ok tokundı. Helâk olup tokat içinde bir figân kopdı. Andan Ali Paşa at salup kızılbaş içine vardı. Üzerine yarak üşürdiler, helâk itdiler. Çün hâl böyle oldı, sâyir halk bunı görüp zarûrî kaçmaga yüz tutdılar. Andan kızılbaş göçüp Acem sınurına girüp Tebrîz'e azm itdiler. Gideriken yolda bir kârbâna rast geldiler. Ol kârbânı kırup kumaşın yagmaladılar. Meğer bu kârbân Şah İsmâ'îl'ün imiş. Bular dahi Tebrîz'e vardılar. Ulıları ve reîsleri Şah İsmâ'îl'e secde itdiler. Şah İsmâ'îl bulara eyitdi: «Size kim buyurdı kim benüm âhiret babamun paşaların ve beglerin kırup, ra'iyyetin incidesiz?». Bular dahi «Şah yolına gazâ idüp yezidleri kırdık, hakkından geldük» didiler. «Ya bu kârbânlarun günâhları neyidi kim katlî'âm rızıkların talan itdinüz» diyicek cevâb virmege kâdir olmadılar. Pes Şah İsmâ'îl buyurdı, bunlarun askerin yiğirmişer ve onar beğlerine üleşdürdiler. Andan ulularını korcılar eline virüp helâk eylediler. Bundan sonra Sultan Selîm Tırabzon'dan hurûc idüp gemiye binüp Kefe'ye geçdi. Andan Rûmili tarafına Kili'ye ve Akkirmana'a çıkdı. Sultan bunı işidicek İstanbul kâdısı Saru Gürz'i ve Sekbanbaşını nasîhat itmek içün Sultan Selîm'e ilçiliğe göndürdi. Vardılar eyitdiler: «Sancaga var git, sâyir karındaşların gibi. Biz dahi varuruz diyü arbede itmesünler», didiler. Sultan Selîm eyitdi: «Allahun buyrugı değül midür üç yılda, dört yılda bir varup sıla itmek? Ben dahi varayın babamı ziyâret ideyin. Andan sonra sancaga gideyin» didi. Muhassal-ı kelâm men' idemeyüp ilçiler Sultan Bâyezîd'e geldiler. Sultan Bâyezid didi ki : «Semendire'yi ana virdim. (131). Varsun anda gitsün». Sultan Selîm «yok, elbetde babamun yüzin görüp elin öpmeyince gitmezin» didi, hicretün tokuzyüzonyidisinde idi. Andan Sultan Selîm Edrene'ye yakın gelüp kondı. Sultan Bâyezid dahi Edrene'den kalkup asker dahı hâzır idi. İstanbul'a müteveccih oldı. Sultan Selîm dahi eyitdi: «Edrene'den İstanbul'a varınca hod

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

düşman yokdur. Bu beğleri ve askerleri alup gitmekden garazı budur kim karındaşum Sultan Ahmed'i beklemekdür» didi. Ol dahı göçüp babası ardınca gitdi. Çorlı sınurına gelicek babasıyile uğraşdı. Sultan Bâyezîd'ün ayaklarınun dermânı yog idi. Ata binmege kudreti yog idi. Araba içinde idi. Arabanun örtüsin örtüp Hak te'âlâ hazretine tazarru' idüp du'â eyledi. Bir mikdâr ceng olduktan sonra Sultan Selîm sınup cemî' asbâbın ve hazînesin koyup kaçdı. Karadeniz kenarında Medye dirlerdi, bir köy vardur, anda varup gemiye girüp Kefe'ye vardı. Ol kış içinde yine gemiye binüp Rûmili'ne çıkdı. Bu yana Sultan Ahmedlü ekâbirden ba'zı kimseler vardı. Kâdıasker Müeyyed oglı ve Tâcî zâde Nişancı Beğ ve Yûnus Paşa bular Sultan Ahmedlü idi. Sultan Ahmed gelür pâdişah olur diyü pîşkeşler hazırlamışlardı. Yeniçeri bu ahvâli tuyup bir gice bunlarun evlerin basup ne var ise yagma itdiler. Hasan Paşa'nun dahı evin basdılar. Çok fesâd itdiler. Sultan Ahmed'ün âdemîsi gelmişdi. Şehirden kaçup kurtuldı. Andan yeniçeri Sultan Selîm'e haber göndürdi. «Gelsün biz anı tahta geçürürüz» didiler. Sultan Ahmed dahi Üsküdar'a yakın Mal depesine gelmiş idi. Babasıyile haberleşüp babası nice bin filuri dahi göndürdi. Andan girü dönüp gitdi. Anatolı'nun mukâta'âtın ve iskelelerin zabt itmeğe başladı. Sultan Korkud dahi ba'zı yirleri zabt idüp Sultan Ahmed adamlariyile muhârebeye başladılar. Andan Sultan Korkud dahı Gelibolı tarafından gemiye girüp iki üç kişiyile İstanbul'a gelüp yeniçeri odaları kurbünde bir mescide girdi. Sultan Bâyezîd işidüp yeniçeri arasından çıkarup şehir içinde bir eve kondurdılar. Andan destûr ile gelüp babasınun elin önüp girü odasına gitdi. Sultan Selîm dahi Küçükçekme'ye gelmişdi. Şehre yakın gelicek Sultan Korkud karşu çıkup bulışup at üzerinden merhabalaşup biribirine tesellâ virdiler (132) Andan sonra Sultan Selîm gelüp şehre girüp Yenibagçe'de çayır içinde kondı. Sultan Korkud dahi mekânına vardı. Andan yeniçeri cem' olup dîvâna vardılar. On nefer yayabaşı paşalara göndürdiler. Didiler ki : «Pâdişâhumuzun oglı Sultan Selîm'dür. Kendüsi mariz olmuşdur. Sefere varmaga kudreti yokdur. Arz idek pâdişâhlıgın Sultan Selîm'e virsün». «Elbette» didiler. «Ana arz itmezsenüz taşra çıkıcak işinüz tamâm iderüz. Sultan Selîm'i tahta geçürürüz» diyü gulüvv itdiler. Paşalar dahi ol on yayabaşılar ile içerü pâdişâha bile girüp bularun sözlerin arz itdiler. Pâdişah eyitdi: «Niteki ben sagın, beğligüm kimseye virmezin» diyicek

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Vezîr-i âzam Mustafa Paşa eyitdi: «Devletlü hünkâr! Tuzunuz etmeğünüz yidük, helâl eylen. Taşra çıkıcak bizüm işimüz tamâm iderler» didi. Pâdişah eyitdi: «Şimdi ben pâdişahlugum virmeyicek beni gelüp katl ider mi?» Bunlar eyitdiler: «Yok katl itmezler ammâ harbe ucıyile kaftanunuzdan çeküp tahtdan aşaga indirürler» diyicek pâdişah bir mikdar fikre varup andan sonra başın kaldırup «pâdişahlugum oglum Selîm'e virdüm» didi. Andan Yeniçeri külliyen gülbang getürüp Sultan Selîm'e gitdiler, hicretün tokuzyüzonsekizinde vâkı' oldı. İrtesi Sultan Bâyezîd hazîne sandukların ve paşaların Sultan Selîm'e göndürüp «padişâhınuza varun» didi. «Ammâ bana yiğirmi gün mühlet virsün, Yenibagçe'de otursun, ben andan çıkup Dimetoka'ya varup anda oturayın» didi. Sultan Selîm'e arz itdiler. «Her ne vakit kendüleri buyurur ise ihtiyâr ellerinde» didi. İrtesi gelüp babasınun elin öpdi. Babası kalkup «gel ogul, şimdi pâdişah sensin, ben ma'zûlin, otur» didi. Sultan Selîm «hâşâ ben Sultânımun kulıyın. Yüzin görüp murâdum elin öpmekdi. Tahtun mübârek olsun. Ben kulına icâzet ver gideyin» diyicek, «Ogul ben cân u gönülden sana virdüm tahtumı. Amma sana nasîhatım budur ki nâhak yire kimseyi öldürmeyesin» didi. Ol dahi kabûl idüp çıkup Yenibagçe'ye varup çadırında karâr itdi. Yarındası Sultan Selîm yeniçeri agasın çagırup yeniçeri agası gelüp divan itdi. Bulara didi kim «Beni pâdişahlıga kabul ider misüz?». «Cemî'isi kabul iderüz» diyicek, eyitdi: «İmdi eğer sizden bir kimsenüz nâ-ma'kûl hareket ider ise hakkından gelmeğe mânî' olur musuz?». «Olmazuz» didiler. «İmdi böyle olıcak beğliği kabul iderem» didi. Andan yarındası girü dîvan eyledi. (133) Paşalar geldiler. Ol gün bir üsküflü yeniçeriyi bir agaca asakodı. Ve bir ulûfecinün boynın urdı. Meğer ol yeniçeri Sultan Ahmed'e varup gelürimiş, Câsusluk iderimiş. Çün pâdişahluk Sultan Selîm'e mukarrer oldı, Sultan Korkud dahı bir kadır

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

[YAVUZ SELİM DEVRİ]

Andan sonra Sultan Selîm Anatolı'ya geçüp asker ile Engüri'ye vardı. Karındaşı Sultan Ahmed kaçup Arap sınurına girdi. Sultan Selîm dahi Burûsa'ya geldi. Karındaşları ogulları, şehzâdeleri ve Mustafa Paşa'yı katl itdi. Andan Ma'nisa'ya Sultan Korkud üzerine vardı. Sultan Korkud kaçup Teke iline vardı. Ardınca Acem Kâsım'ı göndürdü ki kapucıbası idi, varup bir magarada bulup dutdı getürdi. Eğrigöz dirler bir kasabada Kırayaçın oglı gelüp kaydın gördiler. Meyyitin Burûsa'ya iledüp defn itdiler. Andan Sultan Selîm, Sultan Ahmed'e kapukulları agzından bir mektub düzüp göndürdi. Eyitdi: «Sultan Selim öldürmedik âdem kalmadı. Biz bunun elinden âciz kaldık. İmdi heman gel sen görün. Biz tutalum elüne virelüm» diyü belki elli-altmış mikdârı mektub göndürmiş ola. Ol dahi gâfil deprenüp bunun sözine uyup Karaman askeriyile ve nâmdarlarıyile geldi. Yanında olan beğler «varma» didiklerince gelen mektubları çıkarup okuyıvirdi. «Bunun onı ve yigirmisi yalan ola» diyüp geldi Yenişehir ovasında Sultan Selîm'e mukâbil oldı. Ân-ı vâhidde askerin sıyup Sultan Ahmed'i tutup katl eyledi. Anun dahi meyyitin Burûsa'ya göndürdi, hicretün 920 senesinde vâkı' oldı. Andan sonra şehriyâr-ı saltanat tedbîr-i feth-i memleket Sultan Selîm Han kızılbaş tedârikinde olup azim asker ve yarak cem' idüp vâfir top arabalarıyile ve dörtyüzbin âdem ile sefer idüp Acem diyârına girüp Şâh İsmâil üzerine vardı. Ol dahi Çaldıran nâm bir sahrâda karşu gelüp bulışup sabahdan ikindü mahalline değin ceng âşüb oldı. Ustaclı (134) oglı dirlerdi Şah İsmâ'îl'ün ulu beğlerinden idi, ol Anatolı kulı üzerine mukâbil olup Şah İsmâ'îl Rûmili'li üzerine geldi. Hakk avniyile Anatolı beğlerbeğisi Ustaclı oglı'nun başın alup helâk itdi. Şâh İsmâ'îl Rûmili askeriyile azîm ceng idüp Rûmili beglerbegisi Hasan Paşa'ya zahm-ı sehmnâk irişüp helâk oldı. Andan Malkocoglı Tur Ali Beg karındaşıyile Şah İsmâ'îl'ün üzerine at saldı. Hayli yoldaşlık ve ceng idüp alay söküp Şah İsmâ'îl'ün sancagı dibine irüp Şâh İsmâ'îl çalup zahmnâk eyledi. Andan şah ile koncıları irişüp kılıc ile ve gönder ile karındaşıyile ikisini bile şehîd itdiler. Andan sonra ikindü vaktinde Şah İsmâ'îl münhezim olup cemî' esbâbın ve hazînesi ve avretlerin ordusunda bıragup Tebriz cânibine kaçdı. Ordusın yagma ve talan itdiler. Şah İsmâ'îl'ün bir avretin dahi tutdılar. Ordusında bulunan avretleri yayak asker yola

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

düşüp Tebriz'e dek gitdiler. Andan Şah İsmâ'îl kaçup onbiş yigirmi mikdârıyile âdem Sultâniye tarafına gitdi. Sultan Selîm dahi Tebriz'e girüp ehl-i hırfetden, Tebriz halkından nice âdem İstanbul'a sürgün itdi. Ve ol kışı Karabag'da kışlık kasd itdi. Yeniçeri tâyifesi kâyil olmadılar. Pes andan göçüp gelüp Amasiyye'de kışladı. Andan varup Kemah kal'asın aldı. Ve Hadım Sinan Paşa'yı asker ile Zülkadir oglı Alâüddevle üzerine göndürdi. Varup Alâüddevle'nün başın kesdi. Vilâyetini ol nesilden Şahsüvâr oglı Ali Beg'e virdi. Ve Amasiyye'de yeniçeri başın kaldırup Pîrî Paşa'nun odasın basdılar. Ve Dukakin oglı Ahmed Paşa vezir idi, anı katl eyledi, «yeniçerinün fesâdına bâ'is oldun» diyü. Andan göçüp İstanbul'a geldi, güvegüsi İskender Paşa'yı öldürdi. Ve Tâcîzâde kâdıasker idi ve Balyemez dirlerdi sekbanbaşıyidi, anları dahi katl eyledi. Sebeb bu ki «Amasiyye'de yeniçerilerün baş kaldırmasına siz bâ'is oldunuz» didi, hicretün tokuzyüzyiğirmibirincide idi. Andan sonra server-i sâhib-kıran Sultan Selîm Han girü azîm asker cem' idüp İstanbul'dan Anatolı'ya geçüp «Acem diyârı» diyü yüridi. Amma Mısır Sultânı Kansu Gavri ve beğleri ve cemî' Çerkes tâyifesi ve hem alup asker cem' idüp Haleb'e geldiği Sultan Selîm'e ma'lûm olıcak Acem'e gitmek tedârîğin (135) koyup Arab üzerine yürüdi. Gelüp Arab sınıruna girdi. Dâvûd peygamber makâmı üzerinde Arab askeriyile bulışup azîm ceng oldı. Âhir Arab leşkeri sınup Mısır sultânı Kansu Gavri anda vâkı'aya ugrayup başı kesildi. Bâkî askeri tagılup kaçdı. Pes ol yörelerde olan kal'aları feth idüp zabt itdiler. Andan Haleb şehrine varup Haleb'i etrâfıyile cevânibini zabt idüp sancak beğleri ta'yîn olundı. Andan Şam'a gelüp anı dahı nevâhileriyile zabt olundı. Çerkesler kaçup makam-ı Mısır'a varup ulu divitdâr olan Tomanbay Sultan'a döndiler. Mukaddemâ Sultan Selîm Hadım Sinan Paşa'yı güzîde asker ile ilerü Gazze cânibine göndürmişdi. Birkaç günden sonra pâdişah dahi Mısır fethine azîmet kıldı. Ol tarafdan Mısır Sultanı Tomanbay'ın Şam melikü'l-ümerâsı Canbirdi Gazzâlî'yi asker ile Şam cânibine göndürdi. Gazze'ye yakın gelmişdi. Sinan Paşa dahi gelüp Remle'de oturmışdı. Gazzâlî'den haber alup ol gice ılgar idüp varup irtesi Gazzâlî'ye bulışup ceng oldı. Sinan Paşa gâlib olup Çerkes tâyifesinün nicesin kılıçdan geçürüp nicesi dahi kaçup beriyyeye düşdiler. Ve Sultan Selîm Çerkes Murad nâm kimesneyi Tomanbay'a ilçiliğe göndürdi. Varup Tomanbay nasîhat kabûl itmedi. Varan ilçiyi katl eyledi. Andan Sultan Selîm

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Remle'ye geldi. Meğer ol vaktin kim Sinan Paşa giceyile Remle'den çıkup ılgar ile Canbirdi üzerine gitmişdi. Remle halkı Osmanlı kaçdı sanup Sinan Paşa'nun ordusında kalanları talan idüp kırup kuyuya bırakmışlardı. Pâdişâhun ma'lûmı olıcak Remle halkın cem' idüp ehl-i fesâd olanları kırdılar. Avretlerden gayrı kılıcdan geçürdiler. Andan pâdişah Kudüs-i mübârek'e varup ziyâret eyledi. Bir gice anda turup ahşam namâzın Mescid-i Aksâ'da kılup yatsu namâzın Kubbe-i Sahrâ'da kıldı. Ve bâki yirlerini ziyâret itdiler. Andan sonra Mısır fethine ikdâm eyledi. Mukaddemâ Sinan Paşa ilerü yüridi. Zirâ beriyye zahmetinden asker perişân olmak fikr olundı. Zîra ol beriyye tılısım-ı diyâr-ı Mısır olup andan değme sâhib-kıran geçmiş degüldi. Amma Sultan Selîm ve men ma'ahû bu âyete meşgûl olup «ve men yetevekkel ala'llâhi fehüve hasbuhû» mûcebince ikdâm idüp göçüp Deyr nâm bir menzilde kondı ki ol gice anda (136) Hasan Paşa'yı katl eyledi. Sebeb bu ki ol beriyyeyi geçmek korkusın virdi. Andan hemna beriyyeye girdi. Menzil be-menzil ol susız sa'b beriyyede Allah te'âlâ fazlından yagmur virdi. Asker inen susızlık çekmediler ta Sâlihiyye nâm kasabaya varınca ki hadd-i diyâr-ı Mısır'dur, anda beriyyeden halâs oldılar. Anda sulanup ondan yüriyüp Mısır üzerine göçdiler. Mısır sultânı Tomanbay dahi askeriyile ve yaragıyile hâzır olup şehirden taşra çıkup Mısır'ı arkalanup turdılar. Arabdan dahi azîm asker cem' olup gelecek yirlere toplar kurup hazır oldılar. Anlardan bir kimse kaçup geldi, tedbîrlerin ve hîlelerin bildürüp Osmanlı çerisi dahi ol yolı koyup bir cânibden dahı seyl gibi yüriyüp üzerlerine akdılar, hicretün tokuzyüzyiğirmibirincide zilhicce ayının yiğirmisekizinci güninde kuşlukdan beyne's-salâyetne varınca iki cânibden azîm ceng oldı. Sag kolda Sinan Paşa'ya zahm-ı sehmnâk irişüp Allah emrine vardı. Velhâsıl anda Çerkes girü sınup kimi taga ve kimi şehir içine tagılup kaçdılar. Osmanlı çerisi çün şehri aldılar, Çerkes, Sa'îd iline kaçdı, Sultan Selîm şehrün bir tarafında Nil kenârında konup oturdı. Meğer Çerkes'ün câsusları varmış, fursat gözedürler imiş. Şebhûn tedbîrin idüp ansuzın gelüp bir gice şehre girüp içinde buldukları Osmanlıdan hayli âdem kırdılar. Taşrada askerile pâdişâha haber oldı. Asker dahi yaraga binüp hazır oldılar. Gelecek yollara toplar kurup hâzır itdiler, çün sabah oldı. Hicretün tokuzyüzyiğirmi üçüncide muharremün dördünci gününde Sultan Selîm Yûnus Paşa'yı yeniçeriler ile şehir içine göndürüp şehrün sokakla-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

rında çerkesler ile azîm ceng itdiler Andan Yûnus Paşa'ya ok dokınup mecrûh oldı. Sultan Selîm'e dahi gayret gelüp askerün ekserini yayak idüp kal'ayile Sultan Hasan Câmi'i öninde muhkem ceng olup sokakda yatan küştelerün nihayeti yog idi. Âhir Çerkes girü sınup kırdılar ve nicesi diri tutuldı. Tomanbey birkaç kişiyile kaçup Sa'îd îline gitdi. Hicretün tokuzyüzyirmiüçüncide muharrem ayınun yiğirmidördünci güninde Sultan Selîm şehre göçüp kal'ada taht-ı Yûsuf'ı cülûs-ı hümâyûn ile müşerref kıldı. Ve diri dutılup (137) esîr olan ikibin mikdârı Çerkes'ün boynın urdılar. Ve bişyüz mikdârı Çerkes habs olundı. Andan sonra Sultan Tomanbay makâm-ı tazarru'a gelüp bir kâdı ilçi göndürüp emân dilemiş. Sultan Selîm dahi ol kimseler muvâcehesinde emân virüp nâme yazmış nâsihler göndürdi. Ol varanlar katl eylemiş. Sultan Selîm dahı kakıyup bu def'a bi'l-külliye ol tâyife'den habs olanları dahı kırdı, eser komadı. Andan Nil suyını geçüp Tomanbay üstine kasd olundı. Ol dahi kaçup gitdi. Rûmili askerini ardınca göndürdiler. Âhirü'l-emr cânibün arabları, şeyhleri bu cânibe ihlâs gösterüp yolın baglayup Tomanbay'ı tutup Sultan Selîm'e göndürdiler, hicretün tokuzyüzyigirmiüçinde rebî'ulevvelün onyidinci güninde emr-i pâdişah mucebince alâ melei'n-nâs Mısır ortasında Bâb-ı Züveyle nâm yirde Tomanbay salb olundı. Muhassal-ı kelâm Çerkes tâyifesi mahv olup cemî' Arab vilâyeti feth olup zabt olundı. Sancak üleşüldi. Mısır'ı Yûnus Paşa'ya virdi. Andan Sultan Selîm devlet ü se'âdetile Mısır'dan göçüp Gazze tarafına müteveccih oldı. Andan Hayır Beg Haleb melikü'l-ümerâsıyidi, mukaddemâ mutî' olmuş idi, Mısır'da Yûnus Paşayile kalmışdı. Yûnus Paşa'yı gammâz idüp Sultan Selîm'e mühürlü mektub göndürdi. Didi ki : «Arablar 'Allahu yensuruke Sultan Yûnus' diyü alkış iderler» didi. Dahi ihânet itmek tarikıyile ba'zı ahvâl yazmış. Bu mektubdan Sultan Selîm muhkem şübhelenüp Yûnus Paşa'yı gelsün diyü hüküm göndürdi. Ve Mısır'ı Hayır Beg'e ısmarladı. Yûnus Paşa dahi gelüp pâdişâha mülâkat oldukdan sonra beriyye içinde gideriken at üzerinde pâdişah Yûnus Paşayile kelimât ideriken pâdişâh gazaba gelüp Yûnus Paşa'yı atından indirüp solaklar kethüdasına emr eyleyüp anda Yûnus Paşa'yı katl eyledi. Andan Sultan Selîm göçüp menzil be-menzil İstanbul'a gelüp tahtında karâr eyledi. Andan sonra Sultan Selîm hicretün tokuzyüzyigirmialtısında ramazanda İstanbul'dan çıkup İncügez'e vardı. Anda hamama girdi. Arkasında bir çıban gibi nesne zâhir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

oldı. Meğer onula imiş bozayile. Çorlu sınırı mâbeyninde babasıyile ugraşdugı yire varup otagın kurup oturdı. Cerrâhbaşı ve hekimler timar iderlerdi. Pîrî Paşa'yı ve Ahmed Paşa'yı ve defterdârları Edrene'ye (138) bayram yaragın görmege göndürmişdi Yanında heman Ferhad Paşa kalmışdı. Cerrâhlarun ve hekimlerün mu'âcelesinden ifâkat bulmayup şevval ayının yidisinde babasıyile ugraşdugı yirde dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâ'ya rihlet itdi, hicretün tokuzyüzyirmialtısında idi. Sekiz yıl, sekiz ay, sekiz gün pâdişah oldı. On gün meyyitini sakladılar. Andan Ferhad Paşa Ma'nisa'ya Sultan Süleyman'a hafiyyeten kendü âdemiyile mektub göndürdi, «tiz gelüp yitişesin» diyü. Kalan paşalarun mektubı olmadugı ecilden gelmekde ihmâl itdi. Andan Ferhâd Pîrî Paşa'ya ve Ahmed Paşa'ya adam göndürdi; geldiler. Ahvâli göricek anlar dahi mektub yazup sipâhî oglanları kethüdâsını ulag ile Sultan Süleyman'a göndürdiler, «Kul tâyifesi tuyup şehri talan itmeden ale't-ta'cîl gelüp İstanbul'a yitişesin» diyü. Pes Sultan Süleyman dahi Ma'nisa'dan kalkup yüriyüp Üsküdar'a geldi. Yeniçeri agası Üsküdar'a karşu varup Üsküdar'dan kayıga binüp İstanbul'a geçüp yeniçeri iskelede karşuladılar. Yeniçeri agası «işte pâdişâhınuz» didi. Önine düşüp saraya iletdiler. Yeniçeri bahşîş ve ulûfe artmasın istediler. Sultan Süleyman dahi dileklerin kabûl itdi. Yarındası Sultan Selîm'ün meyyitin İstanbul'a getürdiler. Sultan Mehmed Câmi'i'nde namâzın kıldılar. Sultan Süleyman babası önince yayak düşüp varup imâretinde defn itdiler.

[KÂNÛNÎ DEVRÎ]

Sultan Süleyman saraya girüp taht-ı hümâyuna cülûs itdi, pâdişah oldı, tokuzyüzyiğirmialtıncısında şehr-i evvelün onyidisinde idi. Çün Sultan Süleyman tahta geçüp pâdişah oldı, birkaç aydan sonra Belgırad fethine yarak ve çeri cem' idüp hicretün 927 senesinde cemâziyelevvel ayının onbirinci gününde Rûmili'ne sefer eyledi. Rûmili beğlerbeğisi Ahmed Paşa'yı Rûmili çerisiyile Bögürdelen kal'ası üzerine göndürdi. Vardugı gibi bilâ-tevakkuf ceng idüp yüriyiş idüp Allah'un inâyetiyile ve peygamberün mu'cizâtı berekâtıyile feth eyledi, amma hayli âdem topraga düşdi. Pâdişâha başlar ve mecrûh kâfirler göndürdi. Ve Pîrî Paşa'yı Belgırad üzerine göndürdi. Varup kal'ayı muhâsara itdi. Andan Sultan Süleyman dahı Belgırad üzeri-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ne varup toplar ve meterizler kurup lagımlar kazdılar. Kal'asın lagım ile yıkup yirile berâber itdiler. Muhassal-ı kelâm mübârek ramazan ayının yigirmiyisinde kal'a-yı Belgırad'ı feth eylediler, hicretün (139) tokuzyüzyiğirmiyidisinde oldı. Andan sonra tokuzyüzyiğirmisekizinci yılının recebinün yiğirminci güninde Sultan Süleyman Rodos'a sefer eyledi. Mustafa Paşa'yı onbiş gün önürdi deryâdan donanma ile göndürmişdi. Ardınca pâdişah dahi Anatoli'ya geçüp varup Menteşe ilinden Marmaris dirler bir iskele vardur, andan gemiyile geçüp Rodos kal'asının üzerine düşdi. Muhâsara eyledi. Kâfir içerüden kal'anun bedenlerin kumaş ile ve üskürlâd çukalar ile tezyîn idüp envâ-'ı dürlü şinlikler ve şâdlıklar eyledi. Ve çok zaman ceng olup alınmak mümkün olmadı. Âkıbet kal'anun mukâbelesinde bir depe vardı. Asker üşürüp kazdurup topragın sürdürüp kal'anun hendeğini toldurdılar ve dırabuzonlar ile döğüp ve yir altından temelin kazdurup lagımlar itdiler, ba'zı yirlerin yıkdılar. Âhir, kâfir gördi ki hisar alınmaga yakın kaldı, zebûn olup beğleri Magalı Mastur emân diledi. Eyitdi : «Malumıza, oglumuza, kızımuza kimse dahl u ta'arruz idüp esîr itmeye» diyü Bu tarîk ile sulh olup hisardan taşra çıkup pâdişah pîşkeşler çekûp hisarı teslîm eyledi. Kendü filurileriyile malıyile oglı kızıyile çıkup gemilere girüp Firengistan'a gitdiler. Kal'a içinde mahbûs olan müslümanlar dahi halâs olup kurtuldılar. Safer ayının üçüncü güninde Rodos feth oldı, hicretün tokuzyüzyiğirmi tokuzunda vâki' oldı. Ve kal'a-yı İstanköy ve Anatolı yakasında olan Bodrum bile feth oldı. Andan Sultan Süleyman dönüp gelüp İstanbul'da karâr eyledi. Ve târih-i mezbûrda Ferhâd Paşa'yı Şehsüvar oglı Ali Beg maslahatiyçün Anatolı tarafına göndürmişlerdi. Varup hile ile Şehsuvar oglı Ali Beğ'ün kaydın gördi. Ve dört oglın bile katl idüp Rodos fethine gelüp yitişmişdi. Andan sonra mübârek receb ayının yiğirmiüçünci gicesi İstanbul'da yeniçeri baş kaldırup Ayas Paşa'nun ve defterdar Abdüsselâm'un evin basdılar. Ve yarındaşı gice çehârşenbe gicesi İbrâhim Paşa'nun ve Mustafa Paşa'nun evlerin basdılar amma hiç nesne almadılar. Andan yine Sultan Süleyman Engürüs'e kasd idüp «gazâ-yı ekberdür» diyüp biş-altıyüzbin asker cem' idüp varup Tuna suyına köpri yapdurup geçdi. Vesâyir sulara dahı köpri yapup geçdi. Budun cânibine teveccüh idicek kıral-ı mel'ûn dahl çerisin hâzır idüp (140) göm-gök demüre gark olup ikindü vaktinde gelüp İslâm askerine buluşup azîm ceng oldı. İki tarafdan nice bin âdem helâk oldı. Kimi maktûl ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ-YAYINEVİ

kimi mecrûh oldı. Andan sonra inâyet-i Hakk te'âlâ irişüp kâfir sındı. Ol cengde kıral dahi helâk oldı. Kâfirler yüz döndürüp kaçmaga başladılar. Gâziler kâfirün ardına düşüp kıra kıra gitdiler. Andan pâdişah göçüp Budun tahtına geldi. Budun'ı cebrile alup erkeğin, dişisin esîr itdiler, hicretün tokuzyüzotuzikincisinde idi. Andan pâdişah dönüp gelüp Edrene'de karâr eyledi. Bir mikdâr oturup andan İstanbul'a gelüp karâr eyledi. Andan sonra Anatolı'da Celâlî çıkdı. Hacı Bekdaş oglı Kalender Çelebi dirlerdi, ol hurûc itdi. İbrâhim Paşa askerile üzerine varup anda dutup katl eylediler. Vâkı'a def'a Sultan Sülcyman Engürüs'e kasd itdi. Belgırad'dan Tuna suyın geçüp Budun'e vardı. Erdel banı gelüp itâ'at eyledi, pîşkeşler çeküp pâdişâhun elin öpdi. Pâdişah dahı hoş görüp Budun tahtını ana ısmarladı. Andan geçüp varup Pîç kal'asınun üzerine düşüp hisar eyledi. Toplar kurup yigirmi gün mikdârı kal'ayı döğüp hisarın birazın yıkup ceng üzerinde iken nâgâh kış tutup kar yagdı, sovuk oldı. Asker ve tavar sovuga doymayup nâçâr kal'ayı terk idüp girü dönüp gelüp İstanbul' da karâr eyledi, hicretün tokuzyüzotuzbişinde idi. Andan sonra Sultan Süleyman Han İstanbul'da âlî düğün idüp At meydanında ulu cem'iyyetile ogulları Sultan Mustafa'yı ve Sultan Mehmed'i ve Sultan Selîm'i sünnet eyledi, zilka'denün evâsıtında hicretün tokuzyüzotuzaltsında idi. Vâkı'a yine Sultan Süleyman Alman diyârına kasd itdi. Tokuzyüzotuzsekizinde ramazanun yigirmisekizinci güni İstanbul'dan çıkup İspanya la'în kasdına varup yıkup yakup harâb idüp Alman diyârına girdi. İki ay mikdârı gezüp ugradugı yirleri urup berbâd eyledi. Kâfir âşikâre gelüp mukâbil olmadı, ammâ arddan ve önden ve çeri serpindisinden hayli âdem aldı. Ve Mihal oglınun Kâsım adlu voyvodasıyile onikibin nefer Rûmili akıncısı pâdişah destûrıyile çeriden ayrılup bir tarafına akına gitmişlerdi. Varup ziyâde toyum olup dönüp gelüriken dahı askere tuş gelüp ol akıncılar Kâsım voyvoda ile anda vâkı'aya ugrayup kimi şehîd ve kimi (141) esîr oldı. Pes andan kış faslı irişüp pâdişah dönüp gelüp İstanbul'da karâr eyledi. Ve Sultan Mustafa'yı sancaga çıkardılar, hicretün tokuzyüzotuztokuzunda idi. Ol vakit ki pâdişah Alman seferinde idi. İspanya la'în cânibinden Andırya Torya nâm kapudânı Rodos'un emân ile kurtılan beği Magalı Mastur adlı mel'ûn biriküp Firengistan beğlerinden yardım ve mu'âvenet alup asker ve donanma cem' olup deniz yüzinden elli pâre barça ve elli pâre kadırga ile ve yigirmibişbin mikdârı savaşcıyile ale'l-gafle Mora diyârına düşüp evvel Karon kal'asın alup andan Bal-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lu Badre ve ol iki bogaz hisarların alup atlusı ve yayası Mora diyârını urup talan eylediler. Nice er ve nice avret oglan esîr olup hakâret itdiler, hicretün tokuzyüzotuztokuzında vâkı' oldı. Bundan evvel Midillü adasından kopmış bir gönüllü Hayreddin adlu bir bahadır er vardı. Gemi ehli, deniz hâlin görmiş nice zaman korsanlık itmiş ve denizde nice kez kâfirile bulışup döğüşüp ceng idegelmiş kişiyidi. Yanına nice gönüllüler uyup gemiler idinüp deryâda şikârbâzlık iderdi. Hak te'âlâ fursat virüp Magrib-zemîn'de kâfirden Cezâyir adlu kal'ayı feth idüp zabt itmiş idi. Cemî' Firengistan'da meşhûr olup Fireng dilince adını Barbarıca komuşlardı. Merhûm Sultan Selîm'e pişkeşleri gelürdi. Pes Sultan Süleyman'a dahı pîşkeşi gelicek Sultan Süleyman anun vasfın işitdikde «gelsün» diyü haber göndürdi. Pes mezkûr Hayreddin yarar âdemisini yirine kal'asında koyup kendü birkaç pâre kadırga ile İstanbul'a gelüp pîşkeş çeküp pâdişâhun elin öpdi. Pâdişah dahı ziyâde ri'âyet idüp kırk kez yüzbin ile deniz beğlerbeğiliğin virdi. Vezirlere karışup adı Hayreddin Paşa oldı. Andan yüz pâre mikdârı kadırga donadup ve yarak virüp zilka'de ayının evâsıtında mezkûr Hayreddin Paşa Akdeniz'e sefer idüp Mora diyârına azm eyledi. Çün küffâr bu haberi işidüp Mora'da aldıkları kal'aları ve yirleri terk idüp gemilerine girüp Firengistan'a gitdiler. Pes kal'alara ikiyüz yeniçeri ve üçyüz azab koyup girü ma'mûr eylediler. Pes Hayreddin Paşa ahi ol tonanma ile Magrib diyârına gitdi Varup ol meşhur be-nâm Tunus şehrini Arab elinden alup zabt idüp anda karâr eyledi, hicretün tokuzyüz (142) kırkında vâkı' oldı. Ez-în cânib Acem beğlerinden Olama Beğ dirlerdi bir beğ Acem şâhı Tahmas bin Şah İsmâ'îl'e âsi olup Rûm'a kaçdı. İstanbul'a gelüp Sultan Süleyman'a mutî' oldı. Anun tahrîkiyile Sultan Süleyman Acem diyârına kasd eyledi. Ve hem Acem pâdişahları ve beğleri ve ekser halkı bâtıl mezheb tutup el-iyâzü billâh çâryârun ve ashâb-ı resûlün ba'zın inkâr idüp hâşâ sebb iderlerdi. Ol azgun tâyifeyi aradan getürmek içün evvel ol Olama Beğ'e Kara Hamid cânibinde sancak virildi. İstanbul'dan gönüllü yazup asker idinüp sancagına vardı. Ol cânibden olan sancak beğlerine dahi emir verdi ki «Olama vardugı yirde mu'âvenet idesiz» diyü ferman buyurdı. Pes Olama Beğ dahi Kürt beğlerinden Şeref Beğ üzerine varup ceng idüp Şeref Beğ'ün başın kesdi, vilâyetin zabt eyledi. Ez-în cânib pâdişâhun Ma'nisa'dan bile gelmiş bir genc yaşlu ehl-i dil ve ehl-i şöhret İbrâhim adlu bir mugelmiş bir genc yaşlu ehl-i dil ve ehl-i şöhret İbrâhim adlu bir mukarreb kulı vardı, vezîr-i âzam idinmişdi. Alan viren, hükm-i hü-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kûmet ve cemî' re'y u tedbîr anundı. Kimsenün meşveretin kabûl itmezdi. Eğer hayr ve eğer şer anun emrinsiz iş olmazdı. Hattâ murâd idindüğine pâdişah ma'rifetinsiz sancak virüp alurdı. Ve bâkî vüzerâ ve beğler üzerine baskı ve havâle olmışdı. Ve kulı zabt idüp kendü dikmelerin idinmişdi. Ve ziyâde gurûrından İstanbul içinde nidâ itdürüp kendüye serasker-i sultan didirmişdi. Ve çok binâlar yapdurup At meydanı üzerindeki âlî sarayları ve köşkleri yapdurdı, içinde olurdı. Pes mezkûr İbrâhim Paşa dahi İstanbul'dan Anatolı'ya geçüp Rûmili ve Anatolı çerisiyile sefer idüp Haleb'e vardı. Andan Kara Hamid'e vardı. Olama Beğ'i önine bıragup Acem diyârına kulaguz idüp gitdi. Hicretün tokuzyüzkırkbirinde muharremü'l-harâmda Tebriz'e girdiler. Şehri düşmandan hâlî bulup karâr itdiler. Bu yanadan Sultan Süleyman dahi tokuzyüzkırkıncı zilka'de ayının evâhirinde kapu halkıyile İstanbul'dan göçüp Anatolı'ya geçüp İbrâhim Paşa ardınca azm idüp Kara Hamîd'e varmışdı. Ol cânibde Acem şâhı Tahmas dahi Tebriz'e yakın gelüp fursat gözedüp hîleyile ale'l-gafle İbrâhim Paşa'yı basmak ardında ve tedârikinde imiş. İbrâhim Paşa anun kasdın tuyup pâdişâha ahvâli i'lâm eyledi. Pâdişah kodı konugı bir idüp ale't-ta'cîl yürüyüp Tebriz'e irişdi (143) İbrâhim Paşayile mülâkat oldılar. Andan Acem leşkerinden haber alup üzerine yürüdiler. Acem leşkeri dahi mukâbil olmayup Sultâniyye tarafına kaçdı. Bunlar dahi agır kötürüm esbâbdan ve kiler esbâbından ve zâid haymelerden ve top arabalarınan ve gayriden biş-altıyüz yeniçeri ile üç sancak beğini zikr olan esbâb ile Tebrîz'de bekci koyup bâkî asker ile pâdişâh-ı Acem leşkerinün ardına düşüp kovagitdi. Ol kaçdı, bular ardın sürüp kodı. Tâ Hemedan şehri mukâbelesine dek vardılar. Ol hînde ziyâde kış ve tûfan ve kıtlık oldı. Çok kişilerün eli ayagı tonup sakat oldı. Ve çok âdem ve tavar açlıkdan kırıldı. Ve Tokuz geçid nâm suyı geçüp giderken sel vâkı' oldı, hayli âdem ve tavar ve asbâb gark oldı. Bu aralıkda baş kayusı nefse nefs oldı. Acem leşkeri dahı nâ-bedîd olup kangı tarafa gitdügi nâ-ma'lûm oldı. Çün hâl böyle, oldı, pâdişah dahi asker ile Bagdâd'a müteveccih oldı. Gelüp Bagdâd'a girüp karâr eyledi. Şehri tevâbi'ıyile zabt idüp vilâyetine begler ta'yîn olup nefs-i Bagdâd'a bir beğlerbeği dikdi. Ve kal'asını muhkem meremmet idüp hendekine Şat ırmagın akıtdı. Yarak ve nöbetci kodılar. Ve ol kışı anda kışladılar. Ol vakitde ramazan ayı içinde ulu defterdar İskender Çelebi'nün «mâl-ı pâdişâhîye hıyâneti zâhir oldı» diyü Bagdâd'da salb olundı. Cemî' mâ-meleğin beğlige zabt itdiler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bunda ol tarafdan acem leşkeri dahi tolışup Tebrîz'e geldi. Anda konılan yeniçerileri mukâbele olmayup şehri ve anda konılan esbâbı terk idüp koyup gitdiler. Pes Acem leşkeri Tebrîz'e girüp esbâbı alup zabt itdiler. Toplar ve mankır kesdirüp karâr itdiler. Bu yana Sultan Süleyman dahi hicretün tokuzyüzkırkbirincide ramazanun evâhirinde Bagdâd'dan göçüp yine Tebrîz'e müteveccih oldı. Tebrîz'e yakın gelicek Acem leşkeri girü Tebrîz'den kaçup gitdi. Osmanlu ardınca gelmemekiçün ol ma'mûr yirleri, halkını dagıdup perâkende kılup tagıtdı, hâlî kıldı. Çün Rûm askeri Tebrîz'e geldi, pâdişah dahi Acem leşkerinün ardınca ılgar itmekiçün atı ve kendü yarar güzide asker seçüp Acem leşkerinün ardına düşdi. Amma yolları ili güni harâb ıssuz gördi. Meğer Acem Osmanlu gelecek diyü yollarınun ili güni tagıdup perâkende kılmışlardı. Pes yolları bu hâlde göricek azuga, (144) suya ve bâkî havâyice müzâyaka gelmek fikr olunup nâçâr Tebrîz'e geldiler. Bu kez Acem şâhı Tahmus'un ve beğlerinün ve âyânlarınun âlî saraylarını ve köşklerini ve Sultan Ya'kûb'un Heşt-behişt adlu köşkünü ve bagcesini yıkup harâb eylediler. Ve Tebrîz halkından bir nicesini İstanbul'a sürgün itdiler. Muhassal-ı kelâm Acem diyârınun ugradıkları yirleri talan idüp yoksulı ve re'âyası ayaklanup harâb oldı. Rûzı, tavarı helâk oldı. Pes andan Sultan Süleyman dönüp Kara Hamid'e geldi. Andan Haleb'e ugradı. Haleb'den dönüp gelüp tokuzyüzkırkikinci yılında recebün ondördünci güninde İstanbul'a girüp karâr eyledi. Bu esnâda meğer kimi İbrâhim Paşa'nun mâl-ı pâdişâhîye ve memleketine zararı ve Fireng ile muvâza'ası tuyılur. Ramazan ayınun yiğirmikincide çeharşenbe gidesi pâdişah İbrâhim Paşa'yı saraya da'vet ider. Ziyâfet itdi. Ve anda yatup uyhuda iken katl eyledi. Ve mâ-meleğin beğliğe zabt eylediler, hicretün tokuzyüzkırkikincide vâkı' oldı. Ez-în cânib bu yanadan Hayreddin Paşa ki mukaddemâ tonanma ile varup Magrib'de Tunus şehrini ki Arab elinden almış zabt idüp gemileri karaya çeküp fârig olup oturmışdı. Ol eski beği Arab İspanya'dan meded umup kâfiri tahrîk eyledi. İspanya dahi sâyir Firengistan beğleriyile meşveretleşüp haberleşüp «Tunus'ı Barbarıca almışdur. Giderek bize dahi zararı dokınur ol almadın söyündürmek gerek» diyü cemi'isi ittifâk idüp yardımlaşup bi-nihâyet tonanma ve asker ve yarak cem' eyleyüp Anderya Torya mel'ûnı serasker idüp Tunus üzerine yürüdiler. Çün Hayreddin Paşa'ya haber virdiler. Reisler ile meşveret itdi. Reisler didiler ki: «Deniz yüzine çıkalum, kâfir cem' olmadın bir bir tagıdalum» didiler. Hayreddin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Paşa eyitdi: «Eğer ben dülbendümi bir yüce yirde dike kosam kâfir görüp bir aylık yol girü kaça. Değül ki üzerime gele» didi. Magrûr olup mukayyed olmadı. Andan sonra bî-kıyâs gemilerile azîm kâfir leşkeri gelüp Tunus yalısında Hayreddin Paşa'nun üzerine hücûm itdiler. Hayreddin Paşa'nun dahi yarar ancak yidi sekizbin mikdârı âdem ceng eri bulundı. Şehirden çıkup taşra deniz kenârına varup kâfir ile kara savaşın itdiler. Muhkem ceng oldı. Amma kâfir ziyâde çogdı. Şöyle rivâyet iderler ki ol savaşda onyidibin kâfir kılıcdan geçdı, ve ikibin İslâm leşkerinden şehîd oldılar. Âhiru'l-emr (145) Hayreddin Paşa İslâm leşkeriyile dönüp hisara geldiler. Hisarun kapusını kapalu ve üzerinde kâfir sancakları dikilü gördiler. Hayreddin Paşa'nun hisarda birkaç bin mahbûs fireng esîrleri vardı. Bu taşrada kâfir ile cengde iken ol esîrler fursat bulup bendlerinden halâs olup asî olmışlar. Hisar üzerine kâfir sancagın dikûp yaraga binmişler. Çün hal böyle oldı, gemiler ve bunca yarak dahı elden gitdi, bu vechile şikest vâkı' oldı. Pes Hayreddin Paşa yanında hâzır olan askerün bâkısıyile şehrün bir tarafından çıkup beriyyelige düşüp gitdiler, amma susızlıkdan ve ıssıdan çok kişi helâk oldı. Muhassal-ı kelâm çok serencâm çeküp âhir kendünün ol kadîmden hükm itdüğü Cezâyir'e düşdiler. Andan onsekiz pâre kadırga ile İstanbul'a mütevveccih oldılar. Yolda kolına kolay gelen Firengistan ilin urup İstanbul'a geldiler, hicretün tokuzyüzkırkikincide vâkı' olmışdı. Ba'dehû yine Sultan Süleyman dokuzyüzkırküçüncide cemâziyelevvel ayının sekizinci güninde İstanbul'dan göçüp Edrene'ye varup ol kışı anda kışladı. Yaz olıcak sene-i mezkûrede şevvâlün yigirmidördünci güninde girü İstanbul'a geldi. Sefer yaragın görüp ve tonanma yaragın görilüp girü gemilerile Hayreddin Paşa'yı ve Lutfî Paşa'yı denizden göndürüp kendü Sultan Süleyman sene-i mezkûrede zilhicce ayının yidinci güninde İstanbul'dan çıkup Arnavud iline sefer idüp Avloneye'ye vardı. Hayreddin Paşa ile Lutfî Paşa dahi gemiler ile gelüp anda kavuşdı. Pâdişah anda yaylaga çıkup oturdı. Ol cânibde olan Arnavudun asîlerine akın saldı amma kâfir sarplanup inen hayr itmediler. Ve Rûmili beğlerbeğisi Rûmili askeriyile Polya yakasına geçüp Polya diyârının ba'zı yirlerin urdılar. Ve pâdişahun donanması Körfüz bogazından geçerken ardınca gelen azuk gemisinün birini Körfüz kal'asından kâfir top ile atup urdı, baturdı, helâk eyledi. Çünki Venedik'ün bu vechile âşikâre zararı zâhir oldı ve bundan gayri niçe hıyâneti, ısyânı ma'lûm oldı, pâdişah işidicek gazaba gelüp Hayreddin paşayile

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Lutfi Paşa'ya emr eyledi. Tonanma ile vardılar Venedik ilini gününi ve Körfez adasını ve nice adalarını urdılar. Gemileri esirler ile toldurdılar, getürüp İstanbul'da Beşikkaya'da karaya dökdiler. Dahi İstanbul'da «esîr (146) isteyen Beşikkaya'ya gelsün» diyü nidâ itdürdiler. Şöyle ki üçer altuna ve ikişer altuna beğlikden esirler satıldı. Andan pâdişah dönüp gelüp cemâziyelâhurun tokuzuncı güni İstanbul'a girüp karâr eyledi. Hicretün tokuzyüzkırkdördinde def'a Sultan Süleyman Kara Bogdan'a kasd idüp safer ayınun onbirinci güni düşenbe güninde İstanbul'dan askerile varup Asaklu'dan Tuna suyın geçüp Kara Bogdan üzerine yürıdi. Kara Bogdan beği kaçup sûrete gelmedi. İl-gün pâdişâha mutî' oldı. Pâdişah dahi Purud nâm suyı sınur idüp berü tarafı bir sancaklık yiri bulup sancaklık yiri bulup sancak beği ta'yin olundı. Purud suyından anarusın kapuda Kara Bogdan neslinden ulûfe yir bir kâfir vardı, anı anda beğ dikdiler. Amma sonra ol kaçan eski beği özrin dileyü kendü ayagıyile kapuya geldi. Girü anı memleketine mukarrer eylediler. Andan pâdişah dönüp gelüp cemâziyelevvelün âhirinde Edrene'ye girüp karâr eyledi. Ol kışı Edrene'de kışladı. İlkyaz girü Edrene'den zilka'de ayınun yiğirmidördünci güninde İstanbul'a gelüp karâr eyledi, hicretün tokuzyüzkırkbişinde idi. Yine Hayreddin Paşa safer ayınun evveline tonanma Akdeniz'e sefer idüp Andırya Torı hasmını isteyü gitmişdi. Varup Firengistan'un ba'zı yirlerin urup ve ba'zı yirlerin harâcın ve agırlıgın alup gezerek Pereveze yöresinde Andırya Torı ile buluşup dögüşüp kâfiriin birkaç gemisin batırup ve birkaç kadırgasın aldı. Âhir Andırya Torı kaçdı. Kış dahi irişmişdi, ardınca kovacak mevsüm değildi. Pes dönüp receb ayınun âhirinde İstanbul'a geldi, hicretün tokuzyüzkırkbeşinde idi. Bundan sonra safer ayınun onbişinci pencüşenbe gicesi ahşam namazı vaktinde İstanbul'da hisardan taşra kanlılar zindanı dibinde zift ve katran dükkânlarına od düşdi. Tutışup anda yukaru zindana ulaşdı. Zindan dahi kilitlü bulunup içinde yidiyüz mikdârı mahbûs âdem oda yanup helâk oldı. Andan od şehir içine ulaşup yayıldı. Sagına ve solına yüridi. Âmiller zindanına yakın varıcak kapusın açup içindeki mahbûsları çıkardılar. Ol zindan dahi yandı. Ve bu tarafdan od yana yana Odunkapusı'n geçüp varup temürcileri, ol tarafda olan mahalleri yakup andan dönüp gelüp yıkaru yeniçeri agası cânibinde olan mahalleri yakup andan inüp Katırcılar kârbânsarayı ve Çıkrıkcıları ve yöresini ve Tahta'lkal'ayı ve Kazancıları ve yöresini andan gidüp varup Sırçacıları (147)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ve Alaca hamâmı ve yöresini andan geçüp Gürâni kârbânsarayı'ndan aşaga Şehzâdeler vâlidesi hamâmına varup andan aşaga Cuhûd iskelesi kapusıyile Balık pazarı kapusı mâbeyninde hisara varınca, ki İstanbul'un şimâlî tarafıdur, bu zikrolan sınur içinde olan cemî'ine kadar mahaller ve çarşular varise ve cemî' Yahûdistan mahalleri ki sık evlerdür, husûsa yay günleriyidi ve kuraklık zamân idi. Her agaç kibrite dönmişdi. Ol kâfiri âlî binâlar, ki ömren od görmemişdi, ne kesmek ile çâre oldı ve ne gayri tedbîr ile nefse nefsi oldı. Paşalar ve yeniçeri ağası cemî' yeniçeriyile taraf taraf olup çalışup def' idemediler. Sabahdan girü ikindüye dek yandı. Çok mâl ve esbâb zâyi' olup nicesi yanup nicesi yagmaya gitdi. Ale'l-husûs mahzenlerde ve dükkânlarda me'kûlât kısmından şehrün ekser zevâdesi evvel ol câniblerdeki mahzenlerde idi, hep yandı. Hisardan taşra dahi Balık pazarından Odun iskelesine varınca yalıda olan mahzenler ve dükkânlar ve Ahî Çelebi Câmi'i ve gayri küllî yandı. Ve bu eyyâmlarda İstanbul'da tâ'ûn dahi vâkı' olmışdı, el-hükmü lillâhi'l-vâhidi'l-kahhâr, hicretün tokuzyüzkırkaltısında vâkı' oldı. Def'a Hayreddin Paşa muharrem ayının onbişinde tonanma ile ve hisar yaragıyile denize sefer idüp gitmişdi. Zirâ Nova hisarın kâfir almışdı, anun üzerine vardı. Ve ol tarafun sancak beğleri karadan gelüp cem' olup üzerine düşdiler. Gemiden toprak ve yarak çıkarup hisara karşu metrizler kurılup toplarile döğüp bir tarafın yıkup yürişiyi itdiler. Meğer içinde yidibin nefer ceng eri fedâyi filar kâfiri varimiş. Ziyâde muhkem ceng olup ikiyüz yeniçeri ve üçyüz sâyir halkdan şehîd oldı. Âhir Allah inâyetiyile kâfiri sıyup kılıcdan geçürüp kırdılar. Kırılmayanı diri tudup esîr idüp gemiler koyup küreğe bırakdılar. Kâfirden bir can kurtulmadı ve kal'a içinde bir mikdar kâfir elinde esîr olmış müslümanlar bulundı, halâs itdiler. Andan Hayreddin Paşa kal'anun yıkugın ve geldüğin yapmaga ve sancak beğlerine ısmarlayup kendü tonanma ile deniz yüzine revâne oldı. Biraz deniz yüzin çalup çırpup birkaç pâre kâfirin bâzürgânı gemilerin şikâr idüp ve ba'zı yirlerün harâcın alup dönüp şa'ban ayında İstanbul'a geldi, hicretün tokuzyüzkırkaltısında idi. Andan Sultan Süleyman şa'ban ayının ikinci gününde İstanbul'dan göçüp Edrene'ye varup karâr eyledi. Ol kışı Edrene'de kışladı. (148) Ve ol kış içinde ramazan yigirmiyidinci gicesinde İstanbul'da Eski Saray ki Kızlar Sarayı dirler, külliyen oda yanup helâk oldı, içinde nice esbâb dahı bile yandı. Amma girü yapılup evvelkiden ziyâde ve âlâ itdiler. Andan girü pâdişâh Edre-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ne'den kalkup zilhicre ayının yidinci güninde İstanbul'a girüp karâr eyledi, hicretün tokuzyüzkırkyedisinde idi. Kazıyye-i sefer-i Budun oldur ki bundan evvel çün Engürüs vilâyetinün ba'zı yirleri ve kal'aları ve Budun tahtı feth olmışdı, kırallagını pâdişah Erdel Ban'a virmişdi. Ol hükm iderdi. Bir müddetden sonra Erdel Ban fevt olup bir küçük ogli kaldı. Memleketi zabt itmeğe kâdir olamayup anası hükm iderdi. Pes ol diyârun banlarından bir ban ki adına Perin Betre dirlerdi, hurûc idüp Budun tahtına kasd eyledi Ve ol avrete haber göndürüp eyitdi: «Sen bir avretsin. Budun tahtı avrete münâsib değildi. Avret kıral yirine pâdişâh olmaz. Kal'ayı bana teslim eyle. Ve illâ yok dirsen darbî aluram» didi. Avret eyitdi: «Kal'a bizüm değüldür, Türk'ün emânetidür. Türk'den iste. Ben virmesem» diyü cevab virdi. Çün avret bu cevâbı virdi, Perin Betre dahi ol câniblerde olan sâyir kâfir beğleriyile ve banlarıyile haberleşüp eyitdi: «Budun tahtı bir avret elinde, hükminde olmak bize gayret değül mi?» diyü kamu beğleri ve banları idlâl eyledi. Anlar dahi kamu gayrete geldiler. Ve hem papasları ve müftileri fetvâ virüp eyitdiler: «Kitâbımuzda şöyle bulduk ki Türk'ün devri geçdi. Şimdengirü fursat bizümdür» diyü istimâlet virmişler. Eyle olsa cemî' beğleri biriküp ittifâk idüp yardımlaşup vâfir yaragile ve azîm askerile Budun üzerine yüridiler. Çün avret bu hâli bilüp hisar yaragın görüp askerin cem' idüp hâzır oldı. Andan ahvâli pâdişâha i'lâm eyledi. Pes, bu cânibden evvel Mehmed Paşa'yı bir mikdâr yeniçeriyile ve Rûmili askeriyile ilerü Budun'a göndürüp ardınca pâdişâh dahi 948 safer ayının yigirmibişinci güninde kapu halkıyile İstanbul'dan göçüp Budun'a azm eyledi. Ol cânibde Perin Betre sâyir beğler ve banlar ile ve vâfir yarag ile Budun üzerine düşüp hisarı döğüp avret ile muhkem cengde bu tarafdan Mehmed Paşa dahi Rûmili askeriyile varup Budun'a karşu bir tarafda konup pâdişaha muntazır oldı. Zîrâ kâfir bî-nihâye çog idi ve yaragı vâfir idi, dâyiresine kimse ugratmazdı. Rûmili askerine i'tibâr itmeyüp turmadın kal'ayı dögerdi. Hayli yirin yıkup (149) almaga yakın kalmışdı. Amma avret dahi gayret idüp askerine vâfir mal dökiip istimâlet virüp muhkem dayanup ziyâde ceng iderdi. Ol hînde pâdişâh dahi akabince Anatolı askeriyile Budun'a iki konak mikdârı yakın gelicek Perin Betre pâdişâhun yitişdüğin bilicek bir badhâneyile asker arasından çıkup kaçdı. Zîrâ pâdişâhun geleceğin sezmezdi. Andan bâkî beğler ve banlar ve asker dahı hâli bilüp ara-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

larında karcaşma vâkı' oldı, düzenlikleri bozuldı, kaçmak sûretin gösterdiler. Kal'adan avret bunların cünbişlerin ve hareketlerin gördi, yüz çevürdiklerin bildi. Andan Rûmili çerisine haber virdi kim «düşman koçayürür ne turursız» didi. Pes andan Rûmili beğlerinün bahadırları gâzilerile aç kurd koyuna girür gibi kâfirün üzerine bir ugurdan hücûm idüp azîm kırgun eylediler. Kâfirün kimi gemilerine binüp kaçdı, kimi suya düşüp gark oldı, kimi kılıc altında helâk oldı. Kâfirün ıstaburı ve ba'zı ekser yaragı dökilüp yirinde kaldı. Andan sonra pâdişah dahı irüp geldi, ol yaragı cem' idüp Budun kal'asına koyup hıfz itdiler. Ve Budun'a bir beğlerbeği kodılar. Ve hisar eri ve azap ve gönülli ve nöbetçi ta'yîn olunup zabt itdiler. Ve ol avrete oglıyile Erdel Ban'un kadîmen hükm itdüği ili vilâyeti ta'yîn olunun anda göndürdiler. Andan pâdişah dönüp gelüp şa'bân ayınun sekizinci güni İstanbul'a girüp karâr eyledi, hicretün tokuzyüzkırksekizinde idi. Bundan sonra pâdişah iki şehzâdelerini sancaga çıkardı. Sultan Mehmed'in Ma'nisa'ya ve Sultan Selîm'i Karaman'a göndürdiler, receb ayınun evâyilinde hicretün tokuzyüzkırktokuzıncı yılında idi. Def'a Sultan Süleyman Engürüs vilâyetine kasd idüp İstanbul'dan göçüp Edrene'ye vardı. Ol kışı anda kışladı. Andan muharrem ayınun onsekizinci güninde Edrene'den kalkup agır yarag ile ve çok asker ile Engürüs vilâyetine girüp Perin Betre'nün ve sâyir beğlerün hisarlarına düşdi. Evvel Malkova kal'asın ve Piçene ve Estergan ve Som Bılgrad'ı ve Tata hisarlarını üzerine düşüp her birinde azim ceng u kırgun oldı. Cebren ve kahren alup feth itdiler. Amma her birinde çok âdem helâk oldı. Ve geçmiş zamânun kırallarınun meyyitleri Som Bılgrad'da yaturlarmış. Her birinün mu'ayyen türbeleri var, hattâ Salsal dahi anda yatırmış. Pes bu kal'alara hisar erleri ve nöbetçi ve gönülli ve azab ve illerine vilâyetlerine sancak beğleri ve asker konılup zabt (150) itdiler. Ve yıkılan yirlerini ta'mîr eylediler. Andan pâdişah dönüp gelüp şa'bân ayınun onyedinci güni İstanbul'a girüp karâr eyledi, hicretün tokuzyüzelli yılında idi Pâdişah gelüp İstanbul'a girdüği günün irtesi Ma'nisa'dan şehzâde Sultan Mehmed'ün meyyiti İstanbul'a geldi. Namâzın kılıp getürüp Eski odalarda defn itdiler. Pâdişah ziyâde mahzûn oldı. Rûhıyıçün aşlar pişürüp sadakalar eylediler. Erkekden dişiden çok esirler alup âzâd eylediler ve üzerine âlî türbe ve câmi' ve medrese ve imâret bünyâd idüp rûhıyiçün cüzler koydılar hatimler okunur, hicretün tokuzyüzelli yılın-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

da vâkı' oldı. Ve bundan sonra cemâziyelevvelinün beşinci güni Hayreddin Paşa vefât eyledi, Beşikkaya'da defn itdiler, hicretün tokuzyüzelliüçünci yılında idi. Ve Şehzâde Sultan Bâyezîd Karaman sancagına çıkdı. Şa'ban ayının gurresinde İstanbul'dan göçüp Karaman'a müteveccih oldı, hicretün tokuzyüzelliüçünde idi. Def'a Sultân Süleyman Acem diyârına kasd eyledi. Sebeb bu kim Acem pâdişâhı Tahmas'un kardaşı Elkas Mirza Şirvan padişahiyidi. Kardaşı Tahmas ile öz düşmeyüp ana kahırlanup kaçdı. Çerkes diyârından dolaşup gelüp Kefe'ye çıkdı. Andan İstanbul'a gelüp pâdişâha mutı' oldı. Pâdişah dahi bunı hoş görüp hadden aşurı ziyâde ri'âyet idüp hayli mâl menâl virdi. Pes onun sebebiyile yarak ve asker cem idüp tokuzyüzellibişinci yılı saferinün ontokuzıncı güninde İstanbul'dan göçüp Anatolı'ya geçüp Acem diyârına azm eyledi. Varup Van kal'asın feth itdiler ve taraf taraf beğler ve askerler göndürdiler. Nice zaman sergerdân olup gezdiler. Memleketini talan idüp haraca virdiler. Arada çok zaman ve çok mâcerâ geçdi. Asla Şâh Tahmas sûrete gelmedi. Gerçi Elkas dahi çok yıldı yüpürdi. Eline girdüği hazâyinden ve gayriden buldugını eline girdüğini pâdişâha göndürdi. Lâkin sefer sıkletinden asker müşteki oldı. Pes, beğler dahi nâçâr olup âciz kaldılar. Âhir intikamların Elkas'dan alup aleyhisine kasd itdiler. Pâdişâha dürlü dürlü fitne-engiz haberler ile Elkas'ı hâyin eylediler. Muhassal-ı kelâm budur ki «tavşana kaç, tazıya tut» didiler. Pes, Elkas dahi bunlarun kasdlarından tuyup havf eyledi. «Başır» alup kaçdı. Varup bir Kürd beğinün kal'asına girdi, âhir anda dahi kurtulmadı. Ol Kürd beği (151) dutup Tahmas'a göndürdi. Tahmas dahi habs eyledi. Ol habs içinde helâk oldı. Bu aralıkda bir yıl tokuz ay sefer zahmetin çekdiler. Andan pâdişah dönüp gelüp hicretün tokuzyüzellialtı yılı zilhicce gurresinde İstanbul'a girüp karâr itdi.

B,W,,M, NÜSHALARI BURADA KESİLİR; G, V NÜSHALARI AŞAĞIDAKİ İLÂVE İLE DEVAM EDER

Bundan sonra hicretün tokuzyüzelliyidi senesinde vâkı' olan cemâziyelevvelün yiğirmiyidinci güneyile pençşenbe günidür. Mezkûr günde İstanbul'da Eski Saray'un şimâlî tarafında Sultan Süleyman bir ulu câmi'-i şerîf ve medrese ve imâret ve timarhânenün bünyâdın urdı. Bundan sonra pâdişah İstanbul'da karâr idüp veziri Ah-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

med Paşa'yı bir mikdâr yeniçeri ile ve silâhdârıyile ve Rûmili askeri ile Engürüs tarafına göndürdi. Varup Dimişvar kal'ası üzerine düşüp yiğirmi gün döğdiler. Almaga yakın kalıcak kâfir emân dileyüp içindeki tutsakları viricek oldılar. Pes andan hisarı teslîm idüp içinden çıkup gitdiklerinde ba'zı dutsak gizleyüp kâfirün hıyâneti zâhir oldı. Pes Rûmili gâzîleri dahi kâfir üzerinden idüp bi'l-küllî kâfiri kılıcdan geçürdiler, bir can kurtulmadı. Bu fetih şa'ban ayında vâkî' oldı, hicretün tokuzyüzellitokuzunda idi. Ve bundan sonra tokuzyüzaltmışda Sultan Süleyman ramazan ayının yiğirmiyidinci günde Acem'e sefer diyü İstanbul'dan çıkdı. Yenişehir ovasına varup şevvâlün yiğirmikinci cum'a güni salât zamânında merhûm ve magfûrun leh Sultan Mustafa'nun kaydın görüp meyyitin Burûsa'ya göndürdi, rahmeten vâsi'aten. Andan sonra varup Haleb'de kışladı. Sene tokuzyüzaltmışında mâh-ı zilhiccede nefs-i Haleb'de şehzâde Sultan Cihangîr âhirete intikâl eyledi. Meyyitin muharremün evvelinde Şehzâde Sultan Mehmed'ün türbesine defn eylediler. Bundan sonra hicretün tokuzyüzaltmışbirinde ramazanun ondördünci pazar irtesi gicesi nısfu'l-leylde Kâgıdhâne'de bir azîm seyl vâkı' olup nice köy ve kend ve bostan ve harman vakti idi, küllî harmanları ve bostanları ve evleri ve ol azîm agaçları seyl olup deryâya götürüp Galata bogazını direkler ile ve odunlar ile mâlâmâl eyleyüp hâceti olanlar aldılar. Ba'dehû sene tokuzyüzaltmışikisinde muharremün evvelinde Şehzâde Sultan Mehmed'ün (152) türbesinde defn eylediler. Bundan sonra hicretün tokuzyüzaltmışbirinde ramazanun öndördünci gicesinde İstanbul zindanı Venedik bir bakkal dükkânından ateş zâhir olup zindan ehli mahbusların nicesi ihrâk olup ve Tahta kal'a'dan ta Odun kapusına varınca yanup helâk oldı. Muharremün evvelinden saferün âhirine dek İstanbul'da ondört kerre ihrâk oldı. Sultan Süleyman Han Bolı'da yaylakda otururken Rûmili'nden Tobrıca'dan Celâlî kopup «ben Sultan Mustafayım» diyü azîm asker cem' olup nice kādıları dike koyup siyâset eyledi. Ve hem cemî' ümenâda olan mahsûlleri cebren alup memleketi zabt eylemeğe ve dahi mâldâr mün'ım kimesnelerden akçaların alup memleketi zabt eylemeğe başladı. Şehzâde Sultan Bâyezîd Edrene'de idi. Oradan babası Sultan Süleyman'a arz eyledi. Sultan Süleyman dahi emr eyledi. Altı bölük halkı ile Rûmili beğlerbeğisiyile ikibin yeniçeri göndürdiler. Ve ramazan ayının onbişinde Mehmed Paşa'yı yiğirmibiş darbuzen ile bunlarun ardınca göndür-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

diler. Akabince hünkâr dahi İstanbul'a girüp oturdı. Bu göndürilen asker Edrene (?) yanında oturup dernek iderken meğer Celâli'nün yanında kendü ve mukarreb yarar bir vezîri vardı. Şimdi ale'l-gafle celâlîyi kayd u bend eyleyüp Mehmed Paşa'ya göndürdiler. Mehmed Paşa dahi pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerine göndürdi. Pâdişah emr eyledi, ramazanun âhirinde arefe güni cengele urdılar. Ba'dehu sene tokuzyüzaltmışikisinde zilka'denün onbişinde pazar irtesi dîvandan sonra Ahmed Paşa'nun kaydı görüldi. Sene tokuzyüzaltmışüçünde mübârek recebün gurresinde subh-ı sâdıkda azîm zelzele olup nice minâreler ve hisar bendleri ve nice ulu ocaklar yıkılup hattâ ulu Sultan Mehmed Câmi'i külli berbâd olup Aydıncuk'da ve Hamîd ili'nde nice bin âdem helâk oldı, rahimetullâhi aleyhim ecmâ'în.

Temmeti'l-kitâb bi-anvi'llahi'l-meliki'l-vehhâb. Kad veka'a'l-ferîâg min tahrîri hâzihi'n-nüshati Tevârih-i Âl-i Osman alâ yedi abdi'z-za'îf ve ahvecü'n-nâs Hasan bin Abdülaziz guferellahu ve li-üstâdına li-cemî'i'l-mü'minîne ve'l-mü'minât ve'l-müstimîne ve'l-müslümât. El-vakî' fî zilhicceti'l-harâm sene erbe'a ve elf fî vakti'z (153)-zuhr, der limân-ı Anavarin. vesselâm.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883
MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

METİN İNDEKSİ

A

ABDULLAH b. ABBAS, 105.
ABDULLAH b. SARH, 106.
ABDULLAH b. ZEYD, 105.
ABDÜLAZİZ, Muabbir, 10.
ABDÜSSELÂM, Defterdar, 141.
Acem, 33, 79, 81, 85, 152; — diyarı, 151; — leşkeri, 145; — sınırı, 133, — şahı, 143; — vilâyeti, 8-10, 81, 87, 104.
ACEM KÂSIM, Kapucıbaşı, 136.
ÂD, 80.
ÂDEM PEYGAMBER, 81, 83, 91.
Agaç denizi, 58.
agır hil'at, 61, 121.
agır ilçi, 129.
agır leşker, 118.
Ahi Çelebi Câmii, 148.
AHMED, II. Bâyezid'in oğlu, 132, 134, 136.
AHMED BEĞ, Uzun Hasan oğlu, 124.
AHMED PAŞA, Dukakin oğlu — 137.
AHMED PAŞA, Gedük —, 118-9.
AHMED PAŞA, Hâin —, 140.
AHMED PAŞA, Hersek oğlu —, 120, 132, 140.
AHMED PAŞA, Kara —, 152.
AKBAŞ, 16.
AKBIYIK, 27.
ak börk, 16.
akça, 25, 27, 33-4, 36, 54-6, 61, 74, 118; — lar, 37.
Akçaboğ, 55.
AKÇA KOCA, 16.
Akça hisar (Arnavutluk'ta), 77.
Akça liman (Bolayır'da) 18.
Akdeniz, 82, 143, 147; — kenârı, 79.
akıncı, 56-7, 71-3; — lar, 129, 142.
Akkirman, 133.
Aksaray, 37.
Akşehir, 57, 70.
AKTEMUR, 15.
Akyazı ovası, 16.
dl, — -i Abbas, 8; — -i Osman, 7, 31, 34; — -i Selçuk, 8.
ALÂEDDİN, II. Murad'ın oğlu, 70-1
ALÂEDDİN BEĞ, Karaman oğlu, 66-7.
Alaman, 72, 81; — diyârı, 142; — seferi, 142; — vilâyeti, 99.
ALANİYYE, 93-4.
ALEDDEVLE, Zülkadir oğlu, 120-1, 124, 127, 137.
Alaşehir, 30.
alay, alaylar, 80, 42-3.
ALİ BEĞ Evrenos oğlu —, 56, 70.
ALİ BEĞ, Firuz oğlu — 63.
ALİ BEĞ, Hadım —, Beğlerbeği, 119, 120, 122.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ALİ BEĞ Mihal oğlu —, 118, 120.
ALİ BEĞ, Şehsüvar oğlu —, 137, 141.
ALİ BEĞ, Timurtaş oğlu —, 61.
ALİ b. EBİ TÂLİB, 105.
ALİ PAŞA, Çandarlı — Vezîr-i a'zam, 34, 36, 50, 52.
ALİ PAŞA, Osman Gâzi'nin oğlu, 11, 16.
âlî düğün, 26.
alp erenler, 18, 73.
ALP GÜNDÜZ, bk. GÜNDÜZ ALP.
ALP HASAN, bk. HASAN ALP.
ALVAN BEĞ, Çaşnigirbaşı, 60
altın üsküf, 27.
Amasıyye, 8, 37, 43, 50-1, 53, 57, 132, 137.
Âmiller zindanı, 147.
AMLAK, 90; —, OGLANLARI, 80.
Anatoli, 17, 25, 27-8, 41, 53, 60, 63, 71-3, 75, 126, 128, 132, 136, 141-2, 149, 151; — beğlerbeğisi, 124, 136; — çerisi, 71, 114, 116, 118-20, 122, 444; — leşkeri, 122, 126; — kulı, 136; — yakası, 12, 141
Anatolii, 49.
ANGÜR, Freng pâdişahı, 79, 81, 85.
Anavarin, 153.
Antaliyye, 65-6, 132.
ara, 10, 25, 38.
Arab, 49, 79, 128; — çerisi, 120, 138; — diyârı, 37, 90, 120, 122; — vilâyeti, 139.
araba, arabalar, 74-76, 78, 125, 134.
Arnavud, 75, 77, 115; — ili, 146; — vilâyeti, 70, 74, 116.
arpa, 37.
ASAFİYYE, 93-4.
ashâb-ı fil, 104.
ashâb-ı Uhdûd, 129.
Asaklu, 147.
Avloneye, 146.
At meydanı, 93, 142, 144.
Atana, Adana, 120, 123, 129; —, hisarı, 122-3.
atlu, 62.
avdız, 131.
AYAS PAŞA, 141.
Ayasulunye hisarı, 19.
Ayasolığ, 30.
Ayasofya, 79, 89, 96, 101, 104, 107.
Aydın ili, 30, 69, 132; — beği, 31.
AYDIN OGLİ, 47.
Aydıncık, 17, 19, 80, 96-7, 100, 111; — tagı, 79.
AYDOGDİ, 14.
AYKUTLUK, 8.
azab, 61-2, 71, 73-5, 116, 118, 122, 130, 131, 150.
AZAB BEĞ, 54, 76.

B

Ba'albek, 40.
Bâb-ı Züveyle, 139.
bac, 25, 85.
BAÇU HAN, 9.
Bagdat, 8, 45, 112, 144-5.
bahşiş, 140.
BALABAN PAŞA, 71.
BALABANCIK, 15.
Balabancık hisarı, 16.
Balad, 108.
bakır at, 86, 97.
Balık pazarı (İstanbul'da), 148.
Balıkesir, 17.
BÂLİ BEĞ, Malkoç oğlu —, 118, 120.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BALLU BADRE, 112.
BALYEMEZ, Sekbanbaşı, 137.
han, 76; —lar, 149.
BARBARICA, bk. BARBAROS HAYREDDİN PAŞA.
BARBAROS HAYREDDİN PAŞA, 143, 145, 146, 148, 151.
barça, 130.
başcı dükkânı, 62.
Başmakçılar çarşısı (Edirne'de), 123.
bây-ı ekber, 70.
BÂYEZİD II, 90-1, 118-20, 22, 124, 127-135; — imareti, 122.
BÂYEZİD, Kânûnî'nin oğlu, 151-2.
BÂYEZİD PAŞA, 55, 58, 60, 61.
BAYINTUR, 8.
bayram, 74; — namazı, 10.
bedene, 129.
bedbaht sûfîler, 58.
Bedevî çardak, 56.
Beğ kavağı, 52.
beğlerbeği, 24, 144.
Beğpazarı, 50.
Beğşehri, 57, 70.
Behesne, 37.
bekçi, 144.
Belgrad, 71, 74, 114; — kal'ası, 140, 150.
Belh, 8.
BENİ ABBAS, 112.
BENİ ÜMEYYE, 111.
bennâ, 94, 97, 101-2.
berât, 67.
Bergama, 17.
bergoz, 19, 24, 85, 109-10, 115, 131.
beriyye, 137-8.
BERSAK, Bursa tekvurı, 15.
Beşikkaya, bk. Beşiktaşı.
Beşiktaşı, 128, 147, 151.
beyne's-salâteyn, 137.
Beytü'l-mukaddes, bk. Kudüs.
Bezzâzistan (Edirne'de) 119.
Biga, 25; — suyı, kâdısı, 63.
Bilecik, Bilecük, 9, 25; — hâsılı, 10; kâdısı, 24; — tekvurı, 9.
bimarhâne (Edirne'de), 122.
Bit pazarı (Edirne'de), 119.
Bodrum, 141.
Boğazkesen hisarı, 77.
Bolanlyye hisarı, 26.
Bolayır, 18, 20, 63.
BOLGAY, 8.
Bolı, 16.
Borlı, 37.
Bosna, 30; — çerisi, 72; — vilâyeti, 90, 115.
boz atlular, 21.
boza, 140.
bozdagan, 126, 130.
Bögürdelen kal'ası, 140.
börk, 36, 55.
BÖRKLİCE MUSTAFA, 58.
Bucuk depesi (Edirne'de), 74.
BUDAK BEĞ, Zülkadir oğlu —, 127.
Budun, 149; — kal'ası, 150; — tahtı, 142, 149.
BUHTÜNNASR, 81.
Bulgar vilâyeti, 83.
Bukraz beli, 123.
BURAK REİS, 130.
Burc hisarı, 70.
Bursa, Burusa, 14, 15, 21, 25, 27, 30, 36-7, 51, 56-7, 59-62, 65, 118, 123, 129, 136, 152; — tekvurı, hisarı, 14, 21.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BUSR b. EBİ ERTAT, 105.
BUZANTİN, 90-93, 113.

C

Ca'ber kal'ası, 8.
Can adası, 70.
CANBİRDİ GAZZÂLİ, 137-8.
Canik vilâyeti, 70.
cebelü, 72.
CEBRÂİL, 105.
Celâlî, 142, 152-3.
CEM, İran şahı, 53.
CEM SULTAN, 116, 118-9.
CENDERELÜ (ÇANDARLI) KARA HALİL, Kadıasker, vezir-i a'zam, 24-5, 27, 30.
CENGİZ, 1, 8.
cerrahbaşı, 140.
cerrahlar, 140.
cevşenlü, 72.
Cezâyir, 146; — kal'ası, 143.
cuda, 23-73.
CİHAN ŞAH, 117.
CİHANGİR Kânûnî'nin oğlu, 152.
cihet, 36.
CİRCİS, 96.
Cuhud iskelesi (İstanbul'da), 148.
cum'a namazı, 9, 10, 131.
CÜNDİ KEMÂL BEĞ, 132.
CÜNEYD BEĞ, İzmir oğlu —, 60-1, 69-70.

Ç

çadır, çadırlar, 35.
Çagatay, 46, 49, 117.
Çaharşenbe suyı, 37.
Çaldıran, 136.
Çankırı, bk. Kangırı
çaşnigirbaşı, 60.
ÇELEBİ MEHMED, 42-3, 50-1, 53-61, 65, 67, 114.
çeri, 40, 57, 61-2, 71, 74; — *başılık*, 63.
Çerkes, 81, 132; — diyârı, 151; tâyifesi, 137, 139.
ÇERKES MURAD, 137.
Çıkrıkcılar (İstanbul'da), 147
Çîn, 72, 74.
Çimeni hisarı, kal'ası, 18-9.
Çin, 72-74; — ü maçin, 79, 81, 83; — tâyifesi, 74.
Çorlu, 19; — hisarı, 24; — sınırı, 134, 140; — vilâyeti, 19.
Çöke yaylakı, 70, 119.
Çubuk ovası, 132.
çuhadar, 55.

D

DAHHAK, 53, 121.
DAL, Amlâk oğlu, 90.
danişmend, 24, 33, 60; — *ler*, 27, 34.
darbuzen, 152.
davulbaz, 44.
DÂVUD PAŞA, Anadolı beglerbeği-si, 117, 120, 126.
DÂVUD PEYGAMBER, 137.
DAYI KARACA, 114.
dâyire beğleri, 56.
DECCAL, 114.
defterdarlar, 140.
DELİ BALABAN, Sancak beği, 28.
demür kafes, 46.
DERENCİLBAN, 130.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Derende, 37.
Derme, 28.
DERZİ SARUCA, 56.
destûr, 77.
Deşt, 41, 83; — çerisi, 117; — -i Bulgar, 81.
devletlü kavak agacı, 27.
Deyr, 138.
Dımaşk, 81.
DIRAKUL, Eflak beği, 69.
dülekçiler, 33.
Dimetoka, 19, 24, 135; — tekvuru, 24.
Dimişvar kal'ası, 151.
Dinboz, sınırı, 14.
Dirnos tekvuru, 14.
divan, 30, 34, 134-5, 153.
divitdar, 120.
Divriğ, 37.
Dobrıca, Tobrıca, 151-2.
donanma, 130, 141, 146-48.
doyum, toyum, 20, 66, 74, 76, 115, 142; — *luklar*, 115.
döşelik, 36.
düğün, 53, 71, 77, 114, 124.
dün baskını, 25, 31, 125.
DULGADIR (ZÜLKADİR) OGLU, 77.
DURSUN FAKİH, 10.
DÜZME AYDIN OGLU, 37.
DÜZME MUSTAFA, 60-4.

E

EBÜ BEKİR, Halife, 105.
EBÜ EYYÜB-İ ENSÂRİ, 105-107, 110-11.
EBÜ İSHAK OGLANLARI, 114.
EBÜ LÜ'LÜ', 105.
EBÜ'l-MÜSLİM MERVİ, 8.
ECE BEĞ, 18.
Ece ovası, 63.
EDEBÂLİ, Şeyh, 10.
Edremid, 17.
Edrene, Edirne, 19, 24-26, 30, 51-3, 55-6, 59-61, 63-64, 69-71, 73-4, 77, 110, 119, 121, 123, 128-30, 132-3, 146-148, 150, 152-3; — tekvuru, 24.
Edirne kapusı, 135.
EFLÂTUN, 135.
Eflak, Iflak, 56, 71-2, 74, 77, 118-9; — beği, 69; — beğleri, 57; — çerisi, 41, 43, 119-20; — ili, 30, 52, 57-8, 71, 77.
Efrenc, 73.
Eğrigöz kasabası, 136.
Eğrikapu, 108, 110.
ehl, — -i *harfet*, 137; — -i *ilm*, 28; — -i *mansıb* 31.
ejdeha, 94.
ELKAS MİRZA, 151.
emir-i alem, 54.
EMİR HAZRET, Emir Sultan, 61-2.
EMİR SÜLEYMAN, 37, 42, 50-53, 59, 100.
emre, 51.
Engürü, 9, 20, 41-2, 136.
Engürüs, 74, 81, 83, 85, 90-1, 115, 118, 121, 141-2, 150, 152; — beği, 129; — ilçisi, 122; — kralı, 31, 71, 115; — seferi, 129; — vilâyeti, 43, 70-1, 90, 115, 118, 149.
Erdel banı, 42, 149, 150.
Ereğli, 126.
ERGANUS HAKİM, 87.
Ermenek tagı, 9.
ERTUĞRUL, 5-6, 8-10, 31, 114.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Erzincan, 8, 37, 41-2.
Eski, 25.
Eski Câmi (Edirne'de), 53, 59, 100, 103.
Eski Odalar (İstanbul'da), 150.
Eski Saray (İstanbul'da), 108, 148, 15.
Estergan, 150.
ETANA BEĞ, 42.
EVRENOS BEĞ, 19, 24-27, 54, 56, 63.
EYNE BEĞ SUBAŞI, 50.
Eynebahtı, 118.
Eynüz, 24.

F

FATIMA HÂTUN, Yıldırım Bâyezid'in kızı, 51.
FÂZIL BEĞ, 18.
FAZLULULLAH KÂDI, 16, 55.
FERHAD BEĞ, II. Bâyezid'in güveyisi, 120.
FERHAD PAŞA, 140.
feryadçı, 131
fetvâ, 34.
Fırat ırmağı, 8, 9.
Filibe, 24, 57
filori, 55, 63, 111-3, 134.
Fireng, 72, 91, 114-5; — gemisi, 73; — ler, 78; — istan, 78-9, 81, 83, 87, 90-1, 94-5, 98-106, 112-3, 119, 142-3, 146-7.
FİRUZ BEĞ, 30, 65.

G

Galata, Kalata, 78, 107; — bogazı, 152.
ganimet, 74.
gayb erenler, 21.
gazâ-yı ekber, 70, 75, 78, 115, 129, 141.
GÂZÎ MUSTAFA, 121.
Gazze, 137.
Gegbüze, Gebze, 55, 118.
Gelibolı, 18-9, 24-6, 55, 61, 63, 73, 116, 120; — bogazı, 25; — tekkesi, 16-7, 19; — tekvurı, 18-9.
gemi, gemiler, 11-3, 16, 18, 20-1, 56, 73, 78, 107, 112, 115, 118, 125, 129-30, 134, 147; — ehli, 143.
Germe, 74, 115; — hisarı, 116, 118.
Germiyan beği, 31.
GERMİYAN OGLU, 26, 37, 43, 47, 57.
göçer evler, 28.
göçmel yörükler, 8.
gönder, 136.
GÖK ALP, 8.
gönüllü, 150.
Göynük, 17, 52.
Güğercinlik, 70.
Gümülcine, 25, 27, 128.
GÜMLÜ OGLU, 63.
gümüş kubbe, 15.
gümüş sagrak, 55.
GÜNDOGDI, 9.
GÜNDÜZ, 9, 10.
Güngörmez, 128; — tekvurı, 13.
Gürânî kârbansarayı (İstanbul'da), 148.
Güreci, 18.
GÜVEĞÜ KARACA, 73.

H

Habeş, 8.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

HACI BEKTAŞ HÜNKÂR, 16.
HACI İLBEĞİ, 19, 24, 26.
Hacı İlbeği bergozı, 19, 24.
HACI İVAZ PAŞA, 56-7, 60-1.
hacılar bayramı, 128.
HADIM PAŞA, Beğlerbeği, 71, 74.
Hafsa köyi, 135.
Haleb, 8, 40, 139, 144; — çerisi, 120.
HÂLİD b. VELİD, 40.
HALİL BEĞ, Rûmili beğlerbeği, 122.
HALİL PAŞA, Çandarlı —, 71-2, 74.
Hama, 40.
hamam, 13-4, 52, 139.
Hamid ili, vilâyeti, 36, 69, 153.
Hamis, 40.
HAMZA BEĞ, Bâyezid Paşa'nın kardeşi, 61.
HAMZA BEĞ, Firûz Beğ oğlu — Karahisar subaşısı, 65, 67.
harac, 27, 57, 74, 105, 111-3.
harbe, 135; — ler, 129.
harman vakti, 56, 92.
HARKİL, 93, 104, 113.
HARİZM ŞAH, 8.
HÂRUN EŞİD, 113-4.
HASAN, Hz. Ali'nin oğlu, 105.
HASAN b. ABDÜLAZİZ, Müstensih, 152.
HASAN ALP, 10.
HASAN HALİFE, 132-3.
HASAN PAŞA, Rumili beğlerbeğisi, 134, 136, 138.
havâle, 11, 15, 17, 31.
havâriyunlar, 93,
HAYDAR PAŞA, Karaman Paşası, 132.
hayderi, 130.
HAYIR BEĞ, 139.
Hayrabolı, 19.
HAYREDDİN PAŞA, bk. CENDERELÜ KARA HALİL
hazine, 27, 33, 134, 136; — emini, 102; — sandıkları, 135.
HAZRETİ RİSÂLET, 8, 73, 104.
hekimler, 140.
Hemedan, 144.
hendek, 42, 103, 144.
Hersek vilâyeti, 115.
Hest-behişt köyi, 145.
hesab-defter, 33.
hevâyiler, 136.
Hıta, 81; — vilâyeti, 8; — u Hoten, 83.
HIZIR PAŞA, 120, 127.
HIZIR PEYGAMBER, 89.
hil'atlar, 95.
Hind, 83; — üçüsi, 119; — sınırı, 43; — vilâyeti, 79; — istan denizi, 81.
hisar (itmek), 11, 15.
hisar eri, erleri, 31, 39, 150.
Horasan, 8.
hulefâ-i Beni Abbas, 112.
hutbe, 10.
HÜSEYİN, Hz. Ali'nin oğlu, 105.

I

Isfahan, 87.
Ispanya, 131, 142.
ıstabur, 150.
ıygad, 83, 85, 102, 132; — lar, 83.
ıyıklar, 43.

İ

İBN MÜLCEM, 105.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İBRÂHİM BEĞ, Karaman oğlu —, 66-8, 70-2, 77.
İBRÂHİM PAŞA I, Çandarlı —, vezir-i a'zam, 60-70.
İBRÂHİM PAŞA II, Çandarlı —, vezir-i a'zam, 140-4.
İBRAHİM PEYGAMBER, 86.
iç oğlanı, 34.
İDRİS PEYGAMBER, 86.
İflak, Eflak.
İhbasan hisarı, 115.
il açmak, 65.
ilçi, 37-39, 55-6, 72, 75, 90, 107, 124, 124, 133, 137, 139.
İğriboz, 116.
ilm, —-i hendese, 82; —-i kimya, 86; —-i rü'ya, 10.
İLYAN, Harkil oğlu, 113.
İLYAN, İstefan oğlu, 112.
imâret, 17, 30, 57, 59.
İncil, 97, 105.
İnebahtı, 130.
İnebolı, 66.
İncügez, 26, 56, 139.
İnöni, 10; — sancağı, 16.
İpsala, 24, 128.
İSA BEĞ, Hasan Beğ oğlu —, 118.
İSA ÇELEBİ, Yıldırım'ın oğlu, 50
İSA PEYGAMBER, 86, 103.
İsa dini, 86.
İSHAK BEĞ, Uç beği, 30, 70.
İshak Paşa mahallesi (Edirne'de), 123.
İsfendiyar, 50-2, 58.
İSFENDİYAR OĞLU, 37, 71.
iskele, 12.
İskete, 27.
İskilip, 57.
İSKENDER, Arnavut beği, 74.
İSKENDER BEĞ, Hadım Ali Paşanın kardeşi, 120, 124.
İSKENDER BEĞ, Mihal oğlu —, 124, 127.
İSKENDER ÇELEBİ, 144.
İSKENDER PAŞA, 130, 137.
İSKENDER-İ RÛMİ, 81, 93.
İSKENDER-İ ZÜLKARNEYN, 89.
İskenderiyye, 117-8.
İSMÂ'İL BEĞ, 114.
İstanbul, 12, 15-6, 24, 36, 53-5, 60, 78, 92, 97, 101-4, 113-5, 118-9, 121-23, 128-31, 139-40, 143-44, 147-157; — boğazı, 51; — tekvurı, 11, 55-6.
İstanköy kal'ası, 141.
İstanız yaylası (Antalya'da), 65.
İSTEFAN, 112.
istimâlet, 19, 27, 62, 149.
İzedin, 115.
İzladi derbendi, 71-2.
İznik, 11, 17, 24, 52, 58, 63; — kal'ası, 64; — sancağı, 16.
İznikülmid, 12, 16-7.
İzornik, 115.

K

Kâ'be, 104.
KÂ'BÜ'L-AHBÂR, 40.
kadı, 16, 24, 34, 139; — lar, 34, 36; — lık, 33, 36; — asker, 25, 33, 54, 72.
KADI BURHANEDDİN, 37.
kadırga, 142, 143, 146; — lar, 116.
Kadırga limanı, 115.
kaftan, 101, 135.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kâfire avvat, 46.
Kâğıthâne, 152.
kal'a, *12*, *85*, *125*, *141*.
Kalacug, 50.
Kalata, bk. Galata.
KALENDER ÇELEBİ, 142.
kalkanlar, *75*, *129*.
Kandıra vilâyeti, 16.
Kangırı, 50.
Kanlılar zindanı (İstanbul'da), 147.
KANSU GAVRİ, 137.
KANTUR, 81-2, 113.
kapu, *25*, *27*; — *halka*, *42*, *71*, *116*, *124*, *129*, *132*.
kapucıbaşı, *136*.
Kapluca, 30; — imareti, 57.
Kara Bogdan, 81, 117-20, 147.
Kara Ferye, 31.
KARA MİHAL, 73, 76.
KARA MUSA, Ulûfeciler kethüdası, 133.
KARA MÜRSEL, 16.
KARA RÜSTEM, 21, 25, 33.
KARA YALÇIN OGLI, 136.
Karabag, 41, 137.
Karaburun, 58.
Karadeniz, 82, 134.
KARAGÖZ PAŞA, Anadolu beğlerbeğisi, 132.
Karahamid cânibi, 143-5.
KARAHAN, 8.
Karahisar, 19, 65, 117; — sancagı, 10.
Karaman, 30, 36, 51, 70, 118-9; askeri, 136; — lu, 23, 68, 73; — lular, 66-7; — ller, 30, 33, 68, 116; — şahı, 22-3; — sancagı, 151; — leşkeri, 124; — vilâyeti, 8, 127;
KARAMAN OGLI, 36-7, 50-1.
Karasi vilâyeti, 111, 17, 24, 50.
Karatova ma'denleri, 30.
kârban, *133*; — saray *57*; — saraylar, *91*.
kârgir saraylar, *91*.
karış muriş, *6*, *20*, *72*.
kârizler, *13*.
Karon kal'ası, 131, 137.
KÂRUN, 32.
KÂSIM BEG, İsfendiyar oglu, 57.
KÂSIM BEG, Karaman oglu, 119.
KÂSIM ÇELEBİ, Yıldırım oglu, 57.
KÂSIM PAŞA, Rumili beğlerbeğisi, 71.
KÂSIM, Voyvoda, 142.
Kastamoniyye, 37, 50, 115; — leşkeri, 116.
Katırcılar kârbansarayı (İstanbul'da), 147.
Kayseriyye, 37; — sancagı, 93, 127.
Kayser-i Rûm, 112; — vilâyeti, 80-1.
Kavak tuzlası, 20.
Kavala ili, 28.
KAYA ALP, 8.
kayık, 13, 140.
KAYTUN, 8.
Kazancılar (İstanbul'da), 147.
KAZIKLU, Dırakul oglu —, 75, 115.
Kefe, 81, 117, 133-4, 151.
Kefon, 74.
kenar, *16*, 24.
Kestel tekvuru, 14.
Keşan vilâyeti, 24.
Keşişlik yaylası, 70.
kethüda, *57*; — lık, 68.
Kıfçak vilâyeti, 81, 83.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kılıç, 12-4, 20-1, 26, 40, 62, 75-6, 90-1, 108.
Kırım çerisi, 117.
Kırşehri, 50, 57.
Kızıl Agaç Yenicesi, 63.
kızıl börk, 16.
kızılbaş, 132-3; — tedâriki, 136.
Kızılkaya, 132.
Kızlar sarayı, 148.
Kili, 133; — kal'ası, 119.
kilise, 64, 86-7, 98, 101, 128; — ler, 16, 74, 91.
KİR MİHAL, Bizantin oğlu 93.
KOCA HIZIR, 73.
Koca İli, 16.
Kovacık hisarı, 74.
KONURALP, 16.
Konur Alp (Konurpa) İli, 16.
Konuş hisarı, 14, 57.
Konya, 5, 36-7, 57.
Korum (Çorum), 37.
korucular, 133.
Kosova, 28, 75.
KOSTANTİN b. ALANİYYE, 93-4.
KOSTANTİN, Kör Yorgi oğlı, 105.
Koyun hisarı, 114.
köprü. 141.
Köprülü, 55.
KÖR ŞAHMELİK, 53, 55.
KÖR YORGİ, İstanbul tekvuru, 106.
Körfüz, 114; — adası, 147; — boğazı, kal'ası, 146.
KÖSE MİHAL, 115.
kösler, 42.
köşkler, 91.
köyler, 129.
Kubbe-i sahrâ, 89, 138.
Kudüs, 81, 89, 96.
Küfe, 105.
Küh, — -i Elbürz, 93; — -i Kaf, 79, 96.
kul tâyifesi, 140.
KURT HASAN, İzmir oğlu, 69.
KURTUBİ, Müverrih, 113.
KUTLUCAK AGA, 8.
Kuvaç vilâyeti, 115.
kuyruklu yıldız, 70.
Küçükçekmece, 134.
küreci, 131
Kürt, 40, 49; — beği, 151; — beğleri, 143; — ler, 37.
Kütâhiyye, 132.

L

Lacılar çarşısı (Edirne'de), 123.
lagım, 39; — cı, 39; — lar, 57, 141.
LALA ŞAHİN, 24-8.
Lapseki, 63.
Lârende, 128.
Latin, 72, 81, 90-1; — tâyifesi, 74.
Laz, 28; — İli, 55-6, 69-70, 114.
LAZ OĞLI DESPOT, 28, 30, 56, 71-2, 76.
Leh tâyifesi, 81.
LENG TİMUR, 38.
liman, 18.
livata, 27.
LOKMAN HAKİM, 86.
Lordan, Kâfir gemisi, 130.
LÛT PEYGAMBER, 89.
LUTFİ PAŞA, 146.

M

Mâhan, 8.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MAHMUD ÇELEBİ, 72.
MAHMUD PAŞA, Vezir-i a'zam, 115-7.
MAGALI MASTUR, 141-2.
Magrib, 79, 83, 86-7, 113.
Mal depesi, 134.
mâl, — u ganâyim, 70, 74, 120; — u ganimet, 26.
Malatya, 37.
MALKOÇ BEĞ, 39-40.
Malkova kal'ası, 150.
Manastır, 28, 129, 130.
Ma'nisa, 58, 72, 74-5, 135-6, 140, 143, 150.
mankır, 145.
mansıb, 84-5; — lar, 56, 63.
Marmaris iskelesi, 141.
Marulya, 27.
MASHARA ARAB, Yıldırım'ın nedîmi, 34-6.
Matara Şumlı, 72
Medînetü'l-kahr (Galata), 111.
medrese, 30.
MEHMED II, Fatih Sultan —, 70, 72, 74-5, 82, 90, 101-2, 107, 114-17; — câmii, 101, 111, 140, 153.
MEHMED, Kânûnî'nin şehzâdesi, 141, 150, 152.
MEHMED BEĞ, Hızır Beğ oğlu —, 120, 127.
MEHMED BEĞ, Mihal oğlu —, 54, 56, 61-4.
MEHMED BEĞ, Minnet oğlu —, 57.
MEHMED PAŞA, Karamanî —, 118.
MEHMED PAŞA, Pîrî —, 137, 140, 149, 152-3.
Mekke, 40.
Mengüb, 117.
Menteşe, — îli, 69, 141; — leşkeri, 43.
MENTEŞE OĞLI, 37, 43, 47.
Meric, 19, 20, 24.
Mercidabık, 40.
meremmet, 90, 108, 111, 144.
mermer direkler, 100.
MERVAN b. HAKEM, 112.
MERYEM, 103.
Mesâbîh şerhi, 114.
Mescid-i aksâ, 81.
MESİH PAŞA, 118.
Mesin kal'ası, 24.
MESLEME, 111-2.
meterizler, 136, 141, 148.
MEVLÂNA CELÂLEDDİN, 8.
MEVLÂNA HAYDAR, 59.
MEVLÂNA HÜSREV, 72.
MEVLÂNA YİĞEN, 27.
Mezâr-ı Türk, 9.
MEZİD BEĞ, 71.
Mısır, 40, 87, 112, 127-8; îlçisi, 128; — sultanı, 37, 124, 127, 129; — sultanı çerisi, 40; — vilâyeti, 83.
Midilli, 115; — adası, 143; —kal'ası, 131
Mihalic, 61.
MİHAYİL, 112.
mîl, 84-5, 88, 92, 97; — ler, 84, 93, 131.
MİMAR SİNAN, Sinân-ı Atik, 103.
MİRÇE, Kâfir beği, 52.
Mol hisarı, 114.
Mora, 63-4, 142-3; — vilâyeti, 74.
Moskov, 81, 83, 90.
Moton, 131; — kal'ası, 130.
mu'abbir, 10.
MUÂVİYE, 105.
muhtesip dükkânı, 123.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

muhtesipler, 68.
Mugalkara, 26.
mukāta'āt, 134.
MURAD I, 16-7, 21-2, 24-30.
MURAD II, 57-70, 72-77, 102.
MÛSA BEĞ, Sancak beği, 120.
MÛSA ÇELEBİ, 50-59, 61, 100.
MÛSA PEYGAMBER, 86.
musâhib, 27, 33.
MUSTAFA Kānûnî'nin şehzâdesi, 141, 152.
MUSTAFA, II. Mehmed'in şehzâdesi, 116.
MUSTAFA, II. Murad'ın kardeşi, 63-4.
MUSTAFA ÇELEBİ, Yıldırım'ın oğlu, 42-3.
MUSTAFA PAŞA, Koca —, vezîr-i a'zam, 135-6, 141.
Muturnı, 17.
MÜEYYED OGLI, 134.
müneccimler, 84.
müsellim, 61.

N

nâme, 139; — ler, 78, 115-6.
Nasâra tâyifesi, 112.
nefîr-i amm, 73, 75.
neft, 130
Nevâberde hisarı, 71, 114.
nevrûz günü, 88-9.
Nigde, 37, 57.
Nigeboli, 31, 72, 75; — sancağı, 72.
Nil suyı, 139; — kenârı, 138.
Nişova suyı, 71.
Nova hisarı, 148.
NUH PEYGAMBER, 89, 91-97, 113.
Nuh tufanı, 91.
Nûşirevân, 51, 104.
nöbetçi, 144, 15.

O

Odun kapusı, 147.
Odun iskelesi, 148.
OGUZ, 5, 8.
ok, 139; — lar, 129.
Oklug, 57.
OKTAY HAN, 8.
OLAMA BEĞ, 140
ORHAN GĀZÎ, 10-1, 15-7, 19, 21, 31.
ordu, 124, 126, 136.
orta göğüs, 117.
OSMAN b. AFFAN, 105-6.
Osman beğleri, 33.
OSMAN ÇELEBİ, Teke ili beğinin oğlu, 65.
OSMAN GĀZÎ, 6, 8-10, 14-5, 31.
Osmanlı, 57, 65, 68-9, 72, 138, 145; — çerisi, 138.
otag, 43, 140.

Ö

ÖMER b. ABDÜLAZİZ, 111.
ÖMER b. ABDÜLMELİK, 112.
ÖMER b. HATTAB, 105.
ÖMER BEĞ, Turahan beğ oğlı, 117.
öte yaka, 18.
ÖZ BEĞ, 120.

P

Pasin ovası, 9.
PAŞA YİĞİT, 30.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

paşalık, 25.
Patrikler, 78.
Pereveze, 147.
PERİN BETRE, 149.
Pınarbaşı suyı, 57.
Piç kal'ası, 142.
Piçene, 150.
pişkeş, 143; — ler, 134, 148.
Polya, 119; — çerisi, 72; — yakası, 146.
Purud suyı, 147.
put, 80-1, 89.
Pürevedi, 55; — hisarı, 72.
Püzürgek, 116.

R

RAHMAN, 16.
RAMAZAN OGLU, 133.
re'âya 145.
reisler, 145.
Remle, 137-8.
Rodos, — kal'ası, 105, 118, 141; — seferi, 141.
Rûm, 9, 22, 38, 78; — çerisi, 71, 114, 116, 119-20; — diyârı, 93, 127; — muhâsibleri, 98; — mühendisleri, 98; — ruhbanları, 91; — tâyifesi, 78, 105; — vilâyeti, 8, 86-7; — lı, 126.
Rûmili, 18-9, 25, 53-6, 60, 67, 69, 75, 115-6, 122, 124, 127, 133; — akıncısı, 119, 124, 142. — askeri, 123; 145, 149, 152; — beğleri, 54, 56, 63, 150; — beğlerbeğisi 25, 152; — lü, 54-5, 60, 62-3, 71-2.
RUKİYYE, 86-7.
Rusya tâyifesi, 81
RÜSTEM-İ NERİMAN, 121.

S

sa'at, — -i merik, 118; — -i sühal, 119.
sagrak, 46.
sal, 18.
Sa'îd ili, 138-9.
SÂLİH PEYGAMBER, 89.
Salihiyye, 138.
SALSAL, 90, 150.
Samakov, 56.
Samsun, 57.
Samsûnvar beği, 121.
sancak, 54, 57, 77, 133, 139, 142-3, 146, 150; — beği, 28, 63, 130, 144, 147; — beğleri 143, 148, 150: — lar, 42, 68.
Saruhan, 28, 30; — beği 31; — leşkeri, 43.
SARUHAN OGLI, 37, 43, 47.
SARU GÜRZ, 133.
SARU YA'KUB, 72.
SARUYATI, bk. SAVCI.
Sâs tâyifesi, 74.
SAVCI, 9.
Sazlu dere, 135.
sekbanbaşı, 135, 137.
sekiz medrese, 102.
Selânik, 28, 60, 69, 70.
SELÇUK, 9.
SELİM I, Yavuz Sultan —, 133-40.
SELİM II, 150.
Semendire, 71, 76, 114, 121, 133.
Semerkand, 49, 81.
ser'asker, 122.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

serahor, 115, 152.
Serf, — leşkeri, 25-6, 28, 116; — sındıgı, 25.
Severin, 72.
Seydi şehri, 57.
SEYYİD BATTAL GÂZİ, 113.
SEYYİD CAFER GÂZİ, 113.
Sığırcık pınarı, 87.
silahdar, 152.
Silistire, 31, 52.
Sinab, Sinop, 37, 52, 115; — leşkeri, 116.
SİNAN BEĞ, Beğlerbeği, 79, 122.
SİNAN PAŞA, Hadım —, vezîr-i a'zam, 137.
Sind, 63.
Sipahi, 34, 59, 60; — oğlanları kethüdası, 149; — ler, 115.
Siroz, 28, 59, 60.
Sivas, 37-40, 43.
Sivrice hisarı, 114.
Sivrihisar, 50, 56-7.
siyâset, 35, 152.
SOĞANCAK AĞA, 8.
sohbet ü ışret, 31.
sokaklar, 35; — kethüdası, 139.
Som Bilgrad, 150.
Söğüt, 6.
Söğütcük, 15.
subaşı, 57, 63.
sûfiler, 58.
SULTAN AHMED, Remi âlimi, 44-5.
SULTAN AHMED, II. Bâyezid'in oğlu, 132, 134, 136.
SULTAN ALÂEDDİN, Selçuklu sultanı, 4, 9-10.
SULTAN ALÂEDDİN, II. Murad'ın oğlu, 70.
Sultan Hasan Câmi'i, 139.
SULTAN KORKUD, II. Bayezid'in oğlu, 132, 134-36.
Sultan öni, 4.
Sultaniye, 137, 144.
SÜLEYMAN I, Kânûnî Sultan —, 140-43, 155-48, 150-152.
SÜLEYMAN b. ABDULLAH, 111.
SÜLEYMAN b. ABDÜLMELİK, 111.
SÜLEYMAN ŞAH, 8-10.
SÜLEYMAN PAŞA, Orhan Gâzi'nin oğlu, 16-21.
SÜLEYMAN PEYGAMBER, 17, 78-81, 96-7, 100.
Sürmeli çukur, 9.
Süryan dili, 91.

Ş

ŞAH İSMÂ'İL, 133, 136-7, 143.
ŞAH KULI, 132.
Şam, 22, 40-1, 87, 106, 111-2, 120, 137.
Şat ırmağı, 144.
şarap meclisi, sohbeti, 31, 119.
ŞEDDÂD b. ÂD, 80, 90-1.
ŞEMSİYYE BÂNU, 79, 80, 88, 96.
ŞEM'ÛN, 93.
ŞEREF BEĞ, Kürt beği, 143.
ŞEYH BEDREDDİN, 54, 56-8.
ŞİHABEDDİN PAŞA, 71.
şikest, 14, 70-2, 119.
Şirvan pâdişahı, 151.

T

tabak, 15.
tablbaz, 25, 44.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

tabullar, 42.
TÂCEDDİN OGLI, 64.
TÂCİZÂDE NİŞANCI BEĞ, 134, 137.
TAHMAS, 143, 145, 151.
TAHRETİN BEĞ, 37, 42.
taht-ı Yûsuf, 139.
Tahte'l-kal'a (Edirne'de semt), 119.
Tahte'l-kal'a (İstanbul'ra semt), 147, 152.
tâk-ı Kisrâ, 104.
takvâ, 34.
talan, 74, 136.
tanrı yıkdugı, 26.
Tarafla, 37.
Tarakla Yenicesi, 17, 31.
Tarsus, 123, 129; — diyârı, 119.
Taş vilâyeti, 36.
taşra iller, 25.
Tata hisarı, 150.
Tatar, 5, 22-3, 47, 57; — çerisi, 40-1, 117; — leşkeri, 42, 47, 50.
tâun, 93, 148.
tavcılar, 58.
TAZ ALİ, 11; — hisarı, pınarı, 11.
Tebriz, 135, 137, 144.
Teke ili, 36, 132, 136; — sancagı, 67.
TEKE OGLI, 65, 67.
Temâşalık, 17, 79.
Temürciler, 147.
tekvur, 12-3, 31, 36, 55.
Tekvur, — baladı, 108; — çayırı, 118; — tagı, 19.
Tevrat, 32, 86.
tılsım, 86-7, 138.
Tırablus, 81, 112.
Tırabuzan, 115, 133; — leşkeri, 116.
tıraş, taraş, 20, 38, 42, 66, 137; — çılar, 38.
timar erleri, 16.
timarhâne, 30.
TİMUR, 35, 37-59, 57; — leşkeri, 41-3.
TİMUR BEĞ, 119.
TİRENDEFİL, 112.
TİRMİZİ, Müverrih, 113.
Tokat, 56, 61, 116.
Tokuz geçid suyı, 144.
TOMANBAY, 137-9.
top, 66-7, 78, 146; — arabaları, 136, 144; — taşı, 66; — lar, 66, 75-8, 116, 118, 125-6, 131, 138, 141-2.
Tuna suyı, 3,1 69, 70, 90, 141-2, 147.
Tunca, 77.
Tunus, 143, 145; — yalısı, 146.
TURAHAN BEĞ, 63, 70-72.
TURGUD ALP, 10.
Turgud — ili, 10; — beğleri, 121.
TURGUD OĞLI, 121.
TUR ALİ BEĞ, Malkoç oglu, 136.
tüfekler, 73, 75, 116, 118.
Türk, 11, 23, 26, 62-3, 76, 149; — ler, 25, 108.
Türkçe, 25.
türki, 57, 69.
Türkmen, 37, 49; — beğleri, 37.
Türkistân vilâyeti, 79, 81.

U

uc, 27; — beği, 24; — beğleri, 70, 75.
ugraş, 43, 50; — şiri, 74.
ulag, 140.
ulemâ, 31.
ulu divirdar, 137.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ulubad, 14, 17; — köprüsü, 62.
ulûfe, 56, 74, 140, 147; — ci, 135.
Urus, 61.
UTBE b. HALİFE, 104.
UZUN HASAN, 116-7.

Ü

ümmi kavim, 27.
Üsküdar, 56, 134, 140.
üsküf, 55, 135.
Üsküp, 129.
Üskürlad çukalar, 141.
üsturlablar, 84.

V

Van kal'ası, 151.
Vardar ovası, 28.
Vardar Yenicesi, 60.
Varsag, 22; — beğleri, 121; — ili, 120.
vatan, 9.
Venedik, 146; — ili, 147; — kâfiri, 131.
Vidin, 30, 55.
Vilâyet, — -i Habeş, 83; — -i Magrib, 86; — -i Rûm, 84.
Viranca hisarı, 18.
Vize, 121.
voyvoda, 142.
VULK, — KIZI, 70; — OGLI, 31.

Y

YÂFES, 8.
yağı, 48.
yağma, 12, 41, 55, 74, 78, 118, 124, 132, 134, 136, 148.
YAGFUR b. İLYAN, 113.
YAHŞI BEĞ, Mihal oglu, 56.
YAHŞI LALA, 16.
YAHŞI OGLI, 121.
YA'KUB BEĞ, Uzun Hasan'ın oglu, 128.
YA'KUB ÇELEBİ, I. Murad'ın oglu, 26, 28-9.
YAHYA PAŞA, 129.
Yahûdistan mahalleri (İstanbul'da), 148.
Yalak ovası (Yalova), 11-2.
Yarhisarı, 9-10.
YANKO b. MADYAN, 72-6, 80-8.
YASIK, 8.
yasaklu padişah, 37.
yaya, 17, 61, 63; — başı, 134.
Yayca hisarı, kal'ası, 115.
yaylak, 76.
Yeni Câmi' (Edirne'de), 70.
Yeni Cami' (İstanbul'da), 101-2.
Yeni İmaret (Edirne'de), 122.
Yeni Saray (Edirne'de), 119.
Yeni Saray (İstanbul'da) 118.
Yenibagçe (İstanbul'da semt), 134.
Yeniçeri, 25, 43, 55, 60, 62, 74-5, 78, 118, 122, 132, 134-5, 137-8, 148; —agası, 135-140; 148; — odaları, 134.
Yenihisar, 73.
Yenişehir, 10, 11, 27-8, 118; — ovası, 136, 152.
YEZİD, 41.
Yezidiler, 41.
Yıkık kilise, 89.
YILDIRIM HAN, 17, 26, 28, 30-1, 34-8, 42, 45-7, 49-50.
Yinice, Yenice, 17.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yirköyi hisarı, 57, 77.
YORGİ, 106.
YÖRGÜÇ PAŞA, 70.
YUNUS AGA, 132.
YUNUS EMRE, 84.
YUNUS PAŞA, Vezir-i a'zam, 134.
YUSUFÇA BEĞ, 116.
yogurt, 44.
Yuvan ili, illeri, 70, 74, 115, 129; — hakimleri, 86.
yürüyiş, 41, 66, 77, 115, 118, 131.

Z

Zagra, 25; — ovası, 58-9.
ZAL, 67.
Zebur, 86.
zelzele 89, 91, 131.
zenberek, zenberekler, 73-5.
Zengibar vilâyeti, 81.
ZEYNEL, Uzun Hasan'ın oğlu, 117.
ZEYNÜ'L-ARAB, Müverrih, 113.
zırhlı kâfirler, 72.
zina, 27.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

ISBN : 975-400-055-7